

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HZ. PEYGAMBER'İN GENÇ SAHÂBÎLERLE OLAN
İLİŞKİSİ, ONLARA ÇEŞİTLİ GÖREVLER VERMESİ VE
NASİHATLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN
PROF. DR. SAFFET SANCAKLI MUHAMMED BALÇIK

MALATYA 2024

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**HZ. PEYGAMBER'İN GENÇ SAHÂBÎLERLE OLAN İLİŞKİSİ, ONLARA
ÇEŞİTLİ GÖREVLER VERMESİ VE NASİHATLERİ**

MUHAMMED BALÇIK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. SAFFET SANC AKLI

MALATYA – 2024

ÖNSÖZ

Hamd, âlemlerin rabbi olan Yüce Allah'a mahsustur. Bizleri yoktan var eden varlığından haberdar kılan Yüce Allah'ın (c.c.) şanı çok yücedir. Salat ve selam; Allah Rasûlu'nun (s.a.v.), ehl-i beytinin ve ashabının üzerine olsun.

Gençlik dönemi, insan hayatının dikkat edilmesi gereken en özel zaman dilimidir. Genç, ruhen ve fiziken değişim ile gelişimini bu dönemde yaşar. Edep ve ahlâk eğitiminin temelleri bu dönemde atılır, gencin davranışları bu dönemde şekillenir. Mesleğe ve hayata atılma bu zaman diliminde gerçekleşir. İyi veya kötü alışkanlıklar, faydalı veya zararlı bilgiler yine hayatın bu döneminde elde edilir.

Gençler; bir milletin geleceği, umudu ve emanetidir. Onlar, gelecekteki liderler ve karar vericiler olarak toplumun yönünü belirlemede etkili olacaklardır. Başarı elde ederek geleceğini saygın bir yerde görmek isteyen toplumlar, onları en iyi şekilde geleceğe hazırlamalıdır. Bireylerin kimliklerini buldukları ve yeteneklerini geliştirdikleri bir zaman olan gençlik döneminde, onlara müslüman kimlik ve kişilik kazandırmak için Hz. Peygamber'in örnekliğine ihtiyaç vardır. O'nu (s.a.v.), gençlere iyi tanıtarak yolunu, sünnetini, yaşantısını ve uygulamalarını gençlerin istifadelerine sunmamız gerekmektedir. Aksi takdirde bu konuda ihmal edilen gençlerin örnek alacakları modeller başka şahıslar olacaktır.

Tez çalışmamız; Hz. Peygamber'in gençler ile ilgili sözlerini tesbit etmek, mesajlarını gençlere ulaştırmak, O'nun (s.a.v.) mükemmel örnekliğini, davranış ve uygulamalarını eğitimcilere sunarak yeni nesillerin daha sağlıklı yetişmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Hız. Peygamber döneminde Rasûlullah'ın birebir diyalogda bulunduğu meşhur genç sahâbîlerin kısa biyografilerini, Hız. Peygamber'in gençlerle ilişkilerini, tutum ve davranışlarını, onları hangi görevlerle onurlandırıldığını ve onlara hangi tavsiyelerde bulunarak onlardan neler beklediğini inceleyip tahlil edeceğiz. Gençler için örnek, rol-model Allah Rasûlünden ve uygulamalarından başkası değildir. Bu sebeple Hız. Peygamber'in gençlerle olan ilişkisi ve örnekliğinin günümüz gençlerine olumlu mesaj verme açısından önemli olduğu kanaatindeyiz. Bugün toplum olarak bu dinî değerleri gençlerimize ulaştırmamız gerekmektedir. Ayrıca günümüz öğreticilerinin de gençleri

yetiştirirken Hz. Peygamber'in eğitim metodlarından, uygulamalarından istifade etmelerine katkıda bulunmak adına önemli bir çalışma olacaktır. Gençlerin potansiyellerini gerçekleştirmeleri ve toplumlarına katkıda bulunmaları teşvik edilmelidir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) insanlara tebliğ ettiği İslâm dini, O'nun sünneti, hayatı eğitim ve öğretim için en güzel uygulamalarla doludur. Ümmetin fertleri, onu örnek olarak huzurlu ve mutlu bir toplum inşa etme bilincine ulaşmalıdırlar.

Tez konumun tespitinde ve ilerlediğim tüm aşamalardaki zorlu süreçlerde hep yanımda olan değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Saffet SANCAKLI hocama minnet ve şükranlarımı sunar, tez dönemi öncesinde değerli ilimlerinden istifade ettiğim, Dr. Öğr. Üyesi Serkan DEMİR ve Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILDIRIM hocalarıma teşekkürlerimi arz ediyorum. Çalışmamın başında beri desteğini esirgmeden her zaman yanımda bulunan sevgili eşim Sultan BALÇIK'a da ayrıca şükranlarımı sunuyorum. Gayret bizden tevfik, âlemlerin rabbi Allah'tandır.

Muhammed BALÇIK

2024

ÖZET

Tez çalışmamızda öncelikle Hz. Peygamber'in iletişime geçtiği, görevler verdiği ve tavsiyelerde bulunduğu genç sahâbîleri tespit ettik. Bu gençleri tespit ederken gençliğin başlangıcı buluş dönemi, yani 12 yaş ile gençliğin nihai noktası 40 yaşları arasındaki zaman dilimlerini tercih ederek onlar hakkında kaynaklarda geçen bilgileri paylaşmaya çalıştık. Bu genç sahâbîlerin konumuz ile ilgili rivayetlerini temel hadis kaynakları, siyer ve tabakât kitaplarından istifade ederek hazırladık.

Tez çalışmamızı; önsöz, giriş, dört ana bölüm ve sonuç kısımlarından oluşturduk. İlk bölümde sahâbî ve genç kavramlarını açıkladık. Gençliğin hangi yaş aralığını kapsadığını ve bazı meşhur genç sahâbîlerin hayatlarından kısa bilgiler vererek Hz. Peygamber'in vefatında kaç yaşında olduklarını tespit ederek birinci bölümü tamamladık. İkinci bölümde, Hz. Peygamber'in genç sahâbîlerle ilişkisi kapsamında, onlarla olan tüm diyalogları ve onların gıyabında buyurdıkları rivayetler aktararak, konuları belirlemeye çalışıp bu konuları alt başlıklar halinde sunduk. Konuyla ilgili Allah Teâlâ'nın (c.c.) buyruklarını, Allah Rasûlu'nun bizzat söz ve uygulamalarını kısa ve öz olarak aktardık. Ayrıca O'nun (s.a.v.) gençleri eğitirken uyguladığı metodlar ve takip ettiği usûlleri incelenmeye çalıştık. Böylece Allah Rasûlu'nun ümmete ve tüm insanlığa faydalı nesilleri nasıl yetiştirdiği, gençleri eğitirken hal ve hareketlerinde nasıl bir yol izlediği ve eğitici yönünü ele alarak aktarmaya çalıştık. Konuyla ilgili genç sahâbîlerden örnekler vererek son kısımda kısa bir değerlendirme yaparak ikinci bölümü tamamladık.

Üçüncü bölümde, Hz. Peygamber'in gençlere verdiği görevler ve görev verirken dikkat ettiği meseleler, görev verilen gençlerin özellikleri, görevlerin gençlere katkıları ve gençlerin bu konuda İslâm'a hizmetlerini aktarmaya çalıştık. Dördüncü ve son bölümde ise Hz. Peygamber'in gençlere verdiği nasihatlerden bahsederek, bu nasihatler ile ilgili konuları önem sırasına göre ele aldık. Konuyla ilgili hadis rivayetleri ve gençlerin bu konudaki diyaloglarını esas alarak konuyu açıklamaya çalıştık. Ayrıca her bölümün son kısmında gerekli değerlendirmeleri yaptık. Son olarak sonuç bölümü hazırlayarak tez çalışmamızda elde ettiğimiz bilgileri ve ulaştığımız neticeleri özetleyip bazı tavsiyeler ve temmeniler aktararak tez çalışmamızı sonlandırdık.

Anahtar kelime: Hadis, Peygamber, Gençler, Sahâbî, İlim

ABSTRACT

In our thesis, we first identified the young companions of Prophet Muhammad who had communicated with him, received tasks and advice from him. While identifying these young companions, we focused on the beginning of youth, the period of adolescence, which ranges from 12 years to the ultimate point of youth, around the age of 40. We attempted to share information about them from sources by utilizing basic hadith collections, biographies, and historical accounts related to our topic.

We structured our thesis into introduction, preface, four main sections, and conclusion. In the first section, we explained the concepts of companion and youth. We defined the age range of youth, provided brief information about the lives of some famous young companions, and determined their ages at the time of Prophet Muhammad's passing. The first section concluded by establishing these details. In the second section, within the context of Prophet Muhammad's relationship with young companions, we conveyed all dialogues and narratives he had with them and tried to identify and present these topics in subheadings. We succinctly presented the commands of Allah Almighty, the words and practices of the Prophet, and examined the methods and principles he employed while educating the youth. Thus, we attempted to convey how the Prophet raised beneficial generations for the ummah and all humanity, the approach he followed while educating the youth, and his educational aspect by providing examples from young companions. The second section concluded with a brief evaluation and summary.

In the third section, we discussed the tasks Prophet Muhammad assigned to the youth, the considerations he took into account while assigning tasks, the characteristics of the youth given responsibilities, the contributions of these tasks to the youth, and how the youth served Islam in this regard. In the fourth and final section, we talked about the advice Prophet Muhammad gave to the youth. We organized the topics related to these pieces of advice in order of importance, explaining them based on hadith narrations and dialogues of the young companions on the subject. We also provided necessary evaluations at the end of each section. Finally, we concluded our thesis by summarizing the information and results obtained in our study, offering some recommendations, and ending with our conclusions.

Keyword: Hadith, Prophet, Youth, Companions, Knowledge

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Hz. Peygamber’in Genç Sahâbîlerle Olan İlişkisi, Onlara Çeşitli Görevler Vermesi ve Nasihatleri” isimli tez çalışmamızın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı olacak bir yardıma başvurmadan tarafımdan yazıldığını ve istifade ettiğim tüm eserleri metin içinde ve kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Muhammed BALÇIK

2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ONUR SÖZÜ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	3
4. Konunun Kaynakları ve Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi	4
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ MEŞHUR GENÇ SAHÂBÎLER.....	9
1.1. Sahâbî Kavramı	9
1.1.1. Sahâbî'nin Fazileti.....	12
1.1.2. Sahâbî'nin Önemi	14
1.2. Gençlik Kavramı ve Hangi Yaşları Kapsadığı	14
1.3. Hz. Peygamber Dönemi Meşhur Genç Sahâbîler	18
1.3.1. Mus'ab b. Umeyr (ö. 3/625)	18
1.3.2. Sa'd b. Muâz (ö. 5/627)	20
1.3.3. Ca'fer b. Ebû Tâlib (ö. 8/629).....	21
1.3.4. Ukkâşe b. Mihsan (ö. 11/632)	23
1.3.5. Attâb b. Esîd (ö. 13/634)	24
1.3.6. Fazl b. Abbas b. Abdülmuttalib (ö. 13/634).....	25
1.3.7. Muâz b. Cebel (ö. 17/638)	26
1.3.8. Hubâb b. Münzir (ö. 20/641)	28
1.3.9. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53).....	29
1.3.10. Übey b. Kâ'b (ö. 33/654).....	31
1.3.11. Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656)	32
1.3.12. Talha b. Ubeydullah (ö. 36/656)	33

1.3.13.	Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656)	35
1.3.14.	Alî b. Ebî Tâlib (ö. 40/661)	36
1.3.15.	Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662-63)	38
1.3.16.	Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665)	39
1.3.17.	Cerir b. Abdullah (ö. 51/671)	41
1.3.18.	Saîd b. Zeyd (ö. 51/671).....	42
1.3.19.	Osman b. Ebü'l-Âs (ö. 51/671)	44
1.3.20.	Amr b. Hazm (ö. 53/673)	45
1.3.21.	Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674).....	45
1.3.22.	Erkam b. Ebü'l-Erkam (ö. 55/675)	47
1.3.23.	Sa'd b. Ebû Vakkas (ö. 55/675)	48
1.3.24.	Ukbe b. Âmir (ö. 58/678)	49
1.3.25.	Ebû Hureyre (ö. 58/678)	50
1.3.26.	Ebû Mahzûre (ö. 59/678-79)	53
1.3.27.	Muâviye b. Ebû Süfyân (ö. 60/680)	54
1.3.28.	Abdullah b. Amr b. Âs (ö. 65/684-85).....	55
1.3.29.	Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88)	56
1.3.30.	Zeyd b. Erkam (ö. 68/688)	58
1.3.31.	Avf b. Mâlik (ö. 73/692).....	59
1.3.32.	Abdullah b. Ömer b. Hattâb (ö. 73/693).....	60
1.3.33.	Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94).....	61
1.3.34.	Câbir b. Abdullah (ö. 78/697).....	62
1.3.35.	Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12).....	63
1.4.	Değerlendirme.....	65
İKİNCİ BÖLÜM.....		67
2.	HZ. PEYGAMBER'İN GENÇLERLE İLİŞKİLERİ.....	67
2.1.	Gençlerin Eğitimiyle Yakından İlgilenmesi.....	69
2.1.1.	Gençleri Eğitirken Kullandığı Bazı Metotlar.....	70
2.1.1.1.	Konuşma Usûlü ve Uslûbü.....	71
2.1.1.2.	Jest ve Mimik Kullanması	72
2.1.1.3.	Eliyle Çizgiler Çizmesi	73

2.1.1.4.	Yüz İfadeleri.....	73
2.1.1.5.	Ses Tonunu Değiştirmesi	74
2.2.	Gençleri Dua İle Motive Etmesi	75
2.3.	Gençlerin Görüşlerini Önemsemesi ve Onlarla İstişare Etmesi.....	81
2.4.	Gençlere Sevgisini Açıkça Söylemesi	86
2.5.	Bazı Gençleri Cennetle Müjdelemesi	91
2.6.	Gençlerle Şakalaşması.....	92
2.7.	Gençleri Övmesi ve Takdir Etmesi.....	95
2.8.	Gençlerin Dertlerine Ortak Olarak Problemlerini Çözmesi.....	97
2.9.	Gençleri Azarlamadan, Kırmadan Hatalarını Düzeltmesi	99
2.10.	Gençlere Yumuşak ve Müsamahalı Davranması	103
2.11.	Gençlere Sır Vermesi.....	106
2.12.	Değerlendirme.....	107
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		110
3. HZ. PEYGAMBER'İN GENÇ SAHÂBÎLERE GÖREVLER VERMESİ		110
3.1.	Görev Verilen Gençlerin Özellikleri	111
3.1.1.	Ehliyet ve Liyakat.....	111
3.1.2.	Görev ve Sorumluluk Bilinci	113
3.1.3.	Adalet	114
3.1.4.	Fiziki Gelişim.....	114
3.2.	Hiz. Peygamber'in Gençlere Verdiği Görevler	115
3.2.1.	Valilik Görevi	115
3.2.2.	Komutanlık Görevi.....	117
3.2.3.	Kadılık, Hâkimlik ve Fetva Verme Görevleri	121
3.2.4.	Öğretmenlik ve Tebliğ Görevleri.....	123
3.2.5.	Vekil Bırakma (Naiblik) Görevi	126
3.2.6.	Sancaktarlık Görevi.....	128
3.2.7.	İstihbarat (Bilgi Toplama) Görevi.....	130
3.2.8.	Vahiy Kâtipliği Görevi	133
3.2.9.	Vergi Toplama (Zekât Âmilleri) Görevi.....	135
3.2.10.	Yabancı Dil Öğrenimi Görevi	139

3.2.11.	Elçilik (Diplomasi) Görevi.....	140
3.2.12.	Namaz Kıldırma (İmamlık) ve Müezzinlik Görevi	141
3.2.13.	Özel Muhafızlık Görevi	143
3.2.14.	Hac Emîri Görevi.....	144
3.2.15.	Nüfus Sayımı Görevi	144
3.2.16.	Değerlendirme	145
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....		147
4.	HZ. PEYGAMBER'İN GENÇLERE NASİHATLERİ	147
4.1.	Allah'a ve Rasûlune İtaat ve Takva Sahibi Olmak	148
4.2.	Haya ve İffetini Korumak.....	150
4.2.1.	Gözü Haramdan Korumak	151
4.2.2.	Karşı Cinsle İlişkilerde Sınırlılık	153
4.2.3.	Şehveti Korumak	153
4.2.4.	Evliliğe Teşvik	155
4.3.	Ana Babaya Saygı ve Hürmet.....	157
4.4.	Yaşlılara Saygı ve Hürmet	159
4.5.	İlme Teşvik.....	162
4.6.	İbadetlere Bağlılık	166
4.7.	İbadetlerde İ'tidâl (Orta Yol)	167
4.8.	Spor Faaliyetlerine Katılma ve Sağlığı Koruma	170
4.8.1.	Yüzme	171
4.8.2.	Atıcılık (Ok Atma)	172
4.8.3.	Koşu	173
4.8.4.	Güreş.....	173
4.8.5.	Binicilik.....	174
4.9.	Değerlendirme.....	175
SONUÇ		176
KAYNAKÇA.....		179

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
b.	: bin
bt.	: binti
a.s.	: Aleyhi's-Selâm
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
r. a.	: Radıyallahu anhu
r. anha	: Radıyallahu anha
h.	: Hicrî
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa Numarası
c.c.	: Celle celaluhu
v.b.	: ve benzeri
thk.	: Tahkik Yapan
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Eser'in Tarihi Yok
trc.	: Tercüme Eden
&	: ve - ile
çev.	: Çeviri Yapan
ed.	: Editör
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
v. dğr	: ve diğerleri

GİRİŞ

Allah Teâlâ (c.c.), Hz. Peygamber'i evrensel bir din ve insanların tümünü kapsayıcı tebliğ vazifesi ile görevlendirmiştir. O (s.a.v.), bunun bir sonucu olarak tebliğini muhatap olduğu tüm kitleleri kuşatacak şekilde yapmış, muhatabının sosyal ve kültürel konumlarını dikkate almıştır. Hz. Peygamber'in en çok ilgi ve alakasına mazhar olanların başında gençler gelmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.); gençlerle özel olarak ilgilenmiş, onlara sevgisini göstermiş ve nasihatler vererek onları eğitmiştir. Ayrıca İslâmî tebliğ konusunda genç sahâbîlerle birlikte hareket etmiş, onlara önemli görevler vermiş, İslâm'ın tanıtılması ve yayılması konusunda onları hazırlamıştır. Onlar da Rasûlullah'ın (s.a.v.), bu emeğini boşa çıkarmamışlardır.

Bu konuda araştırma yapmamızın sebebi günümüz gençlerine Hz. Peygamber'i tanıtarak O'nun gençlerle ilgili görüşlerini ve uygulamalarını aktarmaktır. Muallimlerin de gençleri yetiştirirken Hz. Peygamber'in eğitim metodlarından, uygulamalarından istifade etmelerini sağlamaktır. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in gençler ile ilişkileri, onlara nasihatleri ve onları önemli sorumluluklar vererek görevlendirme yapması konusunda tüm alanları kapsayıcı bir çalışma sunmaktır. Daha önce bu tez çalışmamıza benzer çalışmalar genelde İslâm Tarihi alanında yapılmıştır. Biz ise bu çalışmamızı Hadis alanında yapmaktayız.

Çalışmamızı yaparken konumuz ile ilgili yaklaşık 35 genç sahâbînin biyografilerinden istifade ettik ve her biyografinin sonunda Hz. Peygamber'in vefat döneminde genç sahâbîlerin yaşlarını tespit etmeye çalıştık. Aynı zamanda Hz. Peygamber'den rivayet ettikleri hadis sayıları ve bu hadislerin hangi kitaplarda nakledildiğini belirttik. Kaynaklarımızdan gerekli araştırmaları yaparak bu konuları açıklamaya gayret ettik.

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hız. Peygamber, İslâm dininin tanıtılması ve yayılması konusunda gençlerden çok şey beklemekteydi. Risalet itibariyle nice gençleri İslâm'a kazandırmış ve onları en iyi şekilde eğitmişti. Hız. Peygamber'in gençler ile olan ilişkileri, davranışları, nasihatleri ve onları eğitirken kullandığı metodlar oldukça mühimdir. Çünkü risalet dönemi itibariyle 23 sene zülumat ve cehalet içerisinde bulunan bir toplumdan; ilim ve yaşayış sahibi bir

toplum inşa ederken usûl ve esasları bilmeye, öğrenmeye günümüzde daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Gençler, bir toplumun geleceği ve en önemli sermayesidir. Onları en muazzam şekilde yetiştirmek, toplumun menfaat göreceği bireyler haline getirmek tüm insanların ortak görevidir. Çünkü bu durum, sadece şahısların değil aynı zamanda insanlığın ortak meselesidir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulamalarını ve model oluşunu inceleyip insanlığın hizmetine sunmak şüphesiz bizlere önemli bir katkı sağlayacaktır.

Gençlerin ne şekilde kazanılacağı, nasıl ilişkiler kurulacağı ve iyi bir müslüman olmaları konusunda nasıl davranılacağı hakkında en önemli örnekler, Hz. Peygamber'in uygulamaları olmuştur. Allah Rasûlu'nun hayatına ve uygulamalarına bakıldığında genç sahâbîleri en güzel şekilde yetiştirerek, örnek nesiller çıkardığı göz önündedir. Rasûlullah'ın, gençleri eğitirken kullandığı metodlar, usûller ve uygulamalar nelerdir? Onlara nasıl davranmıştır? İşte bu çalışmada bu soruların cevabı araştırılarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayı yapmaktaki asıl amaç, gençleri her açıdan en muazzam şekilde yetiştiren Allah Rasûlu'nun sünnetini ve kullandığı usûlleri göz önüne çıkararak gençlerin eğitime katkı sağlamak, Hz. Peygamber ile zaman geçiren gençlerin O'nunla olan ilişkilerini araştırmak ve Rasûlullah'ın eğitim metodlarını hadisler ışığında istifadeye sunmaktır. Ayrıca uygulanan bu metodların günümüzde de geçerli ve değerli olduğunu ortaya koyarak bizim gibi eğitimcilerin bu metodlarla gençliğe yaklaşmasını sağlamak ve Hz. Peygamber'in uygulamalarını örnek alarak gençlerle olumlu ilişkiler kurmada müspet bir katkıda bulunmaktır.

2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmamızda Hz. Peygamber'in genç sahâbîler ile ilgili sözleri, genç sahâbîlerin bizzat rivayet ettiği hadisler, şahit olduğu hâdiseler ve onlar hakkında rivayetlerde bulunan bilgileri inceledik. Sadece gençleri ele almak suretiyle diğer yaş gruplarında olan kişiler ile ilişkileri konunun dışında tuttuk. Çalışmamızı bu kapsamda sadece 12-40 yaş arası genç sahâbîlere yönelik yaptık. Doğum yıllarını aktardığımız gençlerin görevlendirme esnasındaki yaşları ve Hz. Peygamber'in vefatındaki yaşlarını tespit etmeye çalıştık. Yaş tespitinde miladi takvimi kullandık. Doğum yıllarını tespit edemediğimiz sahâbîlerin bazılarını ise kendi vefat yıllarını göz önüne alıp genç olduğu

kanısına vararak tezimize aktarmaya çalıştık. Çalışmamızı uzun tutmamak adına da sadece genç erkek sahâbîleri kapsayan bir çalışma hazırladık.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Tez çalışmamızda öncelikle bu alanda yazılmış ulaşabildiğimiz tüm eserleri inceleyip kapsamlı bir çalışma hazırladık. Hassaten konumuzla ilgili ayetler ile hadis ve şerhlerini okuyarak konuyu kendi açımızdan değerlendirmeye çalıştık. Genel olarak şamileden bu kaynaklara ulaşip elde ettiğimiz bilgileri tarafsız bir şekilde kaleme almaya çalıştık. Hz. Peygamber döneminde yaşayan, kendisinin iletişime geçtiği, görevler verdiği ve uyarılarda bulunarak nasihatler ettiği genç sahâbîleri tespit ettik. Bu gençleri tespit ederken gençliğin başlangıcı olarak kabul edilen buluş dönemi yani asgari yaş olarak 12 yaşıyla birlikte gençliğin nihai noktası 40 yaşları arasındaki zaman dilimlerini tercih ederek onlar hakkında kaynaklarda geçen bilgileri paylaşmaya çalıştık. Bu genç sahâbîlerin konumuz ile ilgili rivayetlerini, öncelikle Kütüb-i sitte, akabinde hadis kaynakları, siyer ve tabakât kitaplarından istifade ederek hazırladık.

Tez çalışmamızı; önsöz, giriş, dört ana bölüm ve sonuç kısımlarından oluşturduk. İlk bölümde sahâbî ve genç kavramlarının sözlük ve terim manalarını açıkladık. Kimlere genç denebileceği, gençliğin hangi yaş aralığını kapsadığı, sahâbî olma şartları, sahâbînin özellikleri ve fazileti gibi konulardan bahsederek, bazı meşhur genç sahâbîlerin hayatlarından kısa bilgiler aktarmaya çalıştık. Ayrıca genç sahâbîlerin Hz. Peygamber'den rivayet ettikleri hadis sayıları ve bu rivayetlerin nakledildiği kitapların isimlerini açıklayarak Hz. Peygamber'in vefatında kaç yaşında olduklarını tespit ederek birinci bölümü tamamladık.

İkinci bölümde, Hz. Peygamber'in genç sahâbîlerle ilişkisi kapsamında, onlarla olan tüm diyalogları ve onların gıyabında buyurdıkları rivayetler aktararak, konuları belirlemeye çalışıp bu konuları alt başlıklar halinde sunduk. Konuyla ilgili öncelikle varsa Allah Teâlâ'nın (c.c.) buyruklarını, daha sonra ise Allah Rasûlu'nun bizzat söz ve uygulamalarını kısa ve öz olarak aktarırken Hz. Peygamber'in gençlerle olan ilişkilerine yer verdik. Yine bu bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onların sıkıntılarını çözme konusundaki uygulamalarını ele alarak, hayatlarını yönlendirirken takındığı tavırlar ve onlara gerek yaşamları için gerekse İslâm dininin yayılması konusunda yapmaları gereken ve dikkat ederek uzak durmaları emredilen kuralların neler olduğunu aktardık.

Ayrıca O'nun (s.a.v.) gençleri eğitirken uyguladığı metodlar ve takip ettiği usûlleri incelenmeye çalıştık. Böylece Allah Rasûlu'nun ümmete ve tüm insanlığa faydalı nesilleri nasıl yetiştirdiği, gençleri eğitirken hal ve hareketlerinde nasıl bir yol izlediği ve eğitici yönünü ele alarak aktarmaya çalıştık. Konuyla ilgili genç sahâbîlerden örnekler vererek ve konuların sonunda kısa bir değerlendirme yaparak ikinci bölümü tamamladık.

Üçüncü bölümde, Hz. Peygamber'in gençlere verdiği görevler ile sorumluluklar verirken dikkat ettiği meseleler, görev verilen gençlerin özellikleri, görevlerin gençlere katkıları ve gençlerin bu konuda İslâm'a hizmetlerini aktarmaya çalıştık. Dördüncü ve son bölümde ise Hz. Peygamber'in gençlere verdiği nasihatlerden bahsederek, bu nasihatler ile ilgili konuları önem sırasına göre ele aldık. Konuyla ilgili hadis rivayetleri ve gençlerin bu konudaki diyaloglarını esas alarak konuyu açıklamaya çalıştık. Ayrıca her bölümün son kısmında gerekli değerlendirmeleri yaptık. Son olarak sonuç bölümü hazırlayarak tez çalışmamızda elde ettiğimiz bilgileri ve ulaştığımız neticeleri özetleyip bazı tavsiyeler ve temmeniler aktararak tez çalışmamızı sonlandırdık.

4. Konunun Kaynakları ve Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi

Yaptığımız çalışmanın ilk bölümünde sahâbî ve gençlik kavramlarını açıklarken çeşitli sözlüklerden yararlandık. Bu sözlüklerin başında; İbni Manzûr'un (ö. 711/ 1311) "Lisanu'l Arab" kitabı, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde bulunan ilgili maddeler ve Mehmet Doğan'ın "Büyük Türkçe Sözlük" kitabından istifade ettik. Konuların baş kısımlarında bulunan âyetlerin mealinde kaynak olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'ân Yolu Türkçe Meali'ni tercih ederken âyetlerin tefsirinde ise Dr. Savaş Kocabaş'ın tercüme ettiği Muhtasar İbn-i Kesîr tefsirinden faydalandık.

İstifade Ettiğimiz Kaynak Eserler

Tez çalışmamızda; tarih, siyer, tabakat ve temel hadis kaynakları çokça faydalandığımız başlıca eserlerdir. Hz. Peygamber'in gençlerle olan ilişkisi, onlara verdiği görevler ve onlara nasihatleri ile ilgili rivayetleri; başta Kütüb-i sitte olmak üzere aşağıda ismini zikrettiğimiz eserlerden yararlandık.

1. İmam Malik'in (ö. 179/795) Muvattâ'ı
2. Abdurrezzak b. Hemmâm'ın (ö. 211/826-827) Musannef'i
3. İbn Ebi Şeybe'nin (ö. 235/849) Mûsânef'i

4. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) Müsned'i ve Fedâ'ilus-sahâbe'si
5. Dârimî'nin (ö. 255/869) Sünen'i
6. Buhârî'nin (ö. 256/870) Sahîh'i ve Edebü'l-müfred'i
7. Müslim'in (ö. 261/875) Sahîh'i
8. İbn Mâce'nin (ö. 273/887) Sünen'i
9. Ebû Dâvûd'un (ö.275/889) Sünen'i
10. Tirmizî'nin (ö. 279/892) Sünen'i
11. Nesâî'nin (ö. 303/915) Sünen'i ve Sünenü'l-kübrâ'sı
12. Taberânî'nin (ö. 360/971) el-Mu'cemü'l-kebîr, el-Mu'cemü'l-evsat, el-Mu'cemü's-sagîr'i
13. Dârekutnî'nin (ö. 385/995) Sünen'i
14. Hâkim en-Nisâbü'rî'nin (ö. 405/1014) el-Müstedrek ale's-Sahîhayn adlı eserlerinden yararlandık ve detaylı bilgilerini kaynakça bölümünde zikrettik.

İstifade Ettiğimiz Hadis Şerhleri

1. İmam Nevevî'nin (ö. 676/1277) "el-Minhâc Şerhi Sahîhi Müslim"
2. İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) "Fethü'l-Bârî Şerhi Sahîh-i Buhârî"
3. Bedreddin Aynî'nin (ö. 855/1451) "Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî"
4. Sindî'nin (ö. 1257/1841) "Hâşiyetü's-sindi alâ Sünen-i İbn-i Mâce"
5. Azîmâbâdî'nin (ö. 1911) "Avnü'l-Ma'bûd Şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd"
6. Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mübârekfûrî'nin (ö. 1935) "Tuhfetü'l-Ahvezi bi Şerhi Câmi't-Tirmizî"
7. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Hadislerle İslâm"
8. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük hocaların hazırladığı "Riyâzü's-Sâlihîn Tercüme ve Şerhi"
9. İbrahim Canan'ın "Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi" kitaplarından istifade ettik.

İstifade Ettiğimiz Biyografi Eserleri

1. el-Vâkidî'nin (ö. 207/823) el-Meğâzî'si
2. İbn-i Hişâm'ın (ö. 218/833) es-Sîretü'n-Nebevi'si
3. İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) et-Tabakâtü'l-Kebîr'i
4. Buhârî'nin (ö. 256/870) Et-târihu'l-Kebîr'i

5. Belâzuri'nin (ö. 279/892-93) Ensabü'l-Eşrâf'ı
6. Beğavi'nin (ö. 317/929) Mu'cemu's-Sahâbe'si
7. İbn Mende'nin (ö. 395/1005) Ma'rifetü's-Sahâbî'si
8. İbn Abdîlberr'in (ö. 463/1071) el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashab'ı
9. İbn Asâkir'in (ö. 571/1176) Târîh-u Dimaşk'ı
10. İbn Esîr'in (ö. 630/1233) Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbî'si
11. Zehebî'nin (ö. 748/1347) Siyer-i A'lami'n-Nübela'sı
12. Heysemi'nin (ö. 807/1405) Mecmau'z-Zevaid'i
13. İbn Hacer'in (ö. 852/1448) el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbî'si
14. Mustafa es-Sibâî'nin (ö. 1964) "Sîretü'n-nebeviyye" adlı biyografik eserler ile çalışmamıza katkıda bulunduk.

İstifade Ettiğimiz Tezler, Makaleler, Sempozyumlar

Bu kapsamda konuyla alakalı Doktora tezlerinden;

1. Nihat Şahin'in "Hz. Peygamber'in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözettiği Kriterler"
2. Turgay Gündüz'ün "İslâm Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlâk Eğitimi"

Yüksek lisans tezlerinden;

1. Osman Ateş'in "Hz. Peygamber'in Haklarında Dua Ettiği Bazı Sahâbîler"
2. Mehmet Çiçekana'nın "Muâz b. Cebel Hayatı ve Şahsiyeti"
3. Suat Demirtaş'ın "Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri"
4. Seyfullah Kara'nın "Hz. Peygamber Döneminde Gençlik"
5. Serdar Özdemir'in "Hz. Peygamber'in Seriyyeleri"
6. Mustafa Solak'ın "Hadislerde Sahâbe Kavramı"
7. Hilal Şengül'ün "Hz. Peygamber'in Sefere Çıkarken Bıraktığı Vekiller ve Atama Kriterleri"
8. Ayşe Yavuz'un "Hz. Peygamber'in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahâbîler"

Makalelerden;

1. Mustafa Ağırman'ın "Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı"

2. Âdem Apak'ın "Hz. Peygamber'in Gençlere Gösterdiği Özen ve Verdiği Değer"
3. Recep Aslan'ın "İstişârenin Önemi ve Hz. Peygamber'in Uygulamalarından Örnekler"
4. Metin Bayram, Serkan T. Aka, M. Salih Geçit ve Kenan Şebin'in "İslâm'da Sporun Önemi ve Ahlakı"
5. Turgay Gündüz'ün "İslâm, Gençlik ve Din Eğitimi"
6. Hakan Temir'in "Hz. Peygamber Döneminde Gençler ve Gençlere Yüklenen Sorumluluklar" ile "Hz. Peygamber Döneminde Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları"
7. Hayati Hökelekli'nin "Hz. Peygamber'in Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı"
8. Ahmet Koç ve Umut Kaya'nın "İletişim Süreci Açısından Hz. Peygamber ve Gençler"
9. Saffet Sancaklı'nın "Hz. Peygamber ve Yaşlılar"
10. Feridun Tekin'in "Hz. Peygamber Döneminde Sancak Kullanımı ve Sancaktarlık Yapan Sahâbîler"
11. Şuayip Özdemir ve Rahime Kavak'ın "Kur'ân ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri"
12. Musa Kazım Yılmaz'ın "Kur'ân da Tevhid ve Gençlik" isimli makaleler ile
13. Yusuf Ziya Keskin'in "Hz. Peygamber'in Hizmetkârı Genç Sahabî Enes b. Mâlik" Sempozyumundan istifade ettik.

İstifade Ettiğimiz Kitaplar

1. Muhammed Hamidullah'ın "İslâm Peygamberi"
2. Adnan Demircan'ın "Hz. Peygamber (sav) ve Görevliler"
3. Âdem Apak'ın "Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi" ile "Hz. Peygamber (sav) ve Gençler"
4. İbrahim Canan'ın "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye"
5. İbrahim Sarıçam'ın "Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı"
6. Enbiya Yıldırım'ın "Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları" kitap çevirisi
7. M. Yaşar Kandemir'in "Örneklerle İslâm Ahlâkı"
8. Cuma Karan'ın "Hz. Peygamber (sav) ve Engelliler" kitaplarından faydalandık.

Çeşitli kitap ve makalelerde farklı yönüyle ele alınmış olan bu konunun önemli noktalarını biraraya getirerek genel bir bakış açısı sunmaya çalıştık. Yararlandığımız kaynakların uzun listesini kaynakça bölümünde zikrettik. Bu konuda yapılmış çalışmalar tezimizde kısmi olsa da yer vermeye çalıştık. Bütün bu çalışmalar aynı zamanda referans gösterdikleri ana kaynaklar yönüyle bize rehberlik etmiştir. Ayrıca araştırma hususunda el-Mektebetü'l-şâmile programından azâmi derecede istifade ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ MEŞHUR GENÇ SAHÂBÎLER

Hiz. Peygamber dönemi genç sahâbîleri ele alacağımız ilk bölümde sahâbî ve genç kavramlarının kelime ve ıstılah manası, kimleri kapsadığı; sahâbinin önemi ve fazileti, gençlik dönemi için yaş aralığı ve meşhur genç sahâbîler hakkında kısa bilgiler aktarılacaktır.

1.1. Sahâbî Kavramı

Sahâbî kelimesi sözlükte, “bir kişiyle arkadaş ve dost olmak” manasındaki sohbet kökünden türemiştir. Sahâbî kelimesi ile beraber ashab kelimesi de sıkça kullanılmaktadır. Sahâbî tekil bir kelimedir.¹ “Sahibe” kelimesi de sözlükte “bir şeye yakınlığı ve onunla birlikteliği” anlatır. “Sâhib” ve “sahâbî” aynı kökten gelmektedir. Sahibehu – ashabuhu – sohbeten- sahîbeten demek, “o onunla birlikte zaman geçirdi, yakınlık kurarak iyi geçinmek” demektir. “Sâhib” de aynı kökten gelmiş ve “mu’âşır” yani “dost ve yakın arkadaş” manalarına gelmektedir.² Sahibe kelimesi, aynı zamanda korumak ve himayesine almak manalarına “Sahibekellah” yani “Allah seni korusun” demektir. Ayrıca söyleneni yapma, teslim olma manasına gelen boyun bükme, inkıyad etmek manasına da gelmektedir. Örneğin, “Eshaba’l-baîru” sözü, “deve sahibinin dediğine tâbi oldu, inkıyad etti” demektir.³ Bu bilgiler ışığında sahâbî kavramı; bir şeye yakınlık ve beraberlik, korumak, himaye etmek, söyleneni yapmak, teslim olmak ve boyun bükme anlamlarına gelen “s-h-b” kelimesinden türemiş kelimelerin manalarına gelmektedir.⁴

Birçok âyette geçen sâhib ve ashab kelimeleri lugat anlamlarıyla kullanılmaktadır. Örneğin, Rasûlullah’ın (s.a.v.) hicret esnasında dostu Ebû Bekir’e “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir”⁵ derken (li-sâhibihî) şeklinde; Hz. Mûsâ (a.s.) ile beraber Mısır’dan

¹ Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud ve Ali Muhammed Muavvaz, 1. Baskı (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1995), 1/7.

² Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, 3. Baskı (Beyrut: Daru Sadır, 1993), 1/519.

³ İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, 1/520,521.

⁴ Mustafa Solak, *Hadislerde Sahabe Kavramı* (Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, 2008), s. 3.

⁵ et-Tevbe 9/40

yola çıkan İsrâiloğulları'ndan “*ashabü Mûsâ*”⁶ diye bahsedilmektedir. Hz. Peygamber dostlarından bahsederken de “*Ashabımdan hiçbirini çekiştirmeyin...*”⁷ buyurmuş ve “*ashâbi*” ifadesini kullanmıştır.⁸

İlk dönemlerle birlikte âlimlerin birçoğu sahâbînin çeşitli tanımları, kimleri kapsadığı konusunda birtakım açıklama yapmışlarsa da bu izahlar çoğu sahâbîyi dışarıda bırakacak kadar kısıtlı, bazıları da sahâbî olmayanları içine alacak kadar kapsamlı tutulduğu için eleştirilmiştir. Hadis alimleri, bu konu hakkında çeşitli görüşler belirtmişler ve değişik fikirler söylemişlerdir. Mesela, kapsamı daraltan Said b. Müseyyeb (ö. 94/713), sahâbîyi, “*Rasûlullah ile arkadaşlık yapmış, onunla bir veya iki yıl birlikte bulunmuş veya Onunla bir veya iki savaşa iştirak eden kişi*” sözleriyle tanımlamıştır.⁹ Bu görüş zayıf görülürken Allah Rasûlu ile görüşüp müslüman olduğu halde onunla birlikte savaşa katılmayan ve uzun dönem beraber bulunamayan binlerce sahâbîyi tanım dışında bırakması sebebiyle benimsenmemiştir.¹⁰ Ahmed b. Hanbel ve Buhârî gibi alimlerin açıkladığı, îman ederek kısa bir zaman dilimi de olsa Hz. Peygamber'i görenlerin sahâbî olarak aktarıldığı tanımlar,¹¹ görmeyi şart kılarak gözleri görmeyenleri kapsam dışında bıraktığı, (Örneğin Abdullah b. Ümmü Mektûm gibi) müslüman olarak ölme şartını söylemeyerek de Hz. Peygamber ile görüştüktan sonra dinden dönenleri kapsamaması sebebiyle yeterli görülmemiştir.¹² Yine açıklamalarda geçen “her kim onunla karşılaşrsa, görüşürse” sözü Hz. Peygamber'in hayatta iken görüşmesi demektir. Ölümünden sonra defnedilmeden önce gören sahâbî sayılmaz. Şair Ebû Zü'ib el-Huzeli gibi. Aynı zamanda müslüman olarak görme şartı da vardır. Onu kâfir olarak gören, vefatından sonra müslüman olanlar sahâbî sayılmaz, Sezar'ın elçisi gibi. Ayrıca müslüman olarak ölme şartı vardır. Müslüman iken Hz. Peygamber'i görse dahi kâfir olarak ölen sahâbî sayılmaz. Ancak dinden dönen sonra tekrar müslüman olan müstesna.¹³ Yine Hz.

⁶ eş-Şuarâ 26/61

⁷ Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim, *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2009), “Fedâ'ilu's-sahâbe” 221,222.

⁸ Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: s. 491.

⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/8.

¹⁰ Efendioğlu, “Sahâbe”, 35: s. 491.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1993), “Fedâilü ashâb'in-nebi” 1.

¹² Efendioğlu, “Sahâbe”, 35: s. 492.

¹³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/9.

Peygamber döneminde yaşayıp müslüman olan ancak onu görmeyen Ebû Recâ el-Utâridî, Ebû Osman en-Nehdî ve Selmân b. Rebâa el-Bâhilî gibi muhadramlar tâbiîndir.¹⁴

Vâkıdî (ö. 207/823) sahâbîyi tarif ederken bulûğ çağına ermiş olmayı şart koşmuş, Hz. Peygamber'i bulûğ dönemi öncesi gören ve rivayette bulunan Abdullah b. Zübeyr, İbn Abbas ve iki torunu Hasan ve Hüseyin gibi gençleri bu kapsamın dışına çıkardığı, Allah Rasûlu'nu görmekle beraber ondan hadis aktarma şartıyla hadis rivayetinde bulunmayan binlerce sahâbîyi kapsamadığı için reddedilmiştir. Fıkıh usûlü âlimleri sahâbîyi tarif ederken Hz. Peygamber ile birlikte altı ay veya daha fazla birarada bulunmak, dini öğrenmek amacıyla orada olmak ve O'ndan (s.a.v.) hadis aktarmak gibi şartlar aranmaktadır. Bu şartlar hadisçiler tarafından tenkit edilmiş ve altı aydan az bir zaman Hz. Peygamber'in yanında bulunanlar ile dini ilimler öğrenmek maksadıyla gelmeyip sadece iman edip dönen kimseleri sahâbî kapsamına almadığı ve hadis aktarımı yapmayan, binlerce sahâbîyi de tarif dışında bıraktığı için reddedilmiştir.¹⁵ Ebû Hüseyin'e (ö. 765/1364) göre sahâbî, Hz. Peygamber'e uyma yolunda sohbetinde bulunmuş ve ondan hadis almış kişidir. Ona uyma kastı olmadan oturanlar geçerli değildir. Yani müslümanlık şartı vardır. Taberî (ö. 310/923), *"Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmuş ve onun topluluğundan sayılan ve ona bağlı olan kimsedir"* demiştir. İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) ise Rasûlullah'ın makamının yüceliğinden ve o şerefe nail olma bakımından O'ndan bir hadis veya bir kelime aktaran kimseleri hatta O'nu bir kez dahi görenleri de sahâbîden saymıştır.¹⁶

Bir şahsın sahâbî olduğunun bilinmesi için birkaç geçerli müteber yol vardır:

1. O kişinin sahâbî olduğu tevâtür ve şöhretle bilinmesi.
2. Bir sahâbînin bir diğer kişi hakkında "sahâbîdir" sözünün bilinmesi.
3. Tâbiîn neslinden birinin şehâdetiyle bilinmesi. Ancak bu kimse tezkiyesi geçerli birisi olması gerekir.
4. Sahâbî olduğunu kişinin kendi söylemesi.¹⁷

Bu durumda bu sözü söyleyen kişinin adâletli ve Rasûlullah'a yaş bakımından muasır olması gerekir. Adâlet, kişinin kendi sözüyle değil bir başkasının şahitliği ile geçerlidir.

¹⁴ Efendioğlu, "Sahâbe", 35: s. 493.

¹⁵ Efendioğlu, "Sahâbe", 35: s. 492.

¹⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/7,8.

¹⁷ İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 1/520.

Muasarat şartında ise bunun son sınırı hicrî 100-110 yıllarına denk gelmektedir. Çünkü Allah Rasûlu vefatına yakın bir dönemde ashabına, “*Bu gecenize şahit oluyorsunuz ya, işte bu gecenizden sonra yüz yıl başında yeryüzünde bulunanlardan kimse kalmayacaktır*”¹⁸ sözüdür. Hz. Peygamber, vefatından yaklaşık bir ay kadar önce bu sözü söylemiştir. Bune göre İslâm alimleri de Rasûlullah’ın vefatından yüz yıl sonra sahâbî olduğunu iddia edenleri reddetmişlerdir.¹⁹

Yapılan bu tanımların en kapsamlısı ve hadis alimlerince kabul edilen en genel tarif ise şöyledir: “*Sahâbî, Allah Rasûlu ile müslüman olarak görüşen ve müslüman olarak da vefat eden kimsedir.*”²⁰ Cumhurun görüşü olarak da kabul edilen bu tarifte, hadis alimlerinin sahâbî görüşü şöyle aktarılabilir. Bir kişiye sahâbî diyebilmek için Allah Rasûlu’nu uyanık halde bir an dahi olsa görmek yeterlidir. Kendisiyle yolculuk etmek, uzun zaman birlikte bulunmak, savaşa katılmak veya O’ndan hadis nakletmek zorunlu değildir.²¹

Sonuç olarak, Hz. Peygamber ile görüşüp onunla kısa veya uzun bir süre geçiren, Ondan hadis aktarmış veya aktarmamış, onunla beraber savaşa katılmış veya katılmamış, onunla oturmamış ama onu görmüş, gözleri görmemesi sebebiyle ona görmeden iman etmiş olanlar da bu kapsama girmektedir. Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.) ile iman etmediği bir zamanda karşılaşan, müslüman olduktan sonra da bir araya gelemeyen ve peygamberlikten önce onu görenler de sahâbî tanımı kapsamında değildir.

1.1.1. Sahâbî’nin Fazileti

Kur’ân-ı Kerim’de “*Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı topluluksunuz*”²² diye tanıtılan sahâbîler, ümmetin en faziletli ve değerli nesli olarak taltif edilmektedir. Bu fazilet ve değeri, insanlara en faydalı ve en yararlı olmaları, sarsılmaz inançları ve örnek yaşantıları sebebiyle kazanmışlardır. Bu ümmet, hayırlarda ve faziletlerde bu makama Hz. Peygamber sebebiyle ulaşmışlardır. Çünkü O (s.a.v.), Allah katında kulların en üstünü, peygamberlerin en kıymetlisidir.²³ İslâm’ın emirlerini gerçek manada bir

¹⁸ Buhârî, “İlim” 41; “Mevâkîtu’s-salât” 20.

¹⁹ Canan, *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı*, 1/520.

²⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/7.

²¹ Efendioğlu, “Sahâbe”, 35: s. 492.

²² Âl-i İmrân 3/110

²³ Hafız İbn Kesir, *İbn-i Kesir Tefsiri*, trc. Savaş Kocabaş (İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2015), 2/11.

teslimiyetle uygulamışlar ve İslâm'ın tebliği için emek vermiş, çaba harcamışlardır. Karşılarına çıkan her türlü zorluğa, işkence ve tehditlere aldırmandan hak davalarından bir an olsun taviz vermemişler; yaşadıkları beldelerini, eşyalarını, ehlini ve tüm akrabalarını bırakarak diğer beldelelere göç etmek durumunda kalmışlar yine de imanlarından, Allah ve Rasûlune olan sadakatlerinden hiç vazgeçmemişlerdir.²⁴

Kur'ân; sahâbîleri överek onların orta yolu takip eden mutedil bir ümmet olduklarını,²⁵ Allah'a ve Peygamber'ine iman edip tam bir teslimiyet göstererek büyük mükâfatlar elde ettiklerini,²⁶ Cenâb-ı Hak'ın sahâbîlerden; sahâbîlerin de Cenâb-ı Hak'tan hoşnutluğunu ve ebedî bir hayat sürecekleri cennet nimetinin onları beklediği haber vermiştir.²⁷ Ayrıca Allah ve Rasûlu'ne destek olan sâdik müminler olduklarını,²⁸ ihtiyaç içinde olsalar dahi bir diğer müslümanı kendi nefesine üstün tuttuklarını ve felâha kavuştuklarını,²⁹ hakiki inananlar içerisinde bulunarak affedileceklerini ve cennette hesapsızca rızıklandırılacaklarını³⁰ haber vermiştir.

Allah Rasûlu (s.a.v.), sahâbîyi övmüş ve onların faziletine değinerek “*insanlık tarihinin en hayırlı nesli,*”³¹ ve “*Ümmetimin hayırlısı, benim zamanımdır. Sonra onların bir sonraki nesli olan tabiîlerdir. Sonra ise onların bir sonraki neslidir*”³² diyerek ashabı övmüş ve “*Beni gören veya beni göreni gören bir müslümana cehennem dokunmayacaktır*”³³ buyurarak da ateşin onları yakmayacağını belirtmiştir. Ayrıca ümmetin onları çekiştirmemesini³⁴ aksine onlar hakkında güzel sözler kullanmasını istemiştir. Yine Allah Rasûlu (s.a.v.) sahâbîyi övdüğü hadislerinde şöyle buyurmuştur:

“Ashabım hakkında dikkat ediniz! Benden sonra onları hedefe koyup çekiştirmeyiniz. Her kim onları severse bana olan sevgisi sebebiyle sever. Her kim onlara buğzederse beni sevmediğinden

²⁴ Efendioğlu, “Sahâbe”, 35: s. 494.

²⁵ el-Bakara 2/143

²⁶ Âl-i İmrân 3/172, 173

²⁷ et-Tevbe 9/100

²⁸ el-Haşr 59/8

²⁹ el-Haşr 59/9

³⁰ el-Enfâl 8/74

³¹ Buhârî, “Fedâilu ashabi'n-nebi” 1; Müslim, “Fedâilu's-sahâbe” 211,212.

³² Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsned-ü Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvut ve Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421), 38/57; Buhârî, “Fedâil'us-sahâbe” 1.

³³ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, 1. Baskı (Beyrut: Daru'l Garbi'l-İslâmi, 1998), “Menâkib” 57.

³⁴ Buhârî, “Fedâilu ashabi'n-nebi” 4; Müslim, “Fedâilü's-sahâbe” 221,222.

buğzeder. Her kim onlara eziyet ederse bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden de Allah'a eziyet etmiş olur. Her kim Allah'a eziyet ederse de Allah'ın onu cezalandırması yakındır.”³⁵

Bir başka rivayette, “Her kim ashabımı korursa ben de kıyamet günü onu korurum. Her kim de ashabıma söverse Allah'ın laneti onun üzerine olsun”³⁶ ve “Ashabıma sövmeyiniz, sizden biriniz Uhud dağı kadar altın infak etse, onların infak ettiklerinin bir ölçeğine veya onun yarısına bile yetiştirmez”³⁷ buyurarak onlara söz söylenmemesini hatta saldıranlara karşı bizim onları savunmamızı istemiştir. Onlar konum itibarıyla ümmetin en üstün insanlarıdır.

1.1.2. Sahâbî'nin Önemi

Sahâbîler; Hz. Peygamber'e verdikleri destek, gösterdikleri bağlılık ve teslimiyet ile İslâm dininde önemli bir yere sahiptirler. Allah Rasûlu'nun hem hayatta iken hem de vefatı sonrası, dinin doğru bir şekilde anlaşılması ve yayılması için gayret etmişlerdir. Öğrendikleri dini yaşayarak sonraki nesillere aktarmış ve onlara örnek olmuşlardır. Bu sebeple Hz. Peygamber, sahâbîleri örnek almayı öğütlemiş ve onları İslâm'ın birer halifesi olarak göstermiştir. Sahâbîlerin dini yayma ve Hz. Peygamber'i korumak için yaptıkları fedakârlıklar, sonraki nesilleri hayrette bırakacak ve imrendirecek boyuttadır. İslâm dini; onların bu davranışları sebebiyle kökleşmiş, yayılmış ve diğer nesillere aktarılmıştır. Sahâbîler, Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamalarıyla ilgili nakillerde bulunmasaydı, bu dini öğrenme ve yaşama konusunda sıkıntılar yaşanabilirdi. Âyetlerin sebab-i nüzulleri, hadislerin vürûd sebepleri, Kur'ân ahkâmının hayata uygulanması ve tebyini ile Hz. Peygamber'in görevi süresince yaptığı uygulamalar, sahâbîlerin aktarımları sayesinde bilinmektedir.³⁸

1.2. Gençlik Kavramı ve Hangi Yaşları Kapsadığı

Genç kelimesi, Farsça bir kelime olmakla birlikte “Hazine, define, kulluk makamı” manalarına gelmektedir.³⁹ Türkçe'de ise genç; yaşı ilerlememiş, orta yaşlılık dönemine

³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 27/358; Tirmizî, “Menâkib” 59.

³⁶ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Fedâ'ilus-sahâbe*, thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbas, 1. Baskı (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1983), 1/54.

³⁷ Buhârî, “Fedâilu's-sahâbe” 6; Müslim, “Fedâilu's-sahâbe” 221; Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebû Davud*, 1. Baskı (Dârü'r-risâle el-âlemiyye, 2009), “Sünnet” 11; Tirmizî, “Menâkib” 59; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Şuayb Arnavut ve Âdil Mürşid, 1. Baskı (Daru'r Risâletü'l-İlmiyye, 2009), “Fedâilu Ashâb” 22.

³⁸ Efendioğlu, “Sahâbe”, 35: s. 493.

³⁹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Doğu Yayıncılık, 1970), s. 338.

girmeyen ve dinç kimse anlamlarında kullanılmaktadır.⁴⁰ Genç kelimesine yakın bir manada kullanılan delikanlı ise buluğa ermiş genç, çocukluk çağını aşmış, cesur, yiğit, manalarına gelmektedir.⁴¹

Genç kavramı, Arap lügatinde genelde şâbb ve fetâ kelimeleriyle karşılanmaktadır.⁴² İnsan hayatının ergenlikle orta yaş arasındaki dönemini kapsar. Kur'ân da “genç” kavramı için sadece “fetâ” kelimesi kullanıldığı görülürken⁴³ hadislerde ise fetâ kelimesine ek olarak “şâbb” ve “şebâb”⁴⁴ kelimeleri ve bu kelimelerin fiil türevleri ile kullanıldığı görülmektedir.⁴⁵ Kur'ân-ı Kerim'deki kullanıma bakılarak “fetâ” kelimesi, “şâbb” kelimesine göre daha özeldir denilebilir. Nitekim İbn Kuteybe (ö. 276/889), bu kelimelerin birbirinden farklı olarak “gücü kuvveti yerinde olgun erkek” anlamına geldiğini belirtmektedir.⁴⁶ Binaen aleyh “şâbb” gençliğin tüm dönemlerini çevrelerken, fetâ” hem zihni hem de fizikî gelişime ulaşan gençliği ifade ettiği söylenebilir. Hadislerde gençlik dönemini incelediğimizde ise gençlik dönemini bildiren değişik kelimeler bulunmakla beraber genellikle fityan,⁴⁷ şâbb,⁴⁸ şebâb⁴⁹ ve fetâ,⁵⁰ kelimelerini görüyoruz. Şâbb, buluğa erişmekle birlikte olgunluk çağına ulaşmamış kimselere söylenmiştir.

İnsan hayatı başlıca dört safhaya ayrılmış olup çocukluk, gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık çağı şeklinde kısımlardan bahsedilmektedir. Gençlik döneminin başlangıcı noktasında ittifak söz konusu olup bütün tanımlarda gençlik dönemi, ergenlik ile başlatılmaktadır.⁵¹ Bitiş çağı ise olgunluk çağının başlangıcı veya bitişi olarak değişik görüşler hâkimdir. Gençliğin devamı niteliğinde olan olgunluk döneminin başlangıç ve bitişi konusunda net rakam verilmezken Lügatçiler, bu konuda ihtilafa düşmüşler ve bu

⁴⁰ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Gerçek Hayat Yayınevi, 2001), s. 463.

⁴¹ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 297.

⁴² İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 1/480.

⁴³ Yûsuf 12/30, 36, 62; el-Kehf 18/10, 13, 60, 62; el-Enbiyâ 21/60; en-Nisâ 4/25; Nûr 24/33

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 33/336; Buhârî, “Cenâiz” 93.

⁴⁵ Müslim, “Zekât” 114; Tirmizî, “Sıfatü'l-kıyâmet” 22.

⁴⁶ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 15/146.

⁴⁷ İbn Mâce, “Mukaddime” 9.

⁴⁸ Buhârî, “Rikâh” 5.

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/72; 7/122,132,184; Buhârî, “Nikâh” 2,3; Müslim, “Nikâh” 1,3; Tirmizî, “Nikâh” 1; İbn Mâce, “Nikâh” 1; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, thk. Abdulfettah Ebu ğudde, 2. Baskı (Haleb: Mektebul Matbuatul İslamiyye, 1986), “Nikâh” 3.

⁵⁰ Buhârî, “Enbiya” 54.

⁵¹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), s. 266.

çağ için 30-40, 33-50, 34-51 yaşlarından bahsetmişlerdir.⁵² Ayrıca 18 yaşın altındaki her fert, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre çocuk kabul edilir. Bu, reşit olmayan bireylerin haklarını korumak amacıyla yapılmış hukuki bir tanımdır. Yine Birleşmiş Milletler “genç” derken 15-24 yaş arasını referans alır ve gençlik kategorisinin toplumdan topluma göre farklı algılandığı hususuna vurgu yapar.⁵³ Türk filozoflarımızdan İbn-i Sina'ya göre gençlik dönemi 30 yaşlarına kadar sürdüğünü açıklarken UNESCO, bu zaman dilimini 15-25 yaşları arasında olduğunu belirtmiştir.⁵⁴ Ülkemizin şartlarına bakıldığında ise gençlik döneminin, 14-29 yaş aralığında olduğu kabul edilmektedir.⁵⁵

Bulûğ çağının başlangıcı için şu örnekleri incelemek yerinde olacaktır. Kaynaklarımızda Semüre b. Cündeb'in rivayet ettiği, “*Her sene ensar çocukları Allah Rasûlu'nun huzuruna getirildiği ve bulûğ çağına ulaşanları Rasûlullah'ın askerler arasına kattığını*”⁵⁶ bildirmiş ve artık güçlenerek erginliğe giren kimselerin savaşa katılmak için hak elde ettiklerini göstermektedir. Yine Hz. Enes'in ihtilâm olduğu sabah Allah Rasûlu'nun yanına gelerek halini arz etmesi, bu nedenle Hz. Peygamber'in, “*Bundan sonra kadınların yanına girme*”⁵⁷ buyurması bulûğ çağına gelen çocukların bu durumu haber vermelerinin gerekli olabileceğini göstermektedir. Yine birgün yanına zayıf bir elbise giyerek gelen Esmâ'ya Allah Rasûlu, “*Ya Esmâ! Bir kadın hayız dönemine ulaştığı zaman artık onun el ve yüzünden başka yerinin görülmesi uygun değildir*”⁵⁸ buyurarak artık büyüdüğünü ve mesuliyetin başladığını vurgulamaktadır.

Gençlik dönemi, bulûğ çağından itibaren başlayıp olgunluk ve hattâ ihtiyarlık çağına kadar geçen safhaya denir. Erginlik çağına giren kimse gençlik safhasına girmiştir. Gençlik döneminin süresini ve arkasından gelen safhayı açıklarken Kur'ân'daki “*Sonra gençlikte zirveye ulaşırsınız*”⁵⁹ âyeti bizlere gençlik döneminin en üst noktası (eşûdd)

⁵² İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye* (İzmir / Gaziemir: Çağlayan Matbaası, 2008), s. 105.

⁵³ <https://www.un.org/en/global-issues/youth>

⁵⁴ Adnan Kulaksızoğlu, “Gençlik Çağı ve Ülkemizde Gençlik Sorunları”, *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (1990): s. 134.

⁵⁵ “Ulusal Gençlik Ve Spor Politikası Belgesi” (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2018), s. 4.

⁵⁶ Nureddin Ali b. Ebî Bekr Heysemi, *Mecmau'z-zevaid ve Menbau'l-fevaid*, thk. Husameddin Kudsi (Kahire: Mektebetü'l-Kudsi, 1994), 5/318-319.

⁵⁷ Ebû'l-Kâsım Taberânî, *el-Mu'cemü's-sagîr*, thk. Muhammed Şekûr Mahmud, 1. Baskı (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmi, 1985), 1/165; Heysemi, *Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid*, 4/326.

⁵⁸ Ebû Dâvud, “Libâs” 34.

⁵⁹ el-Mümin 40/67

lafzını bildirmektedir. Bu anlamca kapalı lafzın bir diğer âyette açıklama olarak, “*Nihâyet olgunluğuna çağına gelip kırk yaşına ulaşınca...*”⁶⁰ buyrulmaktadır. Bu âyete göre gençliğin asgari bu süreye kadar olduğunu söyleyebiliriz. Allah Teâlâ (c.c.) ilk bahsettiğimiz âyette, “*...sonra olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da ihtiyarlamanız için sizi yaşatandır.*”⁶¹ buyruğu ile de kırk yaşından sonra gençlik döneminin bitip yaşlılık döneminin girme ihtimalini anlarız.⁶² Yine bahsettiğimiz âyette yer alan olgunluğa erişme bölümü de kişinin bedenen olgunlaşma ve kuvvetlenmesi, anlayış ve idrak açısından kemâlata erişmesi manasına gelmektedir.⁶³

İslâm âlimleri ve hususan müfessirler, gençliğin nihâyetini tespitte Kur’ân’da geçen olgunluk çağını ifade eden “eşüddeh” ve gelişimini tamamlamayı anlatan “istevâ” kelimeleri çerçevesinde konuyu ele almış ve yorumlamaya gitmişlerdir. İslâm âlimleri, çıkarımlarında belirli âyetlere dayanmışlardır. Konuya dair açıklanan görüşleri detaylı şekilde ele alıp değerlendiren Taberî ile Râzî’nin ortaya koydukları sonuçlar, İslâm âlimlerince yapılan tespitleri özetlediğini görmekteyiz. İlk müfessirlerden olan Taberî; Katâde ve Mücâhid gibi tefsîr otoritelerinin yorumlarına da yer verdikten sonra, âyetlerde vurgulanan “eşüddeh” için 30-33 yaş arası, “istevâ” için 30-40 yaş arasını doğru görüş olarak kabul etmektedir.⁶⁴ Yine, Beydavi 30-40 yaş arası dönemi gençlik çağı olarak açıklarken,⁶⁵ Meraği ise bu kelimenin erginlik çağı ile başlayarak kırk yaşlarına kadar uzanan dönem olduğunu belirtir.⁶⁶ Dolayısıyla müfessirlerin çoğuna göre, bulûğ çağıyla gençlik başlamakta, otuz yaşına kadar gelişme devam etmekte, kırk yaşı da gençliğin nihai noktası sayılmaktadır.

Bu bilgileri değerlendirdiğimizde, gençlik dönemi erginlik çağı ile başlayarak 40 yaşlarına kadar sürmekte, orta yaş 41 yaşından başlayarak 50 yaşlarında nihayete ermekte, yaşlılık çağı ise 51 yaşı ile ömrün sonlarına kadar ki süreyi kapsamaktadır. Buna

⁶⁰ el-Ahkâf 46/15

⁶¹ el-Mümin 40/67

⁶² Canan, Hz. Peygamber’in Sünnetinde Terbiye, s. 104.

⁶³ Ebu’l-Fida İsmail İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azim*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, 1. Baskı (Beyrut: Daru’l-Kütübü’l İlmiyye, 1998), 7/258.

⁶⁴ Muhammed b. Cerir Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vili âyi’l-Kur’ân* (Mekke: Daru’t- terbiyetü ve’t-turas, 1995), 19/536.

⁶⁵ Nâsiruddîn Ebu Sa’îd Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl ve Esrâru’t-te’vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mara’sîlî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1418), 5/114.

⁶⁶ Ahmet b. Mustafa Merâğî, *Tefsiru’l-Merâğî*, 1. Baskı (Mısır: Şirket ve Mektebetü Mustafa el-Babî el-Halebi ve Evlâduhu, 1946), 26/19.

göre gençlik çağı, yalnızca en güçlü ve hareketli dönem değil aynı zamanda ömrün en bereketli ve en uzun zaman dilimidir. Bizim çalışmamızda da genç sahâbîler tespit edilirken Hz. Peygamber hayatta iken asgari 12 ve 40 yaşları aralığında bulunan kişiler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

1.3. Hz. Peygamber Dönemi Meşhur Genç Sahâbîler

Rasûlullah (s.a.v.), İslâm dininin yayılması ve farklı bölgelere ulaştırılması konusunda gençlere çok güveniyordu. Onlar da bu güveni boşa çıkarmadılar. İslâm'a nice hizmetler yapan bu genç sahâbîleri yakından tanımak ve Hz. Peygamber'in onlarla olan ilişkilerini öğrenip günümüz gençlerine aktarmak adına biz de böyle bir çalışma hazırladık. Bu bölümde Hz. Peygamber'in iletişime geçtiği meşhur genç sahâbîlerin hayatları hakkında kısa bilgiler vermeye çalışacağız. Hz. Peygamber'in vefat ettiğinde buluş çağının başlangıç noktası olarak asgari 12 yaşıyla birlikte gençliğin nihai noktası 40 yaşında bulunan meşhur genç sahâbîler arasından Hz. Peygamber'in iletişime geçtiği gençler tercih edilerek onlarla ilgili kaynaklarda geçen bilgileri paylaşmaya çalıştık. Ayrıca mûksirun sahâbîlerin Hz. Peygamber'in vefatı sonrası uzun dönem yaşamaları ve İslâm dinine en çok hizmet edenlerden olmaları sebebiyle bu kimselerin Rasûlullah döneminde genç sahâbîlerden olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Biyografilerini aktardığımız 35 genç sahâbînin 19'u Mekke'de, 13'ü Medine'de, 3'ü ise Yemen ve Taif gibi farklı bölgelerde dünyaya gelmişlerdir. Bu sahâbîlerin yaşlarını tesbit ederken milâdî takvim üzerinden Hz. Peygamber'in vefat tarihini baz aldık. Aynı zamanda genç sahâbîlerin Allah Rasûlu'nun vefat dönemine kadar ki biyografileri hakkında bilgiler aktardık. Şimdi vefat sırasına göre bazı meşhur genç sahâbîler hakkında bilgi verelim.

1.3.1. Mus'ab b. Umeyr (ö. 3/625)

Asıl adı, Mus'ab b. Umeyr b. Hâşim el-Kureşî el-Adberî'dir.⁶⁷ Allah Rasûlu'nun emriyle, İslâm'ı tebliğ için Birinci Akabe Biati'nin akabinde Medine'ye gönderilen bir sahâbîdir.⁶⁸ Annesi, Hunâs bt. Mâlik b. el-Mudarrib'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir.⁶⁹

⁶⁷ İzzüddîn Ali b. Muhammed İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz ve Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 5/175.

⁶⁸ Hüseyin Algül, "Mus'ab b. Umeyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31: s. 226.

⁶⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, thk. Doktor Ali Muhammed Omer, 1. Baskı (Kahire: Mektebetü'l Hancı, 2001), 3/108.

Mekke’de dünyaya gelen Mus’ab, Kureyş’in sidâne ve hicâbe görevlerini yapan ve kabilesinin sancaktarlık görevini devam ettiren Benî Abdüddâr’a mensup maddi durumu iyi olan ailenin çocuğuydu.⁷⁰

Mekke’nin zengin ve yakışıklı genç delikanlısı Mus’ab, sahâbînin faziletliilerindendir. Dârülerkam’da müslüman olmuş, kavminden ve annesinden müslüman olduğunu gizlemiştir. Kavmi onun müslüman olduğunu öğrenince, ona çeşitli sıkıntılar vermiş ve Habeşistan’a hicret etmek zorunda bırakmışlardır. Hicret sonrası Mekke’ye dönen Mus’ab’ı; Hz. Peygamber, Medineliler’in isteğiyle İslâm tarihinin ilk muallimi olarak Kur’ân öğretmek ve namaz kıldırmak için görevlendirmiştir.⁷¹ Tebliğ göreviyle Medine’ye gönderildiğinde Mus’ab, 25 yaşlarında olduğu aktarılmıştır.⁷²

Mus’ab; Medine’ye hicret eden sahâbîlerin ilki olarak kabul edilmiş, Oraya gittiğinde Sa’d b. Muâz’a konuk olmuş, Hz. Peygamber; Onu, Sa’d b. Ebû Vakkâs ile kardeş yapmıştır.⁷³ Medine’de İslâmı tebliğ eden Mus’ab, Allah Rasûlu’ne (s.a.v.) bir mektup yazarak Cuma namazı kıldırma için izin istemiş, Hz. Peygamber de bazı uyarılarda bulunarak Mus’ab’a izin vermiştir. Mus’ab, Medine’de ilk Cuma namazı kıldırın kişi olmuştur.

Bedir günü muhacirlerin sancağını taşıyan Mus’ab b. Umeyr, Uhud gününde de sancağı eline almış, müslümanlar panik yaşayınca o sebat edip sonuna kadar çarpışarak hicretin 32. ayında 40 yaşlarında iken şehit edilmişti.⁷⁴ Uhud Savaşı’nda şehit edildiği zaman onu saracak bir kefen dahi bulanamamıştı. Vücudunu elbisesiyle kapatmaya çalışmışlar ancak baş tarafına doğru çekince ayaklarının, ayak tarafına doğru çekince başının açıldığını gören Hz. Peygamber, başından örtmelerini ve ayak kısmına bir ot demeti koymalarını buyurmuştu.⁷⁵ Mus’ab, erken dönemde vefat etmesi sebebiyle Hz. Peygamber’den hadis rivayeti bulunmamaktadır. O (r.a.), Uhud Savaşı’nda (3/625) şehit

⁷⁰ Algül, “Mus’ab b. Umeyr”, 31: s. 226.

⁷¹ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/108; İbnü’l-Esir el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 5/175; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 6/98.

⁷² İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012), s. 340.

⁷³ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/111.

⁷⁴ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/110-112.

⁷⁵ Buhârî, “Cenâiz” 27; Müslim, “Cenâiz” 44.

edildiğinde 40 yaşında olduğuna göre, doğumunun hicretten 37 veya 38 sene önce m. 585 yıllarında olduğunu söyleyebiliriz.

1.3.2. Sa'd b. Muâz (ö. 5/627)

Asıl adı, Sa'd b. Muâz b. Nu'mân el-Ensârî el-Evsî'dir. Ensarın ileri gelenlerinden olan genç sahâbî Sa'd, Ebû Amr künyesiyle bilinmektedir.⁷⁶ Annesi, Rasûlullah'a (s.a.v.) biat eden kadınlardan⁷⁷ Kebşe bt. Râfî b. Muâviye b. Ubeyd b. el-Ebcer'dir.⁷⁸ Evs kabilesinin Abdüleşheloğulları kolundan olan Sa'd, Medine'de 590 yılında dünyaya gelmiştir.⁷⁹ Mus'ab'ın Medine'ye gelerek İslâm'ı tebliğ esnasındaki etkili konuşmaları sonrası Sa'd müslüman olmuştur.⁸⁰

Rasûlullah (s.a.v.), Sa'd b. Muâz ile Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı kardeş ilan etmişti.⁸¹ Sa'd; Bedir, Uhud ve Hendek'e katılmıştı.⁸² Bedir gününde Evs'in sancağını kendisi taşımış, Uhud günü Rasûlullah'ın çevresinden insanların dağıldığı zaman o yanında sebat etmişti. Hendek günü de can damarına atılan bir okla yaralanmış, elindeki damarı kopunca Rasûlullah onun yarasını dağılayarak tedavi etmişti.⁸³ Sa'd'ın yarası çok fazla açılınca 38 yaşlarında iken çok kan kaybederek vefat etti.⁸⁴ Cenaze namazını Hz. Peygamber kıldırıldı ve Cennetü'l-bakiye defnedildi.⁸⁵ Vefat edinceye kadar Rasûlullah (s.a.v.) ona ilgisini arttırarak yakınlık gösterdi.⁸⁶

Rasûlullah, Sa'd b. Muâz için (vefatından ötürü) arşın hareketlendiğini (titrediğini),⁸⁷ sema kapılarının kendisine açıldığını haber vermiş ve Sa'd'ın cenazesi için

⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/389; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. İbn Abdülber en-Nemerî, *el-istî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed Becevi, 1. Baskı (Beyrut: Darul Ciyl, 1992), 2/602; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/461; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 3/70.

⁷⁷ Mehmet Efendioğlu, "Sa'd b. Muâz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: s. 374.

⁷⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/389; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 3/70.

⁷⁹ Efendioğlu, "Sa'd b. Muâz", 35: s. 374.

⁸⁰ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/602; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/461.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/389.

⁸² İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/602; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/461.

⁸³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/389,398.

⁸⁴ Cuma Karan, *Hz. Peygamber (sav) ve Engelliler* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2023), s. 48.

⁸⁵ Efendioğlu, "Sa'd b. Muâz", 35: s. 375.

⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/394.

⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/401; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/602; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/461; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 3/71.

şimdiye kadar yeryüzüne hiç inmemiş 70.000 melek katıldığını bildirmiştir. Sa'd için, “*Nefsım kudret elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, onun cenazesini melekler taşımışlardır*”⁸⁸ buyurmuştur. Sa'd, erken bir dönemde vefat etmesi sebebiyle fazla hadis aktarmamış, kaynaklarımızda sadece bir rivayeti bulunmaktadır.⁸⁹

1.3.3. Ca’fer b. Ebû Tâlib (ö. 8/629)

Tam adı, Ca’fer b. Ebû Tâlib b. Abdilmuttalib el-Hâşimî’dir. Annesi, Fâtıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdülmenâf b. Kusay’dır. Çocukları içerisinde sadece Abdullah’ın nesli devam ettiği için onun ismiyle künyelenmiştir.⁹⁰ Hz. Peygamber’in amcasının oğlu, aynı zamanda Hz. Ali’nin on yaş büyük kardeşi olan Ca’fer, 590 yıllarında Mekke’de dünyaya gelmiştir. Çocukları çok olan Ebû Tâlib’in geçim sıkıntısı çekmesi sebebiyle Hz. Peygamber Ali’yi, amcası Abbas da Ca’fer’i yanına alarak Ebû Tâlib’in yükünü hafifletmek üzere yardımcı olmuşlardı. Ca’fer, gençliğini amcasının yanında geçirmiştir.⁹¹

Allah Rasûlune ilk iman edenler arasında yer alan Ca’fer b. Ebû Tâlib, Rasûlullah’ın (s.a.v.) Dârülerkam’da İslâmî tebliğe başlamadan önce İslâm’a girmiştir.⁹² Mekke’deki müşrik kesimin müslümanlara işkence ve eziyetleri çoğalınca Ca’fer, eşi Esmâ bint Umeyys ile beraber Habeşistan’a hicret etmek üzere ikinci kafileye katılmıştır. Onun Habeşistan’daki görevi müminlere sözcülük ve liderlik yapmak aynı zamanda muhâcir içinde Rasûlullah’ın en yakını olarak Hâşimoğulları’nı temsil etmektir.⁹³ Kafileye başkanlık yapan Ca’fer’in Habeşistan’da bir oğlu olmuş, ismini de Abdullah koymuşlardı. Bu çocuk, Habeşistan’da dünyaya gelen ilk müslüman olarak zikredildi.⁹⁴ İslâm kaynakları onun hicrette muhâcirlerin emîri olduğu konusunda hem fikirdirler.⁹⁵

Bedir Savaşı’na katılamayan Ca’fer b. Ebû Talib’e hem ganimetten pay ayrılmış hem de Bedir’e katılmış gibi şeref ve sevaba layık olan kimselerden olduğu

⁸⁸ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/401; İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 2/461.

⁸⁹ Efendioğlu, “Sa’d b. Muâz”, 35: s. 375.

⁹⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 4/31.

⁹¹ Ahmet Önkal, “Ca’fer b. Ebû Tâlib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), s. 548.

⁹² İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 4/31.

⁹³ Adem Apak, *Hz. Peygamber (sav) ve Gençler* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2023), s. 35.

⁹⁴ Önkal, “Ca’fer b. Ebû Tâlib”, s. 548.

⁹⁵ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 4/34.

aktarılmaktadır.⁹⁶ Allah Rasûlu, hicrî 8 (629) yılında Suriye'ye bir ordu göndermiş, ordunun başına da kumandan olarak Zeyd b. Hârise'yi tayin etmişti. Eğer Zeyd şehit olursa yerine Ca'fer b. Ebû Tâlib, o da şehit olursa Abdullah b. Revâha ordu komutanlığına geçecekti. İslâm ordusu, Mûte'de düşmanla şiddetli bir çarpışma ile birlikte art arda bu üç komutanını da kaybetmişti. Zeyd'in şehit edilmesiyle komutanlık görevini devralan Ca'fer, düşmana karşı cesaretle savaşmış ve şehit olarak iki kolunu da kopmuştu.⁹⁷ Hz. Peygamber, Ca'fer'in iki koluna bedel olarak onlarla cennette uçacağı iki kanat verildiğini bildirmiştir. Bundan ötürü ona "tayyâr" (uçan) ve "zü'l-cenâhayn" (iki kanatlı) lakaplar söylenmiştir.⁹⁸ Ca'fer'in bedeninde kılıç darbesi ve mızrak delmesiyle oluşan 90 kılıç darbesi vardı.⁹⁹ Hz. Peygamber, şehit olan Ca'fer için cenaze namazı kılarak dua da bulunmuş ve "Kardeşiniz Ca'fer hakkında bağışlanma isteyin. Zira o şehit olmuş ve Cennete girmiştir. O, orada Cennetten istediği yerde yakuttan iki kanatla uçmaktadır!"¹⁰⁰ buyurmuştu. Ca'fer (r.a.), Habeşistan'a hicret etmesi ve Habeşistan dönüşü doğrudan Medine'ye hicret etmesi sebebiyle "zü'l-hicreteyn" ve sahâbîlerin yoksullarını kolladığı için de "ebû'l-mesâkîn" lakapları ile çağrılıyordu.

Allah Rasûlu, Ca'fer'i çok seviyordu. Ca'fer, Hayber'den döndüğünde Onu karşılayarak kucaklamış, boynuna sarılıp gözlerinin arasını öperek, "Hangisine sevineyim, bilmiyorum! Ca'fer'in gelmesine mi, yoksa Hayber'in fethine mi?"¹⁰¹ buyurdu. Hz. Peygamber, ahlâk yönünden kendisine benzeyen Ca'fer'i takdir ve taltif ederdi.¹⁰² Ca'fer'in, Hz. Peygamber'den aktardığı rivayetler pek azdır. Bu rivayetleri oğlu Abdullah, Amr b. Âs, Abdullah b. Mes'ûd ve Ümmü Seleme aktarmışlardır.¹⁰³ Câ'fer, 590 yılında doğduğuna göre kendisi Mute Savaşında (629) yılında şehit edildiğinde 39 yaşlarında genç bir sahâbî olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

⁹⁶ Önkâl, "Ca'fer b. Ebû Tâlib", s. 548.

⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 4/34.

⁹⁸ Önkâl, "Ca'fer b. Ebû Tâlib", s. 548.

⁹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî, *Meğazi'l-Vakidi*, thk. Marsden Johannes, 3. Baskı (Beyrut: Darul Âlemü'l-Kütüb, 1989), 2/762; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 4/35.

¹⁰⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 4/34.

¹⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 4/32.

¹⁰² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 4/33; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ed-Dımaşkî ez-Zehabî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ* (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 2006), 3/137.

¹⁰³ Önkâl, "Ca'fer b. Ebû Tâlib", s. 549.

1.3.4. Ukkâşe b. Mihsan (ö. 11/632)

Tam adı, Ukkâşe b. Mihsan b. Hursân el-Esedî'dir. Künyesi Ebû Mihsan¹⁰⁴ olan Ukkâşe (r.a), Huzeyme kabilesinin Esedoğulları koluna mensuptur. Hz. Peygamber vefat ettiğinde 44 yaşında olması sebebiyle¹⁰⁵ doğumunun 588 yıllara denk geldiği anlaşılmaktadır. Mekke'de dünyaya gelen Ukkâşe, kardeşleri ve yeğeni ile birlikte İslâm dinine girmiştir.¹⁰⁶

Ukkâşe'nin 34 yaşlarındayken yakınlarıyla birlikte Medine'ye hicret ettiği, Abdullah b. Cahş'ın komutasında yapılan Batn-ı Nahle Seriyyesi'ne katıldığı,¹⁰⁷ Bedir, Uhud, Hendek ve bütün seferlere Allah Rasûlu'yle birlikte katıldığı rivayet edilmiştir.¹⁰⁸ Bedir'de kahramanca savaşmış, savaş esnasında elindeki kılıcın kırılmasıyla Hz. Peygamber'in ona teslim ettiği asânın kesici bir kılıç gibi olduğu aktarılmış, Ukkâşe'nin "avn" adı verdiği bu asâyı Bedir ve diğer bulunduğu gazvelerde kullandığı nakledilmiştir.¹⁰⁹

Ukkâşe, hicretin 6. yılında Gamre Seriyyesi diye bilinen bir seferde 40 kişilik müfreze kumandanı tayin edilmiş,¹¹⁰ yine hicrî 9 (631) yılında Kudaa kabilesi Benî Beli ve Benî Uzre kolları üzerine keşif amaçlı gerçekleşen Cinâp Seriyyesi'nde Ukkâşe komutanlık yapmıştır. Ayrıca Allah Rasûlu, onu zekât memuru (âmil) ve davetçi vasfıyla Sekâsik ve Sekûn topraklarına görevlendirmiştir. Ukkâşe, savaşlarda atlı olmasıyla ön plana çıkmış, birçok savaşta kahramanca çarpıştığı için Hz. Peygamber, "*Arapların en iyi süvarisi bizdedir*" sözleri ile onu övmüş, Esedlilerden Dırar b. Ezver, Ukkâşe'nin kendi kavimlerinden olduğunu söyleyip onu sahiplenmek isteyince Allah Rasûlu de "*Hayır o bizdendir. Sizden değil. Bizim anlaşmalı adamlarımızdandır*" buyurarak onu sahiplenmişti.¹¹¹

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/86; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/64.

¹⁰⁵ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1080; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/64; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/189.

¹⁰⁶ Ayhan Tekineş, "Ukkâşe b. Mihsan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: s. 70.

¹⁰⁷ Tekineş, "Ukkâşe b. Mihsan", 42: s. 70.

¹⁰⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/86.

¹⁰⁹ İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/64; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/189.

¹¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/86.

¹¹¹ Tekineş, "Ukkâşe b. Mihsan", 42: s. 70.

Hız. Peygamber, sahâbîlerinden Allah Teâlâ'ya gerçek bir sadakatle bağı olan yetmiş bin müminin hesap olmadan doğrudan cennete gireceğı bilgisini vermişti. Ukkâşe (r.a.), onların arasında bulunmak adına Allah Rasûlu'nden dua isteyince Rasûlullah, “*Sen onlardasın*” buyurarak onu hesapsız cennete girecekler arasında müjdelemişti.¹¹² Ukkâşe'den, Abdullah b. Abbas ve Ebû Hureyre hadis aktarmış ve bu nakiller Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.¹¹³ Ukkâşe, Hız. Ebû Bekir döneminde irtidat edenlerle yapılan savaşta şehit olmuş,¹¹⁴ bir başka rivayette hicretin 12. senesinde Büzâha'da şehit edildiğı de aktarılmıştır.¹¹⁵ Yukarıda açıkladığımız üzere Ukkâşe'nin doğduğı yıl olarak m. 588 sonucuna varılabilir.¹¹⁶

1.3.5. Attâb b. Esîd (ö. 13/634)

Tam adı, Attâb b. Esîd b. Ebi'l-İs b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî'dir. Hız. Peygamber'in Mekke Valisi'dir. Annesi, Zeyneb bt. Ebû Amr b. Ümeyye'dir.¹¹⁷ Attâb, Mekke'de 610 yıllarında dünyaya gelmiş ve künyesi Ebû Abdurrahman'dır.¹¹⁸ Mekke fethinde (630) İslâm ile şereflenlen Attâb, Huneyn Gazvesi'ne çıkacağı zamanda yirmili yaşlarda Mekke'ye vali olarak tayin edildi.¹¹⁹ Mekke'nin fetih yılı hac emîrliği de yapan Attâb,¹²⁰ Mekke Valisi iken Allah Rasûlu vefat edince, O da bu döneme kadar görevine devam etmişti. Attâb, bu göreve geldiğinden beri kölesi Keysâna'ya giydirdiğı püsküllü iki elbisenin dışında hiçbir şeye sahip olmadığını söylemektedir.¹²¹

Attâb b. Esîd, fazilet ve hayır sahibi sâlih bir sahâbîdir.¹²² Attâb, Mekke Valiliğı görevini Hız. Ebû Bekir döneminde de devam ettirdi ve hicrî 13 (634) senesinde Hız. Ebû Bekir'in vefat ettiğı Cemâziyelâhir 13. günü, o da Mekke'de vefat etmiştir. Bazı rivayetlerde ise Ömer b. Hattab'ın halifeliliğı döneminin sonlarında (23/644) vefat ettiğı

¹¹² İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1081; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/64; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/440.

¹¹³ Tekineş, “Ukkâşe b. Mihsan”, 42: s. 70.

¹¹⁴ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/189; Tekineş, “Ukkâşe b. Mihsan”, 42: s. 70.

¹¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/86.

¹¹⁶ Osman Karlangıç, “Hız. Ukkâşe Türbeleri İle İlgili Osmanlı Belgelerine Yansıyanlar”, *Ekev Akademi Dergisi* 25/87 (2021): s. 495.

¹¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/34; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/549; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/356.

¹¹⁸ Fahrettin Atar, “Attâb b. Esîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: s. 93.

¹¹⁹ İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/549; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/356.

¹²⁰ Atar, “Attâb b. Esîd”, 4: s. 93.

¹²¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/35.

¹²² İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/549.

de aktarılmaktadır.¹²³ Attâb, yaklaşık 610 yılında doğduğuna göre, Hz. Peygamber'in vefatında 23 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.6. Fazl b. Abbas b. Abdülmuttalib (ö. 13/634)

Tam adı, Fazl b. Abbas b. Abdilmuttalib el-Hâşimî el-Kureşî'dir. Mekke'de doğmuştur. Değişik künyeleri olup bunlardan bazıları; Ebû Abbas, Ebû Abdullah, Ebû Muhammed'dir.¹²⁴ Annesi, Allah Rasûlu'nun eşi Meymûne'nin kardeşi Lübâbe bint Hâris; babası ise Rasûlullah'ın amcası Abbas b. Abdilmuttalib'tir.¹²⁵

Allah Rasûlu'nun amcası oğlu Fazl, Hz. Abbas'ın çocuklarının en büyüğüydü. Hz. Peygamber ile birlikte Mekke fethi ve Huneyn Gazvesi'nde bulundu.¹²⁶ Huneyn Savaşı'nda insanlar bozguna uğrayarak uzaklaştıkları sırada ehl-i beyti ve sahâbîlerinden Allah Rasûlu ile birlikte, sebat edenler içerisinde bulunuyordu. Hz. Peygamber ile birlikte Vedâ Haccına katıldı. Rasûlullah (s.a.v.), onu Vedâ haccında arefe gününde terkisine almış, bu genç ise kadınlara bakmaya başlayınca Allah Rasûlu, onun yüzünü birkaç defa eliyle çevirmiş o ise bakmaya devam edince Hz. Peygamber, "*Kardeşimin oğlu! Bugün, kulağına, gözüne ve diline sahip olanın affedildiği gündür!*"¹²⁷ buyurarak onu uyarmıştır.

Fazl b. Abbas, babasının talebi sebebiyle Rasûlullah'dan zekât âmilliği isteyince, Allah Rasûlu, zekâtın malın kiri olduğunu, bu nedenle zekât âmilliğini Muhammed ehline uygun görmemiştir. İlerleyen dönemlerde Rasûlullah; Fazl'ı, Mahmiye b. Cez'in kızı Safiyye ile nikahlamış olup mehri de kendisi vermiştir. Ayrıca Fazl, Allah Rasûlu'nden 24 hadis aktarmıştır.¹²⁸ Fazl, Rasûlullah vefat ettiğinde O'nu (s.a.v) yıkayanlar ve defnedenler içerisinde bulunuyordu.¹²⁹ Allah Rasûlu'nun vefatı sonrası Şam'a mücahid olarak çıkmış, Ömer b. el-Hattâb'ın halifeliğinde, hicretin 18. senesinde Ürdün bölgesinde Amvâs taununda ölmüş¹³⁰ ve Filistin topraklarında bulunan Remle'deki

¹²³ Atar, "Attâb b. Esîd", 4: s. 93.

¹²⁴ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/50; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1269; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/349; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 5/287.

¹²⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/50.

¹²⁶ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1269; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/349; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 5/287.

¹²⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/50; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 5/287.

¹²⁸ Selman Başaran, "Fazl b. Abbas b. Abdülmuttalib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: s. 272,273.

¹²⁹ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1269.

¹³⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/51; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1269; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/349.

kabristanlığa gömüldüğü aktarılmıştır. Bazı rivayetlerde hicrî 13 (634) senesinde Hâlid b. Velîd komutasında gerçekleşen Mercisuffer Savaşı'nda şehit olduğu aktarılmaktadır. Buhârî ve İbn Hacer'e göre ise Yermük (15/636) veya Yemâme'de şehit edilmiştir. İbn Hibbân Fazl'ın bu dönemde 22 yaşında olduğunu aktarmaktadır.¹³¹ Fazl'ın Hz. Peygamber'den aktardığı 24 hadis bulunmaktadır.¹³²

Fazl, Mekke'de doğmuş olmakla birlikte, ne zaman doğduğu kaynaklarımızda geçmemektedir. Hz. Peygamber'in Vedâ haccında onu terkisine aldığı ve yukarıdaki rivayette geçen kendisi için söylediği delikanlı sözü ve İbn Hibbân'ın Yermük Savaşı'nda 22 yaşındaki bilgisi, onun Hz. Peygamber'in vefatından önce genç bir sahâbî olduğunu göstermektedir.

1.3.7. Muâz b. Cebel (ö. 17/638)

Tam adı, Muâz b. Cebel b. Amr b. el-Ensârî'dir. Muâz, Selime b. Sa'd'ın kardeşidir. Annesi, Cüheyne'nin Benî er-Riba kolundan Hind bt. Sehl'dir. Muâz'ın künyesi Ebû Abdurrahmandır.¹³³ Hicretten 18 veya 20 yıl önce (601-603) Medine'de doğmuş, Hazrecî ve Cüşemî nisbeleriyle anılmıştır.¹³⁴

Güzel ve gür sesli olan Muâz b. Cebel,¹³⁵ İslâm ile şereflenince, Sa'lebe b. Ganeme ve Abdullah b. Üneys ile beraber Benî Selime putlarını kırmışlardı. Muâz; ensar içerisinde 70 kişi ile beraber İkinci Akabe Biati'ne katılmış, Hz. Peygamber; onu muâhatta Abdullah b. Mes'ûd ile kardeş yapmıştı. Muâz, 20 yaşlarında iken Bedir, Uhud, Hendek ve diğer tüm savaşlara katılmış ancak Huneyn ve Tâif gazvelerine katılamamıştı. Bunun sebebi ise Allah Rasûlu'nun, Huneyn Savaşı'na giderken onu Mekke'ye önce emîr, sonrasında Kur'ân ve dinî bilgiler öğretmesi için görevlendirilmesiydi.¹³⁶

¹³¹ Başaran, "Fazl b. Abbas b. Abdülmuttalib", 12: s. 273.

¹³² İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, ed. Mesad Abdulhamid es-sa'dâni (Riyâd: Mektebetü's-sâî, t.y.), s. 40.

¹³³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/539; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahabe*, 5/187; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 6/109.

¹³⁴ M. Yaşar Kandemir, "Muâz b. Cebel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30: s. 336.

¹³⁵ Karan, *Hz. Peygamber (sav) ve Engelliler*, s. 47.

¹³⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/540; İbn Abdülber en-Nemerî, *İsti'âb*, 3/1403; Kandemir, "Muâz b. Cebel", 30: s. 336.

Allah Rasûlu; Muâz ile birlikte Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Yemen'e elçi, kadı ve zekât âmili vasfıyla hicretin 9. yılında (630) görevlendirdi.¹³⁷ Allah Rasûlu (s.a.v.) Muâz'ı Yemene gönderirken onlara “*Ben ehlimden hayırlı olan birini, onların en bilgi sahibini ve en dindarını size gönderdim*” şeklinde bir mektup yazarak göndermiş, Muâz'a da “*İnsanlara karşı muamelen güzel olsun*” şeklinde tavsiyede bulunmuştu.¹³⁸ Yine Yemen'de kadılık görevi yaparken insanlara nasıl ve ne ile hükmedeceğiyle ilgili Hz. Peygamber ile diyalogları meşhur olmuştur. Ayrıca halka kolaylık göstererek zorluk çıkarmamaları, müjde vererek nefret ettirmemeleri konusunda uyarıda bulunmuştur.¹³⁹ Hz. Peygamber; Yemen heyetini gönderirken bir süre Muâz'la birlikte yürümüş ve ona bir daha görüşme imkânı olmayacağını, Medine'de mescid ve kabrine uğrayabileceğini duyunca Muâz'ın gözü dolmuş, Allah Rasûlu de onu teselli etmişti.¹⁴⁰

Allah Rasûlu'nun kâtipleri ve hazinedarı arasında bulunan Muâz, Allah Rasûlu ile beraber namaz kılıp daha sonrası gidip kavmine imam oluyordu.¹⁴¹ Bir gün kavmine yatsı namazını kıldırırken uzun bir süre olan Bakara'yı okumuş, çiftçilikle iştigal eden kavmi içerisinde yorgun olan cemaatten bazı kimseler, onu Allah Rasûlu'ne şikâyet etmişti. Rasûlullah da ona, “*fitne çıkarmak mı istiyorsun?*”¹⁴² buyurmuş ve imamlık yaparken kısa sürelerle kıldırmasını istemiştir.

Kur'ân'ın tamamını ezberleyen sahâbîlerden biri olan Muâz, aynı zamanda Allah Rasûlu'nun kendisinden Kur'ân ta'limi yapılmasını önerdiği dört sahâbî içerisinde bulunuyordu.¹⁴³ Yine Muâz, helâl ve haramı en iyi bilen kişi olarak gösterilmiş ve o dönemde fetva ehli olan altı sahâbîden biri olmuştur.¹⁴⁴ Hz. Peygamber, kendisine “*Muâz ne iyi adam!*” diye iltifat edererek mahşer günü onun âlimlerin önünde bulunacağını söylemiştir.¹⁴⁵ Heybetli ve uzun boylu bir sahâbî olan Muâz'ın bir ayağı aksaktı.¹⁴⁶ Allah Rasûlu (s.a.v.) vefat ettiğinde ordu komutanı olan Muâz,¹⁴⁷ Hz. Peygamber'den 155 hadis

¹³⁷ Kandemir, “Muâz b. Cebel”, 30: s. 336.

¹³⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/541.

¹³⁹ Müslim, “Cihâd” 7.

¹⁴⁰ Kandemir, “Muâz b. Cebel”, 30: s. 337.

¹⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/542.

¹⁴² Buhârî, “Ezân” 63; Müslim, “Salât” 178,179; Ebû Dâvud, “İmâmet” 44.

¹⁴³ İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/187.

¹⁴⁴ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1404; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 6/109.

¹⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/546.

¹⁴⁶ Kandemir, “Muâz b. Cebel”, 30: s. 337.

¹⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/542.

rivayet etmiştir.¹⁴⁸ Bu rivayetlerin üçü Sahîh-i Buhârî içerisinde, bir rivayet ise Sahîh-i Müslim’de bulunmakla birlikte toplu olarak tüm rivayetler Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde yer almıştır. Fetva ehli olması ve bilinmeyen meselelerin Muâz’a sorulması, onun çok hadis bildiğini ancak az rivayet ettiğini göstermektedir. Allah Rasûlu’nden duyduğu hadisleri topladığı bir sahîfesi olduğu nakledilmektedir.¹⁴⁹

Muâz, hicrî 17 (638) yılında iki evladı ve iki eşiyle beraber Amvâs tâunu diye bilinen veba salgınında Ürdün’de Kusayru Hâlid’de vefat etti. Muâz vefat ettiğinde 33 yaşında idi.¹⁵⁰ Bu bilgilere göre Muâz, Hz. Peygamber’in vefatında 27 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.8. Hubâb b. Münzir (ö. 20/641)

Tam adı, Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh el-Ensârî’dir.¹⁵¹ Hubâb’ın künyesi Ebû Ömer, diğer rivayetlerde ise, Ebû Amr olarak aktarılmaktadır. Annesi, eş-Şemûs bt. Hak b. Eme b. Harâm’dır.¹⁵² Selemî nisbesiyle anılması Hazrec’in Benî Selime koluna mensup olduğu içindir.¹⁵³ Bedir Gazvesi’nde 33 yaşlarında¹⁵⁴ Hazrec’in sancağını taşımıştır. Hubâb, Bedir’de İslâm birliklerinin su kuyularına uzak bölgede konuşlanmasını uygun görmeyerek bunun vahiy olup olmadığını sormuş Hz. Peygamber durumun vahiy ile ilgili olmadığını söyleyince, düşman kuvvetlerini sudan uzak tutmak ve İslâm ordusunu su kuyularının yakınına yerleştirerek diğer kuyuları kullanılamaz hale getirme teklifini Allah Rasûlu’ne sunmuş, bu görüşünü Hz. Peygamber de uygun bulmuştur.¹⁵⁵

Hubâb, Uhud Savaşı’nda Allah Rasûlu ile beraber sebat etmiş ve ona ölüm üzere biat etmişti. Allah Rasûlu ile beraber Hendek ve sonraki savaşlarda bulunmuştur.¹⁵⁶

¹⁴⁸ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu’s-sahabe*, s. 35.

¹⁴⁹ Kandemir, “Muâz b. Cebel”, 30: s. 338.

¹⁵⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/546; Ebû Abdullah İbnü’l-Beyyî’ Muhammed Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, 1. Baskı (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990), 3/302; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 3/1405; İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdû’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 5/187; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 6/109.

¹⁵¹ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/525; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 1/316; İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdû’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/665.

¹⁵² İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdû’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/665; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 2/9.

¹⁵³ M. Yaşar Kandemir, “Hubâb b. Münzir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: s. 264.

¹⁵⁴ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/526; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 1/316; İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdû’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/665.

¹⁵⁵ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/525; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 1/316; İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdû’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/665; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 2/9.

¹⁵⁶ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/526.

Hubâb, düşman birliklerinin sayı ve hazırlık durumu konusunda istihbâri bilgiler elde etmek için görevlendirilmiş ve bu görevi hakkıyla yerine getirmiştir. Allah Rasûlu (s.a.v.), Benî Kurayza (5/627) ve Benî Nadîr savaşlarında ordusunun mevzi olarak nereyi tercih edileceği konusunda sahâbîleriyle istişare etmişti. Hubâb, yahudi kabilelerinin arasına mesken tutarak onların haberleşme ağını kesmeyi teklif etmiş, Cibril'in de bu teklifi onayladığı nakledilmiş, bu tam isabet görüşleri nedeniyle “zü'r-re'y” şeklinde anılmıştı. Yine Hubâb, Hayber Savaşı'nda müslüman birliklerin bulunduğu konumu uygun bulmamış, Hz. Peygamber'e bulundukları bölge ilâhi bir emir değilse düşman birliklerinin atış alanından ve bataklık bölgesinden uzak bir mevkiye konuşlanması görüşünü bildirince bu görüşü de onaylanmıştır.¹⁵⁷

Hubâb b. Münzir, Medine'de düşman birliklerinin âni saldırı yapması ihtimali karşısında Allah Rasûlu'nun kapısı önünde bekleyenler içinde bulunuyordu. Hendek ve Hz. Peygamber'in bulunduğu tüm gazvelerde onunla beraber olduğu, Huneyn'de Benî Hazrec'in sancaktarlığını yaptığı, Tebük Gazvesi'nde de yine sancaktarlık görevi yaptığı zikredilmektedir. Bazı şiirleri olan Hubâb'dan Âmir b. Vâsile hadis rivayet etmiştir.¹⁵⁸ Soyu devam etmeyen Hubâb,¹⁵⁹ Hz. Ömer'in halifeliği döneminde¹⁶⁰ 50 yaşlarında iken¹⁶¹ muhtemelen Hicrî 20 yılı civarında vefat etmiştir.¹⁶² Bu bilgi ve yukarıdaki rivayetlerde geçen Bedir Savaşı'nda (624) 33 yaşında olması bilgisi ile beraber Hubâb, yaklaşık 591-592 yıllarında doğduğu ve Allah Rasûlu'nun vefatında ise, 40 yaşlarında bir sahâbî olduğu söyleyebiliriz.

1.3.9. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53)

Tam adı, Abdullah b. Mes'ûd b. Ğâfil b. Habib el-Hüzeli'dir.¹⁶³ İslâm ile şereflenenlerin ilklerinden ve cennetle müjdelenen sahâbîlerden biridir. Aynı zamanda Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusudur.¹⁶⁴ Künyesi, çocuğu olmadan önce Hz.

¹⁵⁷ Kandemir, “Hubâb b. Münzir”, 18: s. 264.

¹⁵⁸ Kandemir, “Hubâb b. Münzir”, 18: s. 264.

¹⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/526.

¹⁶⁰ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 1/316; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1/665.

¹⁶¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 2/9.

¹⁶² Kandemir, “Hubâb b. Münzir”, 18: s. 264.

¹⁶³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/139; Zehebi, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/280.

¹⁶⁴ İsmail Cerrahoğlu, “Abdullah b. Mes'ûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: s. 114.

Peygamber tarafından verilmiş ve Ebû Abdurrahman'dır. Annesi, ümmü Abd bt. Abdüvüd b. Sevâ'dır.¹⁶⁵ İbn Mes'ûd, ailesinin fakir olması sebebiyle çocukluğunda çobanlık yapmış, İslâmiyet'i kabul eden altıncı müslüman olmaktan şeref duyduğunu belirtmiştir.¹⁶⁶ O'nun İslâm dinine girişi, çobanlık yaptığı sıralarda Allah Rasûlu ile arasındaki olağanüstü bir olaya bağlayan bilgilerle birlikte,¹⁶⁷ Rasûlullah'ın Dârülerkam'a girmesinden veya Ömer b. Hattab'ın müslüman olmasından önce olduğu aktarılmaktadır.¹⁶⁸

Kur'ân'a ve ilimlerine tam vakıf olan¹⁶⁹ aynı zamanda "ilim dağarcığı" lakabını alan Abdullah b. Mes'ûd (r.a.);¹⁷⁰ Kâbe'nin yanı başında Kur'an'ı yüksek sesle okuyan ilk sahâbîdir.¹⁷¹ Abdullah (r.a); Mekke döneminde İslâm düşmanlarından eziyetler görünce önce Habeşistan, ardından Medine'ye hicret etmiş,¹⁷² orada Muâz'ın evinde misafir olmuştur. İslâm kardeşiliğinde ise Zübeyir b. Avvâm veya Sa'd b. Muâz ile kardeş olmuştur.¹⁷³ Bedir Savaşı'ndan bir gece önce keşif ekibinde görevlendirilmiş, savaş esnasında ise yaralanan Ebû Cehil'i öldürmüştür. Allah Rasûlu, ümmetin Firavun'u olan Ebû Cehil'in öldürülmesine sevinerek rabbine hamdetmiş ve Abdullah'ı överek ona Ebû Cehil'in kılıcını vermiştir.¹⁷⁴ Abdullah (r.a), Uhud, Hendek ile birlikte bütün seferlerde Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber bulunmuştur.¹⁷⁵

Hz. Peygamber, Abdullah b. Mes'ûd için, "*Müslümanların istişaresi olmaksızın bir kişiyi emir tayin edecek olsaydım Ümmü Abd'in oğlunu yani Abdullah b. Mes'ûdu tayin ederdim*"¹⁷⁶ buyurmuş ve bu sözüyle ona güvendiğini anlatmıştır. Ashab içerisinde Allah Rasûlu'ne yaşayış ve uygulama benzerliği olan İbn Mes'ûd (r.a.),¹⁷⁷ Rasûlullah'dan hadis nakletme konusunda özel çaba sarfetmiştir. O'ndan (s.a.v.) öğrendiği 848 kadar hadisi

¹⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/139; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/281.

¹⁶⁶ Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", 1: s. 114.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/140.

¹⁶⁸ Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", 1: s. 114.

¹⁶⁹ Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân" 8; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe" 114.

¹⁷⁰ Karan, *Hiz. Peygamber (sav) ve Engelliler*, s. 39.

¹⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/140; Ebu Bekir İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), "Meğâzi" 15; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/284.

¹⁷² Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/280.

¹⁷³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/140.

¹⁷⁴ Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", 1: s. 114.

¹⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/141.

¹⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/142.

¹⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/143.

aktarmıştır.¹⁷⁸ Bu hadislerin geneli Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i ve Tirmizî'nin Sünen'inde yer alırken Buhârî onun rivayet ettiği 85 hadise, Müslim de 99 hadise Sahîh'inde yer vermiştir.¹⁷⁹

Allah Rasûlu'nun "yaveri" konumunda bulunan Abdullah b. Mes'ûd,¹⁸⁰ Medine'de hicrî 33 yılında altmış küsur yaşında vefat etmiş ve Bakî' Mezarlığı'na defnedilmiştir.¹⁸¹ Rivayetlerde geçen بضع kelimesi üç ilâ dokuz sayısı arasını bildirdiğine göre hicrî 33 yılında Abdullah b. Mes'ud'un 63 yaşında olduğunu düşünürsek kendisinin doğumu 592 yıllarına denk geldiği, Hz. Peygamber'in vefatında ise 40 yaşlarında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.3.10. Übey b. Kâ'b (ö. 33/654)

Tam adı, Übey b. Kâ'b b. Kays el-Ensârî'dir. İslâm'a önemli hizmetler yapmasıyla tanınan Übey (r.a.), Allah Rasûlu'ne kâtiplik de yapmıştır. Übey'in künyesi Ebû'l-Münzir'dir. Annesi, Neccâroğulları'ndan Suheyle bt. el-Esved b. Harâm b. Amr'dır.¹⁸² Yesrib'de doğan Übey, Hazrec kabilesinin Neccâroğulları kolundandır.¹⁸³

Übey, İslâm'ı tebliğ için Medine'ye görevlendirilen Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla İslâm ile şereflenmiştir. Hz. Peygamber onu, Talha b. Ubeydullah veya Saîd b. Zeyd ile kardeş ilân etti.¹⁸⁴ Übey'in ensardan 70 kişi ile beraber İkinci Akabe Biati'nde bulunduğu, İslâm'dan önce okuma yazmasını bilenlerden olması sebebiyle vahiy kâtipliği yaptığı,¹⁸⁵ yeni inen âyetleri yazıp ezberleyerek Allah Rasûlu'ne okuduğu aktarılmaktadır. Ashabın sayılı hâfızları içerisinde bulunan Übey, Rasûlullah'ın talimatıyla hem Medine'de bulunan müslümanlara hem de dışarıdan gelen yabancılara Mescid-i Nebvî'de Kur'ân eğitimi veriyordu.¹⁸⁶

¹⁷⁸ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 33.

¹⁷⁹ Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", 1: s. 114.

¹⁸⁰ Karan, *Hz. Peygamber (sav) ve Engelliler*, s. 39.

¹⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/145; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/200.

¹⁸² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/462.

¹⁸³ Bünyamin Erul, "Übey b. Kâ'b", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: s. 272.

¹⁸⁴ Erul, "Übey b. Kâ'b", 42: s. 272.

¹⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/462.

¹⁸⁶ Erul, "Übey b. Kâ'b", 42: s. 272.

Übey, vahiy kâtipliği yanı sıra Hz. Peygamber'e gelen mektupları okuyarak cevaplanması gerekenlere cevap yazardı. Übey'in yazdığı mektupların sonuna "Übey b. Kâ'b" yazdı ibaresi vardı.¹⁸⁷ Hz. Peygamber, ensarın ileri gelenlerinden olması sebebiyle "Seyyidü'l-Ensâr", sahâbîler içerisinde Kur'ân'ı iyi okuyanlardan biri olması sebebiyle de "Seyyidü'l-Kurra" gibi lakaplarla övmüş¹⁸⁸ ve onun hakkında "Ümmetimin en iyi okuyanı Übey'dir"¹⁸⁹ buyurarak Kur'ân'ı Übey'den öğrenmelerini tavsiye etmiştir.

Übey, Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber Bedir, Uhud, Hendek ve diğer tüm savaşlara katıldığı ayrıca zekât toplamakla görevlendirildiği¹⁹⁰ ve Rasûlullah (s.a.v.) döneminde fetva verenler arasında bulunduğu aktarılmıştır.¹⁹¹ Hz. Peygamber'den 164 hadis aktaran Übey,¹⁹² devamlı sıtma rahatsızlığından şikâyet etmiş ve yüksek ateş içerisinde geçirdiği bir sıtma nöbeti esnasında Medine'de vefat etmiştir. Vefat tarihi konusunda ihtilâf olmakla birlikte onun Hz. Osman döneminin son yıllarına kadar (33/654) yaşadığı rivayet edilmektedir.¹⁹³

1.3.11. Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656)

Tam adı, Huzeyfe b. Huseyl b. Câbir el-Absî'dir. Hz. Peygamber'in sırdaşı olan sahâbîdir. Annesi, ensar kadınlarından Allah Rasûlu'ne biat eden er-Rebâb bt. Kâb b. Adî b. Kab b. Abdüleşheldir.¹⁹⁴ Ebû Abdullah diye künyelenirdi. Medine'de doğdu. Rasûlullah (s.a.v.), muâhâtta onu Ammâr b. Yâsir ile kardeş ilân etti.¹⁹⁵

Huzeyfe (r.a), Bedir Savaşı'na katılamadı ancak Uhud, Hendek ve sonrasındaki savaşlara Allah Rasûlu ile beraber katıldı.¹⁹⁶ Bedir Gazvesi'nde bulunamamasının sebebi, müşriklerin yolda kendisini ve babasını yakalayarak Allah Rasûlu'nun ordusuna katılmayacaklarının sözünü vermeleriydi. Rasûlullah (s.a.v.) da onlara sözlerinde durmalarını ve savaşa katılmamalarını söylemiştir. Uhud Gazvesi'nde Huzeyfe'nin

¹⁸⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/181.

¹⁸⁸ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 1/66; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/236.

¹⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/462.

¹⁹⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/462; Erul, "Übey b. Kâ'b", 42: s. 272.

¹⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 2/302.

¹⁹² İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 35.

¹⁹³ Erul, "Übey b. Kâ'b", 42: s. 274.

¹⁹⁴ Selman Başaran, "Huzeyfe b. Yemân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: s. 434.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/250; Başaran, "Huzeyfe b. Yemân", 18: s. 435.

¹⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/250.

babası Huseyl, müşrik zannedilerek öldürülmüştür. Yaşlı olan babasının ölümüne çok üzülen Huzeyfe, yanlışlıkla meydana gelen bu durum karşısında teselli bulmaya çalışmıştı. Babasının diyetini ödemek isteyen Hz. Peygamber'e bunun fakir müslümanlara bağışlanması istemişti.

Huzeyfe, Hendek Gazvesi'nde müşrik ordusu hakkında bilgi toplamakla görevlendirmiştir. Allah Rasûlu, ona bu görevde muvaffak olması için dua etmiş, o da müşriklerin arasına gizlice sızarak şiddetli bir rüzgârın onları perişan ettiğini ve bu nedenle Medine'den kaçarcasına uzaklaştıklarını bildirmiştir. Ayrıca Huzeyfe; zekâtla ilgili kâtiplik görevi yapmış, Debâ'da bulunan Ezd kabilesine zekât âmili olarak görevlendirilerek kendisine zekât hükümlerini içeren bir mektup verilmiştir.¹⁹⁷ Huzeyfe, Allah Rasûlu'nün ashabının önde gelenlerinden ve O'nun (s.a.v) sır dostudur. Zira Rasûlullah (s.a.v.), kendisine ihanet eden münafık kimselerin isimlerini sadece Huzeyfe'ye bildirmiştir. Onlar'ın Kureyşli olmadığı hepsinin ensar ve müttetiklerinden 12 kişi oldukları aktarılmıştır.¹⁹⁸ Kaynaklarımızda Huzeyfe'nin 220 hadis aktardığı görülmektedir.¹⁹⁹ Bu rivayetlerden sekizi Sahîh-i Buhârî'de, 17 rivayet ise Sahîh-i Müslim'de bulunmaktadır. Huzeyfe, Medâin'de hicrî 36 (656) senesinde Hz. Osman'ın şehadetinden yaklaşık 40 gün sonra vefat etmiştir.²⁰⁰

1.3.12. Talha b. Ubeydullah (ö. 36/656)

Tam adı, Talha b. Ubeydillâh b. Osman et-Teymî el-Kureşî'dir. Annesi, es-Sa'be bt. Abdullah b. İmâd el-Hadramî'dir.²⁰¹ Aşere-i mübeşşereden olan Talha'nın künyesi, Ebû Muhammed olarak bilinir.²⁰² Talha'nın doğum tarihi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Hz. Ali ile aynı zamanda 600 yılında doğduğu söylenmiş ancak farklı rivayetlerde vefatının 60 yaş üstü olduğu bilgisiyle doğumunun daha önce olması muhtemeldir.²⁰³

¹⁹⁷ Başaran, "Huzeyfe b. Yemân", 18: s. 434,435.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 4/253.

¹⁹⁹ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 34.

²⁰⁰ Başaran, "Huzeyfe b. Yemân", 18: s. 435.

²⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/196; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 3/84.

²⁰² İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/764.

²⁰³ Bünyamin Erul, "Talha b. Ubeydullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: s. 504.

Talha, Hz. Ebû Bekir vesilesiyle İslâmiyet’le şereflenmiş ve ilk müslümanlar arasında yer almış altı şura ashabından biriydi.²⁰⁴ Talha, Medine’ye hicretinde Es’ad b. Zürrâre’ye misafir olmuş, Hz. Peygamber (s.a.v.) onu Said b. Zeyd ile diğer bir rivayette ise Übey b. Ka’b ile kardeş ilan etmiştir.²⁰⁵ Suriye’de bulunduğu dönemde gerçekleşen Habeşistan hicretine katılamamıştır. Hz. Peygamber’in onu ve Saîd b. Zeyd’i Şam bölgesine istihbarî bilgi toplamak için görevlendirmesi ve onların Medine’ye savaşın bitimi sonrası gelmeleri sebebiyle Bedir Gazvesi’ne de katılamadığı ancak ganimetten pay aldıkları aktarılmıştır. Uhud Savaşı ile beraber bütün savaşlara katılan Talha, Uhud’da kahramanca savaşmış ve Allah Rasûlu’nü müdafa esnasında yaralanarak eli çolak kalmıştı.²⁰⁶

Allah Rasûlu’nun 12 havârisinden biri olarak bilinen Talha, aynı zamanda vahiy kâtipliği de yapmıştır.²⁰⁷ Allah Rasûlu, Talha’nın faziletinden birçok defa bahsetmiş ve ona güzel isimler vermiştir. Uhud Savaşı’nda “Talhatü’l-Hayr”, Zu’l-Ûşeyre Gazvesi’nde “Talhatü’l-Feyyaz”, Huneyn Savaşı’nda ise “Talhatü’l- Cûd” olarak isimlendirmişti.²⁰⁸ Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.), “Her kim toprak üstünde yürüyen bir şehite bakmayı istiyorsa Talha b. Ubeydillâh’a baksın”²⁰⁹ buyurmuş bir başka rivayette de “Talha ve Zübeyr cennetteki komşularımdır”²¹⁰ buyurarak O’nu cennetle müjdelemiştir.

Rasûlullah (s.a.v.) ile Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in rivayetlerini nakleden Talha, bu rivayetleri başta oğulları ve bazı sahâbîler nakletmiştir.²¹¹ Talha, Cemel günü yani hicretin 36. yılı Cemâziyelâhir 10 perşembe günü öldürülmüştü.²¹² Talha, vefat ettiğinde 64 yaşındaydı.²¹³ 656 yılında vefat ettiğini²¹⁴ göz önüne aldığımızda doğum yılının 592-593 yılları olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu da Hz. Peygamber’in vefatında 39-40 yaşlarında olduğunu göstermektedir.

²⁰⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 3/430.

²⁰⁵ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/197,198.

²⁰⁶ Erul, “Talha b. Ubeydullah”, 39: s. 505.

²⁰⁷ Erul, “Talha b. Ubeydullah”, 39: s. 504.

²⁰⁸ Ebü’l-Kâsım Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr.*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefi, 3. Baskı (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1994), 1/117.

²⁰⁹ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/424.

²¹⁰ Tirmizî, “Menâkib” 22; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/409.

²¹¹ Erul, “Talha b. Ubeydullah”, 39: s. 504.

²¹² İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/205.

²¹³ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/417.

²¹⁴ Erul, “Talha b. Ubeydullah”, 39: s. 504.

1.3.13. Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656)

Tam adı, Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî'dir. Allah Rasûlu'ne ilk inanlardan ve aşere-i mübeşşereden biridir.²¹⁵ Babası, Rasûlullah'ın eşi Hz. Hatice'nin kardeşi Avvâm b. Huveylid; Annesi, Safiyye bt. Abdülmuttalib yani Allah Rasûlunun halası Safiyye'dir.²¹⁶ Zübeyr, 594 veya 595'te Mekke'de doğmuş, çocukluk döneminin bir kısmını Rasûlullah'ın ailesinin yanında geçirmişti. Zübeyr, küçük yaşta babasını kaybettiği için annesi onu yakın akrabalarından olan Hâşimoğulları çevresinde büyüttü.²¹⁷ Zübeyr, eğitim ve öğretiminin ilk aşamasını annesi Safiyye ile halası Hz. Hatice'den almış, Allah Rasûlu'nun yakın ilgisine mazhar olmuştur.²¹⁸ Zübeyr b. el-Avvâm'ın künyesinin Ebû Abdullah olduğu ve 15-16 yaşlarında²¹⁹ ilk müslümanlardan sayıldığı aktarılmaktadır. Zübeyr, Medine'ye hicret ettiğinde el-Münzir b. Muhammed b. Ukbe'ye misafir olmuş,²²⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.), sahâbîlerini birbirleriyle kardeş ilan ettiği zaman onu İbn Mes'ûd²²¹ ile diğer rivayette, Talha b. Ubeydullah veya Ka'b b. Mâlik ile kardeş olmuştur.²²²

Allah Rasûlu'nun (s.a.v.) katıldığı hiçbir gazveden geri kalmayan Zübeyr,²²³ ok atıcılığını, kılıç kullanmayı ve ata binmeyi öğrenmiş, İslâm dini adına ilk kılıç çeken olmuştur.²²⁴ Bedir Savaşı'na katıldığında 29 yaşında olan Zübeyr,²²⁵ Uhud, Hendek, Hayber, Hudeybiye, Mekke'nin fethi ve Huneyn gibi²²⁶ bütün seferlere Hz. Peygamber ile beraber katılmıştır. Uhud'da ölüm üzerine biat etmiş, Mekke'nin fethinde, muhacirlerin üç bayrağından birini taşımıştır. Bedir Savaşı'nda müslümanlara desteğe gelen Cibrîl ile melek ordusunun sarıkları Zübeyr'in sarığına benziyordu.²²⁷

²¹⁵ Mehmet Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: s. 522.

²¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/93; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/307.

²¹⁷ Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", 44: s. 522.

²¹⁸ İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/98,307.

²¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/93; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/510; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/307.

²²⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/94.

²²¹ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/511; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/307.

²²² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/94; Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", 44: s. 522.

²²³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/94.

²²⁴ Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", 44: s. 522.

²²⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/105.

²²⁶ İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/307.

²²⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/96,97; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/513; Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", 44: s. 522.

Hiz. Peygamber'in Uhud ve Kureyza'da “*Anam babam sana feda olsun*” dediği Zübeyr, istişare ehlinin altısından biriydi.²²⁸ Çeşitli vesilelerle Allah Rasûlu'nun dua buyurduğu ve “*Talhâ ve Zübeyr benim Cennetteki komşularımdır*”²²⁹ buyurarak kendisini cennet ile müjdelediği Zübeyr, aynı zamanda vahiy kâtipliği de yapmıştır. Hiz. Peygamber'le uzun müddet birlikte olduğu halde ancak 38 hadis nakletmiş,²³⁰ oğlu Abdullah bunun nedenini sorduğunda, Hiz. Peygamber'in buyurmadığı bir sözü ona ait olduğunu söyleyenin cehennem ateşine gireceği tehditini içeren sözünü işittiğini, bu nedenle de duyduklarını aynı şekilde aktaramamaktan endişe ettiği için hadis rivayet etmediğini ifade etmiştir. Rivayet ettiği hadislerin ikisi Buhârî ve Müslim'de beraber, yedisi ise sadece Buhârî'de bulunmaktadır.²³¹

Hiz. Peygamber'in en çok sevdiği seçkin sahâbilerden biri olan Zübeyr b. Avvâm²³² için övgü dolu sözler söylemiş, “*Her peygamberin bir havârisi vardır. Benim havârimde Zübeyrdir*”²³³ buyurmuştur. Zübeyr'in 64 yařlarında²³⁴ vefat ettiği aktarılmıştır. Bu bilgiye göre ve hicrî 36 (656) yılında vefat etmesi sebebiyle 592 yıllarında doğduğu veya yukarıda açıkladığımız 594-595 yıllarında doğduğunu baz alırsak Hiz. Peygamber'in vefatında 37 veya 40 yaşlarında olduğu tespit edilmiştir.

1.3.14. Alî b. Ebî Tâlib (ö. 40/661)

Tam adı, Alî b. Ebî Tâlib b. Abdülmuttalib el-Kureşî el-Hâşimî'dir.²³⁵ Allah Rasûlu'nun damadı ve amcasının oğlu olan Hiz. Ali, ilk müslümanlardandır. Babası, Hiz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, Annesi ise Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusay'dır. Ailesi Kureyş kabilesinden olan Hiz. Ali, hicretten 22 sene önce 600 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Künyesi Ebû'l-Hasen'dir.²³⁶

²²⁸ İbn Abdülber en-Nemerî, *İsti'âb*, 2/513; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/307; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 2/457.

²²⁹ Tirmizî, “Menâkib” 22.

²³⁰ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 39.

²³¹ Efendioğlu, “Zübeyr b. Avvâm”, 44: s. 524.

²³² İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 2/458.

²³³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/98; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/307.

²³⁴ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/105.

²³⁵ İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/87.

²³⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/17; Ethem Ruhi Fığlalı, “Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: s. 371.

Hiz. Ali (r.a.), Hiz. Hatice'den sonra dokuz, on veya on bir yaşlarında iken müslüman olduğu ve ilk namaz kılan kişilerden olduğu aktarılmaktadır.²³⁷ Rasûlullah (s.a.v.), Medine'ye hicret ettiğinde muhacir ile ensarı kardeş belirlerken kendisine de Hiz. Ali'yi kardeş yapmıştır.²³⁸ Allah Rasûlu ile birlikte 12 gazveye iştirak eden Ali b. Eb Tâlib,²³⁹ Bedir gününde ve seferlerin çoğunda Hiz. Peygamber'in sancaktarlığını yapmıştır. Tebk Gazvesi'nde, Medine'nin muhafazası ve Hiz. Peygamber'in ailesine göz kulak olmak üzere Allah Rasûlu'nun kendisi yerine vekil tayin ettiği Hiz. Ali, bu gazvenin dışında Hiz. Peygamber'in düzenlediği hiçbir gazveden geri kalmamıştır.²⁴⁰ Hiz. Ali, komutan olarak Fedek'te Benî Sa'd'a karşı (6/628) ve Yemen Seferi'nde (10/632) görev yapmıştır.²⁴¹

Allah Rasûlu'ne Medine'ye hicret emri gelince, kendisini öldürmeye gelen müşrikleri oyalamak için geceyi Rasûlullah'ın yatağında geçirmiş, Peygamberimize emanet edilen şeylerin sahiplerine teslim edilmesini de yine Hiz. Ali'ye emretmiştir. O'nun (s.a.v) emrinde Allah Rasûlu'nun kızı Ftma, annesi Ftma ve beraberindekilerle Mekke'den uzaklaşarak Kubâ'da Allah Rasûlu'ne ulaşmıştır.²⁴² Hiz. Ali, hicrî 9 (631) senesinde hac emîri olarak görevlendirilen Hiz. Ebû Bekir'e Mina'da yetişerek yeni nazil olan Tevbe sresi ilk âyetlerini okumuş ayrıca müşrik toplum ile müslümanların bu seneden sonra Hac'da birlikte olmayacağını ve Kâbe'nin çıplak tavaf edilmeyeceğini haber vermek için Allah Rasûlu görev vermiştir. Rasûlullah'ın emri ile Yemen'de kadılık vazifesi ile görevlendirilen Hiz. Ali,²⁴³ okuma-yazma bilen az sayıda sahâbîden biri olup Allah Rasûlu'ne kâtiplik ve vahiy kâtipliği vazifesinde bulunmuş Hudeybiye Antlaşma metnini o kaleme almıştır. Hiz. Peygamber; Evs, Hazrec ve Tay kabilelerinin putları ile Mekke fethi sonrası Kâbe'deki tüm putları yok etme vazifesi vermiştir.²⁴⁴

Allah Rasûlu'nun "Cennet  kişiyi arzulamaktadır" buyurarak hayattayken cennetle tebşir ettiği Hiz. Ali,²⁴⁵ hicrî 2 (624) senesinin sonunda Rasûlullah'ın kızı

²³⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü 'l-kebir*, 3/19.

²³⁸ Fığlal, "Eb'l-Hasen Ali b. Eb Tâlib", 2: s. 372.

²³⁹ Zehebî, *Siyerü A 'lâmi 'n-Nübelâ*, 2/540.

²⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü 'l-kebir*, 3/21.

²⁴¹ Fığlal, "Eb'l-Hasen Ali b. Eb Tâlib", 2: s. 373.

²⁴² Fığlal, "Eb'l-Hasen Ali b. Eb Tâlib", 2: s. 372.

²⁴³ Eb Dâvud, "Akdiyye" 6.

²⁴⁴ Fığlal, "Eb'l-Hasen Ali b. Eb Tâlib", 2: s. 373.

²⁴⁵ Tirmizî, "Menâkib" 34.

Fâtıma'yla evlenmiş, bu mutlu yuvadan cennetin efendileri Hasan ve Hüseyin dünyaya gelmiştir. Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın sağlığında başka evlilik yapmamıştır.²⁴⁶

“Ebû Türâb” lakabının yanı sıra “el-Murtazâ” ve “Esedullâhi'l-gâlib” gibi lakaplara sahip olan Ali (r.a.),²⁴⁷ Allah Rasûlu'ndan uzun yıllar eğitim almış, Hz. Peygamber'in ilminden ve feyzinden oldukça faydalanmıştır. Gelen vahyin sebep-i nüzulü, ne zaman ve nerede nâzil olduğunu çok iyi bildiğini kendisi beyan etmiştir.²⁴⁸ Allah Rasûlu, kendisinin dâima yakınında bulunması nedeniyle, ilim bakımından üstün seviyelerde bulunan Hz. Ali'ye, “*Ben ilmin yuvasıyım Hz. Ali de onun kapısıdır*”²⁴⁹ buyurarak diğer sahâbîlere göre ilimde üstün olduğunu açıklamıştır. Ali (r.a.), sonraki zamanlarda hükümler vererek halkın problemlerine çözümler sunmuştur. Allah Rasûlu'nun sağlığında yanından hiç ayrılmayan Hz. Ali, Rasûl-i Ekrem'in vefatı sonrası cenazesini yıkamış ve defin işlemlerini yapmıştır.²⁵⁰

Hz. Ali, Hz. Peygamber'den 537 hadis²⁵¹ veya 586 hadis aktarmış, bu rivayetlerden yirmisi hem Buhârî hem de Müslim'de yer alırken müstakil olarak Sahîh-i Buhârî'de 9, Sahîh-i Müslim'de ise 15 beş rivayet bulunmaktadır.²⁵² Dördüncü halife olan Ali (r.a.), 63 yaşında iken hicrî 40 yılında vefat etmiştir. Hicretten 22 yıl önce yaklaşık 600 yılında doğduğuna göre Hz. Peygamber'in vefatında 32 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.15. Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662-63)

Tam adı, Abdullâh b. Kays b. Süleym el-Eş'arî'dir. Hz. Ali'yi Hakem olayında temsil eden fakih bir sahâbîdir. İsim ve künyesiyle beraber meşhur olmuştur. Yemen bölgesinin Zebîd vilayetinde yaşayan, Allah Rasûlu'nun ahlâk ve üstün vasıflarıyla meth ettiği Eş'ar kabilesine mensuptur. Annesi, Medine'de müslüman olan ve Medine'de vefat eden Ak kabilesinden Zabye bt. Vehb'tir.²⁵³

²⁴⁶ Fığlalı, “Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî Tâlib”, 2: s. 372.

²⁴⁷ Fığlalı, “Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî Tâlib”, 2: s. 373.

²⁴⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/467.

²⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/71,72,262; Tirmizî, “Menâkıb” 20; İbn Mâce, “Fedâilu ashâb” 4. (Tirmizî: Bu hadis garib münkerdir)

²⁵⁰ Ebû Dâvud, “Cenâiz” 66.

²⁵¹ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 33.

²⁵² M. Yaşar Kandemir, “Ali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: s. 375.

²⁵³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 4/98; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahabe*, 3/364; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/181.

Hayber fethi sonrası tüm gazve ve seriyyelere katılan Ebû Mûsâ, Huneyn’de mağlup olan düşman kuvvetlerini takiple vazifelendirilen amcası Ebû Âmir’in komutasındaki birlik içerisine katılmış, amcasının şehadeti öncesi komutayı ona vermiştir. Hz. Peygamber, birlik Medine’ye gelince her iki komutan için de dua buyurmuştur.²⁵⁴

Ebû Mûsâ el-Eş’arî, Kur’ân’ı hıfz eden sayılı sahâbîlerdendir. Güzel sesiyle Kur’ân tilaveti ile herkesi etkilerdi.²⁵⁵ Hz. Peygamber onun Kur’ân tilavetini duyunca, “*Kuşkusuz buna Dâvûd ailesinin nağmelerinden verilmiştir!*” diyerek onu överdi. Ebû Mûsâ’nın zühd ve takvâsı yanında edep ve hayâ duygusu en önemli vasıflarıydı. Allah Teâlâ’dan hayâsı sebebiyle karanlıkta dahi eğilerek guslettiğini anlatırdı. Rivayetlerde karanlık bir evde yıkansa da ayakta dik durmaz elbisesini alıncaya kadar kamburlaştığı aktarılmıştır.²⁵⁶

Ebû Mûsâ, Vedâ haccından evvel Yemen’in; Me’rib, Aden, Zebîd ve sahil bölgesinin zekât âmilliği ile görevlendirilmiştir.²⁵⁷ Allah Rasûlu’nden 360 hadis rivayet etmiştir.²⁵⁸ Bu rivayetlerin kırk dokuzu Sahîhayn’da bulunurken dördü sadece Buhârî, on beşi ise sadece Müslim tarafından aktarılmıştır.²⁵⁹ Ebû Mûsâ, hicrî 52 (672) senesinde 63 yaşlarında vefat etmiştir. Kûfe’de veya Mekke’de öldüğü konusunda ihtilaf vardır.²⁶⁰ Bu bilgiye göre Ebû Mûsâ, yaklaşık 609 yılında doğmuş, Hz. Peygamber’in vefatında ise, 23 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.16. Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665)

Tam adı, Zeyd b. Sâbit b. ed-Dahhâk el-Hazrecî en-Neccârî’dir. Künyesi Ebû Sa’îd olan Zeyd’in annesi, en-Nevâr bt. Mâhk b. Sırme, babası ise Sâbit b. ed-Dahhâktır. Babası

²⁵⁴ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 4/104.

²⁵⁵ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Mûsâ el-Eş’arî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: s. 191.

²⁵⁶ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 4/101,104.

²⁵⁷ İbnü’l-Esir el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 3/364; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/181.

²⁵⁸ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu’s-sahabe*, s. 33.

²⁵⁹ Kandemir, “Ebû Mûsâ el-Eş’arî”, 10: s. 192.

²⁶⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 4/109; İbnü’l-Esir el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 3/364; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/183.

Bu'as Savaşı'nda öldürüldüğünde Zeyd altı yaşındaydı.²⁶¹ Hazrec'in Neccâroğulları koluna mensup olan Zeyd, hicretten 11 sene önce 611 yılında Medine'de doğdu.²⁶²

Zeyd b. Sâbit, Bedir ve Uhud gazvelerine küçük yaşta olması sebebiyle katılamamış, Uhud Savaşı'nda şehirde kalanları korumakla görevlendirilmiştir. Hendek Savaşı'nda ise hazır bulunduğunu kendi sözleriyle aktarmıştır. Bu savaşta hendek kazım esnasında çıkan enkazı taşımaya yardımcı olduğu Hz. Peygamber de onun bu çalışkanlığı sebebiyle “*Ne kadar iyi bir çocuk!*” diye iltifat ettiğini bildirdiği aktarılmıştır.²⁶³ Benî Kurayzâ Seferi'ne (5/627) katılan Zeyd, Rıdvan Biatı (6/628), Hayber (7/629), Huneyn (8/630) ve Tebük Seferi'ne (9/631) katılmıştır. Hz. Peygamber; Zeyd'i, Hayber ve Huneyn seferlerinin sonucunda müslümanların sayımı, ganimetin sayımı ve esirlerin taksimini yapmak ve yazmak üzere görevlendirmiştir.²⁶⁴

Rasûlullah, Yahudiler ile görüşme ve yazışma yaptığı esnada kendisine yardımcı olmasını istediği Zeyd'den Süryânîce ve İbrânîce yazısını öğrenmesini istemiştir.²⁶⁵ Zeyd de kısa sürede bu yazıyı öğrenmiş²⁶⁶ bunun üzerine Hz. Peygamber, kendisini Yahudiler arasında elçilik yapmak üzere görevlendirmiştir. Bedir Savaşı'nda esir edilen müşriklerden okuma yazma öğrenmiştir. Kıptice, Rumca, Farsça ve Habeşçe bildiği Rumca'yı Hz. Peygamber'in hâcibinden, Farsça'yı kistrânın elçisinden, Habeşçe'yi ve Kıptice'yi Allah Rasûlu'nun hizmetçilerinden öğrendiği aktarılmaktadır.²⁶⁷

Allah Rasûlu'nun; Medine'ye geldiğinde Zeyd'in 11 yaşlarında olduğu Kur'ân'dan on yedi sûreyi ezberlediği belirtilmiş, Hz. Peygamber kendisinden Kur'ân okumasını isteyince O da Kâf Sûresi'ni okuduğu ve Hz. Peygamber'in bundan memnun olduğu aktarılmıştır.²⁶⁸ Zeyd, vahiy kâtipleri arasında yer almıştır. Allah Rasûlu'ne (s.a.v.) gelen vahyi, bir koyunun kürek kemiğine yazdığını, yazma işini bitirdiğinde ise Hz.

²⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/307.

²⁶² İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/537; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/346.

²⁶³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/307,309.

²⁶⁴ el-Vâkîdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 3/949; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 2/153.

²⁶⁵ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/538.

²⁶⁶ Bünyamin Erul, “Zeyd b. Sâbit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: s. 321.

²⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/309.

²⁶⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr* (Haydarabad: Dairetu'l-Maarifi'l-Osmaniyye, t.y.), 3/380.

Peygamber'in "*Oku bakalım!*" diyerek bir eksiklik varsa düzelttiği aktarılmıştır.²⁶⁹ Kur'ân'ı ezberleyenler arasında ihtilafın bulunmadığı dört ensârî sahâbîden sayılan Zeyd,²⁷⁰ ferâiz ilmini çok iyi öğrenmiş ve Hz. Peygamber bu ilimdeki faziletini sahâbîlerine, "*Ferâizi en iyi bilen Zeyd'dir*"²⁷¹ buyurarak ifade etmiştir.

Zeyd b. Sâbit, Allah Rasûlu'nden 95 hadis nakletmiş bu rivayetler Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned kitabında yer almaktadır. Hz. Ebû Bekir (r.a.) döneminde Kur'ân'ı cem etmekle görevlendirilen Zeyd, hicrî 45 (665) yılında vefat etmiştir.²⁷² Zeyd, hicretten on bir yıl önce yaklaşık 611 yılında doğduğuna göre, Hz. Peygamber'in vefatında 21 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.17. Cerir b. Abdullah (ö. 51/671)

Tam adı, Cerîr b. Abdillâh b. Câbir el-Becelî'dir.²⁷³ Yemen'in Becîle kabilesi reisi olan Cerîr'in müslüman olmadan evvelki yaşantısı hususunda pek malumat yoktur. Künyesine Ebû Amr ve Ebû Abdullah denmiştir. Nesebi annesine dayanır. Annesinin ismi, Becile bt. Saib b. Ali b. Sa'd'dir. Müslüman olma vakti ihtilaflıdır.²⁷⁴ Rivayetlerde Cerîr'in Vedâ haccında bulunduğu bilgisi²⁷⁵ göz önünde alındığında onun Allah Rasûlu'nun vefatından 40 gün önce müslüman olduğu bilgisi reddedilmektedir.²⁷⁶

Hz. Peygamber, Cerir b. Abdullah hakkında "*faziletli bir Yemenli, On da Melek siması vardır*"²⁷⁷ buyurarak "*Kavmin cömerti olarak ikramda bulunduğu*"²⁷⁸ şeklinde övgü dolu sözlerden bahsetmiştir. Yine Cerir, Hz. Peygamber'den biat almasını ve kendisine bazı şartlar koşmasını istediğinde Hz. Peygamber ondan "*Allah'a hiçbir şey ortak koşmazsın; namaz kılar, zekât verirsin; müslümana nasihat eder ve müşrikten uzak*

²⁶⁹ Heysemi, *Mecmau'z-zevaid ve Menbau'l-fevaid*, 1/152.

²⁷⁰ Buhârî, "Menâkibu'l-ensâr" 17; "Fedâilu'l-Kur'ân" 8.

²⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 2/309; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/372; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/539; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/69.

²⁷² Erul, "Zeyd b. Sâbit", 44: s. 321.

²⁷³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/288; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 1/236; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1/529.

²⁷⁴ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 1/237; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1/529; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/582.

²⁷⁵ Buhârî, "Meğâzi" 79; Müslim, "İmân" 118; İbn Mâce, "Fiten" 5.

²⁷⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Isâbe*, 1/582; Mustafa Fayda, "Cerir b. Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: s. 410.

²⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/289; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 1/237.

²⁷⁸ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 1/237; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1/529.

durursun” şeklinde biat almak istemiş O’da, İslâm’a itaat kaydıyla biat ettiğini ve Hz. Peygamber’in kendisine müslümanlara nasihat etmesi şartını buyurunca da O, “*Bu sebeple ben onların tamamı için nasihatçıyım*”²⁷⁹ demiştir.

Hiz. Peygamber, “Yemen Kâbe’si” denilen bir tapınağın Kâbe’ye benzer ve rakip gösterilmesi sebebiyle devamlı hoşnut olmamış ve burayı harap etmek için bir birlik hazırlayarak Cerîr’e, seriyye kumandanlık görevi vermiştir.²⁸⁰ Allah Rasûlu’nun elinden sancağı alan Cerîr, Ahmesliler’den oluşan 150 veya 200 kişilik bir birlikle Zü’l-Halasa’yı tahrip etmiş, buradaki bir heyet ile beraber Rasûlullah’a gelerek müslüman olmalarına vesile olmuştur.²⁸¹ Allah Rasûlu (s.a.v.), o gün bu tapınağı harap ederek görevini tamalayan Ahmes’in atlarına ve binicilerine hayırla dua etmiştir.²⁸²

Ümmetin Yûsuf’u olarak belirtilen Cerîr, yakışıklı ve uzun boylu biriydi.²⁸³ Hayırlı bir yönetici ve cesur bir komutandı. Aynı zamanda şairlik de yapardı.²⁸⁴ Cerîr, Hiz. Peygamber hakkında, “*İslâm ile şereflendiğimden bu yana Allah Rasûlu (s.a.v.) benden kendini hiç gizlemedi ve beni ne zaman görse daima gülümserdi*”²⁸⁵ derdi. Cerîr, tekrarlarıyla birlikte 100 kadar hadis rivayet etmiş,²⁸⁶ bu rivayetlerin onu Sahîh-i Buhârî’de, on dördü Sahîh-i Müslim’de yer almaktadır. Hadislerin tamamı ise Ahmed b. Hanbel’in el-Müsned’inde bulunmaktadır.²⁸⁷ Cerîr, 51 (671) yılında Karkîsiye’de vefat etmiştir.²⁸⁸

1.3.18. Saîd b. Zeyd (ö. 51/671)

Tam adı, Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl el-Kureşî’dir. Annesi, Huzâa kabilesine mensup Fâtıma bt. Bace b. Ümeyye b. Huveylid’dir. Cennet ile müjdelenen sahâbîlerden biri olan Saîd,²⁸⁹ Ebû’l-A’ver künyesiyle tanınırdı. Mekke’de milâdî 600 yıllarında

²⁷⁹ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 6/290.

²⁸⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 6/293.

²⁸¹ Fayda, “Cerîr b. Abdullah”, 7: s. 410.

²⁸² İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 6/292.

²⁸³ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 6/295; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 1/238.

²⁸⁴ Fayda, “Cerîr b. Abdullah”, 7: s. 411.

²⁸⁵ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 6/291; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 1/237; İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/529; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/583.

²⁸⁶ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu’s-sahabe*, s. 36.

²⁸⁷ Fayda, “Cerîr b. Abdullah”, 7: s. 411.

²⁸⁸ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 1/238; İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/529; Fayda, “Cerîr b. Abdullah”, 7: s. 411.

²⁸⁹ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/352,356; İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 2/476.

doğduğu, çok genç yaşta müslüman olduğu, Allah Rasûlu'nun Dârul-Erkam'a girip davete başlamadan önce 12. veya 13. müslümanlardan sayıldığı aktarılmıştır.²⁹⁰ Hz. Ömer, Saîd'in kardeşi Âtike ile Saîd de Hz. Ömer'in kardeşi aynı zamanda amcası kızı olan Fâtıma ile evliydi. Müşriklerden çok eza ve cefa çekmiş olan Saîd, eşiyle beraber Medine'ye hicret etmiş²⁹¹ ilk muhacirlerdendi. Medine'ye hicret edince Lübâbe'nin kardeşi olan Rifâa b. Abdülmünzir'in misafiri olmuştu. Hz. Peygamber; O'nu, Râfi' b. Mâlik ez-Züraki,²⁹² bir diğer rivayette ise Übey b. Kâ'b²⁹³ ile kardeş kılmıştır.

Bedir Savaşı'na sebep teşkil eden Suriye kervanı için istihbarî araştırma ile görevlendirilmesi sebebiyle savaşta bulunamadı lakin kendisine ganimetten tam pay verildi ve yaptığı hizmete mukabil cihâd mükâfatı alacağı tebşir edildi. Saîd, müşrikler başta olmak üzere Rasûlullah'ın aleyhinde faaliyetler yapanlar hakkında istihbarat ile ilgili önemli hizmetler yapmış²⁹⁴ Rasûlullah ise onun hakkında, “O, tek başına bir ümmet olarak haşrolacaktır”²⁹⁵ buyurmuştur.

Saîd b. Zeyd, Allah Rasûlu'nden tekrarlarıyla beraber 48 hadis rivayet etmiş olup²⁹⁶ bu hadisler Kütüb-i Sitte'de bulunmaktadır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel tekrarlarıyla birlikte 30 kadar hadisini kitabına alırken Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde bulunan üç rivayetin ikisi ittifak ile, biri ise sadece Buhârî tarafından tahrîc edilmiştir. Yaşamının son zamanlarını Medine civarındaki Akik'teki hanesinde ekip biçme ile uğraşan Saîd, hicrî 50. yıllarında vefat etmiş olup vefat ettiğinde 79 yaşındaydı. Cenaze işlemleriyle yakın komşusu Sa'd b. Ebû Vakkâs ilgilenmiş Abdullah b. Ömer'in cenaze namazını kıldırması sonrası Medine'ye getirilerek Cennetü'l-bakiye defnedilmişti.²⁹⁷ O'nu, kabrine Sa'd ile İbn Ömer indirdiler.²⁹⁸ Saîd, yaklaşık 600 yılı civarında doğduğuna göre Hz. Peygamber'in vefatında 32 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

²⁹⁰ Mehmet Efendioğlu, “Saîd b. Zeyd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: s. 580.

²⁹¹ Efendioğlu, “Saîd b. Zeyd”, 35: s. 580.

²⁹² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/355.

²⁹³ İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/476.

²⁹⁴ Efendioğlu, “Saîd b. Zeyd”, 35: s. 581.

²⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/354.

²⁹⁶ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 38.

²⁹⁷ Efendioğlu, “Saîd b. Zeyd”, 35: s. 581.

²⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/358; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/476.

1.3.19. Osman b. Ebü'l-Âs (ö. 51/671)

Tam adı, Osmân b. Ebi'l-Âs b. Bişr es-Sekafi'dir. Ebû Abdullah diye künyelenirdi.²⁹⁹ Annesi, Hz. Peygamber'in doğumunda bulunan Fâtıma bint Abdullah'tır.³⁰⁰ Osman, küçük yaşta iken hicretin 9. (630) senesinde Tâif'ten Medine'ye 6 kişilik heyetle birlikte Hz. Peygamber'e gelmiş, onlar mescidde misafir edilirken kendisi develeri ve eşyaları bekliyordu. Heyetin öğle vaktinde dinlendikleri zaman Rasûlullah ile görüşerek müslüman olmuş İslâm dinini öğrenebilmek için Allah Rasûlu'nden kendisi için dua yapmasını talep etmişti. Rasûlullah'ın da “*Kimse senin talep ettiğini benden istemedi*” buyurarak kendisine duada bulunduğu aktarılmaktadır.³⁰¹ Beraberinde bulunan heyetin müslüman olmasıyla Hz. Peygamber onlara içerisinde İslâmî hükümleri bildiren bir mektup vermişti. Onlar, beldelerine dönmek istediklerinde “*aramızdan birini emir tayin et*” demişler, Hz. Peygamber, Osman'ı yaşı küçük olmasına rağmen emir tayin etmişti. O'na; kavmine imam olduğunda zayıf kimselerin durumunu gözeterek imamlık yapmasını, namaz kıldırırken de kısa olan Alak veya benzer sûreleri okumasını söylemiş, tek başına kıldığında ise istediği gibi kılabileceğini söylemişti.

Hz. Peygamber vefat etmeden önce Osman'ı Taif'e emir olarak görevlendirmiş³⁰² Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in halifelik süresince görevini sürdürmüştü. Hz. Osman, sonraki zamanlarda onun Mescid-i Nebevî'nin bitişiğindeki evini alarak Mescidi genişletmiş kendisine de Basra'da bir arazi vermişti. Osman b. Ebü'l-Âs, hicrî 29 (650) yılında verilen arsaya bir ev yaptırmış ve ilimle meşgul olarak hayatına devam etmiştir.³⁰³ Osman b. Ebü'l-Âs'ın kaynaklarımızda 29 rivayeti yer alırken³⁰⁴ mükerrerleriyle birlikte ise yaklaşık 50 hadis rivayeti bulunmaktadır.³⁰⁵ Osman'ın ne zaman doğduğu kaynaklarımızda geçmemektedir. Vefatının hicrî 51 (671) yılları olması sebebiyle Hz. Peygamber'in vefatından sonra 41 yıl yaşadığı tespit edilmiş olup insan ömrünün

²⁹⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 8/68; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/573; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/373.

³⁰⁰ Asrı Çubukçu, “Osman b. Ebü'l-Âs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: s. 464.

³⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 8/68; Çubukçu, “Osman b. Ebü'l-Âs”, 33: s. 464.

³⁰² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 8/69; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1035; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/573; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/374.

³⁰³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 8/69; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1035.

³⁰⁴ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 39.

³⁰⁵ Çubukçu, “Osman b. Ebü'l-Âs”, 33: s. 464.

ortalama süresi de göz önüne alarak yaptığımız çıkarımda Hz. Peygamber'in vefatı öncesi genç bir sahâbî olduğunu söyleyebiliriz.

1.3.20. Amr b. Hazm (ö. 53/673)

Tam adı, Amr b. Hazm b. Zeyd el-Ensârî el-Hazrecî'dir. Künyesi Ebû Dahhâk olan Amr'ın annesi, Sâideoğullarından Hâlide bt. Ebû Enes b. Sinân b. Vehb b. Levzândır. Hz. Peygamber, Amr'ı genç yaşlarda Necrân'a ve Hârisoğulları'na vali olarak görevlendirerek kendisinin muallimlik yapmasını ve zekât âmili olarak vazife yapmasını istemişti.³⁰⁶ O da görevini yerine getirerek İslâmî hükümleri öğretiyor ve zekâtlarını topluyordu. Rasûlullah (s.a.v.), ilim ehli arasında şöhret bulan ve içinde İslâmî emirlerin yazıldığı bir belge vermiştir.³⁰⁷

Amr, Bedir'e ve Uhud'a katılmadı. İlk katıldığı savaş Hendek'tir.³⁰⁸ Bu savaşa katıldığında 15 yaşlarında bulunmaktadır ve daha önceki yaşamı hususunda malumat yoktur. Hendek'ten sonra yapılan tüm gazvelere katılmıştır. Amr, Hz. Peygamber'den 5 hadis rivayet etmiş,³⁰⁹ bu hadisleri; evladı Muhammed, eşi Sevede bint Hârise ile Nadr b. Abdullah es-Sülemî ve Ziyâd b. Nuaym el-Hadramî aktarmışlardır. Nakledilen hadisler kaynaklarımızda yer almaktadır.³¹⁰ Amr, Muâviye'nin oğlu Yezid için biat alındığı vakte kadar yaşamış ve Medine'de 51 veya 53 yıllarında vefat etmiştir.³¹¹ Yukarıda bahsettiğimiz şekilde 15 yaşında Hendek Savaşına (627) katılması onun yaklaşık 612 yılında doğduğunu göstermektedir. Bu duruma göre Hz. Peygamber'in vefatında 20 yaşlarında genç sahâbî olduğunu anlıyoruz.

1.3.21. Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674)

Tam adı, Üsâme b. Zeyd b. Hârise el-Kelbî'dir. "Hıbbu Rasûlullah" yani 'Hz. Peygamber'in dostu', 'muhabbet duyduğu' anlamlarına gelen ve bu övgüye mazhar olan bir gençtir. Ebû Muhammed şeklinde künyelenen Üsâme, hicretten 8 sene önce (614) Mekke'de dünyaya geldi. Annesi Ümmü Eymen, Rasûlullah'ın (s.a.v.) dadısı ve azatlı

³⁰⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/318; Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen İbn Asâkir, *Târîh-u Dimaşk*, thk. Amr b. Ğarame'l Amrevi (Daru'l Fikr, 1995), 45/474.

³⁰⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/318; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1173.

³⁰⁸ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1173.

³⁰⁹ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 56.

³¹⁰ Selman Başaran, "Amr b. Hazm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: s. 84.

³¹¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/318; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1173.

kölesidir.³¹² Babası, Hz. Hatice'nin kölesi Zeyd b. Hârise'ydi. Allah Rasûlu ile evlenen Hz. Hatice, kölesini Rasûlullah'a vermiş, O da âzat edip yanından hiç ayırmamıştır.³¹³

Allah Rasûlu ile birlikte Medine'ye hicret eden Üsâme, Rasûlullah'ı çok seviyor ve onun yanından ayrılmıyordu. Tıpkı ailesinden biri gibiydi.³¹⁴ Bir gün kapının eşiğine çarpıp alını yaralanmış Hz. Peygamber de onun alnındaki yarasını emmeğe başlayıp ona övgü dolu sözler söylemişti.³¹⁵ Hz. Peygamber, Üsâme'ye bazı hediyeler vererek onu kendi elleriyle giydirmişti. Rasûlullah'ın çevresinde ve onun gözetiminde yetişen Üsâme, Rasûlullah'ın hizmetinde bulunuyordu. Mekke fethinde (8/630) Hz. Peygamber'in tergisine aldığı Üsâme, Huneyn Savaşı'nda (8/630) Rasûlullah'ın (s.a.v.) çevresinde bulunan az sayıdaki sahâbîlerden biridir. Üsâme, Bilâl-i Habeşî ile birlikte Vedâ haccı esnasında Allah Rasûlu'nun yanında yer almış, onlardan biri Hz. Peygamber'in bineğinin ipini tutarken diğeri de elbisesiyle güneşe karşı gölgelik yapmıştır. Rasûlullah, Kâbe'nin içinde namaz kılmış O da onunla beraber kılmıştır.³¹⁶

Hz. Peygamber, Üsâme'nin yaşının küçük olması sebebiyle Uhud'da bulunmasına razı olmamış Üsâme de çok üzümlere ağılamıştı. Hendek Savaşı öncesi ise boyununu uzun göstermeye çalışarak Hz. Peygamber'e gelmiş, Rasûlullah da ona merhamet ederek savaşta bulunmasını kabul etmiştir. Üsâme, 18 yaşlarında iken Mûte Gazvesi'nde (8/629) babası Zeyd'in komutasında çarpışmış ve babasının şehit olduğunu bizzat görmüştür.³¹⁷

Hz. Peygamber, hicrî 11. yılın Safer ayı içerisinde (632) Suriye topraklarına içinde önemli sahâbîlerin bulunduğu bir seriyye gönderip 18 yaşlarındaki Üsâme b. Zeyd'i seriyye kumandanı olarak görevlendirmişti. İnsanlar onun küçük olması sebebiyle karşı çıkınca Hz. Peygamber, “*Zira o doğrusu insanların bana en sevimli olanlarındandır*” diyerek, “*Üsâme yi gözetmenizi istiyorum!*”³¹⁸ buyurmuştu. Rasûlullah'ın, Mûte Gazvesi'nde şehit düşenlerin intikamının alınması için hazırladığı bu ordu, Hz. Peygamber'in rahatsızlığı ve vefatı sebebiyle yola çıkamamıştı. Rasûlullah (s.a.v) vefat

³¹² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/57.

³¹³ Mehmet Salih Arı, “Üsâme b. Zeyd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: s. 361.

³¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/57.

³¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 43/51.

³¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/59,60; Arı, “Üsâme b. Zeyd”, 42: s. 362.

³¹⁷ Arı, “Üsâme b. Zeyd”, 42: s. 361.

³¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 2/219; 4/61.

ettiğinde Hz. Ali ile beraber Üsâme, onun yıkayarak kefenlenme işleriyle ilgilenmişti. Üsâme, Hz. Peygamber'den 128 hadis rivayet etmiş,³¹⁹ bu rivayetler Kütüb-i Sitte'de ve diğer hadis kitaplarında yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel el-Müsned'inde onun rivayet ettiği doksan üç hadisi zikretmiştir. Ayrıca Üsâme'nin Allah Rasûlu'nden naklettiği 54 hadisi Ebü'l-Kâsım el-Begavî, Müsnedü'l-Hib b. el-Hib Üsâme b. Zeyd adlı eserinde toplamıştır.³²⁰ Muâviye'nin halifeliğinin son zamanlarında (54/674) el-Cüf' te vefat etmiş ve Medine'ye defnedilmişti. Üsâme, Hz. Peygamber vefat ettiğinde 20 yaşlarında³²¹ genç bir sahâbîdir.

1.3.22. Erkam b. Ebü'l-Erkam (ö. 55/675)

Tam adı, Erkam b. Ebü'l-Erkam Abdimenâf b. Esed el-Kureşî'dir. Annesi, Ümeyye bt. Hâris b. Hibâle'dir. Künyesi Ebû Abdullah olan Erkam,³²² milâdî 594 yılı civarında doğmuştur. 17 yaşında müslüman olan Erkam, 7. veya 12. sıradaki müslümanlardan olduğu aktarılmaktadır. Allah Rasûlu'ne teslimiyetle bağlanarak evini onun emrine vermiş Allah Rasûlu de İslâm tarihinde Dârülerkam şeklinde anılacak bu evi, tebliğ için uygun bularak bir merkez olarak değerlendirmiştir.³²³ Pek çok kişinin İslâm ile şereflediği ev, Mescid-i Harâm'ın yakın bölgesindeki Safâ tepesinin çevresindeydi. Erkam, evini İslâm'a tasadduk ederek bir nüsha hazırlatmış ve bu nüshada “Satılmamak ve miras bırakılmamak üzere Harem'deki yeriyle birlikte dokunulmaz (vakıf) olduğuna dair verdiği hükümdür” ibaresi geçmektedir.³²⁴

Hz. Peygamber, Erkam ile Ebû Talha Zeyd b. Sehl'i kardeş ilan etmişti. Erkam; Bedir, Uhud, Hendek savaşlarına ve sonraki tüm seferlere Rasûlullah ile beraber bulunmuştur.³²⁵ Erkam, okuma yazma bilmesi sebebiyle Allah Rasûlu'nun vahiy kâtipleri arasında yer almış, aynı zamanda zekât memurluğu görevi de yapmıştır. Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bir hadis vardır.³²⁶ Bu rivayet Ahmed b. Hanbel'in el-

³¹⁹ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 36.

³²⁰ Arı, “Üsâme b. Zeyd”, 42: s. 363.

³²¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/66,67.

³²² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/223; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1/187.

³²³ Ahmet Önkâl, “Erkam b. Ebü'l-Erkam”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: s. 305.

³²⁴ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/224.

³²⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/225.

³²⁶ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s.75.

Müsned’inde bulunmaktadır.³²⁷ Erkam Medine’de hicrî 55 (675) yılında 80 küsur yaşlarında vefat etti. Vasiyeti sebebiyle cenaze namazında Sa’d b. Ebû Vakkâs imamlık yaptı.³²⁸ Milâdî 594 yılı civarında doğduğu³²⁹ göz önünde bulundurulursa, Erkam’ın hicret (622) esnasında 28, Hz. Peygamber’in vefatında ise 38 yaşlarında genç bir sahâbî olduğunu anlıyoruz.

1.3.23. Sa’d b. Ebû Vakkas (ö. 55/675)

Tam adı, Sa’d b. Ebî Vakkâs Mâlik b. Vüheyb el-Kureşî ez-Zührî’dir. Cennetle müjdelenen sahâbîlerden olan Sa’d’ın künyesi Ebû İshâk’tır. Annesi, Hamne bt. Süfyân b. Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenâf b. Kusay’dır.³³⁰ Kureyş’in, Zühreoğulları koluna mensup olan Sa’d, 592 yılında Mekke’de dünyaya gelmiştir.³³¹ Rasûlullah Sa’d’a “dayı” diye hitap etmiş,³³² Sa’d Hz. Peygamber’in yanına geldiğinde Hz. Peygamber’in “*Bu benim dayımdır. Başkası bana onun gibi bir dayısını gösterebilir bakalım*”³³³ buyurduğu rivayet edilmektedir. Sa’d b. Ebû Vakkâs’ın 17 yaşındayken namazın farz kılınmasından önce İslâm’a ilk girenlerden olduğu kendi diliyle aktarılmıştır.³³⁴ Sa’d’ın müslüman olduğunu öğrenen annesi, dinden ayrılmaması halinde onunla konuşmayacağını ve yemek yemeyeceğine yemin etmiş fakat Sa’d İslâm dininden ayrılmayacağını belirtmişti.³³⁵

Rasûlullah’tan önce Medine’ye hicret eden Sa’d, muâhatta Mus’ab b. Umeyr ile bir diğer rivayette Sa’d b. Muâz ile kardeş ilân edilmiştir.³³⁶ Müslümanlar ile dalga geçen bir müşriki yaralaması sebebiyle risaletin ilk dönemlerinde İslâm dini için ilk kan akıtan kişi şeklinde anılmıştır.³³⁷ Râbiğ ile Batn-ı Nahle Seriyyesi’ne katılarak Kureyş kervanına oku atan ilk kişi olduğu söylenmiştir. Yine Bedir’de müşrik süvari birliğinin komutanı Saîd b. Âs’ı öldürerek kılıcını Allah Rasûlu’ne verdiği, insanların uzaklaştığı sıralarda Uhud’da Hz. Peygamber ile birlikte sebat ettiği aktarılmıştır. Sa’d, Hendek Savaşı’na,

³²⁷ Önkâl, “Erkam b. Ebû’l-Erkam”, 11: s. 305.

³²⁸ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/225.

³²⁹ Önkâl, “Erkam b. Ebû’l-Erkam”, 11: s. 305.

³³⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/127; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 2/607; Zehebî, *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ*, 3/66.

³³¹ İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, II / 606; İbrahim Hatiboğlu, “Sa’d b. Ebû Vakkâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), s. 372.

³³² İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 2/607.

³³³ Tirmizî, “Menâkib” 27; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/569.

³³⁴ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/129.

³³⁵ Hatiboğlu, “Sa’d b. Ebû Vakkâs”, s. 372.

³³⁶ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/130.

³³⁷ Hatiboğlu, “Sa’d b. Ebû Vakkâs”, s. 372.

Hudeybiye Seferi'ne, Hayber'in ve Mekke'nin fethine katılmış, Mekke'nin fethinde muhacirlerin üç sancağından birini taşımıştı. Hz. Peygamber'in sahâbîleri arasındaki ünlü okçulardan biriydi. Hz. Peygamber, Uhud Savaşı'nda attığı okları isabet ettirmesi sebebiyle Sa'd'a atacağı okları verirken, “*Anam babam sana fedâ olsun ey Sa'd, at!*” şeklinde taltif ediyordu. Bu söz'ün sadece Sa'd'a söylediği aktarılmıştır.³³⁸

Altılı şura ehlinden olan Sa'd,³³⁹ Harrâr Seriiyesi'nde komutan olarak görevlendirilmiştir.³⁴⁰ Cennetle müjdelenen 10 kişiden biri olan Sa'd'ın; ³⁴¹ kuvvetli bir bedene sahip olduğu, haksızlıklara karşı şiddetli şekilde karşı çıktığı, gözleri son derece keskin olduğu ve Araplar'ın usta binicilerinden olduğu rivayet edilmiştir. Sa'd, Hz. Peygamber'den 271 hadis nakletmişti.³⁴² Bu rivayetler, Kütüb-i Sitte ve diğer hadis kitaplarında yer almış, bu hadislerin geneli Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde toplanmıştır. Rivayetlerin on beşi Sahîhayn'da, beşi yalnızca Buhârî'nin, on sekizi ise Müslim'in Sahîh'lerinde yer almıştır. Vefatına yakın dönemde gözlerini kaybeden Sa'd,³⁴³ Medine'ye 10 mil uzaklıktaki Akîk'te hicrî 55-58 yılları arasında vefat etmiş,³⁴⁴ cenazesi Medine'ye taşınarak orada defnedilmişti.³⁴⁵ Sa'd, 592 yılında doğduğuna göre, Hz. Peygamber'in vefatında 40 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.24. Ukbe b. Âmir (ö. 58/678)

Tam adı, Ukbe b. Âmir b. Abs el-Cühenî'dir.³⁴⁶ Sûffe ehlinden olup Muâviye döneminde Mısır Valiliği yapmıştır. Ebû Amr olarak künyelenmişse de³⁴⁷ Ebû Hammâd, künyeleri içinde en şöhret bulmuş olanıdır.³⁴⁸ Ne zaman ve nerede dünyaya geldiği kaynaklarda belirtilmemiştir. Ancak Hz. Peygamber, Medine'ye gelip yerleştiğinde Cüheyneliler O'na (s.a.v) gelerek, “*Şimdi sen bize bitişik bir mahalleye yerleşmişsin. Bir anlaşma yapalım da biz senden gönlü rahat ve emin olalım, sen de bizden gönlün rahat*

³³⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/130,132; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/607.

³³⁹ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/607; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/66.

³⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/130.

³⁴¹ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/607.

³⁴² İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 34.

³⁴³ Hatiboğlu, “Sa'd b. Ebû Vakkâs”, s. 373.

³⁴⁴ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/610.

³⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/136.

³⁴⁶ İbn Asâkir, *Târih-u Dimaşk*, 40/486; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/429.

³⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/261.

³⁴⁸ Erdinç Ahatlı, “Ukbe b. Âmir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), s. 62.

ve emin ol”³⁴⁹ söylemişlerdir. Bu rivayetten Cüheyneliler’in Allah Rasûlu’nun Mekke’den Medine’ye hicretinden önce Medine sınırları içerisinde ikamet ettikleri anlaşılmış, Cüheyne kabilesine mensup olan Ukbe’nin de Medine sınırlarında doğduğu varsayılabilir.

Ukbe b. Âmir, İslâm ile şereflenmeden evvel bâdiyede hayvanları otlatırdı. Allah Rasûlu’nun hicretini duyunca oda Medine’ye gitmiş, Rasûlullah’a bedevîlerin biatı olan bağlılık yeminiyle yetinmeyip muhacir gibi hicret biatı etmiştir.³⁵⁰ Biat sonrası bâdiyeye kısa bir dönem geri dönmüş, akabinde ise Sûffe ashabı içine girerek Rasûlullah’ın öğrencisi olmuştur. Fıkıh, şiir, kıraat, ferâiz ve kitâbet alanlarında önemli şahıslardan biri olmuştur.

Ukbe, Hz. Peygamber döneminde tüm gazvelere iştirak etmiştir.³⁵¹ Allah Rasûlu (s.a.v.), kendisini zekât âmilliği ile görevlendirmiş onların bu zekât mallarından yemeleri için de izin vermiştir.³⁵² Hz. Peygamber’in kâtiplerinden olan Ukbe, 55 hadis rivayet etmiş,³⁵³ bu rivayetler Kütüb-i Sitte’nin tümünde bulunmakla birlikte kendi hattıyla yazdığı ve topladığı bir mushaf nüshası vardı. Ukbe, Muâviye’nin hilafetinin son dönemlerinde ortalama 58 (678) yıllarında Mısır’da vefat etmiş ve Mukattam Kabristanlığı’na defnedilmiştir.³⁵⁴ Ukbe b. Âmir’in ne zaman doğduğu kaynaklarımızda geçmemektedir. Vefatının hicrî 58 yılları olması sebebiyle Hz. Peygamber’in vefatından sonra 48 yıl yaşadığı tespit edilmiş olup, insan ömrünün de ortalama süresini göz önüne alarak yaptığımız çıkarımda Hz. Peygamber’in vefatından önce genç bir sahâbî olduğunu tahmin etmekteyiz.

1.3.25. Ebû Hureyre (ö. 58/678)

Tam adı, Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî’dir. Annesi, Sufeyh b. el-Hâris b. Şâbi’dir.³⁵⁵ Yemen’in Ezd kabilesinin Devs koluna mensup olmakla birlikte doğduğu zaman hakkında bilgi yoktur.³⁵⁶ Câhiliye döneminde farklı rivayetlerde Ebû Hureyre’nin

³⁴⁹ İbn Asâkir, *Târîh-u Dimaşk*, 40/486.

³⁵⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/429.

³⁵¹ Ahatlı, “Ukbe b. Âmir”, s. 62.

³⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/545.

³⁵³ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu’s-sahabe*, s. 38.

³⁵⁴ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 9/503; Ahatlı, “Ukbe b. Âmir”, s. 63.

³⁵⁵ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 5/230.

³⁵⁶ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Hüreyre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: s. 160.

isminin Abdüamr, Amr b. Abdüganm, Abdüşems ve Sükeyn gibi değişik şekillerde nakledilmektedir. Allah Rasûlu, ona Abdullah veya Abdurrahman isimlerini vermiştir.³⁵⁷ Babasının ismi hususunda da farklı bilgiler vardır. Bunların içerisinde; Abdüşems, Ganm (Abdüganm), Umeyr, Âiz, Hâris, Amr, Âmir bulunmaktadır. Ebû Hureyre'nin yetim olduğu rivayetinden küçükken babasının vefat ettiği anlaşılır.³⁵⁸ Ebû Hureyre künyesi, çobanlık yaparken bulduğu kedilerle çok fazla ilgilenmesi sebebiyle verilmiştir.³⁵⁹

Sûffe ashabından olan Ebû Hureyre, Hayber yılı müslüman olmuştur. Hz. Peygamber, ilim isteğinden dolayı ona dua etmiş,³⁶⁰ O da bu duanın etkisiyle Hz. Peygamber'in hadislerini en çok ezberleyen olmuştur.³⁶¹ Ebû Hureyre, Medine'ye geldiği zamandan itibaren bütün zamanını İslâm dinini öğrenmeye ayırmış, dünya malına ve dünyevî isteklere dönüp bakmamıştır.³⁶² Kendisinin nasıl bu kadar hadis rivayet ediyor diye şaşıranlara, *"Ben yoksul biriydim. Karın tokluğuna Allah Rasûlune hizmette bulunurdum. Muhacirler çarşıda pazarda meşgul idiler. Ensar mallarıyla ilgilenirdi"*³⁶³ şeklinde cevap vermiştir.

Kısmi olarak Hayber'e ve sonraki savaşların tamamına katılan Ebû Hureyre, Kazâ Umresi'nde Rasûlullah'ın kurbanlık hayvanlarını Mekke'ye götürmekle görevlendirildi. Allah Rasûlu, düşmanlarına karşı hazırladığı özel birliklerde bulundu. Ayrıca sonraki zamanlarda Yermük Savaşı ve Cürcân fethinde bulunduğu aktarılmaktadır.³⁶⁴ Ebû Hureyre, *"Allah Rasûlu (s.a.v.) ile Hayber hariç hangi savaşta bulunmuşsam mutlaka ondan bana bir hisse vermiştir. Zira oranın ganimeti, sadece Hudeybiye'de bulunanlara ayrılmıştı"*³⁶⁵ demiş, Hz. Peygamber'in kendisine özel bir muamelede bulunarak savaşlardan pay aldığını aktarmıştır.

³⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/230; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 4/1769; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/313; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 7/349.

³⁵⁸ Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: s. 160.

³⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/234; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/313; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 7/349.

³⁶⁰ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 4/1771; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/313.

³⁶¹ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 4/1771; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 7/357.

³⁶² Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: s. 160.

³⁶³ İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/313.

³⁶⁴ Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: s. 160.

³⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/232.

Ebû Hureyre (r.a.), nükteli konuşma ve davranışlarıyla müslümanları tefekküre sevkeder ve onlarla şaka yapmaktan hoşnut olurdu. Allah Rasûlu döneminde fakirlik sebebiyle evlenememiş, sonraki zamanlarda Hz. Osman'ın baldızı ve Basra Emîri Utbe b. Gazvân'ın kız kardeşi Büsre ile nikahlanmıştı.³⁶⁶ Ebû Hureyre, sürekli annesini İslâm'a davet ettiğini ama her seferinde kendisini reddettiğini söylerdi. Bir gün ağlayarak Rasûlullah'ın yanına giderek kendisine, *“Onun müslüman olması için dua et!”* demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber annesi için dua etmiş, duanın yansımaları eve gittiğinde annesinin Kelime-i Şهادet getirdiğini işiterek sevicinden ağlamıştı. Annesinin bakıma muhtaç olması sebebiyle ona hizmet etmiş ve onun vefat zamanına kadar hac ibadetini yapmadığı nakledilmiştir.³⁶⁷

Ebû Hureyre, işittiklerini unuttuğunu şikâyet etmesi üzerine Hz. Peygamber, abasını yere sermesini söylemiş, o da yere serince sanki bir şeyler avuçlar gibi üzerine doğru bırakarak *“Onu vücuduna bastır!”* demişti. Ebû Hureyre, *“Ben de onu alarak üzerime bastırdım, bundan sonra hiçbir şeyi unutmadım”*³⁶⁸ demiştir. Yine Ebû Hureyre, Allah Rasûlu'ne, *“Kıyamet gününde şefaatinle daha çok mutlu olacak olanlar kimlerdir?”* diye sorunca Rasûlullah, hadislere olan hırısından dolayı bu soruyu sadece Ebû Hureyre'nin sorabileceğini söyleyerek onu övmüş ve *“Kıyamet gününde şefaetimle mutlu olacak olanlar gönülden, La ilahe illallah diyenlerdir”* buyurmuştur.³⁶⁹ Yine Ebû Hureyre (r.a.), birkaç tane hurmayı Allah Rasûlu'ne götürmüş, O da (s.a.v.) bereket duası yaparak *“Onları, dağarcığına koy onlardan almak istediğinde, elini içine sokarak çıkar ve onları yayma!”* buyurmuştur. Hz. Peygamber'in bu sözünden sonra Ebû Hureyre, *“Ben de onları belime bağlı olduğu halde dağarcığıma koyup misafirlere yöneldim. Allah yolunda hem onlara ikram eder hem de ben yedim. Bu durum, Osman'ın şehit edilmesine kadar sürdü, sonrada bereket gitti”*³⁷⁰ demiştir.

Ebû Hureyre (r.a.), müksirûn diye zikredilen yedi sahâbî arasında ilk sırada bulunmaktadır. Onun rivayet ettiği hadisler tekrarlarıyla birlikte 5374'ü bulmaktadır.³⁷¹

³⁶⁶ Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 10: s. 161.

³⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/233,234; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 7/355.

³⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/234; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 4/1771; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Uddü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/313.

³⁶⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/235; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 7/354.

³⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/240.

³⁷¹ İbn Hazm Endülüsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 31.

Bu hadislerin 3862'si Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde yer almaktadır. Yaşamının son zamanlarında yabancı kimselerin çoğalmas ve görüşülebilecek sahâbînin azalması gibi nedenlerle Medine'den ayrılmış, Zülhuleyfe'de veya Akîk'te bulunan hanesine çekilmişti. Vefatından bir süre önce hastalanarak³⁷² hicrî 57 (677) yılında 78 yaşlarında³⁷³ vefat etmişti. Cenazesi Medine'ye getirilmiş,³⁷⁴ Ebû Saîd el-Hudrî ve İbn Ömer gibi sahâbîlerin iştirak ettiği cenaze namazını Medine Valisi Velîd b. Utbe kıldırıktan sonra Cennetü'l-bakîye defnedilmişti.³⁷⁵ Bu bilgilere göre Ebû Hureyre (r.a.), 599-600 yılları civarında doğmuş, Hz. Peygamber'in vefatında ise, 32-33 yaşlarında olduğu tespit edilmiştir.

1.3.26. Ebû Mahzûre (ö. 59/678-79)

Tam adı, Evs b. Mi'yer b. Levzân el-Cumahî'dir. Değişik rivayetlerde isminin Evs b. Miyer b. Levzân b. Rebî'a b. Sa'd b. Cümatt, diğer bir rivayette ise Semüre b. Umeyr b. Levzân b. Vehb b. Sa'd b. Cümah şeklinde açıklanmıştır. Künyesiyle şöhret bulmuş olan Ebu Mahzure'nin kendi ismi ve babasının ismi konusunda değişik rivayetler bulunmakta olup kendi isimleri için Seleme, Selman, Sümeyr ve Semüre; babasının isminin ise Umeyr olduğu aktarılmıştır.³⁷⁶ Kureyş kabilesinin Cumah koluna mensup olan Ebû Mahzûre, Mescid-i Harâm'ın müezzinliğini yapmış genç bir sahâbîdir. Annesi, Huzâ'a kabilesinden olup kardeşi Enes, Bedir'de kâfir olarak öldürülmüştür.³⁷⁷

Allah Rasûlu, Tâif'ten Cirâne bölgesine dönüşünde namaz için ezan okunmaya başlayınca, Rasûlullah'a düşmanlık ve kin besleyen Ebû Mahzûre ile Kureyş'ten 10 genç ezanı duyunca alay ederek müezzinin sesini taklit etmişlerdi. Aralarında sesi güzel birinin farkında olan Rasûlullah, bu gençleri çağırarak kendilerine tek tek ezan okutmuştu. Sesini beğendiği Ebû Mahzûre'ye ezanın lafızlarını öğretmiş, namaz için vakit girince başını okşayıp ezan okumasını ve müezzinlik yapmasını istemişti. İsteksiz şekilde verilen emri yapmış, Allah Rasûlu de biraz gümüş para vermiş ve ona dua buyurmuştu. O an Ebû

³⁷² Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: s. 161,164.

³⁷³ İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/313; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 7/362.

³⁷⁴ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 4/1772; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/313.

³⁷⁵ Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: s. 161.

³⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 6/113; Murat Sarıcık, "Ebû Mahzûre", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: s. 179.

³⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 6/113; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 4/1751; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/273; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 7/302.

Mahzûre'nin gönlü İslâmiyet'e ısınmış ve İslâm'a girmişti. Harem-i Şerif'e müezzin olmak istemiş, Rasûlullah da bu isteğine razı olarak Mekke'nin o günkü valisi Attâb b. Esîd'e gitmesini ve müezzin olarak görevlendirildiğini haber vermesini söylemişti.³⁷⁸ Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Mahzûre'nin alnını meshederek “*Allah'ım onu mübarek kıl.*” diye dua ettiği, Ebû Mahzûre'nin de “*Rasûlullah'ın dokunduğu şeyi tıraş etmem*” diyerek ölünceye kadar kâkülünü tıraş ettirmediği rivayet edilmektedir.³⁷⁹

Ebû Mahzûre, Allah Rasûlu'nden ezan lafızlarıyla ilgili olarak 8 nakilde bulunmuş, bu hadisler Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde bulunmaktadır. Ayrıca bu rivayetlerin biri Müslim'in Sahîh-inde, diğerleri ise Kütüb-i Sitte'ye dahil dört Sünen'de yer almıştır. Ebû Mahzûre, Allah Rasûlu'nun Mekke'den ayrılmasına kadar Mescid-i Haram'da Bilâl-i Habeşî'yle beraber müezzinlik yaptı.³⁸⁰ Hiç hicret etmeyen Ebû Mahzûre, Muâviye'nin halifeliliğinin son dönemlerine kadar yani ömrünün sonuna kadar bu görevini yerine getirdi. Hicrî 59 (678) yılında Mekke'de vefat etti. Vefatı sonrası, Mescid-i Harâm'da müezzinlik görevini oğlu ve torunları uzun süreler sürdürmüşlerdir.³⁸¹ Ebû Mahzûre'nin ne zaman doğduğu kaynaklarımızda geçmemektedir. Yukarıdaki rivayette geçen, ezan ile dalga geçen gençlerden biri olması ile vefatının hicrî 59 yılları olması sebebiyle Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaklaşık 49 yıl yaşadığı tespit edilmiş olup insan ömrünün de ortalama süresini göz önüne alarak yaptığımız çıkarımda Hz. Peygamber'in vefatından önce genç bir sahâbî olduğunu tahmin etmekteyiz.

1.3.27. Muâviye b. Ebû Süfyân (ö. 60/680)

Tam adı, Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî'dir. Babası, Ebû Süfyân; annesi Hind bt. Utbe b. Rebâ'dır. Muâviye'nin künyesi, Ebû Abdurrahman'dır.³⁸² Muâviye, 602-603 yıllarında Mekke'de dünyaya geldi. Allah Rasûlu'nun risaletini açıklamasından sonra Kureyş'in önemli kişileriyle birlikte İslâm'a

³⁷⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/113; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/273; Sarıcık, “Ebû Mahzûre”, 10: s. 180.

³⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/116.

³⁸⁰ Sarıcık, “Ebû Mahzûre”, 10: s. 180.

³⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/118; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 4/1752; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/273; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 7/303.

³⁸² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/15; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1416; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/201.

düşman olan babasının gözetiminde yetişti.³⁸³ Muâviye; babası, annesi ve kardeşi yezid ile birlikte Mekke fethi sırasında İslâm'a girdi. Kendisi ve babası kalpleri İslâm'a ısındırılanlardan müellefe-i kulûb'dan sayıldığı için Huneyn ganimetlerinin dağıtımında 100 deve ve 40 ukiyye miktarında para ve mal verildi.³⁸⁴

Muâviye (r.a.), İslâm'a girmesinin akabinde Allah Rasûlu'ne kâtip olmuş,³⁸⁵ Rasûlullah'ın vefatından sonra kumandan yardımcılığı, Hz. Ömer döneminde ise Dımaşk valiliğine tayin edilmiştir. İslâm donanmasında ilk deniz birliklerini oluşturmuş ve Hz. Osman döneminde Suriye genel valiliği gibi görevlere getirilmişti. Hz. Ali hilafetinin sonrasında oğlu Hasan'a devredilen hilafeti almak üzere ordusunu hazırlayıp Irak gölgesine hareket edince Hz. Hasan, birtakım şartlar ile hilafeti devretmeyi kabul etmiş Muâviye de Kûfe şehrine gelerek Hz. Hasan ve halkından biat almış, bu şekilde 90 sene hükmedecek Emevî Devleti'ni kurmuş oldu. Allah Rasûlu'nden 163 rivayet aktaran Hz. Muâviye'nin hadisleri,³⁸⁶ Buhârî ve Müslim'de 4, sadece Buhârî'de 5, sadece Müslim'de 4 hadis yer almıştır.³⁸⁷ 20 yıl halifelik yapan Muâviye, hicrî 60 yılında Receb ayı ortalarında 78 yaşlarında Şam'da vefat etmiş ve oraya defnedilmişti.³⁸⁸ Muâviye, 602 yıllarında doğduğuna göre Hz. Peygamber'in vefatında 30 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.28. Abdullah b. Amr b. Âs (ö. 65/684-85)

Tam adı, Abdullah b. Amr b. el-Âs el-Kureşî'dir. Hz. Peygamber'in hadislerini huzurunda yazmasına izin verdiği sahâbîdir. Annesi, Rayta b. Münebbih b. el-Haccâc b. Amir b. Huzeyfe b. Sa'd b. Sehm'dir. Hicret öncesi yaklaşık 615 yıllarında Mekke'de doğan Abdullah,³⁸⁹ babası Amr'dan önce müslüman olmuştur. Abdullah'ın künyesi Ebû Muhammed'dir.³⁹⁰ Kapsamlı fıkıh ve hadis ilmi sebebiyle abâdiler içerisinde bulunan Abdullah, fazlaca ibadet yapması, gündüzlerini daima oruç ile geçirmesi, Kur'an'ı her

³⁸³ İrfan Aycan, "Muâviye b. Ebû Süfyan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30: s. 330.

³⁸⁴ İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/201.

³⁸⁵ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1416; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/201.

³⁸⁶ İbn Hazm Endülüsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 35.

³⁸⁷ Aycan, "Muâviye b. Ebû Süfyan", 30: s. 330,331,332.

³⁸⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/34; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1418; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/201.

³⁸⁹ M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Amr b. Âs", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: s. 85.

³⁹⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/82; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/345; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/165.

gün hatm etme durumları sebepleriyle ailesine zaman ayıramamış hatta babası kendisini Allah Rasûlu'ne sitemde bulunmuştur.³⁹¹

Abdullah b. Amr (r.a.), Arapça'yı çok iyi bilmekle birlikte, İbranice ve Süryanice okur Tevrat'ı okuyup anlayabilirdi.³⁹² Yazısının güzel olması sebebiyle Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri unutmamak için kaydederdi. Ashabdan bazıları, duyduğu her sözü not almasının doğru olmadığını söyleyince Hz. Peygamber'e başvurmuş, O'da (s.a.v) gördüğü davranışları ve işittiği sözleri not almasına razı olmuştu. Topladığı rivayetleri özenle saklamış hatta kendisine sorular sorulduğunda es-Sahîfetü's-Sâdika ismini verdiği nüshalara bakarak cevabını verirdi.³⁹³ En çok hadis aktaran sahâbî Ebû Hureyre, Abdullah'ın duyduğu rivayetleri yazması sebebiyle kendisinden daha fazla hadis hıfz ettiğini belirtmiştir.³⁹⁴ Ancak çok hadis hıfzetmesine rağmen sadece rivayet ettiği 700 civarında hadis bulunmaktadır.³⁹⁵ Hadis merkezinden uzakta uzun yıllar yaşaması, zühd hayatına fazlaca bağlı olması sonucu çok ibadet yapması ve eski kültürler hakkında bilgisi nedeniyle rivayetlere İsrâiliyat'ın karışma ihtimali korkusuyla hadis aktarmadan uzak davranmış olabileceği zikredilmektedir.³⁹⁶

Allah Rasûlu'nun gözetiminde yetişen Abdullah,³⁹⁷ 684 senesinde Şam'da 72 yaşında vefat etmiştir.³⁹⁸ İbni Amr, hicretten yedi yıl önce yaklaşık 615 yılında doğduğuna göre Hz. Peygamber'in vefatında 17 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.29. Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88)

Tam adı, Abdullah b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib el-Kureşî'dir. En çok hadis aktaran sahâbîler arasında bulunan Abdullah, aynı zamanda fıkıh ve tefsir alanında önemli biri olarak tanınmıştır.³⁹⁹ Annesi, Ümmü'l-Fadl yani Lübâbe el-kübrâ bt. el-Hâris b. Hazn'dır. Künyesi Ebûl-Abbâs olan ve İbn Abbas diye şöhret bulan Abdullah,⁴⁰⁰ hicretten üç sene

³⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/83; Kandemir, "Abdullah b. Amr b. Âs", 1: s. 86.

³⁹² Kandemir, "Abdullah b. Amr b. Âs", 1: s. 85.

³⁹³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/83.

³⁹⁴ Buhârî, "İlim" 39; İbn Mâce, "Diyet" 4.

³⁹⁵ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 33.

³⁹⁶ Kandemir, "Abdullah b. Amr b. Âs", 1: s. 85.

³⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/83.

³⁹⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, 5/5.

³⁹⁹ İsmail Lütfi Çakan - Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: s. 76.

⁴⁰⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/320; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/380.

önce; müslümanlar Kureyş'in ablukasında bulunduğu 619 yıllarında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hz. Abbas oğlu Abdullah doğduğunda Allah Rasûlu'ne götürmüş, O'da (s.a.v.) Abdullah'a hayır duasında bulunmuştur.⁴⁰¹

İslâm'ın ilk zamanlarında müslüman olan Abdullah, babasıyla beraber Mekke fethi yılında (630) Medine'ye hicret etmiştir.⁴⁰² En büyük oğlunun ismi Abbas olması sebebiyle Ebûl-Abbâs şeklinde künyelenmiştir.⁴⁰³ Allah Rasûlu'nun yakınlarından olduğu için Rasûlullah'ın yaşantısını öğrenmek ve sözlerini dinlemek için evine serbestçe gider, bazı geceler Hz. Peygamber'in hanesinde kalırdı.⁴⁰⁴ Abdullah, Allah Rasûlu'ne olan sevgisi ve hizmeti sebebiyle takdirini kazanmış, Rasûlullah da Ona "*Allah'ım O'na (r.a.) Kitab'ı öğret*"⁴⁰⁵ şeklinde dua etmiştir. Yine te'vil yapabilmesi ve dini iyi kavraması (fakih) hususlarında Allah Rasûlu'nun duası vardır.⁴⁰⁶

Allah Rasûlu'nden 1660 hadis aktaran Abdullah,⁴⁰⁷ Hz. Peygamber'in vefatından sonra hadislerin toplamasına öncülük etmiştir. Buhârî ve Müslim 75 hadisini müştereken, Buhârî, 120 hadisini yalnız, Müslim ise 9 hadisini yalnızca tahrîc etmiştir. Ayrıca hadislerinin büyük bir bölümü Müsned'de yer almıştır. Fıkıh sahasında verdiği fetvalarla önemli bir yere sahiptir. Kendisinin yetiştirdiği nice büyük âlim ve fakih vardır.⁴⁰⁸ Abdullah, yetmiş bir yaşında iken 687 yılında Taif'te vefat etmiş,⁴⁰⁹ Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye de cenaze namazını kıldırmıştır.⁴¹⁰ Abdullah, hicretten üç yıl önce yaklaşık 619 yılında doğduğuna göre Hz. Peygamber vefat ettiğinde on üç⁴¹¹ veya on beş⁴¹² yaşlarında olduğu aktarılmaktadır.

⁴⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/321,322.

⁴⁰² Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/381.

⁴⁰³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/320.

⁴⁰⁴ Buhârî, "İlim" 41; Müslim, "Salâtu'l-Misâfirin" 184; Ebû Dâvud, "Salât" 314; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî, 1. Baskı (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 1/239.

⁴⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/372; Buhârî, "İlim" 17; "İ'tisam" 1.

⁴⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/225; 5/65; Buhârî, "Vudû" 10; İbn Mâce, "Sünnet" 11.

⁴⁰⁷ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 32.

⁴⁰⁸ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/380,394.

⁴⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/345; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 5/3.

⁴¹⁰ Çakan - Eroğlu, "Abdullah b. Abbas", 1: s. 79.

⁴¹¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/321.

⁴¹² Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 5/4; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/382.

1.3.30. Zeyd b. Erkam (ö. 68/688)

Tam adı, Zeyd b. Erkam b. Zeyd el-Hazrecî'dir.⁴¹³ Ensar'ın şöhretli kimselerinden olan Zeyd, Hazrec'e mensuptur.⁴¹⁴ Ebû Âmir, Ebû Amr,⁴¹⁵ Ebû Sa'îd ve Ebû Üneyse⁴¹⁶ şeklinde künyeleri bulunmaktadır. Zeyd'in kaynaklarda doğum tarihine dair bir kayıt bulunmamaktadır.⁴¹⁷ 13 yaşından küçük olması sebebiyle Uhud Savaşı'na katılmasına izin verilmeyen sahâbîlerdendir.⁴¹⁸ Bu sebeple Medine'de 612 yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir.⁴¹⁹

Zeyd b. Erkam, Allah Rasûlu (s.a.v.) ile beraber 17 gazveye katılmış, ergenlik çağına erdiğinde Rasûlullah ile beraber katıldığı ilk gazve, el-Müreysî Gazvesi'dir.⁴²⁰ Zeyd, okuma yazma bildiği için vahiy kâtipliği yapmış, ayrıca birtakım rivayetleri not alarak genç sahâbî Enes b. Mâlik'e vermiştir. Hz. Peygamber, gözü rahatsızlanan Zeyd b. Erkam'ın hasta ziyareti niyetiyle yanına uğramış, "Gözün gitse ne yaparsın?" diye sorunca Zeyd, "O zaman yokluğuyla yetinir ve sabrederim" demiş, Rasûlullah da "O zaman günahsız olarak Allah'a kavuşursun" buyurarak kendisini cennetle müjdelediği aktarılmıştır. Yaşlanma sebebiyle unutmaya başladığını ve hadis aktarmanın meşakkatini öne sürerek hadis nakletmekten uzak durmuştur. Zeyd (r.a.), Hz. Peygamber'den 70 hadis aktarmış,⁴²¹ naklettiği birçok hadis kaynaklarımızda yer almış, mükerrerleriyle beraber 84 hadisin Ahmed b. Hanbel el-Müsned'ine bulunduğu belirtilmiştir.⁴²² Zeyd b. Erkam'ın ihtiyarlık döneminde Kûfe'de Kinde bölgesinde bir ev yaptırarak oraya yerleştiği kaydedilmiş ve orada 68 yılında vefat etmiştir.⁴²³ Zeyd'in doğumu yukarıda açıkladığımız üzere 612 yılı civarında olduğu tespit edilmiş, bu sebeple Rasûlullah'ın vefatında 20 yaşlarında genç bir sahâbî olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

⁴¹³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/357.

⁴¹⁴ Bünyamin Erul, "Zeyd b. Erkam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: s. 318.

⁴¹⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 2/488.

⁴¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/361; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/342.

⁴¹⁷ İbn Asâkir, *Târîh-u Dimaşk*, 19/264.

⁴¹⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 5/164.

⁴¹⁹ Erul, "Zeyd b. Erkam", 44: s. 318.

⁴²⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/357,358.

⁴²¹ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 37.

⁴²² Erul, "Zeyd b. Erkam", 44: s. 318.

⁴²³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/361; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 2/535; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 2/488; Erul, "Zeyd b. Erkam", 44: s. 318.

1.3.31. Avf b. Mâlik (ö. 73/692)

Tam adı, Avf b. Mâlik b. Ebî Avf el-Eşcaî'dir.⁴²⁴ Ebû Abdullah,⁴²⁵ Ebû Abdurrahman, Ebû Amr,⁴²⁶ Ebû Muhammed,⁴²⁷ Ebû Hammâd, Ebû Ömer⁴²⁸ gibi farklı künyeleri bulunmaktadır. Doğum yılları ve gençliği hususunda kaynaklarımızda bilgi bulunmamaktadır.⁴²⁹ Kahramanlığı ve cesaretiyle şöhret olmuş sahâbî olan Avf, Hayber fethi zamanında hicrî 6. (627) senesinde İslâm'a girdi.⁴³⁰ Allah Rasûlu Avf ile Ebû'd-Derdâ'yı muâhâtta kardeş ilan etmiştir.⁴³¹ Avf, ilk olarak Hayber olmak üzere⁴³² Mûte, Tebük ve Mekke fethine katılmış⁴³³ ve bu fetihde Eşca' kabilesinin sancağını taşımıştı.⁴³⁴

Avf b. Mâlik'in Allah Rasûlu'nden 67 kadar hadis nakletmiş,⁴³⁵ bunların bir kısmı Kütüb-i Sitte'de bulunmaktadır. Bunlardan otuz yedisi de Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde yer almaktadır.⁴³⁶ Avf, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinde Şam'ın Humus şehrine yerleşmiş, Abdülmelik b. Mervân'ın halifeliğinin ilk dönemlerine doğru hicrî 73 senesinde vefat etmiştir.⁴³⁷ Avf'ın ne zaman doğduğu kaynaklarımızda geçmemektedir. Vefatının hicrî 73 (692) yılları arasında olması sebebiyle Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaklaşık 63 yıl yaşadığı tespit edilmiş olup insan ömrünün ortalama süresini göz önüne alarak yaptığımız çıkarımda, Hz. Peygamber'in vefatından önce genç sahâbî olduğunu tahmin etmekteyiz.

⁴²⁴ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1226; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/300; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/617.

⁴²⁵ İsmail Lütfi Çakan, "Avf b. Mâlik", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: s. 115.

⁴²⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/169.

⁴²⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/617.

⁴²⁸ İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/300.

⁴²⁹ Çakan, "Avf b. Mâlik", 4: s. 115.

⁴³⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/617.

⁴³¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/169; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/617.

⁴³² İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1226; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/300.

⁴³³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/617.

⁴³⁴ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/169.

⁴³⁵ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 37.

⁴³⁶ Çakan, "Avf b. Mâlik", 4: s. 115.

⁴³⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/169; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1226; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/300; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/617.

1.3.32. Abdullah b. Ömer b. Hattâb (ö. 73/693)

Tam adı, Abdullah b. Ömer b. Hattâb el-Kureşî el-Adevî'dir. Abdurrahman künyesiyle tanınan Abdullah'ın⁴³⁸ babası Hz. Ömer, annesi Zeyneb bint Mazûn b. Habîb'tir. Abdullah, risaletin 3. senesinde 613 yılında Mekke'de doğmuş,⁴³⁹ buluş çağı öncesi babasıyla birlikte İslâm'la şereflenmiş onunla beraber Medine'ye hicret etmiştir.⁴⁴⁰

Abdullah b. Ömer, Bedir ve Uhud Savaşı'na katılmak istemiş Bedir'de 13, Uhud'da 14 yaşlarında Hz. Peygamber'e arz edildiğini ancak O'nun izin vermediğini Hendek Savaşı'nda ise 15 yaşında olduğunu ve kendisini savaşa kabul ettiğini söylemiştir.⁴⁴¹ Hendek Savaşı'ndan sonrasındaki pek çok savaşa iştirak etmiştir. Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişmiş ve hayatını İslâm'a adanmış bir sahâbî olan Abdullah,⁴⁴² vefat edene kadar Hz. Peygamber'in yaşamını uygulamaya titizlik göstermiştir.⁴⁴³ Abdullah, hal ve yaşantıyla Hz. Peygamber'e çok benzemektedir.⁴⁴⁴ Allah Rasûlu, Abdullah'ın kardeşi Hz. Hafsa (ö. 45/665) ile nikahlanınca Rasûlullah'ın hanesine rahat girip çıkma olanağı bulmuş, bundan dolayı çoğu sahâbînin iştirmediği Rasûlullah'ın söz ve hareketlerine daha yakından şahitlik etmiş ve Rasûl-i Ekrem ile daha çok vakit geçirme fırsatı bulmuştur.

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'den 2630 hadis rivayet ederek muksirûn sahâbîlerin ikincisi olmuş, Buhârî hem Müslim müştereken 168 hadis aktarırken, Sahîh-i Buhârî'de 81, Sahîh-i Müslim'de ise 31 rivayet bulunmaktadır.⁴⁴⁵ İşittiği hadisleri lafızlarla aktarmaya azâmi önem göstermiş, lafızların benzer kelimelerle değiştirilmesine dahi izin vermemiştir. Ashabın fakihleri içerisinde bulunan ve 60 sene gibi uzun bir zaman fetva veren olan Abdullah,⁴⁴⁶ Yedi Abadiden biridir. Babasına kardeşlerinden daha fazla benzeyen Abdullah,⁴⁴⁷ 84 yaşında 692 yılında Mekke'de vefat etmiştir.⁴⁴⁸ İbn Ömer,

⁴³⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/142.

⁴³⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/187; Ebû'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed el-Beğavî, *Mu'cemu's-Sahâbe*, thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Cekenî, 1. Baskı (Kuveyt: Mektebetu Dâri'l-Beyân, 2000), 3/479.

⁴⁴⁰ M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 126.

⁴⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/143; Kandemir, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", 1: s. 126.

⁴⁴² Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/306.

⁴⁴³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/187; Beğavî, *Mu'cemu's-sahâbe*, 3/479.

⁴⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/135.

⁴⁴⁵ Cemal Ağırman, "Muksirûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 32: s. 533.

⁴⁴⁶ Kandemir, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", 1: s. 127.

⁴⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/135.

⁴⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/187; Beğavî, *Mu'cemu's-sahâbe*, 3/479.

risaletin 3. senesi 613 yılında doğduğuna göre Allah Rasûlu'nun vefatında 19 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.33. Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94)

Tam adı, Sa'd b. Mâlik b. Sinân el-Hudrî'dir. Daha çok künyesiyle bilinen Ebû Said, Medine'nin Hazrec kabilesine mensuptur. Dedelerinden Hudre'ye nisbetle Hudrî denilmiştir.⁴⁴⁹ Annesi, Hz. Peygamber'e biat eden hanımlardan Üneyse bint Ebû Hârise'dir.⁴⁵⁰ Babası, Uhud Gazvesi'nde şehit olmuştur. Ebû Saîd, Uhud Savaşı'na (3/625) dahil olmak için Allah Rasulu'nun huzuruna vardığında 13 yaşında olup⁴⁵¹ bu bilgiye göre 612 yılında doğduğu anlaşılmıştır.

Babası Mâlik, oğlunun kısa boylu olsa da iri kemikli ve bedenen geliştiğini anlatarak Uhud'da bulunmasını talep etmiş ancak Rasûlullah buna razı olmamıştır.⁴⁵² Benî Mustalik Gazvesi'ne katıldığında onbeş yaşlarında olduğu, Hendek ve diğer seferlere de katıldığı aktarılmıştır. Allah Rasûlu ile beraber ilk olarak Hendek Savaşı akabinde ise 12 savaşta bulunmuştur. Rıdvan Bey'atında da bulunan Ebû Saîd, Allah Rasûlu'ne biatta ilk sıralarda yer almıştır.⁴⁵³

Fakir düştükleri bir dönemde Ebû Saîd'i, ailesi yardım istemek için Allah Rasulu'ne gönderdi. Rasûlullah'ın, *"Kim insanlardan bir şey istemezse Allah onu muhtaç olmaktan kurtarır. Kim ihtiyacını insanlara arz etmezse Allah onun ihtiyacını giderir"* sözünü duyunca o günden sonra hiç kimseden bir şey istemedi.⁴⁵⁴ Harre gecelerinde evinden dışarı çıkmadığını söyleyen Ebû Saîd, Şam ordusundan bir askerin gelerek mallarını istediğini ve kendisini döverek evindeki eşyaları aldıklarını belirtmiştir. Ebu Said el-Hudri'nin ölümü yaklaşınca sahâbîlerden Câbir b. Abdullah, İbn Ömer, Enes b. Mâlik ve İbn Abbas'ın içerisinde olduğu bir grubu çağırarak; öldüğü zaman namaz kılarak giydiği elbiselerle kefenlenmesini, kabrinin üstünde türbe yapılmamasını, cenazenin arkasından ateşle yürünmemesi ve cenazenin arkasından yas tutulmamasını vasiyet etmiştir.⁴⁵⁵

⁴⁴⁹ Raşit Küçük, "Ebû Saîd el-Hudrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: s. 223.

⁴⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/351; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 4/1671.

⁴⁵¹ Küçük, "Ebû Saîd el-Hudrî", 10: s. 223.

⁴⁵² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/351; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 4/1672.

⁴⁵³ Küçük, "Ebû Saîd el-Hudrî", 10: s. 223.

⁴⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/352; Küçük, "Ebû Saîd el-Hudrî", 10: s. 223.

⁴⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/355.

Ebû Saîd, genç sahâbîlerin fakihlerinden biri olarak bilinmiş, Medine müftüsü ve imam lakaplarıyla anılmış, içtihadları, fetvaları kaynaklarda yer almıştır. Kendisinden hadis öğrenenler, “*duyduklarımızı yazalım mı?*” diye sorduklarında izin vermemiş, sayfalar haline getirilmemesini söyleyerek, “*biz nasıl ezberlediysek siz de öyle ezberleyin*” demiştir.⁴⁵⁶ Ebû Saîd, 1170 hadis rivayet etmiş ve 1000’den fazla hadis aktaran muksirûn sahâbîler arasına girmiştir. Tekrarlarıyla birlikte 1170 hadis, Ebû Saîd’in, Bakî b. Mahled’in el-Müsned’inde; 955 hadis, Ahmed b. Hanbel’in el-Müsned’inde; 111 hadis ise Sahîhayn’da yer almaktadır.⁴⁵⁷

Ebû Saîd, 74 (693-94) yılında Medine’de vefat etmiştir.⁴⁵⁸ Muksirûn sahâbîler arasında bulunan Ebû Saîd 612 yılında doğduğuna göre Hz. Peygamber’in vefatında genç bir sahâbîdir.

1.3.34. Câbir b. Abdullah (ö. 78/697)

Tam adı, Câbir b. Abdullah b. Amr b. Harâm el-Ensârî’dir. Muksirûn sahâbîlerden biridir.⁴⁵⁹ Annesi, Enîse bt. Anme b. Adî b. Sinân; babası Uhud’da ilk şehit olan Abdullah b. Amr b. Harâm’dır. Hicret öncesi yaklaşık 607 senesinde Medine’de doğdu. Hazrecoğulları’nın Benî Seleme koluna mensup olan Câbir, Ebû Abdullah,⁴⁶⁰ Ebû Muhammed ve Ebû Abdurrahman künyeleriyle anılmaktadır.⁴⁶¹

Ensardan yaklaşık 70 kişi ile birlikte Akabe Biati’ne katılan Câbir b. Abdullah, Bedir Savaşı’nda bulunmayı arzulamış ancak babası onu 9 kardeşine sahip çıkmasını istediği için izin vermemiştir. Aynı sebeplerle Uhud’a da katılamayan Câbir, bundan sonraki tüm savaşlara iştirak etmiştir.⁴⁶² Hudeybiye’ye katılmış ve Allah Rasûlu’nun oradaki 1400 sahâbîye, “*Bugün sizler yeryüzünün en hayırlı insanlarıdır*” buyurduğunu aktarmıştır.⁴⁶³

⁴⁵⁶ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 5/353.

⁴⁵⁷ Küçük, “Ebû Saîd el-Hudrî”, 10: s. 224.

⁴⁵⁸ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 5/355; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 4/1672.

⁴⁵⁹ Fayda, “Cerîr b. Abdullah”, 7: s. 410.

⁴⁶⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 4/382.

⁴⁶¹ M. Yaşar Kandemir, “Câbir b. Abdullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: s. 530.

⁴⁶² İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 4/382; İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *Usdû’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/492.

⁴⁶³ Kandemir, “Câbir b. Abdullah”, 6: s. 530.

Hiz. Peygamber, Câbir b. Abdullah ile özel ilgilenmiş, onu bineğinin tergisine almış, hasta olduğunda ziyaret etmiş, babasının şehit olması sebebiyle üzüntülü görünce onu teselli etmiştir.⁴⁶⁴ Tebûk Seferi sırasında Câbir'in devesi hastalanınca Rasûlullah'ın (s.a.v.) dua ettiğı, akabinde devenin hızlandığı aktarılmıştır. Ayrıca Hiz. Peygamber'in deveyi satın alarak, “Medine'ye dönünceye kadar da sen yararlan” dediğı ve devenin ücretini de deveyi de kendisine verdiği aktarılmaktadır. Bu hâdise “Leyletü'l-ba'îr” şeklinde anılmaktadır. Hiz. Peygamber'in Câbir'e o gece de 25 kere istiğfar ettiğı nakledilir.⁴⁶⁵ Yine babasının borçlarını ödemek zorunda kalan ve maddî anlamda sıkıntı içinde olan Câbir, o yılın mahsulünün borçları kapatmayacağını Allah Rasûlu'ne arz etmesi üzerine Rasûlullah, hurmaları herkese alacağı nispetinde vermeye başladığı ve bir mucize olarak bütün borçlar ödendiğı halde hurmalarda bir eksiklik görülmemiştir.⁴⁶⁶

Allah Rasûlu'nden 1540 kadar hadis rivayet eden Câbir,⁴⁶⁷ muksirûn sahâbîlerdendir. 58 hadis Buhârî ve Müslim'de müstereken, 26 hadis yalnız Sahîh-i Buhârî'de, 126 hadis ise yalnız Sahîh-i Müslim'de yer almaktadır. Rivayetleri toplu olarak da Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde bulunmaktadır. Ayrıca Câbir'in kendisine ait bir sahîfesinin olduğu bilinmektedir. Hafız, müçtehid, imam ve fakih olarak tanınan Câbir'in ömrünün sonlarına doğru gözlerinin görmediğı ve hicrî 78 (697) senesinde Medine'de vefat ettiğı ve cenaze namazını da Medine Valisi Ebân b. Osman'ın kıldırıldığı aktarılmıştır.⁴⁶⁸ Câbir, hicretten 16 yıl önce yaklaşık 607 yılında doğduğuna göre Hiz. Peygamber'in vefatında 25 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.3.35. Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12)

Tam adı, Enes b. Mâlik b. en-Nadr el-Ensâri'dir. Annesi, Ümmü Süleym bt. Milhân b. Hâlid'dir.⁴⁶⁹ Babası Mâlik b. Nadr'ın müslümanlara karşı olduğu eşi Ümmü Süleym'in İslâm'a girmesine öfkelenerek Şam topraklarına gittiğı ve orada vefat ettiğı aktarılmaktadır.⁴⁷⁰ Hazrec'in Neccâroğulları koluna mensup olan Enes, hicretten yaklaşık

⁴⁶⁴ Kandemir, “Câbir b. Abdullah”, 6: s. 531.

⁴⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/385; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1/492.

⁴⁶⁶ Buhârî, “Vesâyâ” 36; “Meğâzi” 18; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, “Vesâyâ” 3.

⁴⁶⁷ İbn Hazm Endülûsi, *Esmâu's-sahabe*, s. 32.

⁴⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 4/391,392; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/547; Kandemir, “Câbir b. Abdullah”, 6: s. 532.

⁴⁶⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/325; Zehebi, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/417.

⁴⁷⁰ İbrahim Canan, “Enes b. Mâlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: s. 234.

10 sene önce 612 yılında Medine’de doğmuştur.⁴⁷¹ Ebû Hamza künyesini Hz. Peygamber vermiş,⁴⁷² yine Allah Rasûlu’ne on sene kadar hizmeti sebebiyle Hâdimü’n-Nebî künyesi verilmiştir.⁴⁷³ O, çocukluk dönemini üvey babası Ebû Talha ve amcası Enes b. Nadr’ın bulunduğu bir ailede geçirmiştir.⁴⁷⁴

Allah Rasûlu, Medine’ye geldiğinde Enes, 10 yaşındaydı. Annesi Ümmü Süleym tarafından Rasûlullah’ın hizmetine verilmiş ve O’na on yıl hizmet etmiştir.⁴⁷⁵ Hz. Peygamber’in kendisine “Şöyle şöyle yapsaydın ya!” dediğini hatırlamadığını, kendisini hiçbir şeyden dolayı ayıplamadığını⁴⁷⁶ ve kendisine kötü söz kullanmadığını⁴⁷⁷ ifade etmiştir. Enes b. Mâlik, Bedir’e küçük yaşta olması sebebiyle katılamamış, bu savaşta Allah Rasûlu’nun hizmetini yapmıştır.⁴⁷⁸ Sekiz gazveye katılan Enes,⁴⁷⁹ ayrıca Rıdvan Biatı,⁴⁸⁰ Hudeybiye Antlaşması, Hayber Seferi, Umretü’l-kazâ, Mekke’nin fethi, Huneyn Gazvesi, Tâif Muhasarası ve Vedâ haccında bulunmuştur.⁴⁸¹

Rasûlullah (s.a.v.), Enes’e “Üneys” (Enescik) şeklinde, seslendiğini belirtilirken⁴⁸² kendisine şaka maksatlı “Zü’l Üzüneyn” (Ey çifte kulaklı) dediği rivayet edilmiştir.⁴⁸³ Annesi’nin tavsiyesi üzerine Hz. Peygamber’in elinin değdiği zülüfleri (kâkülü) teberrüken kesmediği aktarılmıştır.⁴⁸⁴ Hz. Peygamber’in sır vererek bir haber için bir yerlere gönderdiği genç sahâbîye o sırrı açıklaması istenince “O bir sırdır” diye cevap vermiş, o sırrı hiç kimseye söylememiştir.⁴⁸⁵ Hz. Peygamber’in yaşantısını örnek alarak ibadetleri onun ibadetlerine benzettiğini ifade eden Ümmü Süleym, bu konu hakkında

⁴⁷¹ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 1/109,110; İbnü’l-Esir el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/294,295; Canan, “Enes b. Mâlik”, 11: 234.

⁴⁷² İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 5/325; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/276; Canan, “Enes b. Mâlik”, 11: s. 234.

⁴⁷³ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 1/109; İbnü’l-Esir el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/294.

⁴⁷⁴ Canan, “Enes b. Mâlik”, 11: s. 234.

⁴⁷⁵ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 1/110; İbnü’l-Esir el-Cezerî, *Usdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1/294.

⁴⁷⁶ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 5/326.

⁴⁷⁷ Zehebî, *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ*, 4/418.

⁴⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/109.

⁴⁷⁹ Buhârî, *et-Târihu’l-kebîr*, 1/398; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/665; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/276.

⁴⁸⁰ Zehebî, *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ*, 4/417.

⁴⁸¹ Canan, “Enes b. Mâlik”, 11: s. 234.

⁴⁸² Müslim, “Fedâil” 54.

⁴⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/206,300; 21/279; Ebû Dâvud, “Edeb” 93; Tirmizî, “Birr ve’s-sıla” 57.

⁴⁸⁴ Ebû Dâvud, “Tereccül” 14.

⁴⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21/129.

“Namazından daha fazla Allah Rasûlu’nun (s.a.v.) namazına benzeyen birini görmedim”⁴⁸⁶ sözleriyle aktarmıştır.

Allah Rasûlu’nun vefatından sonra öğrendiği hadisleri insanlara aktarmaya gayret eden Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber’den 2286 hadis nakletmiştir. 168 rivayeti Buhârî ve Müslim’in Sahîh’lerinde müştereken bulunmakta olup 80 rivayet sadece Buhârî’de, 90 rivayet ise sadece Müslim’de yer almıştır. Ayrıca toplu olarak O’nun (r.a.) rivayetleri Ahmed b. Hanbel’in el-Müsned’inde bulunmaktadır.⁴⁸⁷ Muksirûn sahâbîler arasında üçüncü sırada zikredilmiş olup⁴⁸⁸ Hz. Peygamber’den aktardığı hadislere çok dikkat etmiş bir hadis rivayet ettiği zaman “Allah Rasûlu (s.a.v.) böyle dedi ya da buna benzer bir ifade kullandı”⁴⁸⁹ diyerek bu konuda ağzından yanlış bir söz çıkmasını istememiştir.

İyi bir ok atıcısı olan Enes b. Mâlik, aynı zamanda çocuklarını atıcılığa yönlendirir ve bu sporda yarışlar yaptırırdı.⁴⁹⁰ Hz. Peygamber, kendisine ömrünün uzun, evlâdının çok, malının bol olması için dualar etmiş, bu dua vesilesi ile malında ve ömründe bereket görmüş hatta üzüm bağındaki asmaların yılda iki defa mahsul verdiği⁴⁹¹ ve uzun bir ömür yaşadığı aktarılmıştır. 712 yılında Basra’da⁴⁹² 107 yaşlarında vefat eden⁴⁹³ Enes b. Mâlik hicretten on yıl önce yaklaşık 612 yılında doğmuş olup Allah Rasûlu’nun vefatında 20 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

1.4. Değerlendirme

Gençlik dönemi, cesaret, fedakârlık ve kararlılık duygularının yüksek olduğu, bir zaman dilimidir. Gençler, hayatın her alanına hâkim olma konusunda azimli oldukları dönemdedirler. Onlar; bir milletin geleceği, umudu ve emanetidir. Onlar, gelecekteki liderler ve karar vericiler olarak toplumun yönünü belirlemede etkili olacaklardır. Başarı elde ederek geleceğini saygın bir yerde görmek isteyen toplumlar, onları en iyi şekilde geleceğe hazırlamalıdır.

⁴⁸⁶ İbn Mâce, "İkâmetü's-salâvât" 7; Ebü'l-Kâsım Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târik b. Abdullah ve Abdulmuhsin b. İbrâhim (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ty), 7/367.

⁴⁸⁷ Canan, “Enes b. Mâlik”, 11: s. 235.

⁴⁸⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/276.

⁴⁸⁹ İbn Sa’d, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/330.

⁴⁹⁰ Canan, “Enes b. Mâlik”, 11: s. 235.

⁴⁹¹ İbn Sa’d, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/327.

⁴⁹² Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/417-419.

⁴⁹³ İbn Sa’d, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/348.

“Hz. Peygamber Dönemi Meşhur Genç Sahâbîler” isimli ilk bölümümüzde sahâbî ve genç kavramlarını açıkladıktan sonra, sahâbî kavramının Hz. Peygamber ile müslüman olarak görüşüp onunla kısa veya uzun bir süre yanında bulunan kimseler olduğunu; gençlik döneminin ise erginlik çağı ile başlayarak 40 yaşlarına kadar sürmekte olan ömrün en bereketli ve en uzun zaman dilimi olduğunu söyleyebiliriz. Bu bilgiler ışığında bu iki kavramın birleşmesiyle, genç sahâbî diyebileceğimiz 35 sahâbînin hayatları hakkında kısa bilgiler paylaştık. Biyografilerini paylaştığımız genç sahâbîler, aynı zamanda tezimizin devamında aktardığımız Hz. Peygamber ile ilişkisi olan, onunla konuşan, kendisine tavsiyeler ve görevler verdiği kimselerden seçilmiştir. Bu sahâbîler aldıkları bu eğitim ve terbiye sonucunda İslâm için nice fedakarlıklar göstermişler, mücadele etmişler, savaş meydanlarında çarpışmışlar ve önemli sorumluluklar alarak layıkıyla görevlerini yerine getirmişler hatta canlarını, mallarını Allah yolunda feda ederek İslâmın güçlenmesinde ve yayılmasında önemli katkıda bulunmuşlar. İslam çağrısının ilk taşıyıcıları ve hakikatin destekçileri olmuşlardır. Gençlerin İslâm’a yaptıkları bu hizmetlerden dolayı Hz. Peygamber’in gençlere karşı ilgi, alaka ve tavırlarında tam isabet elde ettiğini görmüş bulunuyoruz. Allah Teâlâ (c.c.) kendilerinden razı olsun.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HZ. PEYGAMBER'İN GENÇLERLE İLİŞKİLERİ

Gençlik dönemi, insan hayatının en güçlü ve üretken olması bakımından insan ömrünün en hayırlı zaman dilimidir. Bu sebeple İslâmiyet, gençliğe ve gençlere büyük önem vermiştir. Bir toplumun ilerlemesine, gelişmesine, yeni hamleler yaparak yükselmesine sebep olan ve kutsal davalarını omuzlayan gençlerdir. Gençler, bir milletin geleceğinin güvencesidir. Gençlerini önemseyen onlara değer veren ve onları iyi bir şekilde yetiştirerek onları eğiten bir toplumun geleceği güçlü, parlak ve aydınlık olurken, gençlerine önemsemeyen onları iyi yetiştirmeyen bir milletin geleceği ise elbette karanlık olacaktır. Çünkü gençler geleceğe yön verirler, gelecek gençlere göre şekillenir.⁴⁹⁴ İslâm davası ağır yük ve sorumluluklarıyla, kalbi imanla dolu gençlerin omuzlarında taşınmıştır.⁴⁹⁵

Bir toplumda köklü bir değişiklik ve yeni bir toplum oluşturabilme konusunda umut taşıyan ve bunun için harekete hazır kimselerin çoğunlukla gençler olduğunu söylemek mümkündür. İslâm hareketinin başlangıçta en fazla gençlerden destek aldığı, en fazla katılımın onlardan olduğu bir gerçektir. Hatta bu desteği, Mekke'nin nüfuzlu ailelerinin gençleri gösteriyordu.⁴⁹⁶ İslâm'ın bir gençlik hareketi olduğunu söylemek daha doğru olur. Allah Rasûlu (s.a.v.), İslâm dininin tebliği, yaşanması ve yayılması konusunda genç sahâbîlerden destek almış, onlara güvenerek yetki verip mesuliyet yüklemiş ve onlardan büyük ölçüde faydalanmıştır. Dolayısıyla onların İslâm'ın yayılmasında büyük katkıları olmuştur. Allah Rasûlu'nun gençlerle iyi ilişkiler kurması, İslâm ile şereflenmiş kabilelere genç sahâbîleri dini öğretmek için görev vermesi, vali ve kadıları genç sahâbîlerden atamış olması, onlara savaşlarda ordu komutanlığı ve sancak taşıma gibi görevler vermesi, gençlerin eğitimleriyle yakından ilgilenerek onları kırmadan ve azarlamadan hatalarını düzeltmesi, en önemli sırlarını onlarla paylaşması, onlarla

⁴⁹⁴ Mustafa Ağırman, “Hz. Peygamber’in Gençlere Yaklaşımı”, *Etkili Din Öğretimi*, 3. Baskı (İstanbul, 2010), 404.

⁴⁹⁵ Musa Kazım Yılmaz, “Kur’ânda Tevhid ve Gençlik”, *Peygamberimiz ve Gençlik* (Şanlıurfa, 2018), s. 48.

⁴⁹⁶ Hayati Hökelekli, “Hz. Muhammed ve Gençlik”, *Hazreti Peygamberin Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), s. 51.

şakalaşması ve önemli meselelerde onlarla istişare ederek görüşlerini alması Hz. Peygamber'in gençlerle olan iletişiminin üst düzeyde olduğunu göstermektedir.⁴⁹⁷

Allah Rasûlu (s.a.v.), gençleri sever onlar da Rasûlullah'ı severlerdi.⁴⁹⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.), gençlerin duygularını, isteklerini, sezgilerini ve birey olarak niteliklerini dikkate alarak önem verir, ilgi gösterir, onlarla yakın ilişkiler kurarak ilgilenmeye çaba gösterirdi. Etkinliklerinde af, hoşgörü, tolerans, yumuşaklık, merhamet ve şefkati önceler; kin, öfke, hiddet, kızgınlık ve zorbalığa olanak tanımazdı. Allah Teâlâ (c.c), Rasûlullah hakkında Allah'ın lütfu sayesinde insanlara yumuşak davrandığını belirterek; zalim huylu, kaba, katı kalpli olması ve sert davranması durumunda çevresinden dağılıp gidecekleri uyarısında bulunmuştur.⁴⁹⁹

Hız. Peygamber'in genç sahâbîlerle iletişimi samimi, etkileyici ve ilgi çekiciydi. Özel bir düşünce ve yaşayış içinde bulunan gençler, deneyimsiz olmalarına karşın talep, heves, heyecan, coşku, gurur, şiddet gibi sezgileri azami ölçüde yaşamaları, Hz. Peygamber'in onlarla etkileşiminde onurlandırıcı, itimat edici, yüreklendirici; akla önem veren, şuurlu ve ölçülü bir yaşam üslûbû benimsemesine vesile olmuştur. Rasûlullah'ın (s.a.v.) gençlere bir sorumluluk verdiği zaman, tecrübesizlik nedeniyle oluşan çekingenliği ve ürkekliği ortadan kaldırmak üzere karşıdakine güven vererek onları yüreklendirmesi, genç sahâbîlere itimat ettiğinin bariz göstergesidir.⁵⁰⁰ Mesuliyetlerinin farkında olan hâkimler, valiler, alimler ve komutanlar yetişmişse bu, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) desteği, yardımı ve teşviki sayesinde olmuştur. Bu destek ve teşvik olmasaydı dünyanın dört bir yanında büyük izler bırakan İslâmî gelişme hamlesinden bahsedilemezdi.

Genç sahâbî denilince sadece erkekleri düşünmemeliyiz. Toplum içerisinde gençlerin yarısını kızlar oluşturmaktadır. Müslümanların içerisinde genç kızların da bir ağırlığı olmaktadır. Allah Rasûlu'nün kız çocuklarına özel itina gösterdiği bilinmektedir.⁵⁰¹ Ancak konumuzun uzamaması sebebiyle genç kızlara değinmeyeceğiz. Sadece genç erkek sahâbîlerle yetineceğiz.

⁴⁹⁷ Hökelekli, "Hz. Muhammed ve Gençlik", 47.

⁴⁹⁸ Ağırman, "Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı", 404.

⁴⁹⁹ Âl-i İmrân, 3/159

⁵⁰⁰ Komisyon, *Hadislerle İslâm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), 6/394.

⁵⁰¹ İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012), 412.

Hız. Peygamber'in, (s.a.v.) genç sahâbîlerle önemli ilişkiler kurduğu, onlara değeri verdiği ve onları önemsendiğini gösteren uygulamaları aşağıdaki başlıklarda tek tek bahsetmeye çalışacağız. Olaylardaki şahıslar her ne kadar özel olsa da bizim için Hız. Peygamber'in uygulamaları tüm gençleri hatta tüm ümmetini kapsamaktadır.

2.1. Gençlerin Eğitimiyle Yakından İlgilenmesi

Hız. Peygamber, okuma yazma bilmeyen (ümmî) bir peygamberdi. Cehalet çağının altın devrini yaşayan bir topluluğu eğitmekle sorumlu gönderilmiş, sorumluluğunu da eda etmek adına tüm gayretiyle çalışmıştır. O'nun eğitim öğretim faaliyetleri çocuk, genç, yaşlı ayrımı yapmaksızın herkesi kapsar ama gençleri bu konuda daha fazla önemser ve onlarla özel ilgilenirdi. Hız. Peygamber; gençleri merhamet, yumuşaklık, şefkat ve sevgiyle yetiştirmiş, onlara karşı hoşgörü ve sabır ile muamelede bulunmuştur.

Hız. Peygamber, İslâm davasına gönül veren gençleri ideal bir toplum oluşturmak için yetiştirmiş ve onlarla birlikte çok zaman geçirmiştir. O (s.a.v.), risalet boyunca ümmetine rehber olarak onları doğru yola yöneltilmiş, büyük bir gayretle eğitmeye çalışmıştır. Kendisini bir muallim olarak nitelendiren,⁵⁰² tebliğ faaliyetinin aynı zamanda ta'lim faaliyeti olduğu vurgusunun muhatabı olan Hız. Peygamber,⁵⁰³ Mekke'nin eğitim merkezi olan Dârülerkam'da; Medine'de de eğitim-öğretim faaliyetinin daha sistemli bir şekilde yürütölmesi için Mescid-i Nebevî'nin hemen bitişiğinde Suffe denilen bir mekânda genç sahâbîlerine eğitim vermiştir. Hız. Peygamber (s.a.v.), Suffe'deki gençlerin durumlarıyla bizzat ilgilenmiş ve onlara dersler vererek, suallerini cevaplandırmıştır. Aynı zamanda İslâm dinini öğrenmek için gelen kimselere ve topluluklara önemli bilgileri Suffe'de öğretmiştir.⁵⁰⁴ O (s.a.v.), rabbinden inen vahyi tebyin ederek, İslâmî hükümleri öğretmiş, hutbe ve vaâzlarıyla müminlerin kalblerine dokunmuş, sahâbîlerin boş vakitlerini takip ederek mescit içerisinde ilim halkaları kurmuştur. Ayrıca kadınların da ilim öğrenmeleri adına bazı günlerini onlara ayırmıştır.⁵⁰⁵ Hız. Peygamber'in Rahle-i Tadrîsat'ından geçen suffe gençleri İslâm'ı Arap topraklarının dışına taşımışlardır.

⁵⁰² İbn Mâce, "Sünnet" 17.

⁵⁰³ el-Bakara, 2/151; Âl-i İmrân, 3/164; en-Nisâ, 4/133; el-Cuma, 62/2

⁵⁰⁴ Buhârî, "İlim" 6.

⁵⁰⁵ Buhârî, "İlim" 35.

Eğitim ve öğretim faaliyetleri ihtiyacı karşılayamaz hale gelince Medine’de yeni medreseler yapılmıştı. Allah Rasûlu hayatta iken Mescid-i Nebevî haricinde 9 mescit daha inşa edilmiş, eğitim öğretim ihtiyacı buralardan giderilmeye çalışılmıştı.⁵⁰⁶ Rasûlullah’ın gözetiminde yapılan faaliyetler faydasını kısa bir dönemde göstermiş ve okuma yazma bilmeyen bir topluluktan Kur’an’ı fehm edip açıklayabilen kimseler ortaya çıkmıştır.

Allah Rasûlu’nun gençleri eğitirken uyguladığı metotlara ve uygulamalara baktığımızda; en başta okuma ve yazma eğitimini önemsemesi, öğrettiklerini kendisi uyguladıktan sonra uygulatarak öğretmesi, bir konuyu tam anlamıyla öğretmeden diğer konuya geçmemesi, ilim talebelerini usandırmaması, öğrencilerin kültür ve bilgi seviyesi ile yaş ve kapasitelerine dikkat etmesi, öğrencilere sorular sorarak dikkat çekmesi, verilen hükümlerin sebep ve hikmetleriyle beraber anlatması, bir hususu anlatırken benzetme ve örneklemelerde bulunması, şekiller çizerek aktarması, jest ve mimiklerini kullanması, önemsiz şeyler sormak haricinde sahâbîlerini soru sormaya yöneltmesi, soruların cevabını ikna edici şekilde vermesi, sorulara doğru cevap verenleri takdir etmesi, lüzum görülen yerlerde yazmaya izin vermesi v.b.⁵⁰⁷ değişik yöntemlerle tâlibin durumunu gözetmiştir.

Rasûlullah’ın eğitim ve öğretim metodu ile terbiye ve ahlâk anlayışı ruh, beden, duygu ve zihin dünyası güçlü, dengeli ve sağlıklı nesil yetiştirmek ve o nesli gelecek için hazırlamak adına en önemli ilkelerdir.⁵⁰⁸

2.1.1. Gençleri Eğitirken Kullandığı Bazı Metotlar

Allah Rasûlu, *“İlim öğrenmek her müslümana farzdır”*⁵⁰⁹ buyurarak ilmi, kadın-erkek genç-yaşlı tüm ümmetine farz kılmıştır. İlimle meşgul olmayı ibadet saymıştır. Muallim olarak gönderilen Hz. Peygamber, ashabını eğitmiş, onları eğitirken bazı yöntemler kullanmıştır. Eğitiminde belâgat ve fesahatı en güzel şekilde kullanarak anlaşılır bir şekilde vahyi ve İslâm’ın hükümlerini açıklamıştır. Anlatırken içten samimi bir şekilde, sanki o anı yaşıyor gibi etki altında bırakacak şekilde ses tonunu, jest ve mimikleri mükemmel bir şekilde kullanmıştır. Aynı zamanda üstün ahlâk ve

⁵⁰⁶ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 282.

⁵⁰⁷ Ebû Ğudde, Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları, çev. Enbiya Yıldırım (İstanbul, 1998), 387.

⁵⁰⁸ Komisyon, Hadislerle İslâm, 6/589.

⁵⁰⁹ İbn Mâce, “Sünnet” 17.

meziyetleriyle örnek ve önder olmuştur.⁵¹⁰ Yine gençlerin duygu dünyasına dokunması, onları utandırmaması, yumuşak ve müsamaha ile hareket etmesi⁵¹¹ v.b. yöntemlerle onları eğitmiş ve İslâm'a kazandırmıştır. Bu yöntemler her ne kadar genel olsa da gençlere önem veren birinin onlar için daha fazla dikkat ettiğini unutmamak gerekir.

Dini davette ve dini bilgilerin öğretilmesinde metot oldukça önemlidir. Çünkü dinin insanlar tarafından benimsenmesi uygulanan davet metoduna bağlıdır. Bu sebeple Allah (c.c.), “(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!”⁵¹² buyurmaktadır. Ayrıca din öğretiminin genellikle söz ve uygulamalara dayandığı görülmektedir. Sözlü davetin en etkin yolu, Allah Rasûlu'nun belirttiği gibi “Din nasihattir” sözünden ibarettir.⁵¹³ O'nun sözlü davetinde tespit edilen bazı hususları şöyle değerlendirebiliriz.

2.1.1.1. Konuşma Usûlü ve Uslûbü

Allah Rasûlu (s.a.v.), konuşmalarını özel bir yöntem içerisinde yapardı. Tespit ettiğimiz rivayetlerde; Rasûlullah'ın sayılabilir ve tane tane hitabı,⁵¹⁴ art arda acelece konuşmaması,⁵¹⁵ kendisini dinleyen kimselerin konuşmasını anlaması,⁵¹⁶ fasılalı ve ezberlenebilir şekilde konuşması,⁵¹⁷ konuşmasında itidal, rahatlık ve açıklık bulunması,⁵¹⁸ özlü bir şekilde konuşması,⁵¹⁹ belîğ (açıklayıcı) konuşması,⁵²⁰ tesirli konuşması,⁵²¹ haddi aşmadan, sözlerinde küfür ve lanet olmaması⁵²² gibi metodlar kullanarak ashabının eğitimine katkı sağlamıştır.

⁵¹⁰ Suat Demirtaş, *Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri*. (Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, 2019), s. 67.

⁵¹¹ Ağırman, “Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı”, s. 410-411.

⁵¹² en-Nahl 16/125

⁵¹³ Müslim, “İmân” 95; Ebû Dâvud, “Edeb” 66; Büyu', 47; Tirmizî, "Birr ve's-sıla" 17; Nesâî, “Bey'at” 31.

⁵¹⁴ Buhârî, “Menâkib” 22; Müslim, “Zühd” 71.

⁵¹⁵ Buhârî, “Menâkib” 22; Müslim, "Fedâilu's-sahâbe" 160.

⁵¹⁶ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, “Edeb” 146; Ebû Dâvud, “Edeb” 21.

⁵¹⁷ Tirmizî, “Menâkib” 9.

⁵¹⁸ Ebû Dâvud, “Edeb” 21.

⁵¹⁹ Müslim, “Mesâcid” 5,8; Tirmizî, “Siyer” 5.

⁵²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/375; Ebû Dâvud, “Sünnet” 6; Tirmizî, “İlim” 16.

⁵²¹ Buhârî, “Cenâiz” 86; Nesâî, “Cenâiz” 115.

⁵²² Buhârî, “Menâkib” 30; “Edeb” 38; Müslim, “Fedâil” 68; Tirmizî, "Birr ve's-sıla" 69.

2.1.1.2. Jest ve Mimik Kullanması

Rasûlullah (s.a.v.) sahâbîlerini eğitirken, onlara bilgiler aktarırken içten ve samimi olarak jest ve mimikleri yerli yerinde kullanmıştır. Bazı örnekler verecek olursak; Allah Rasûlu'nun, iki kız çocuğunu büyütüp terbiye eden kimsenin kıyamet günü onunla yana yana olacağını söylerken parmaklarını birleştirmesi,⁵²³ müminin diğer bir kardeşi için duvar gibi birbirini desteklediğini anlatırken parmakları birbirine geçirerek kenetlemesi,⁵²⁴ hadis dinleyen ama ezberleyemeyen kimse için elinden faydalanması gerektiğini söylerken eli ile yazı yazmayı işaret etmesi⁵²⁵ ve dostların en gıpta edilenini anlatırken ellerini birbirine vurup dinleyenlerin dikkatini çekmesi⁵²⁶ gibi rivayetler Hz. Peygamber'in başvurduğu bazı metodlardır.

Hz. Peygamber, gençleri eğitirken bu ve buna benzer metodlar kullanırdı. Mesela, genç sahâbîlerden Ebû Hureyre'nin elinden tutarak ona şu tavsiyelerde bulunmuştur:

*“Haram şeylerin her çeşidinden sakın ki insanların en çok ibadet edeni olasın, Allah'ın sana ayırdığına razı ol ki insanların en zengini olasın, komşuna iyilik et ki gerçek mü'min olasın. Kendin için sevdiğini insanlar içinde sev ki gerçek mümin olasın. Gülmeyi çoğaltma çünkü gülmenin çokluğu kalbi öldürür.”*⁵²⁷

Yine Übey b. Kâ'b'a, *“Ey Ebû'l-Münzir! Allah'ın kitabından ezberinde olan âyetlerden hangisi daha büyüktür”* şeklinde soru sormuş, Übey de âyetü'l-kürsî diye cevap verince Hz. Peygamber (s.a.v.), hafif bir şekilde göğsüne vurarak, *“Allah'a yemin ederim ki ilim sana mübarek olsun ey Ebû'l-Münzir!”*⁵²⁸ buyurmuştur.

Ayrıca Allah Rasûlu'nun, genç sahâbîlerden Muâz b. Cebel'in elinden tutup onu sevdiğini söyleyerek dua öğretmesi,⁵²⁹ Abdullah b. Ömer'in omuzundan tutup, *“Dünyada bir garip veya bir yolcu gibi ol!”*⁵³⁰ buyurması; Yemen bölgesine kadılık göreviyle gönderdiği Hz. Ali'nin tecrübesinin olmadığını söylediğinde elini göğsüne hafifçe vurup dua etmesi⁵³¹ ve Cerîr b. Abdullah'ın (r.a.) at üzerinde sabit duramadığını şikâyet etmesi

⁵²³ Müslim, "Birr ve's-sıla" 149; Ebû Dâvud, "Edeb" 129; Tirmizî, "Birr ve's-sıla" 13.

⁵²⁴ Buhârî, "Salât" 88.

⁵²⁵ Tirmizî, "İlim" 12.

⁵²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/498,535; Tirmizî, "Zühd" 35.

⁵²⁷ Tirmizî, "Zühd" 2.

⁵²⁸ Müslim, "Salâtü'l-müsâfirin" 258.

⁵²⁹ Ebû Dâvud, "Salât" 359; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/47.

⁵³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 8/383; Buhârî, "Rikâk" 3; Tirmizî, "Zühd" 25.

⁵³¹ Ebû Dâvud, "Akdiyye" 6; Tirmizî, "Ahkâm" 5; İbn Mâce, "Ahkâm" 1.

üzerine eliyle (hafifçe) göğsüne vurup dua etmesi⁵³² Hz. Peygamber'in gençlerin eğitiminde jest ve mimikleri kusursuzca kullandığını göstermektedir.

Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) genç sahâbîlerle konuşurken onların elinden veya omuzundan tutması ve onların göğsüne vurması, buyurmak istediği söze dikkat çekmek ve dinleyiciye uyarı ile önem aktarmak amacı taşıdığı anlatılmıştır. Yine bu uygulama ile genç sahâbîye yakınlık göstererek, söyleyeceği sözün zihinde tam anlamıyla oturmasını sağlamıştır. Bu rivayetler, Rasûlullah'ın genç sahâbîlerle olan ilgi, muhabbet ve iletişimini göstermektedir.

2.1.1.3. Eliyle Çizgiler Çizmesi

Hz. Peygamber (s.a.v.), genç sahâbîlere bazı bilgileri çizgiler çizerek anlatmıştır. Genç sahâbî Hz. Enes'in (r.a.) içlerinde olduğu bazı sahâbîlere Hz. Peygamber'in emel ve eceli anlatırken yere birtakım çizgiler çizmesi,⁵³³ Abdullah b. Mes'ûd'a insanın başına gelecek şeyleri, ecelin ansızın geleceğini çizgilerle temsili olarak anlatması⁵³⁴ gibi örnekler, Hz. Peygamber'in anlatmak istediği bilgilerde bu metodları kullandığını göstermektedir. Ayrıca genç sahâbîleri uyararak nefsin arzu ve isteklerine uymamalarını ve ölüm denen gerçeğin ansızın gelebileceğini hatırlatmıştır.

Allah Rasûlu'nun genç sahâbîlerine önemli gördüğü meseleleri temsili çizgiler ile anlatması; konuyu iyi anlamaları ve zihinlerinde manayı tam anlamıyla kavramaları içindir. Zira temsil ile anlatmak soyut manayı, hissedilen ve gözle görülen somut bir şekle dönüştürür. Bu metod zihinde kalıcı, eğitim içinde oldukça mühimdir.⁵³⁵

2.1.1.4. Yüz İfadeleri

Allah Rasûlu (s.a.v.), sahâbîlerini ikaz ederken ciddi bir şekilde davranmış, ikaz belirtileri yüzünde görünmüştür. Tebliğ görevini layıkıyla yapan Hz. Peygamber, öfkelenmesi gerektiği yerde Allah için öfkelenmiş, ağlaması gerektiği yerde gözünden

⁵³² Buhârî, "Cihâd" 162; "Meğâzi" 64; "Deavât" 19; Müslim, "Fedâilu's-sahâbe" 135,137; İbn Mâce, "Fedâilu ashâb" 21.

⁵³³ Buhârî, "Rikâk" 4; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/377.

⁵³⁴ Buhârî, "Rikâk" 4; Tirmizî, "Sıfat'ül-kıyâmet" 22.

⁵³⁵ Demirtaş, *Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri.*, s. 110.

yaş akıtmış ve gülmesi gerektiği yerde de gülmüştür. Bunu yüzündeki ifadelerle ortaya koymuştur. O’nu dinleyenler anlatım tekniği ve samimi diyalogundan etkilenmişlerdir.

Hız. Peygamber, beden dilini ve yüz ifadelerini en güzel bir biçimde uygulayan bir öğretmendir. Hoşlanılmayan bir soru sorulduğunda yüzünün kızarması,⁵³⁶ kader konusunda konuşan kimseleri duyduğunda yüz şeklinin değişmesi,⁵³⁷ öfkelenildiğinde alnındaki damarın şişmesi, hutbe verirken sahâbîlerini ikaz ettiğinde gözlerinin kızarması,⁵³⁸ eşi Hız. Âişe’nin yakınında yabancı birini görünce yüz şeklinin değişmesi ve Hız. Âişe’nin onun sütkardeşi olduğunu açıklaması,⁵³⁹ Hız. Ali’ye ipekli bir kıyafet hediye ettiğinde onun bu kıyafeti giyerek dışarı çıktığını görünce kızarak yüzünün şeklinin değişmesi⁵⁴⁰ bunun en güzel örneklerindendir.

2.1.1.5. Ses Tonunu Değiştirmesi

Allah Rasûlu (s.a.v.), konuşurken ses tonuna, vurgulamalara çok dikkat etmiş, sesini yükseltmesi gereken yerlerde yükseltmiştir. Hız. Peygamber’in gençlerin bulunduğu topluluklardaki bu uygulamalarından birkaç örnek verecek olursak mesela, genç sahâbî Câbir b. Abdullah’ın Allah Rasûlu’nun hutbe verdiği vakit gözlerinin kızarıp sesinin yükseldiğini aktarması,⁵⁴¹ Abdullah b. Amr’ın yolculuk esnasında ayaklarını tam yıkamayan ashabını Rasûlullah’ın yüksek sesle uyardığını nakletmesi,⁵⁴² İbn Ömer’in münafıklık yapan kimseleri Allah Rasûlu’nun sesini yükselterek ikaz ettiğini rivayet etmesi⁵⁴³ ve Nu’mân b. Beşîr’in Rasûlullah’ın (s.a.v.) hutbesini çarşıda olanların dahi işitebileceği sesle okuduğunu aktarması,⁵⁴⁴ Rasûlullah’ın uygulamalarına birer örnektir.

Bu bilgiler ışığında Hız. Peygamber’in, gençleri eğitirken belirli bir yol ve yöntem takip ettiğine şahit oluyoruz. Kendisinin bir muallim olarak gönderildiğini haber veren

⁵³⁶ Buhârî, “İlim” 28; Müslim, “Fedâil” 138.

⁵³⁷ Tirmizî, “Kader” 1.

⁵³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 34/448,452,472,524; Müslim, “Cum’a” 41,42; Tirmizî, “Tahâret” 364; Nesâî, “Salâtü’l-İdeyn” 23.

⁵³⁹ Buhârî, “Nikâh” 21.

⁵⁴⁰ Buhârî, “Hibe” 27; “Nafakât” 11; “Libâs” 30.

⁵⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 23/234; Müslim, “Cum’a” 43,44; Nesâî, “Salâtü’l-İdeyn” 21; İbn Mâce, “Sünnet” 7.

⁵⁴² Buhârî, “İlim” 3, 30; Vudû’, 27; Müslim, “Fedâilü’s-sahâbe” 133.

⁵⁴³ Tirmizî, “Birr ve’s-sıla” 85.

⁵⁴⁴ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 1/423.

Rasûlullah,⁵⁴⁵ bu vazifesini en mükemmel şekilde yerine getirmiştir. Uygulanan bu metodlarla gençler tüm alanlarda kusursuz biçimde eğitilmiştir. Hz. Peygamber'in başarı sırrı ve yöntemi, ümmetine en güzel biçimde rol model olmasıdır. Zira O (s.a.v.), en güzel örnek olarak nitelenmektedir. Genç sahâbîler de her konuda O'nu rol model alıp buyruklarını yapmaya çalışmışlardır.⁵⁴⁶ Hz. Peygamber, gençlerin eğitirken onların özelliklerini, ihtiyaç, ilgi, beklenti, seviye, huy v.b. yönlerini dikkate almış onlara bu özellikler doğrultusunda eğitim vermiştir. Gençlerin fitratına ve ruh haline göre durumlarını gözeterek usandırmadan dengeli, kolaylık göstererek, açık ve anlaşılır şekilde eğitmiş müsamaha ve sabırla davranmıştır.⁵⁴⁷

2.2. Gençleri Dua İle Motive Etmesi

Dua, kelime olarak “seslenmek, çağırmak, istemek; yardım talep etmek” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca dua, Allah’a arz edilen istekleri yazılı veya sözlü olarak dile getiren metinlerdir. Dua kelimesi terim olarak, “Allah Teâlâ’nın azametine karşılık kulun acizliğini açıkça söylemesi, sevgi ve tâzim duyguları içinde lutuf ve yardımını dilemesi” ve “Kulun tüm benliğiyle rabbine yönelip bir işin yapılmasını veya yapılmamasını, Allah’ı medh ve senâ içinde, acz ve ihtiyacını ifade eden bir dille O’ndan (c.c.) istemesi” şeklinde açıklanmıştır.⁵⁴⁸

Günümüzde dua, bazı ibadetlerin ve özellikle de namazların ardından kısmi olarak ellerimizi açarak Allah’tan talep ve isteklerimizi sunmak gibi kısmileştirilse de duanın, imanın en önemli göstergelerinden biri olduğunu Hz. Peygamber, “*Dua ibadetin özüdür*”⁵⁴⁹ beyanıyla bildirmiştir. Allah Rasûlu, duanın önemini belirterek “*Allah (c.c.) katında duadan daha değerli bir şey yoktur*”⁵⁵⁰ buyurmuş ve sahâbîlerine tüm hususlarda duaya başvurmayı tavsiye etmiştir. Ayrıca Allah’a (c.c.) nasıl ve ne şekilde duada bulunulacağını bazı hadislerinde aktarmıştır. Rasûlullah, “*Her kim Allah Subhanehu’ya (c.c.) duâ da bulunmazsa Allah o kimseye gazab eder*” buyurmuş diğer rivayette ise “*Şüphesiz, ancak dua ibadettir*”

⁵⁴⁵ İbn Mâce, “Sünnet” 17.

⁵⁴⁶ Demirtaş, Hz. Peygamber’in Gençleri Eğitim Yöntemleri., s. 273.

⁵⁴⁷ Ahmet Koç- Umut Kaya, “İletişim Süreci Açısından Hz. Peygamber ve Gençler”, *Peygamberimiz ve Gençlik*, 1. Baskı (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), s. 371.

⁵⁴⁸ Osman Cilacı, “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 29: 529.

⁵⁴⁹ İbn Mâce, “Duâ” 1.

⁵⁵⁰ Tirmizî, “Deavât” 1.

buyurarak ardından “*ve Rabbiniz buyurdu ki: Siz bana dua edin ki ben de size icabet edeyim. Bana duâ etmeye tenezzül etmeyen (kibirli)ler şüphesiz alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir*” âyetini okumuştur.⁵⁵¹ Yine Hz. Peygamber, “*Hiçbir dua; iki kişinin birbirine arkalarından haberleri olmaksızın yaptıkları dua kadar kabul yönünden hızlı değildir*”⁵⁵² buyurarak bir kimsenin başka kimseler için yaptığı duaları makbul dualardan saymış ve böyle dua yapan kimseler için meleklerin, “*Âmîn! Kardeşin için istediğin şeyler sana da verilsin*”⁵⁵³ şeklinde talepte bulundukları bildirilmiştir.

Rasûlullah, sahâbîlerine bizzat dua etmiş, bazı sahâbîlerin de duasını istemiştir.⁵⁵⁴ Hz. Peygamber; gençleri iyi bir müslüman olma konusunda, yaptıkları günahlardan dolayı af edilmeleri konusunda, savaşlarda başarılı olmaları konusunda v.b. durumlarda dua ederek onlara hem duanın önemini göstermiş hem de onlara değer vererek, önemseyerek Allah’tan onlar için bazı taleplerde bulunmuştur. Hz. Peygamber’in gençlere nasıl ve hangi sebeplerle dua ettiğini ve yapılan duaları isim isim aktarmaya gayret edeceğiz.

İlk örneğimizde Allah Rasûlu, Hz. Ali’ye savaş esnasında başarı elde etmesi, ilminin ve imanının artırılması, hüküm vermede yanlışa düşmemesi ve hasta olduğunda şifa bulması konusunda dualar yapmıştır. Örneğin Allah Rasûlu, Hayber’de Hz. Ali’ye sancağı vererek zafer kazanması talebiyle “*Allah’ım! Ondan yardımını esirgeme ve onu izzet vesilesi kıl, ona acı ve onu rahmet vesilesi kıl, ona zafer nasip eyle ve onu zafer vesilesi kıl. Allah’ım! Onun dostlarına dost, düşmanlarına düşman ol*” buyurarak duada bulunmuş, Hz. Ali (r.a.) bu duanın akabinde savaş alanına çıkarak cesaretle savaşmış, Hayber’in fethi kolaylaşmıştır.⁵⁵⁵ Ayrıca Ali (r.a.) Yemen’e kadı olarak görevlendirildiğinde tecrübesinin olmadığını Rasûlullah’a söylemesine karşılık “*Allah, senin dilini sabit kılsın ve seni hayırlı olana yöneltsin!*”⁵⁵⁶ duasıyla cesaretini artırmış ve bir davada nasıl hükmedeceğini anlatmıştır. Hz. Ali, o günden sonra hüküm vermede hiç şüpheye düşmediğini ifade etmektedir.⁵⁵⁷ Hz. Peygamber’in Ali’ye (r.a.) yaptığı dualar

⁵⁵¹ İbn Mâce, “Duâ” 1.

⁵⁵² Tirmizî, “Birr ve’s-sıla” 50.

⁵⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 45/539; Müslim, “Zikr” 86.

⁵⁵⁴ Tirmizî, “Deavât” 110; Osman Ateş, *Hz. Peygamber’in Haklarında Dua Ettiği Bazı Sahâbîler* (Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2018), s. 32.

⁵⁵⁵ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 12/122.

⁵⁵⁶ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-Kebîr*, 2/291; İbn Mâce, “Ahkâm” 1; Zehebî, *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ*, 2/190.

⁵⁵⁷ Ebû Dâvud, “Akdiyye” 6; Tirmizî, “Ahkâm” 5; İbn Mâce, “Ahkâm” 1.

içerisinde, “Allah Ali’ye de merhamet etsin. Allah’ım, Ali nereye dönerse hakkı onunla beraber eyle”⁵⁵⁸ buyurmuş, Hayber Gazvesi’nde gözlerinden rahatsızlanınca iyileşmesi için şifa duası yapmış⁵⁵⁹ ve bedenindeki ağrılardan şikâyetçi olması üzerine, “Allah’ım! Ona şifa ve afiyet ver” buyurarak duada bulunmuş ve yaşadığı sıkıntıdan kurtulmasına vesile olmuştur.⁵⁶⁰ Yine bir başka rivayette Hz. Peygamber, Hz. Ali’ye “Allah’ım! Onun dilini sabit eyle ve kalbini doğruya yönlendir”⁵⁶¹ buyurarak dua etmiş ve göreviyle ilgili bazı nasihatler vermiştir. Hz. Ali’yi sevdiğini göstererek yaptığı özel dualarda ise “Allah’ım! Benim kendilerinden razı olduğum gibi sen de onlardan razı ol”⁵⁶² buyurarak dua etmiştir. Ayrıca içlerinde Hz. Ali’nin bulunduğu bir orduyu savaşa gönderirken elini kaldırıp “Allah’ım Ali’yi bana göstermeden canımı alma”⁵⁶³ hem sevgisini göstermiş hem de dua buyurmuştur.

Bir başka örnekte Hz. Peygamber, kendisi için abdest suyu sunan Abdullah b. Abbas’ın bu davranışını takdir etmiş, ona anlayışının ve ilminin artması noktasında “Allah’ım! Onu dinde fakîh kıl ve ona te’vîli (yorum yapmayı) öğret”⁵⁶⁴ şeklinde dua etmiştir. Burdaki duada öğretmekten kastedilen onu ezberlemek ve anlamaktan daha genel bir şeyi ifade etmektedir.⁵⁶⁵ İbn Abbas için yaptığı diğer bir duasında ise, “Allah’ım! ona hikmeti öğret”⁵⁶⁶ buyurarak kendisine ilim ve hikmet verilmesi konusunda talepte bulunmuştur. Hikmetten kastedilen Kur’ân ve sünnettir. Kur’ân; Allah Teâlâ’nın kulları hakkında helâl, haram, emir ve yasaklarını emretmesi; sünnet ise, Kur’ân’ın tamamını açıklaması sebebiyledir.⁵⁶⁷

Yine Allah Rasûlu, bir gün ihtilâm olması sonucu kendini kötü hisseden ve günahkâr olduğunu düşünen Bükeyr b. Şeddâd, “Allah’ım! Onun sözünü

⁵⁵⁸ Tirmizî, “Menâkib” 20; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 6/95; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/134.

⁵⁵⁹ Buhârî, “Fedâilü’s-sahâbe” 10; Müslim, “Fedâilü’s-sahâbe” 34.

⁵⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/69; Tirmizî, “Deâvât” 112.

⁵⁶¹ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-Kebîr*, 2/291; İbn Mâce, “Ahkâm” 2; Zehebî, *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ*, 2/190.

⁵⁶² Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 5/348; Heysemi, *Mecmau’z-zevaid ve Menbau’l-fevaid*, 9/169.

⁵⁶³ Tirmizî, “Menâkib” 20; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 25/68.

⁵⁶⁴ Buhârî, “Vüdû” 10; Müslim, “Fedâilü’s-sahâbe” 138.

⁵⁶⁵ Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî şerhi Sahîhi’l-Buhârî* (Beyrut: Daru’l Ma’rife, 1379), 1/170.

⁵⁶⁶ Tirmizî, “Menâkib” 43.

⁵⁶⁷ Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Bedreddîn Aynî, *Umdetü’l-kârî fî şerhi Sahîhi’l-Buhârî*. (Beyrut: Dâru İhyai’t-türasi’l-Arabi, t.y.), 2/67.

(pişmanlığını) kabul buyur ve ona zafer ihsan eyle”⁵⁶⁸ şeklinde dua etmiş; Yemenliler’in Kâbe’si olarak isimlendirilen Zü’l-Halasa’ya⁵⁶⁹ gitmek için atına binen Cerîr b. Abdullah’a, “Allah’ım Onu (atı üzerinde) sabit kıl ve ona doğru olan yolu göster; onu yol gösterici eyle”⁵⁷⁰ diyerek duada bulunmuş, müşriklerin işkencelerine maruz kalarak eziyet çeken Ammâr b. Yâsir ve ailesine, “Allah’ım! Yâsir ailesine mağfiret et”⁵⁷¹ ve “Allah’ım Yâsir ailesinden hiç kimseye cehennem ateşiyle azab etme”⁵⁷² şeklinde dualar buyurmuştur.

Bir diğer örnekte Hz. Peygamber, bir sahur yemeğinde Muâviye b. Ebû Süfyân için, “Allah’ım! Muâviye’ye yazı yazmayı, hesap yapmayı öğret ve onu azaptan koru”⁵⁷³ buyurarak; birlikte bindikleri bir bineğin üzerinde Muâviye’nin karnı Hz. Peygamber’e değince “Allah’ım! Onu (Muâviye’nin karnını) ilim ve yumuşak huy ile doldur”⁵⁷⁴ şeklinde, ayrıca “Allah’ım! Onu hidâyet eden, hidâyete ermiş ve devamlı hidâyette olanlardan eyle”⁵⁷⁵ buyurarak dualar yaptığı aktarılmıştır.

Hz. Peygamber, kadı olarak görevlendirdiği genç sahâbî Muâz b. Cebel’e “Allah, seni önünden-ardından, sağından-solundan, üstünden-altından (gelebilecek tehlikelere karşı) korusun. İnsanların, cinlerin ve bütün zararlı mahlukatların şerrini senden uzak eylesin!” şeklinde duada bulunmuş,⁵⁷⁶ ayrıca mağfiret isteyen Ebû Mûsâ el-Eş’arî hakkında “Allah’ım! Abdullah b. Kays’ın günahını mağfiret eyle ve kıyamet gününde onu yüce bir makama eriştir”⁵⁷⁷ şeklinde dua etmiştir.

Yine vedâ haccı esnasında Sa’d b. Ebû Vakkâs ağır bir hastalığa yakalanınca hicret mükafatının eksileceğini düşünerek Mekke’de vefat etmek istememişti. Allah Rasûlu, Sa’d’ı evinde ziyaret ederek elini onun bedeni üzerine koyarak şöyle dua etmişti. “Allah’ım! Sa’d’a şifa ver ve hicretini (hicret sevabını) tamam eyle.”⁵⁷⁸ Yine Rasûlullah,

⁵⁶⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yahya İbni Mende, *Ma’rifetü’s-sahâbe li ibni Mende*, thk. Amir Hasan Sabri (Matbû’âtü Câmî’ati’l-İmârâti’l-Arabiyyeti’l-Müttehede, 2005), s. 275.

⁵⁶⁹ Bedreddin Ayni, *Umdetü’l-kârî*, 14/269.

⁵⁷⁰ Buhârî, “Cihâd” 152; Müslim, “Fedâilu’s-sahâbe” 138; İbn Mâce, “Fedâilu’l-ashâb” 20.

⁵⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/493; Heysemi, *Mecmau’z-zevaid ve Menbau’l-fevaid*, 9/293.

⁵⁷² İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî’âb*, 4/1864.

⁵⁷³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/383; Heysemi, *Mecmau’z-zevaid ve Menbau’l-fevaid*, 9/356.

⁵⁷⁴ Beğavî, *Mu’cemu’s-sahâbe*, 5/366.

⁵⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29/426; Tirmizî, “Menâkib” 48.

⁵⁷⁶ Beğavî, *Mu’cemu’s-sahâbe*, 5/268.

⁵⁷⁷ Buhârî, “Meğâzi” 57; Müslim, “Fedâilu’s-sahâbe” 165.

⁵⁷⁸ Buhârî, “Merdâ” 13; Müslim, “Vasiyye” 8; Ebû Dâvud, “Cenâiz” 11.

Sa'd hakkında *"Allah'ım! Dua ettiğinde Sa'd'ın duasını makbûl eyle"*⁵⁷⁹ şeklinde dua etmiş, Sa'd ne zaman dua etse muhakkak onun duası kabul olurdu. İnsanlar bunu bilirlerdi ve onun duasını talep eder, bedduasından korkarlardı.⁵⁸⁰

Yine Hz. Peygamber, ölüm döşeginde olan Sa'd b. Muâz'ı, çadırında ziyaret ederek *"Allah'ım! Şüphesiz Sa'd, senin uğrunda cihâd etmiş ve senin rasûllerini tasdik etmiştir. Sen de onun ruhunu, hayırlı kimselerin ruhunu kabul ettiğin gibi kabul et"* şeklinde dua etmiştir.⁵⁸¹ Ayrıca Sa'd'a *"Allah sana iyilikler lutfetsin! Şüphesiz sen Allah'a verdiği sözde durdun; Allah da sana olan va'dini yerine getirecektir"*⁵⁸² buyurarak duada bulunmuş, yine evlerinde iftar yaptığı Sa'd ve ehline, *"Evinizde hep oruçlular bulunsun, yemeğinizi iyiler yesin, melekler de duacınız olsun"*⁵⁸³ sözleriyle dua buyurmuştur.

Birgün Ebû Hureyre, annesi ve kendisi için dua talep edince Hz. Peygamber, *"Allah'ım! Bu kulcuğunu ve annesini müminlere sevdire ve müminleri de onlara sevdire"*⁵⁸⁴ buyurarak dua etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, bir rahatsızlığı sırasında Ebû Hureyre'yi ziyaret ederek ona *"Cebrâil'in bana okumuş olduğu rukyeyi sana da okumamı ister misin?"* diyerek soru sormuş ve ona üç kere, *"Allah'ın adıyla sana okuyor, Allah, sendeki her hastalıktan, düğümlere nefes eden büyüücülerin şerrinden ve hased ettiği zaman hasedçinin şerrinden sana şifâ ihsan buyursun"*⁵⁸⁵ buyurarak duada bulunmuştur.

Bir diğer örnekte Hz. Peygamber, annesinin isteği üzerine Enes b. Mâlik için *"Allah'ım! Onun malını ve evlâdını artır; verdiği şeyleri onun için bereket eyle"*⁵⁸⁶ şeklinde dua etmiş, Enes (r.a.), *"Rasûlullah bana üç dua yaptı, bunun ikisini dünyada gördüm bir tanesini de ahirette ümit ediyorum"*⁵⁸⁷ demiştir. Bu duanın etkisiyle ömrünün uzun ve evlatlarının çok olduğu, ensarın içinde malı en çok olanın ve yılda iki kez meyve veren, içinde misk kokusu gelen meyve

⁵⁷⁹ Tirmizî, "Menâkib" 27.

⁵⁸⁰ İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/452.

⁵⁸¹ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/525; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/395; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/175.

⁵⁸² İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 4/216.

⁵⁸³ İbn Mâce, "Sıyâm" 45.

⁵⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14/11; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe" 158.

⁵⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15/471; İbn Mâce, "Tıb" 36.

⁵⁸⁶ Buhârî, "Deâvât" 19; Müslim, "Mesâcid" 268.

⁵⁸⁷ Tirmizî, "Menâkib" 45.

bahçelerine sahip olduğu aktarılmıştır.⁵⁸⁸ Yine Hz. Peygamber, sorguya çekilmeden cennete girecek yetmiş bin kişiyi müjdelemiş, onların vasıflarını anlatırken de onların yüzleri bedir gecesindeki ayın ışığı gibi olduğunu aktarmıştır. Ukkâşe b. Mihsan onlardan biri olabilmek için Hz. Peygamber'den dua isteyince, O da “Allah’ım! Bunu da onlardan eyle”⁵⁸⁹ sözleriyle dua etmiştir.

Yine Hz. Peygamber’i ziyâret için gelmiş Ben-î Tüçîb heyeti, evlerine dönmeyi isteyince, Allah Rasûlu (s.a.v.) onlara hediyeler vermiş ve içlerinden bir gencin hediye almadığını öğrenince genci yanına çağırarak “Senin arzun nedir?” diye sormuştur. Genç, “Yâ Rasûlâllah! Benim dileğim, arkadaşlarımdan ki gibi değildir. Ben, Allâh’a beni mağfiretine mazhar kılması, rahmetiyle muâmele etmesi ve bir de kalbime zenginlik vermesi için duâ etmenizi istiyorum!” deyince Rasûlullah, “Ey Allâh’ım! Onu affet ve rahmetinle muâmele eyle! Kalbine de zenginlik ver!” buyurarak duada bulunmuş, daha sonra diğerlerine verilenlerden ona da verilmiştir.⁵⁹⁰ Yine Allah Rasûlu’nun huzuruna zina etmek isteyen bir genç gelmiş, Rasûlullah da ona annesi, kızı, kız kardeşi, halası ve teyzesi ile bir başkasının zina etmesini kabul edip etmeyeceğini sormuştu. O genç bundan razı olmayacağını söyleyince Allah Rasûlu (s.a.v.), onun için ırzının korunması, günahının affi ve kalbinin temizliği için Allah’a dua buyurmuştur.⁵⁹¹

Hz. Peygamber, genç sahâbîlere bağışlanma duası da yapmıştır. Örneğin bir gün kendisine daha iyisi verilmesi amacıyla Câbir b. Abdullah’ın devesini satın almak istemişti. “Devem sana feda olsun Ya Rasûlullah” diyen Câbir’e, “Allah seni bağışlasın”⁵⁹² buyurarak dua etmiş, hasta iken ziyaret ettiği Sa’d’a, “Allah Afrâ’nın oğluna (Sa’d b. Ebû Vakkâs’a) rahmet etsin!”⁵⁹³ şeklinde duada bulunmuş, Bahreyn bölgesine bir seriyyeye gönderdiği Amr b. Âs’a ise “Allah Amr’a rahmet etsin!”⁵⁹⁴ buyurarak bağışlanma duası yapmıştır.

⁵⁸⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, 4/229.

⁵⁸⁹ Buhârî, “Libâs” 18; “Rikâk” 49; Müslim, “İmân” 367, 369.

⁵⁹⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 1/279,280.

⁵⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/545.

⁵⁹² Müslim, “Radâ” 58; İbn Mâce, “Ticârât” 29; Nesâî, “Buyû” 77.

⁵⁹³ Buhârî, “Vesâyâ” 2; İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 3/134.

⁵⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 39/513.

Ayrıca Hz. Peygamber, Tâif'ten dönüşünde Cîrâne'de karşılaştığı Ebû Mahzûre'nin sesi ezan okurken çok hoşuna gitmiş ve başını okşayarak *“Allah seni mübarek kılsın!”*⁵⁹⁵ buyurmuş ve bereket duası yapmıştı. Yine Uhud'da şehit olan Mus'ab b. Umeyr'in cesedi önünde üzüntüsünü dile getirerek duada bulunmuş,⁵⁹⁶ Seleme b. Ekvâ'yı terkisine bindirerek başını okşamış, ona ve nesline istiğfarda bulunmuştur.⁵⁹⁷

Hz. Peygamber, damadı Hz. Ali'ye ve kızı Fâtîma'ya evlendikleri gece iki dua yapmış, bunlardan biri, *“Allah 'ım! (evliliklerini) o ikisine mübarek eyle ve yavrusunu da o ikisine mübarek eyle”*⁵⁹⁸ buyurarak diğeri ise, *“Allah her ikinize de mutluluk versin, yaşamınızı bereketli kılsın ve işinizi rast getirsin!”*⁵⁹⁹ şeklinde duada bulunmuştur. Bu duanın tesiriyle bereketli ve huzurlu bir hayat geçiren Hz. Ali ve Hz. Fâtîma, sonraki nesillere örnek olacak bir aile hayatı yaşamışlardır. Yine Hz. Peygamber, Zâtürrikâ Gazvesi'nin dönüşünde Câbir'in evlendiğini duyunca Ona, *“Allah evliliğini mübarek kılsın”*⁶⁰⁰ şeklinde duada bulunmuştur.

Genç sahâbîlerin Hz. Peygamber'den işitecekleri güzel sözlerin ve hayır duanın, gençlere olan muhabbetinin bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, onları psikolojik anlamda güçlü kılarken aynı zamanda Allah Rasûlu'nun kendilerini sevdiği anlamına gelmektedir. Rasûlullah'ın duasını alan genç sahâbîler, duanın manevi havasını daima hissetmişler ve maddi ayrıcalığını da ömürlerinin sonuna kadar görmüşlerdir. Bu örnekler, Allah Rasûlu'nun gençlere duanın manevi gücünü yanlarında hissettirerek yalnız olmadıklarını bildirdiğinin en güzel örnekleridir.

2.3. Gençlerin Görüşlerini Önemsemesi ve Onlarla İstişare Etmesi

İnsanın dünya hayatında sahip olduğu en büyük sermayelerin başında gençlik gelir. Gençlik, boş ve faydasız işlerle meşgul edilecek ve nefsin basit arzularının peşinde heba edilecek bir dönem değildir. Zira dünyada saygın bir hayat sürdürebilmek ve ahiret

⁵⁹⁵ İbn Mâce, “Ezân” 2; Nesâî, “Ezân” 6.

⁵⁹⁶ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, 2/271.

⁵⁹⁷ Heysemi, *Mecmau'z-zevaid ve Menbau'l-fevaid*, 9/363.

⁵⁹⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 2/20; Heysemi, *Mecmau'z-zevaid ve Menbau'l-fevaid*, 9/209.

⁵⁹⁹ Heysemi, *Mecmau'z-zevaid ve Menbau'l-fevaid*, 9/208,210.

⁶⁰⁰ Buhârî, “Nafakât” 12; “Deavât” 53.

hayatında felaha kavuşmak gençliğin Allah'ın rızası doğrultusunda yaşanmasıyla mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.v.), gençlerin sözlerini ve davranışlarını önemseyerek onlara değer vermiş ve dinin belirlediği ölçülere uygun bir hayat tarzı yaşayan gençlerin bu değeri muhafaza edeceklerini bildirmiştir.

İlk örneğimiz, Muâz b. Cebel (ö. 17/638) hakkındadır. Muâz, Yemen'de valilik görevini uygularken hükmün nasıl belirleneceğiyle ilgili Rasûlullah (s.a.v.) ile arasındaki konuşma pek mühimdir. Hz. Peygamber'in "*insanlar arasında nasıl hüküm vereceksin?*" sorusuna karşı Muâz (r.a.), ilk olarak Kurân'a göre hüküm vereceğini, aradığını bulamadığı takdirde Allah Rasûlu'nun sözlerine başvuracağını, aradığını orada da bulamadığında kendi görüşüne göre ictihad ederek hükmedeceğini söylemiş, Allah Rasûlu de bu sözünden memnun kalarak "*Rasûlullah'ın elçisine Rasûlullah'ı hoşnut edecek şekilde cevaplar verdiren Allah'a hamdolsun*"⁶⁰¹ sözleriyle Allah'a hamdetmiştir. Bu olay, Rasûlullah'ın gençleri hiç kimseden etkilenmeden özgür bir düşünceye, fayda veren işlerden çekinmeden menfaatlenmeye ve sonucun ne olduğuna bakmadan doğru bildiklerini cesaret ile savunmaya teşvik etmiş ve onlara verilen değeri ifade etmiştir.

Bir diğer örnekte Hz. Peygamber, bir yolculuk esnasında kendisinin devesini sevk edip götüren Ukbe b. Âmir'e, "*Ey Ukbe! Sana, iki hayırlı sûre öğreteyim mi?*" buyurarak ona Nas ve Felak sûrelerini öğretmiştir. Lakin Ukbe'nin bu sûrelere değer vermediğini farke eden Hz. Peygamber, bu sûrelerle sabah namazını kıldırılmış ve namaz bitince Ukbe'ye dönerek, "*Ey Ukbe! (Bu iki sûreyi) nasıl buldun (fikrin nedir)?*"⁶⁰² buyurmuştur. Bu rivayette Allah Rasûlu, gencin adını ilk olarak söyleyerek ona değer vermiş, onun görüşünü almaya çalışmış ve konunun önemine dikkat çekmiştir.

Tüm bu rivayetleri değerlendirdiğimizde şöyle bir sonuç çıkarabiliriz. İnsan başkaları tarafından önemsenmeyi sever, kendisini dinleyenlerin olması ve sözlerinin benimsenmesi hoşuna gider. Gençlerin fitratını iyi bilen Allah Rasûlu de gençleri dinler, onların görüşlerini önemser ve onlara değer verdiğini hissettirirdi. İyi bir dinleyici olması neticesinde konuşulan sözleri çok iyi inceler ve karşıdakine gerekli ilgiyi gösterirdi.

⁶⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/333,382,417; Ebû Dâvud, "Akdiyye" 11.

⁶⁰² Ebû Dâvud, "Salât" 352; Nesâî, "İstiâze" 1.

“Hz. Peygamber’in gençlerle istişare etmesi” konumuza gelince, önce bu kelimenin anlamını açıklayalım. İstişâre kelimesi, “görüş alışverişinde bulunma, danışma, danışanlara fikrini söyleyerek yönlendirme” manasına gelmektedir.⁶⁰³ Terim olarak ise devlet başkanı veya yönetici olanların görev bölümlerindeki işleri için ilgili kimselere danışıp onların fikirlerini almayı ifade etmektedir.⁶⁰⁴ Kısaca istişare, karar almadan önce o konuyla ilgili bilgi sahibi kimselerin fikrini öğrenmektir. Konunun geniş bir şekilde incelenmesi, fikir alış-verişi yapılması ve kararın uygulanması veya iptal edilmesidir.⁶⁰⁵

Allah Teâlâ (c.c.), aile içerisinde bulunan karı-kocanın uyumlu bir şekilde evliliğine devam etmesini sağlamak için işlerini istişareyle ilerletmelerini istemiştir. Örneğin, “Eğer ana-baba aralarında istişare ederek ve anlaşarak (daha önce) süttten kesmek isterlerse kendilerine günah yoktur”⁶⁰⁶ buyrulan âyette, ana-babanın birbiriyle çocuğun süttten kesilme konusunda istişare etmesini buyurmuştur. Ebeveynin birbilerinin görüşüne başvurmadan yani istişare etmeden tek başına karar almaları caiz değildir.⁶⁰⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.), vahiy almasına rağmen yönetimini istişare ile yürütmüştür. Hakkında vahyin olmadığı hususlarda Allah’ın (c.c.), “İş(lerin)de onlara danış, karar verdiğinde ise Allah’a dayan!”⁶⁰⁸ emri sebebiyle ashabının gönlünü hoş etmek ve yaptıkları işi daha gayretli ve istekli yapmalarını sağlamak için,⁶⁰⁹ onlarla sık sık istişare etmiştir. O (s.a.v.); cezaî, ticarî, ailevî ve ferdî gibi bütün hususlarda mutlaka istişare yapmıştır. Nitekim Ebû Hureyre (ö. 58/678), “Allah Rasûlu’nden (s.a.v.) daha fazla arkadaşlarıyla istişare eden bir kimse görmedim”⁶¹⁰ demektedir. Bu sebeple onun uygulamalarının bir bölümü, sahâbileriyle istişaresine bağlanmaktadır. Yine bir diğer rivayette Hz. Peygamber, “Herhangi bir kimseyi istişare etmeksizin yetkili biri olarak tayin etmiş olsaydım, Ümmü Abd’i/Abdullah b. Mesûd’u tâyin ederdim”⁶¹¹ buyurarak genel itibariyle istişare olmadan karar almadığını göstermektedir.

⁶⁰³ İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, 4/434,435.

⁶⁰⁴ Talip Türcan, “Şûra”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: s. 230.

⁶⁰⁵ Recep Aslan, “İstişârenin Önemi ve Hz. Peygamber’in Uygulamalarından Örnekler”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2014): s. 225.

⁶⁰⁶ el-Bakara 2/233

⁶⁰⁷ Hafız İbn Kesir, *İbn-i Kesîr*, I / 463.

⁶⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/159

⁶⁰⁹ Hafız İbn Kesir, *İbn-i Kesîr*, 2/57.

⁶¹⁰ Tirmizî, “Cihâd” 34.

⁶¹¹ Tirmizî, “Menâkib” 38.

Allah Rasûlu’nu istişareye bu denli önem verdiren şey, istişarenin tesiri hususundaki inancıydı. “İstihare eden aldanmaz, istişare eden de pişman olmaz.”⁶¹² sözüyle istişarenin ne kadar değerli ve önemli olduğunu anlatırken, “...işleriniz aranızda istişareyle yapıldığı takdirde yeryüzünde yaşamanız toprak altına girmenizden daha hayırlıdır...”⁶¹³ sözüyle de yeryüzünde hayırla yaşabilmek için tecrübeli ve güvenilir kimselerle istişare etmenin önemini belirtmektedir. Nitekim “İstişare edilen kişi, kendisine güvenilen kişidir”⁶¹⁴ hadisi, istişare esnasında öğüt veren kimsenin bilgisi dahilinde doğru olanı söylemesi gerektiğini, aksi halde kardeşine ihanet ettiğini anlatmaktadır. Çünkü, “bizi aldatan bizden değildir” hadisine muhatap olacağı belirtilmektedir.⁶¹⁵ Bir bakıma sıkıntıların veya problemlerin; güven vermeyen, doğruları söyleyeceğinden emin olunmayan şahıslara danışılmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Allah Rasûlu’nun istişare ettiği kişilerin çoğunun; kendisinin yakınında bulunan, İslâmiyet’i özümsemiş, güvenilir, bilgi ve tecrübe sahibi, fikirlerinde isabetli, ileri görüşlü, toplumda itibar sahibi kişiler olduklarını görüyoruz.⁶¹⁶ Örneğin, Bedir Gazvesi (624) öncesi, ordunun yerleştiği bölgenin su kuyularına uzak olmasının savaş stratejisi açısından uygun olmadığını düşünen 32 yaşındaki genç sahâbî Hubâb b. Münzîr, Hz. Peygamber’e bu kararının vahiyle ilgili olup olmadığını sormuş, vahiy olmadığını öğrenince de düşman birliklerini sudan uzak tutmak için su kuyularının etrafına İslâm ordusunu yerleştirerek diğer kuyuları da kapatma fikrini söylemişti. Rasûlullah da bu görüşü kabul etmiş ve müslüman ordusunu Hubâb’ın söylediği bölgeye yerleştirmişti.⁶¹⁷ Bu rivayette Rasûlullah, savaş için yerleşim bölgesi tespiti hususunda tecrübe sahibi olan ve Bedir kuyularının durumunu iyi bilen Hubâb’ın fikirlerini önemsemiş ve tavsiye ettiği öneriyi tercih etmiştir. Yine Rasûlullah, Hayber Gazvesi’nde (628) konaklama yeri konusunda da Hubâb’ın tavsiyesine uymuştur.⁶¹⁸

⁶¹² Taberânî, *el-Mu’cemü’l-’evsat*, 6/365.

⁶¹³ Tirmizî, “Fiten” 78.

⁶¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37/43; Ebû Dâvud, “Edeb” 123; Tirmizî, “Edeb” 57; İbn Mâce, “Edeb” 37.

⁶¹⁵ Ebu-t Tayyib Muhammed Şemsulhak Azimâbâdî, *Avnu’l-Ma’bûd şerhi Sünen-i Ebû Dâvud*, 2. Baskı (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-’İlmiyye, 1995), 10/65.

⁶¹⁶ Nihat Şahin, *Hz. Peygamber’in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözettiği Kriterler* (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020), s. 59.

⁶¹⁷ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 2/14.

⁶¹⁸ el-Vâkıdî, *Meğazi’l-Vakidi*, 1/53; 2/643.

Bedir Gazvesi'nde (624) savaş öncesi olduğu gibi sonrası içinde önem arzeden esirlerin durumu hususunda Rasûlullah, içlerinde genç sahâbîlerin olduğu bir toplulukla istişare yapmış, 32 yaşındaki genç sahâbî İbn Mes'ûd, bu önem arzeden konu hususunda fikrini beyan etmiştir.⁶¹⁹ Yine Hz. Peygamber, Uhud Savaşı'nda da istişare sonucu bir karar almıştı. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.), bir gece rüyasında kendini sağlam bir zırh içerisinde görmüş ve bunu da Medine'yi içerden savunmanın gerekliliği şeklinde tabir etmişti. Medine dışına çıkmak istemeyen Hz. Peygamber, bu konuda ashabıyla istişare etmiş, muhacir ve ensarın büyükleri Allah Rasûlu'nun görüşüne dahil olmuşlar ancak Bedir Savaşı'na katılmamış genç sahâbîler, Rasûlullah'dan düşman birliklerini Medine dışında karşılamayı talep ederek şehitlik arzuları konusunda ısrar etmişlerdi. Rasûlullah, gençlerin ısrarlı istek ve kararlı duruşları sebebiyle görüşünü değiştirerek ordunun Medine dışına çıkmasına karar vermişti.⁶²⁰

Bir başka örnekte, Medine'ye hicret eden sahâbîler bir araya gelerek namaz vakitlerini takip ederlerdi. İlk dönemlerde namaz hususunda bir çağrı yapılmazdı. Namaz vakitlerinin nasıl ve ne şekilde duyurulacağı konusu ashabın istişaresi sunulmuştur.⁶²¹ Ezan, doğrudan bir vahiy veya peygamber buyruğu olarak değil; sahâbînin istişaresi, Abdullah b. Zeyd'in (ö. 32/653) rüyası, Rasûlullah'ın (s.a.v.) takriri ve Kur'an'ın tasdikiyle⁶²² İslâm dinindeki uygulanış süreci başlamıştır.⁶²³ 64 yaşlarında vefat eden Abdullah (r.a.), hicret esnasında 32 yaşlarında genç bir sahâbîdir.⁶²⁴

Diğer bir örnek "İfk (İftira)" olayıyla alakalıdır. Kur'an'da gerçek yüzü belirtilen,⁶²⁵ hadis kaynaklarımızda detaylı bir şekilde açıklanan bu olayda, Allah Rasûlu'nun eşi Hz. Âişe'ye Benî Müstalik Gazvesi (627) dönüşü esnasında bazı münafıklar tarafından iftira atılmış, Rasûlullah da bu konu hakkında detaylı bir araştırma yaptırmıştı. Bu tahkikat esnasında 27 yaşında olan Hz. Ali ile 14 yaşlarında olan Üsâme b. Zeyd'in bu konudaki görüşlerine başvurmuş,⁶²⁶ Üsâme (r.a.), "*Biz Aişe hakkında*

⁶¹⁹ Müslim, "Cihâd" 58.

⁶²⁰ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/210.

⁶²¹ Buhârî, "Ezân" 1; Müslim, "Salât" 1; Tirmizî, "Salât" 139; Nesâî, "Ezân" 1.

⁶²² el-Mâide 5/58; el-Cuma 62/9

⁶²³ Komisyon, *Hadislerle İslâm*, 2/306.

⁶²⁴ İsmail Lütü Çakan, "Abdullah b. Zeyd B. Sa'lebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: s. 144.

⁶²⁵ et-Tevbe 9/56

⁶²⁶ Buhârî, "Şehâdât" 15.

hayırdan başka bir şey bilmiyoruz”⁶²⁷ diyerek iftira hadisesi hakkında Hz. Aişe’nin suçsuz olduğunu beyan etmiş ve Rasûlullah’a yardımcı olmuştur. Hz. Peygamber’in evliliğini ilgilendiren bir konuda genç sahâbîlere danışması, onların aileden biri olduğunu göstermekle beraber gençlerin görüşlerini benimsemesi sebebiyledir. Aynı zamanda bu rivayette, istişare hususunda özel veya genel iş ayrımının olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu örnekler ek olarak Hz. Peygamber’in yaşlanması ve müslümanların sayıca çoğalması sebebiyle, Temîm-i Dârî’nin (ö. 40/661) minber yapılması fikrini kabul etmesi,⁶²⁸ Bedir Savaşı’nda (624) 34 yaşındaki genç sahâbî Sa’d b. Muâz’ın (ö. 5/627) bir çardak yapılarak Allah Rasûlu’nun korunmasına yönelik görüşünü memnun olarak kabul etmesi⁶²⁹ ile O’nu Hendek Gazvesi’nde (627), Gatafan kabilesi hakkında istişare için çağırması ve gizli bir şekilde konuşarak yapmak istedikleri barış anlaşmasını haber vermesi⁶³⁰ gibi rivayetler Allah Rasûlu’nun (s.a.v.) istişareye önem verdiğinin en önemli örneklerindendir.

İstişare, genel olarak tecrübeli kimselerle yani yaşı ilerlemiş olan kişilerle yapılmaktadır. Buna karşılık Hz. Peygamber’in (s.a.v.) özellikle fikirlerini ve görüşlerini önemseydiği genç sahâbîlerle istişare etmesi, onlarla iyi ilişkiler kurduğunu ve onlara değer verdiğini göstermektedir. Zira onları her yönden eğitmek isteyen Allah Rasûlu, hemen her alanda gençlerle istişare etmiş, onların görüşlerine başvurmuş, onların fikirlerini, isteklerini ve tekliflerini dinlemiştir. Gençler de çekinmeden ona görüş ve fikirlerini açıklamışlardır. Rasûlullah (s.a.v.), aktarılan bu fikirlerin uygun olanlarını tatbik etmiş, uygun görmediği fikirleri ise gerekli bir açıklama yaparak fikir sahibini kırmadan güzel bir dille reddetmiştir.

2.4. Gençlere Sevgisini Açıkça Söylemesi

Rasûlullah (s.a.v.), gençleri sever onlar da Rasûlullah’ı (s.a.v.) severlerdi.⁶³¹ O (s.a.v.), sevgisini bazen açıkça söylemiş, bazen gençlere hissettirmiştir. Onun genç sahâbîlere muhabbetini, fiili ve sözlü olarak iki şekilde görüyoruz. Sahâbîlerin kalplerini

⁶²⁷ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/430; İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, thk. Mustafa es-Seka v.dğr., 1955, 2/301.

⁶²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 35/171; İbn Mâce, "İkâmetü's-salât" 199.

⁶²⁹ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 3/168.

⁶³⁰ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/478.

⁶³¹ Ağırman, "Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı", 404.

kıracak kaba söz ve uygulamalardan kaçınan Hz. Peygamber, tam aksine onlara tebessüm ederek zarafet ile davranmıştır. Hatta sözlerinde küçük şakalar yaparak gençlerin gönlünü almış ve “yavrucuğum” hitabıyla yakın davranmış, daima diyalog kurarken nezakette bulunmuştur.

İlk örneğimiz genç sahâbî Muâz b. Cebel (ö. 17-638) hakkındadır. Allah Rasûlu, bir gün genç sahâbî Muâz’ın elinden tutup, “*Ya Muâz! Vallahi seni seviyorum. Vallahi seni seviyorum. Ya Muâz! Sana bir şey (dua) tavsiye edeyim, onu her (farz) namazın akabinde kesinlikle terk etme. Şöyle söyle: ‘Ey Allah ’ım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve güzel ibadet etmek hususunda bana yardım eyle*”⁶³² buyurarak sevgisini göstermiştir. Hz. Peygamber’in genç sahâbînin elinden tutması, seven bir kimsenin sevdiğini söylemesi, yemin ile tekitlenen sözler kullanılması, Hz. Peygamber’in genç sahâbî Muâz’a olan muhabbetinin diğer sahâbîlere göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber, genç sahâbîye samimi ve sıcak davranmıştır.

Yine Hz. Peygamber’in sevgisini bizzat hisseden Cerîr b. Abdullah (ö. 51/671), Allah Rasûlu’nun bu davranışını “*İslâm’a girdiğimden beri Allah Rasûlu, kapısından beni hiç geri döndermedi. Ne zaman beni görse mutlaka tebessüm ederdi*”⁶³³ sözleriyle bizlere anlatmaktadır. Rasûlullah, Cerîr’e nezaket göstererek ne zaman yanına gelirse gelsin kabul etmiş, ziyaret konusunda belli bir zaman belirlememiş ve onu daima tebessüm ederek karşılamıştır. Bu, apaçık ona gösterdiği lütuf ve fazilet sebebiyledir.⁶³⁴

Bir diğer örnekte Allah Rasûlu’nun Medine’de kalmayı ve gençlerle beraber olmayı arzu ettiği bir olayda Rasûlullah (s.a.v), Huneyn’de ele geçirilen ganimetleri, İslâm’a gönülleri ısınması için dine yeni girmiş bazı Kureyşli kimselere dağıtmıştı. Ensarın gençleri bunu görünce, Hz. Peygamber’in Kureyşliler’i üstün tuttuğunu zannederek kendilerine ganimetten pay vermediğini düşünmüştü. Rasûlullah durumu öğrenince, onları bir çardakta toplamış, diğerleri yurtlarına dünyalık mallar ile giderken kendilerinin Rasûlullah ile beraber olmaktan hoşnut olup olmadıklarını sormuş,⁶³⁵ sonra da “*Eğer*

⁶³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/430,443; Ebû Dâvud, “Salât” 359; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 9/47.

⁶³³ Buhârî, “Menâkibu’l-ensâr” 21; Müslim, “Fedâilu’s-sahâbe” 134,135; Tirmizî, “Menâkib” 42; İbn Mâce, “Fedâil’u ashab” 21.

⁶³⁴ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu’n-Nevevî alâ Müslim.*, 2. Baskı (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1392), 16/35.

⁶³⁵ Buhârî, “Farzu’l-humus” 19.

hicret olmasaydı muhakkak ensardan biri olmayı isterdim. Eğer insanlar bir dağ yahut vadiyi yol tutsalar şüphesiz ben ensarın dağ yolunu veya vadi yolunu tutardım”⁶³⁶ buyurmuştu. Bunun üzerine ensar, “Ya Rasûllallah! Bizim için sana yakın olmak, dünya ve dünyadaki herşeyden daha hayırlıdır. Allah senin gölgeni üzerimizden azaltmasın” demişler, Rasûlullah (s.a.v.) ise “Ensar benim özel sırdaşlarım ve dostlarımdır. Herkes bir yola, ensar farklı bir yola gitse, ben de ensarla birlikte olurum” buyurarak elini kaldırmış ensara, çocuklarına ve torunlarına hayır dua etmişti.⁶³⁷

Yine bir gün Zeyd b. Hârise, Ali ve Ca’fer, bir araya gelerek Hz. Peygamber’in kendilerini daha çok sevdiğini iddia etmişler ve O’nun huzuruna çıkarak “hangimizi daha çok seviyorsunuz?” diye sormuşlardı. Genç sahâbîlerin özelliklerini birer birer sayarak onları ayrı ayrı sevdiğini belirten Hz. Peygamber, onlara cevaben şöyle söylemişti:

*“Sen ya Ca’fer! Ahlakın ahlakıma benziyor, fizikim de senin fizikine benziyor, sen bendensin benim (köktensin) ağacımdansın. Ve sen ya Ali! Damadım ve iki torunumun babasısın, ben sendenim sende bendensin. Ve sen ya Zeyd! Benim azâdlı kölemsin, bendensin ve bu toplulukta en sevdiğim kişisin.”*⁶³⁸

Ayrıca Hz. Peygamber, genç sahâbî Hz. Ali’yi çok severdi. Rivayetler içerisinde ona söylediği sözler bunu bizlere daha iyi anlatmaktadır. Mesela, “Ali’yi münaфіk olanlar sevmez. Ali’den de mümin olan nefret etmez”⁶³⁹ buyurarak, Hz. Ali’yi sevmenin müminlik vasfı olduğunu aktarmış, yine “Sen bendensin ben de sendenim”⁶⁴⁰ sözü ve “Allah bana dört kişiyi sevmeyi emretti” buyurarak bu kimselerden birinin Hz. Ali olduğunu⁶⁴¹ söylemesi, Hz. Peygamber’in Hz. Ali sevgisini göstermektedir. Buradaki “emretti” sözü bu fiilin zorunlu olduğu gibi görünse de burada mendubluk ifade etmektedir. Hz. Peygamber’e emredilen bu sevgi, ümmeti için bu dört kişiye hususen muhabbet duyulmasını gerektirir.⁶⁴² Yine Tebûk Savaşı’nda Hz. Peygamber, Medîne’de Ali’yi (r.a.) kendine yerine vekil bırakmış, Ali’de (r.a.) üzülerek, “Ya Rasûlallah! Çocuk ve kadınlarla birlikte mi bırakıyorsunuz beni?” dediğinde Hz. Peygamber, “Bana karşı

⁶³⁶ Buhârî, “Temennî” 9; “Meğâzi” 58.

⁶³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahih’u el-edebü’l-müfred*, thk. Muhammed Nasiru’d-din ElbâniFuâd Abdulbâkî, 4. Baskı (Daru’s Sadık, 1997), “Menâkibu’l-ensâr” 1,2; Tirmizî, “Menâkib” 66.

⁶³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/110; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/239.

⁶³⁹ Tirmizî, “Menâkib” 20.

⁶⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/249; Buhârî, “Sulh” 6; “Fedâilu’s-sahabe” 10; “Meğâzi” 45; Tirmizî, “Menâkib” 20.

⁶⁴¹ Tirmizî, “Menâkib” 20; İbn Mâce, “Fedâilu ashab” 14; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/141.

⁶⁴² Muhammed b. Abdulhedi et-tetevi Nureddin es-sindi, *Hâşiyetü’s-sindi alâ Sünen-i İbn-i Mâce* (Beyrut: Daru’l Ciyl, t.y.), 1/66.

sen, Mûsâ'ya karşı Harun'un yerinde olmaktan hoşnut olmaz mısın? Şu farkla ki benden sonra peygamber yoktur”⁶⁴³ buyurarak ona olan sevgisini göstermiştir. Aynı zamanda bu hadis, Hz. Ali'nin faziletini tasdik etmektedir. Kendisine benzetilen Hz. Harun'un (a.s.) Hz. Mûsâ'dan (a.s.) sonra yerine geçmeyip vefat ettiği gerçeğiyle birlikte Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ümmete halifelik görevi yapmıştır.⁶⁴⁴

Yine Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi bir birlik ile beraber savaş için gönderdiğinde, “Allah'ım! Ali'yi bana göstermeden canımı alma”⁶⁴⁵ diyerek onu çok sevdiğini, daima yanında görmeyi arzuladığını belirtmiştir. Ayrıca Medine'de sahâbîlerin birbirleriyle kardeş ilan edilmeleri esnasında gözleri yaşlı olarak Hz. Peygamber'in yanına gelen Ali (r.a.), “Ey Allah'ın Rasûlu! Sahâbîlerin arasında kardeşlik kurdun ama beni kimseyle kardeş kılmadın” deyince Rasûlullah, “Sen benim dünyada ve âhirette kardeşimsin”⁶⁴⁶ diyerek, Ali'nin (r.a.) Rasûlullah için mühim kimselerden biri olduğunu belirtmiştir. Allah Rasûlu'nun Ali'ye (r.a.) sevgisini gösterdiği rivayetler pek çoktur.⁶⁴⁷

Diğer bir örnekte Uhud Savaşı'nda şehit olan Mus'ab b. Umeyr için kefen olarak üzerini örtmeye hiç birşey bulunamamıştı. Geçmişte maddi anlamda zengin olan Mus'ab için Hz. Peygamber, “Mekke'de seni gördüğümde, senden daha yakışıklı, senden daha güzel giyinen hiç kimse yoktu. Şimdi ise kefen olan hırkayı baş tarafını kapatsalar ayak tarafın, ayak tarafını kapatsalar baş tarafın açık kalıyor” buyurarak hüznü gözlerle ashabına bakmış, “Elbiseyi başına doğru çekiniz! Ayak tarafını da izhir otuyla kapatınız!”⁶⁴⁸ buyurarak sevgisini dillendirmişti.

Yine Allah Rasûlu, Muâz'ı Yemen'e göndereceği vakit muhacir ve ensardan oluşan bazı kimselerle beraber onu uğurlamış ve “Ya Muâz! Bu yıldan sonra belki beni burada göremeyeceksin. Belki de mezarıma veya şu mescidime uğrayacaksın” buyurması üzerine Muâz, Allah Rasûlu ile tekrar bir daha görüşememe korkusuyla ağlamaya başlamış,⁶⁴⁹ Hz. Peygamber de Muâz'ı teselli ederek ona sevgisini göstermiştir. Yine Enes b. Mâlik,

⁶⁴³ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, “Fedâil” 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/84,95,97; Müslim, “Fedâilu's-sahabe” 31,32.

⁶⁴⁴ Ebu'l Alâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim Mübarekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerh-i Câmiu't-Tirmizî* (Beyrut: Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, t.y.), 10/157.

⁶⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/655; Tirmizî, “Menâkib” 20; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 25/68.

⁶⁴⁶ Tirmizî, “Menâkib” 20; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 3/15,16.

⁶⁴⁷ Tirmizî, “Menâkib” 20.

⁶⁴⁸ Buhârî, “Cenâiz” 7; Müslim, “Cenâiz” 44.

⁶⁴⁹ Kandemir, “Muâz b. Cebel”, 30: s. 337.

seferde ve barış zamanında Hz. Peygamber'e on yıl boyunca hizmet ettiğini, yaptığı şeylerden dolayı “*Bunu niçin böyle yaptın?*” yapmadığı şeyler için de “*Bunu niçin böyle yapmadın*” demediğini aktarmış ve “*Bana ne sövdü, beni ne dövdü ne de bana yüzünü ekşitti*”⁶⁵⁰ demiştir. Bu rivayetler, Hz. Peygamber'in genç sahâbîleri sevgisinin sözlü bir şekilde yansımasıdır.

Hz. Peygamber, genç sahâbîlere sevgisini fiili olarak da göstermiştir. Bu, Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretim metodlarındandır. Örneğin Hz. Peygamber, Abdullah b. Mes'ûd'un avuç içini kendi avuç içine alarak ona teşehhüdü öğrettiği⁶⁵¹ rivayet edilmektedir. O'nun (s.a.v.), genç sahâbîye dua öğretirken güzel bir şekilde muamelede bulunması, ona olan sevgisini açıkça göstermektedir. Zira bu yöntem ile ta'lim edilen bilgiler zihinde daha tesirli olmaktadır. Ayrıca Ebû Hureyre'nin elinden tutarak, “*Benden kim şu kelimeleri alıp onunla amel eder veya amel edecek başka birine öğretir*”⁶⁵² sözleriyle ona bazı bilgiler vermesi ve Câbir b. Abdullah'ın elini tutarak hânesine götürüp ona ikramda bulunması⁶⁵³ Hz. Peygamber'in fiili sevgisinin misallerdendir.

Hz. Peygamber'in gençlere verdiği sevgi karşılıksız değildi. Genç sahâbîler de Hz. Peygamber'i sever onun hayat tarzını takip etme konusunda onun emirlerini harfiyyen yerine getirirlerdi. Örneğin genç sahâbî Abdullah b. Ömer, bir gün bir rüya görmüş ve rüyasını Allah Rasûlu'ne anlatmıştı. O'nun (s.a.v.) “*Abdullah çok iyi insan, bir de gece namazı kılsa!*” buyurması üzerine, o da bundan sonra hiç gece namazını ihmal etmemişti. Abdullah, Rasûlullah'ı çok sevmesi sebebiyle vefatından sonra namaz kıldığı yerde namaz kılar, yürüdüğü yolda yürür, oturduğu ağaçların altında oturur, kurumasınlar diye onları sulardı.⁶⁵⁴ Yine İbn Ömer, Allah Rasûlu'nun selâm verme hususundaki emrini yerine getirir, hususen selâm vermek için sokaklara çıkar ve müminlere selâm verirdi.

Hz. Enes ise Allah Rasûlu'nun (s.a.v), “*Kişi sevdiği ile beraberdir*”⁶⁵⁵ sözüne karşılık bu rivayetin sonunda “*Allah'ım muhakkak biz seni ve Rasûl'unu seviyoruz.*” derdi.⁶⁵⁶ Enes (r.a.), Hz. Peygamber vefat ettikten sonra ona özlem duyduğunu, her gece

⁶⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 5/326.

⁶⁵¹ Buhârî, “İsti'zan” 28; Müslim, “Salât” 59.

⁶⁵² Tirmizî, “Zühd” 2.

⁶⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 23/430; Müslim, “Eşribe” 167.

⁶⁵⁴ Kandemir, “Abdullah b. Ömer b. Hattâb”, 1: s. 126.

⁶⁵⁵ Müslim, “Birr ve's-sıla” 165; Ebû Dâvud, “Edeb” 122; Tirmizî, “Zühd” 50.

⁶⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21/39.

onunla rüyada görüştüğünü ve karşısına çıkarak “*Ey Allah’ın Rasûlu! Küçük hizmetçin burada*” demeyi çok istediğini söylerdi. Enes (r.a.), Rasûlullah’a ait bir saç teli ile bir çubuğu daima yanında tutar, vefat edince bunlarla birlikte defnedilmeyi isterdi. Enes’in vefat ettiğinde bu isteği yerine getirildi. Saç teli dilinin alt kısmına, Çubuk ise böğrü ile kefeni arasına yerleştirildi.⁶⁵⁷

Tüm bu rivayetleri değerlendirdiğimizde Hz. Peygamber’in, ümmetin gençleriyle iyi ilişkiler kurduğunu, onlarla birlikte olmayı arzu ettiğini, onlara yakın ilgi gösterdiğini ve onlara değer verdiğini açık bir şekilde görüyoruz. O (s.a.v.), bu sevgiyi kimi zaman dille söyleyerek, kimi zaman da güzel duygularla bizzat göstererek uygulamıştır. Gençler de Hz. Peygamber’i sevmiş, onun sünnetine ve hayat tarzını takip ederek emirlerini aynen yerine getirme hususunda çok dikkat etmişlerdi.

2.5. Bazı Gençleri Cennetle Müjdelemesi

Hz. Peygamber (s.a.v.), İslâm dininin tebliğinde, yaşanmasında ve yayılmasında emek vererek canlarıyla, mallarıyla İslâm’a hizmet eden bazı genç sahâbîleri; çektiği eziyetler, canlarını Allah’a borç verme karşılığında⁶⁵⁸ ve yapmış oldukları hizmetlerinden ötürü cennetle müjdelemiştir. Cennetle müjdelenen sahâbîlerin yani aşere-i mübeşşerenin zikredildiği bir rivayette; Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebû Vakkâs, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Saîd b. Zeyd⁶⁵⁹ isimleri yer almaktadır.

Aşere-i mübeşşere, Hz. Peygamber tarafından hayyatta iken cennetle tebşir edilen on sahâbîdir. Bu sahâbîlere kaynaklarımızda “el-aşeretü’l-mübeşşere”, “el-mübeşşerûn bi’l-cenne”, “el-aşeretü’l-meşhûdû lehüm bi’l-cenne” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Aşere-i mübeşşere içerisinde gösterilen sahâbîlerin birtakım ortak özellikleri bulunmaktadır. Bunlar; hepsinin ilk İslâm’a girenlerden oluşması, İslâm’a büyük yardımlarda bulunmaları, Kureyşli olup nesebi Allah Rasûlu’nun nesebiyle birleşmeleri, Bedir’e ve Bey’atürrıdvân’a katılmış olmaları, Allah ve Rasûlu’nu sevdikleri bizzat

⁶⁵⁷ Canan, “Enes b. Mâlik”, 11: s. 235.

⁶⁵⁸ et-Tevbe, 9/111

⁶⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/177,181; Ebû Dâvud, “Sünnet” 9; Tirmizî, “Menâkib” 28; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, “Menâkib” 15.

Rasûlullah'ın sözleriyle açıkladığı kimselerden olmaları ve Allah yolunda yakınlarına karşı savaştan çekinmemiş olmaları gibi ortak özellikleri bulunmaktadır.⁶⁶⁰

Aşere-i mübeşşerede isimleri geçen sahâbîlerin bulunduğu bu rivayet dışında hadis kitaplarımızda Abdullah b. Ömer, Hz. Hatice, Abdullah b. Selâm gibi ferd ferd cennet ile müjdelenen sahâbîler bulunmaktadır. Ayrıca cennetle müjdelenen gençlerle ilgili farklı rivayetlerde Hz. Peygamber, kendisinin sırtına basarak kayalıklara çıkması sebebiyle Talha b. Ubeydullah'a "*Talha 'ya cennet vâcip oldu*"⁶⁶¹ sözüyle; kendisinin yanında sebat edip verilen görevi yerine getiren Zübeyr b. el-Avvâm'ı, "*Zübeyr ve Talha cennette benim iki komşumdur*"⁶⁶² sözüyle; cennette beraber olduklarını söylediği Hz. Ali'yi "*Sen dünya ve âhirette benim kardeşimsin*"⁶⁶³ sözüyle; hesapsız bir şekilde cennete girecekler içerisinde kendisinin de dahil olmasını isteyen Ukkâşe b. Mihsan'ı ise, "*sen onlardasın*"⁶⁶⁴ sözüyle cennetle müjdelediği seçkin sahâbîler olmuşlardır.

Gençler her şeyiyle Hz. Peygamber'i korumak ve onunla beraber mücadele etmek için gayret göstermişler ve cennetle müjdelenmişlerdir. Hz. Peygamber'in İslâm dininin tebliği konusunda mallarıyla, canlarıyla mücadele eden genç sahâbîleri cennetle müjdelemesi, onlara verilen en büyük değer sebebiyledir.

2.6. Gençlerle Şakalaşması

H. Peygamber, ashabını eğiterek tatbik, tebyîn ve teblîğ vazifesini tam anlamıyla yerine getirmiştir. Bu görevler O'nun peygamberlik vasfının gereğiydi. O'nun bir de kul ve beşer vasfı vardı. Rasûlullah, ashabına devamlı kendisinin beşer olduğunu hatırlatmıştır. Bazı sahâbîler, heybetli bir görünüme sahip olan Hz. Peygamber'den korkmuşlar ve çekinmişlerdi. Bir gün Rasûlullah'ın yanına biat etmek için bir sahâbî gelmiş, huzurunda heyecanlanarak titremeye başlayınca "*Sakin ol. Ben bir kral değilim. Şüphesiz ben, tuzlanıp güneşte kurutulan et yiyen bir kadının oğluyum*"⁶⁶⁵ şeklinde onun rahatlamasını sağlamıştı.

⁶⁶⁰ Abdullah Aydınli- İsmail Lütfi Çakan, "Aşere-i mübeşşere", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: s. 547.

⁶⁶¹ Tirmizî, "Menâkib" 22.

⁶⁶² Tirmizî, "Menâkib" 22.

⁶⁶³ Tirmizî, "Menâkib" 22.

⁶⁶⁴ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1081; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/64; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/440.

⁶⁶⁵ İbn Mâce, "Et'ime" 30.

Allah Rasûlu, şaka yaparken insanlar arasında kine sebebiyet verecek ve kardeşliği zedeleyecek davranışlardan uzak durur ve bu konuda sahâbîlerini uyarırdı. İnsanların eğlenmesini onaylarken hep bu şartı gözetirdi. Bir gün sahâbîler Medîne'nin çevresinde savunma amaçlı hendek kazıyorlar, o gün 15 yaşlarında olan Zeyd b. Sâbit de (ö. 45/665) çıkan toprağı taşımaya yardımcı oluyordu. Zeyd (r.a.), bu görev sonrası çok yorgun düşmüş ve uyuyakalmıştı. Umâre b. Hazm (ö. 12/633), şaka yapmak adına Zeyd'in silahını alıp bir kenara saklamıştı. Zeyd, uyanınca yanı başında silahını göremeyince hemen aramaya başlamış, bulamayınca da endişenerek korkmuştu. Hz. Peygamber, olayı duyunca Zeyd'i yanına çağırarak tebessümle, *"Ey uykucuların pîri! Sen uykuya daldın, silâhların da kaybolup gitti!"* diyerek takılmıştı. Sonra da sahâbîlere dönerek, *"Bu çocuğun silâhlarının yerini bilen var mı?"* diye sorunca Umâre (r.a.) ayağa kalkarak, *"Ya Rasûlallah! ben biliyorum, silâhları ben aldım"* demişti. Bunun üzerine Allah Rasûlu, Umâre'ye silâhı teslim etmesi uyarısını yaptıktan sonra *"Müslümanların şaka olarak da olsa eşyasını alıp gizlemek veya onları korkutmak doğru değildir"*⁶⁶⁶ buyurmuştur.

Sahâbîlerin gün içerisindeki şakalaşmalarına bazen Hz. Peygamber de katılır ve insanları rahatlatırdı. Aktarılan bir rivayette Allah Rasûlu'nun sözünü tam kavrayamayan Ebû Hureyre, O'nun şaka yapmasını garipsemiş ve *"Ya Rasûlallah bizimle şaka mı yapıyorsun olacak şey mi bu!"* deyince Rasûlullah da *"(Evet, şaka yaparım), ancak doğru sözden başka bir şey söylemem"*⁶⁶⁷ şeklinde cevap vermiştir.

Hz. Peygamber, toplumun her kesiminden kişilerle şakalaşmış yerine göre düşündürmüş, motive etmiş, onları incitmeden ortamı yumuşatmaya çalışmıştır. Rasûlullah, bir gün mescitte elbisesi toza toprağa bulanmış bir şekilde yatan Hz. Ali'ye (ö. 40/661), *"Kalk, Ebû Tûrâb, kalk"*⁶⁶⁸ diye seslenmiş, toprağın babası anlamındaki söz sebebiyle kendisine "Ebû Tûrâb" künyesi verilmiştir. Bu rivayette Hz. Peygamber, eşine kızarak mescide gelip uzanan Hz. Ali'yi eşiyle aralarındaki kırgınlığı gidermek ve ortamı yumuşatmak için şakavarî bir söz söylediğini görüyoruz.

Bir başka örnek, genç sahâbî Avf b. Mâlik (ö. 73/692) hakkındadır. Avf (r.a.), Tebük Savaşı'nda Rasûlullah'ın (s.a.v.) çadırının içinde girmek için selâm vermiş,

⁶⁶⁶ el-Vâkidî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/448; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 5/309; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 3/476.

⁶⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14/339; Buhârî, *Edebü'l-müfred*, s. 116; Tirmizî, "Birr ve Sıla" 57.

⁶⁶⁸ Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 38.

Rasûlullah, “*gir*” diye seslenmişti. Çadırın küçük olduğunu anlatmaya çalışan Avf, “*Bütün vücudumla mı geleyim Ey Allah’ın Rasûlu!*” deyince Rasûlullah, “*Evet, bütün vücudunla gir*”⁶⁶⁹ diyerek şakaya karşılık vermişti.

Diğer bir örnekte genç sahâbî Suheyb b. Sinân (ö. 38/659) şaka yapmayı severdi. Hicret esnasında 30 yaşlarında olan Suheyb, bir hastalık geçirmiş ve bir gözünde ağrı oluşmuştu. Bu halde Allah Rasûlu’nun bulunduğu yere yani Kubâ’ya gitmişti. Hz. Peygamber’in çevresinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi ashabın önemlileri bulunuyordu. Ordakilere hurma ikramı yapılıncı aç olan Suheyb (r.a.), iştah ile hurma yiyordu. Rasûlullah (s.a.v.) ona, “*Gözün ağrıyor ama hurmaları da yiyorsun*” deyince Suheyb, “*Ey Allah’ın Rasûlu! Ben ağrımayan gözümü kullanıyorum*”⁶⁷⁰ demiş ve oradakilere tebessüm ettirmişti.⁶⁷¹

Bir başka örnekte Hz. Peygamber, küçük yaştan itibaren eğittiği öğrencisi Enes b. Mâlik’i (ö. 93/711-12) çok sevmiş ve bu sevgiyi zâhiren göstermiştir. Allah Rasûlu, O’nu “*iki kulaklı*”⁶⁷² şeklinde şaka yaparak çağırmış, mizah esnasında O’nu incitmemiş ve yalan bir söz söylememiştir.

Allah Rasûlu (s.a.v.), genç sahâbîlerle iyi diyalog kurar, onlarla şakalaşır. Kurulan bu diyaloglar genç sahâbîlere O’nunla (s.a.v.) şaka yapma imkânı ve fırsatını vermiştir. Hz. Peygamber, kendisine yapılan bu şakalara karşı güler yüzle veya başka bir şakayla cevap vermiştir. Hatta Nuaymân adında bir kişinin şakaları gibi ağır şakalar yapsalarda yine güler yüzle karşılık vermiştir. Biz bu kimseyi sahâbînin yaşça büyük olması⁶⁷³ ve genç kategorisinde olmaması sebebiyle rivayetini aktarmayacağız.

Tüm bu örnekleri incelediğimizde Hz. Peygamber’in (s.a.v.), ashabına duyduğu sevgi ve muhabbeti mizahi olarak ortaya koyarak gençlerle iyi ilişkiler kurduğunu ve onlara verdiği değeri göstermektedir. Çevresindeki gençlerle rahat iletişim kurması, onlara kendisine şaka yapılma imkânı vermiştir. Ayrıca şaka yaparken bile olsa müslümanın doğruluktan ayrılmaya hakkı olmadığı kuralı asla unutulmamalıdır. Şaka veya mizahın bir ölçüsü olmalı, insanı tefekküre yönlendirmeli, korkutma olmadan güven

⁶⁶⁹ Ebû Dâvud, “Edeb” 91; İbn Mâce, “Fiten” 25; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 18/66.

⁶⁷⁰ İbn Mâce, “Tıb” 3; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, “Tıb” 8263.

⁶⁷¹ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 2/226.

⁶⁷² Ebû Dâvud, “Edeb” 92; Tirmizî, “Menâkib” 46.

⁶⁷³ İbn Abdülber en-Nemerî, *İsti’âb*, 4/1526.

vermelidir. Şaka yapan kimsenin karşıdakini küçük düşüren, üzüntü veren, alay ederek onurunu zedeleyen sözler ve hareketler yapılmamalı, îma bile olmamalıdır. Hz. Peygamber, ümmetini asla küçümsememiş, aralarında bir ayrım gözetmemiş, yüzünü asmamış hatta hiç olumsuz bir kelam etmemiştir. Aksine sahâbîlerine tebessüm göstererek her zaman güzler yüzlü olmuştur.

2.7. Gençleri Övmesi ve Takdir Etmesi

Kişi bir başkası tarafından özellikle de önem verdiği kişilerin kendini övmesi, takdir etmesi hoşuna gider. Bu övgü ve takdir, kendini daha değerli hissetmesine ve motivasyonunu artırarak yaptığı işe daha fazla çaba göstermesine sebep olur. Bu da işlerinde daha fazla başarı elde etmesine yardımcı olur. Hz. Peygamber (s.a.v.), sahâbîlerini överek onları değişik biçimlerde taltif etmiştir. Hassaten gençlere bu yöntemi uygulamış, onları yetiştirirken onurlandırmak için yerine göre iltifat etmeyi ihmal etmemiştir. Bu da Hz. Peygamber'in onları eğitmek için uyguladığı bir metodudur.

Allah Rasûlu (s.a.v.), gençlerin ilmî alanda gelişmelerine önem vererek onları ilme teşvik etmiş ve ilim sahibi gençleri övmüştür. Genç sahâbîlerden Muâz b. Cebel için, “*Ümmetimin arasında haram ve helali en iyi bilen Muâz'dır*”⁶⁷⁴ buyurmuş, ardından “*Muâz ne iyi biri!*”⁶⁷⁵ sözleriyle gönlünü okşamış, kıyamette ilim ehlinin önünde ilerleyeceğini söylerek⁶⁷⁶ onu övmüş ve taltif etmiştir. Yine Hz. Peygamber, ilimle vakit geçirenleri övmüş, ilim sahibi genç sahâbîlerin isimlerini tek tek söyleyerek, “*Kur'ân'ı şu dört kişiden alın (öğrenin): Übey b. Ka'b, Salim, Abdullah b. Mes'ud ve Muâz b. Cebel*”⁶⁷⁷ buyurmuştur. Ayrıca ilmini beğendiği Hz. Ali için, “*Ben hikmetin evi, Ali de bu evin kapısıdır*”⁶⁷⁸ buyurarak kendisini övmüş, Übey b. Ka'b için ise “*Ümmetimin en iyi okuyucusu Übey'dir.*”⁶⁷⁹ buyurmuşlardır. Übey, sahâbî içerisinde Kur'ân'ı en iyi okuyanlardan olması sebebiyle Seyyidü'l-Kurra ve ensarın ileri gelenlerinden olması nedeniyle de Seyyidü'l-Ensar lakapları Allah Rasûlu tarafından verilmiştir.⁶⁸⁰

⁶⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21/406; Tirmizî, “Menâkib” 33; İbn Mâce, “Fedâilu ashab” 17.

⁶⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15/253; Tirmizî, “Menâkib” 33; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, “Menâkib” 26.

⁶⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 2/299; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 3/1404.

⁶⁷⁷ Buhârî, “Fedâilu's-sahabe” 30; Müslim, “Fedâilu's-sahabe” 118.

⁶⁷⁸ Tirmizî, “Menâkib” 20.

⁶⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/462; İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 1/66; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/238.

⁶⁸⁰ İbn Abdülber en-Nemerî, *İstî'âb*, 1/66; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/236.

Ayrıca Rasûlullah, genç sahâbîlerden Übey b. Ka'b için *"Muhakkak Allah (c.c.) senin için beyyine sûresini okumamı emretti"* buyurması neticesinde Übey'in (r.a.) kendi ismini Allah'ın anmasından ötürü sevinçten ağlaması,⁶⁸¹ Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'e, *"Kıyamette senin şefaatin ile en çok kim sevinç duyacak?"* sorusunu sorunca Rasûlullah, *"Ya Ebû Hureyre, bu konulara düşkün olduğumu bildiğim için bu suali senden evvel hiç kimse sormaz diye düşünüyordum"*⁶⁸² buyurarak onun soru sormasından ve ilme olan düşkünlüğünden memnun olması; İbn Mes'ûd'a, *"Muhakkak Kur'an'ı başkasından dinlemeyi de severim"*⁶⁸³ sözleriyle kıraatini beğendiğini söylemesi Hz. Peygamber'in genç sahâbîleri övererek takdir ettiğini göstermektedir. Bu övgüler, gençlerin ilim alanında yetişmelerine, zekâ ve kabiliyetlerinin artmasına ve ilimde uzmanlaşmalarına büyük katkı sunmuştur. Genç sahâbîlerin ilim konusunda üstün derecelere ulaşması, Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu olumlu davranışından çok etkilenildiğini göstermektedir.

Yine Hz. Peygamber, Uhud Gazvesi esnasında Sa'd b. Ebi Vakkas'a *"At Sa'd! Anam babam sana feda olsun"*⁶⁸⁴ buyurarak cesaretlendirmiş; hiç mazeret üretmeden inandığı gibi yaşayan, samimiyetin ve teslimiyetin nişanesi Mus'ab b. Umeyr'i *"Mus'abu'l-Hayr"* şeklinde anmış,⁶⁸⁵ Cerir b. Abdullah'ın kendi dilinden aktardığı, *"Allah Rasûlu'ne bir heyet gelince onlara karşı benimle övünürdü"*⁶⁸⁶ sözleriyle de genç sahâbîlerin övüldüğü anlaşılmaktadır. Yine Hz. Peygamber, salih amelde bulunan takva sahibi iyi kulların övüldüğü Mâide 5/93 âyeti indiği zaman, İbn Mes'ûd (r.a.) için *"Sen, bunlardan birisin"*⁶⁸⁷ buyurarak genç dostunu güzel bir şekilde onure etmiştir.

Rasûlullah'ın genç sahâbîlerini övdüğü bir diğer rivayette Allah Rasûlu, Cerir b. Abdullah için, *"Şu geçitten faziletli bir Yemenli gelecek. Dikkat edin! Onda melek çehresi bulunmaktadır"*⁶⁸⁸ buyurmuş, o esnada Cerîr b. Abdullah'ın çıkageldiği aktarılmıştır. Genç sahâbî Abdullah b. Mes'ud hakkında ise, *"Müslümanların görüşü olmadan yönetici*

⁶⁸¹ Buhârî, "Menakib-u ensar" 16; Tirmizî, "Menâkib" 65.

⁶⁸² Buhârî, "Rikâk" 50.

⁶⁸³ Buhârî, "Fedâilu'l-Kur'an" 32; Müslim, "Salâtü'l-müsâfirin" 248; Ebû Dâvud, "İlim" 13; Tirmizî, "Tefsiru'l-Kurân" 5.

⁶⁸⁴ Müslim, "Fedâilu ashab" 42; Tirmizî, "Menâkib" 27.

⁶⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/108.

⁶⁸⁶ Heysemi, *Mecmau'z-zevaid ve Menbau'l-fevaid*, 9/373.

⁶⁸⁷ Müslim, "Fedâilü's-sahabe" 109.

⁶⁸⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/289.

atasaydım, İbn Ümmü Abd'i (İbn Mes'ûd) görevlendirirdim.⁶⁸⁹ buyurarak Abdullah b. Mes'ud'u övmüştür.

Ayrıca Allah Rasûlu'nun, işkence edilerek bitkin düşen Ammâr b. Yâsir'e (ö. 37/657) müşriklerin zorlayarak ilâhları için olumlu sözler söylemelerini istemelerine karşın, “Ammâr iliklerine kadar î mân ile doludur”⁶⁹⁰ buyurması; Ali (r.a.) için “Sen bendensin, ben de sendenim” buyurarak kendinden bir parça gibi görmesi;⁶⁹¹ Zübeyr b. Avvam'a “Her peygamberin bir havârisi vardır, benim havârim de Zübeyr'dir”⁶⁹² buyurarak kendisi için onu yardımcı ilan etmesi Rasûlullah'ın gençlere verdiği değerin mühim bir göstergesi ve onların Allah ve Rasûlu tarafından övüldüğünün en güzel örneklerindendir.

Netice olarak bu rivayetleri değerlendirdiğimizde kişi, gençlik döneminde ağırlıklı olarak duygularıyla hareket etmeye daha yatkındır. Duygu dünyasına dokunulmasını arzular. Allah Rasûlu de gençlerin duygularını okşayarak gönüllerini kazanmış, onlar da bu ilgi sayesinde gelecek nesiller için örneklik teşkil edecek bir seviyeye gelmişlerdir. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.), gençlerin motivasyonlarını yükselten söz ve davranışlarda bulunarak ruhlarını güçlendirmiş, onları cesaretlendirmiş ve İslâm dinine yaptıkları hizmetlerden ötürü onları överek taltif etmiştir.

2.8. Gençlerin Dertlerine Ortak Olarak Problemlerini Çözmesi

Allah Rasûlu (s.a.v.), sahâbîlerinin bir sıkıntıyla karşılaştıklarını gördüğünde, bu sıkıntıyı kendi probleminden farksız görerek çözüm yoluna gitmiştir. Allah Teâlâ (c.c.), Hz. Peygamber için, “Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir”⁶⁹³ buyurarak O'nun, ashâbının sıkıntılarını paylaştığını ve onları severek dertlerine ortak olduğunu belirtmiştir.

Hiz. Peygamber'in iltifat ettiği ve ilgi gösterdiği genç sahâbîlerden biri de Câbir b. Abdullah'dır. Allah Rasûlu, onu terkisine almış, hasta olduğunda ziyaret etmiş, babasının

⁶⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/142.

⁶⁹⁰ İbn Mâce, “Fedâilu ashâb” 13; Nesâî, “İmân” 17.

⁶⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/249; Buhârî, “Sulh” 6; “Fedâilu's-sahabe” 10; Tirmizî, “Menâkıb” 20.

⁶⁹² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/98; İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/307.

⁶⁹³ et-Tevbe 9/128

şehitliği sebebiyle hüznünlendiğini farkedince, teselli ederek babasının Allah Teâlâ'nın (c.c.) lütfuna mazhar kılındığını bildirmiştir.⁶⁹⁴ Cabir, babası şehit olduktan sonra genç yaşta ailesinin mesuliyetini almış ve babasının yüklü borcunu ödemek zorunda kalmıştı. Maddî bakımdan çok zor duruma düşen Cabir (r.a.), Hz. Peygamber'e gelip durumunu anlatmış, hurma bahçesi haricinde geliri bulunmadığını ve o yıl ki ürünlerinde borcu karşılamadığını söylemişti. Rasûlullah (s.a.v.), Câbir'e her cins hurmayı ayrı ayrı yerlere toplamasını emrederek toplanılan hurma çevresinde üç kere dolaşmış, sonra da hurma yığınının üstüne oturmuştu. Akabinde alacaklarına karşılık onlara hurma vermesini söylerek Cabir'i bu sıkıntıdan kurtarmıştı. Câbir (r.a.), bu dağıtım sonrası hurmaların hiç eksilmediğini, aksine bereketlendiğini söylemiştir.⁶⁹⁵ Bu rivayette Hz. Peygamber, genç sahâbînin sıkıntısını kendi sıkıntısı gibi çözmüş, bahçesine giderek malının bereketi için duada bulunmuştur. Ayrıca bir müminin bu şekilde sıkıntı içinde olan kimse için elinden gelen çabayı göstererek problemi çözme zorunluluğunu sahâbîlerine öğretmiştir.

Yine Allah Rasûlu ile beraber Zârürrikâ Gazvesi'ne katılan Câbir (r.a.), Medine'ye dönüşünde devesinin zayıflığından dolayı ordudan geriye kalmıştı. Hz. Peygamber de Câbir'e yolda arkadaşlık yapmış ve onunla diyalog kurarak onun duygu dünyasına girmişti. Allah Rasûlu, ihtiyaç içerisinde olduğu için devesini satmak isteyen Câbir'in devesini satın almak istemişti. O (r.a.), Hz. Peygamber'in bu talebine karşılık deveyi hediye etmek isteyince, genç sahâbînin gösterdiği bu tavır karşısında Rasûlullah, hem deveyi satın alarak ücretini vermiş hem de deveyi sadaka olarak kendisine vermişti.⁶⁹⁶ Allah Rasûlu'nun genç Câbir'e karşı bu davranışı onu sevindirmeye yetmişti. Ayrıca Câbir'in evlendiğini işiten Rasûlullah, bekâr ile mi yoksa dul biriyle mi nikahlandığını sormuş, O da babasının Uhud'da şehit olması sonrasında kız kardeşleriyle ilgi kurabilecek dul biriyle nikâhlanmayı istediğini aktarınca Allah Rasûlu, "*Allah (c.c.), eşini senin hakkında hayırlı ve bereketli eylesin*" şeklinde dua buyurmuştur.⁶⁹⁷

Yukarıdaki tüm örnekler bizlere Allah Rasûlu'nun (s.a.v.) gençlerin şikâyetleriyle doğrudan ilgilendiğini, onların sıkıntılarını paylaşarak dertlerine ortak olduğunu, yardımını ve desteğini onlardan esirgemediğini göstermektedir. Hatta hasta olanlar

⁶⁹⁴ Kandemir, "Câbir b. Abdullah", 6: s. 531.

⁶⁹⁵ Buhârî, "Meğâzi" 18; Nesâî, "Vesâyâ" 3.

⁶⁹⁶ Buhârî, "Vekâlet" 8.

⁶⁹⁷ Buhârî, "Nafakât" 12; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/129.

dertlerini O'nunla (s.a.v.) paylaşır, o da onlara maddî ve manevî tedaviler önerirdi.⁶⁹⁸ Hz. Peygamber'in sıkıntı veya musibet içerisinde olan gençlere sanki kendisi sıkıntı içerisindeymiş gibi ilgi ve alaka göstererek onlara yardım etmesi, gençlere verdiği değer bir göstergesidir.

2.9. Gençleri Azarlamadan, Kırmadan Hatalarını Düzeltmesi

Allah Teâlâ (c.c.) Kur'ân'da Rasûlullah'ın vasıflarından birini şöyle tasvir etmiştir. *"Sen Allah'ın merhameti sebebiyle onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer katı kalpli, kaba biri olsaydın, onlar çevrenden uzaklaşırlardı."*⁶⁹⁹ Kaba ve katı kalp sahibi olan kimseler, takdir edilecek bazı davranışlarda bulunsalar dahi muhatabında nefret hissi bırakabilir. Bu sebeple İslâm dininin evrensel bir mesaj barındırdığı ve peygamberinin âlemlere rahmet olarak gönderilen⁷⁰⁰ üstün ahlâk sahibi bir peygamber⁷⁰¹ olduğunu düşünürsek, Allah Rasûlu'nun böyle olumsuz sıfatlar taşıyacağı düşünülemez.

Allah Teâlâ (c.c.), Kur'ân'da Hz. Peygamber'in affetmesini ve merhametli olmasını emretmişti.⁷⁰² Bu sebeple hata ve kusurları affetmek, Rasûlullah'ın (s.a.v.) görünen bir özelliği idi. Nitekim Hz. Âişe'den Allah Rasûlu'nun ahlâkından bahsetmesi istenildiğinde *"O, çirkin ağızlı ve kötü sözlü değildi. Pazar ve çarşıda bağırıp çağırmaz, kötülüğe kötülükle karşılık vermezdi, aksine hoşgörür ve affederdi"*⁷⁰³ demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), nezaketsiz hareketlere karşı bazı zamanlarda hiddetlense dâhi, sabır yolunu seçer ve affederdi. Ayrıca sahâbîlerinden birinin yanlış bir davranışta bulunduğunu veya üzerinde uygun olmayan bir elbise giydiğini gördüğünde, onu utandırmadan, hatasını yüzüne vurmadan onları uyarmıştır.⁷⁰⁴ O'nun (s.a.v.) gerek sözlerinde gerekse tutum ve davranışlarında her gence değer verdiği bir gerçektir. Bu yüzden insanları kazanmanın yollarından biri, yapılan hataları büyütmemektir. Bu da gençleri topluma kazandırma yollarından biri kabul edilmelidir.

Eğitimin kaliteli olabilmesi için öğrencilerin yaptığı hatalı davranışların uyarılarak düzeltilmesi gerekmektedir. Lakin bu uyarıların yapılış şekli, daha çok önem

⁶⁹⁸ Buhârî, "Tıb" 4.

⁶⁹⁹ Âl-i İmrân 3/159

⁷⁰⁰ el-Enbiyâ 21/107

⁷⁰¹ el-Kalem 68/4

⁷⁰² el-Â'râf 7/199

⁷⁰³ Tirmizî, "Birr ve's-sıla" 69.

⁷⁰⁴ Apak, Hz. Peygamber (sav) ve Gençler, s. 54.

arzettmektedir. Bundan dolayı müjdeleyici vasfının yanında uyarıcı vasfı bulunan Allah Rasûlu'nun bu görevi yaparken uyguladığı yöntem, dikkat çeken en mühim meselelerdendir. Gençleri doğruya yönlendirmek için Hz. Peygamber'in yaşamında sayısız örnekler vardır.

İlk örneğimiz Enes b. Mâlik hakkındadır. Allah Rasûlu, genç Enes'i önemli bir iş için bir yere göndermiş, o da işi yapmaya giderken sokakta oynayan çocuklara rastlayarak oyuna dalıp işini unutmuştu. O esnada oyun oynadıkları yerden geçen Hz. Peygamber, Enes'in arkasından başını tutup gülümseyerek, *“Ya Üneys, haydi sana söylediğim yere git”* buyurmuş, Hz. Enes de *“Peki Ey Allah'ın Rasûlu, şimdi gidiyorum”* diyerek karşılık vermişti.⁷⁰⁵ Bu örnekte, Rasûlullah'ın karakterini oluşturan yumuşak huyluluk ve nezaket gençlerin bu sıfatlardan en çok nasiplendiğini göstermektedir.

Allah Rasûlu'nun kendisine rehberlik ettiği bir diğer genç sahâbî Abdullah b. Amr'dir. (ö. 65/648-85) Rasûlullah, vahyin ilk yıllarında Kur'ân ile karışmasın diye genel olarak kendi sözlerinin yazılmasını yasaklamıştı. Abdullah, Rasûlullah'dan (s.a.v.) işitmiş olduğu sözleri yazmaya devam edince bu durum sahâbîler tarafından olumsuz karşılanmış ve uygun görülmemişti. Bunun sebebi olarak Allah Rasûlu'nun hiç kimseye böyle bir görev vermemesi ve hadislerle vahyin karışma ihtimali olmasıydı. Abdullah (r.a.), kendisine karşı gösterilen tepki neticesinde Rasûlullah'a giderek yaptığı işi anlatınca O (s.a.v.), parmağıyla ağzını göstererek, *“Sen yaz, varlığımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki burdan hak olandan başkası çıkmaz”*⁷⁰⁶ buyurarak öğrencisinin talebini kabul etmiş ve hadislerin yazılmasına razı olmuştu. Allah Rasûlu, sözlerinin yazıldığını duyunca Abdullah'ı azarlamamış, kınamamış ve yazılan sözlerinin imha edilmesini istememiş, aksine hadisleri yazmaya devam etmesini söylemiş ve genç sahâbîyi hadisleri yazarak korumaya teşvik edip desteklemiştir. Bu örnekte Allah Rasûlu, genç sahâbîleri yetiştirirken onların ilgi ve yeteneklerini tespit ederek bu yeteneklerin geliştirilmesi konusunda onları yönlendirmiştir.

Bir başka örnek gençlik çağına yaklaşan Râfi' b. Amr ile ilgilidir. Râfi' (r.a.), bir gün ensarın hurmalarına taş attığı için Hz. Peygamber'in yanına getirilmişti. Allah Rasûlu, *“Evladım! Hurmaya niçin taş atıyorsun?”* diye sorunca, o da *“Yemek için”*

⁷⁰⁵ Müslim, “Fedâil” 54; Ebû Dâvud, “Edep” 1.

⁷⁰⁶ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, 5/313; Ebû Dâvud, “İlim” 3.

diyerek cevaplamıştı. Rasûlullah da “*Hurmaya taş atma altına düşenlerden ye*” diyerek onu doğru yola yönlendirmiş ve başını okşayarak “*Allah’ım, onun karnını doyur*” şeklinde duada bulunmuştu.⁷⁰⁷ Hz. Peygamber’in gençliğe yeni adım atan delikanlıları hoş görmesi, azarlamaması, kınamaması, uyarıp hatalarını düzeltmesi ve onlara yol göstermesi gençlere verdiği değerın açık örneğidir.

Bir diğer örnek, henüz namazın şartlarını tamamıyla öğrenmemiş genç sahâbî Muâviye b. Hakem hakkındadır. Muâviye (r.a.), Hz. Peygamber ile birlikte namaz kıldığını, o esnada cemaatten birinin aksırması sebebiyle “*Yerhamükallah!*” dediğini anlatıyor. Cemaatte bulunanların kendisine kötü bir şekilde baktığını, Hz. Peygamber’in ise, “*Şu namaz yok mu! Onun içinde insan kelimından bir şey konuşmak caiz değildir. Namaz ancak tekbîr, tesbîh ve kıraatten ibarettir*”⁷⁰⁸ buyurduğunu ifade ederek sözlerini şöyle tamamlıyor: “*Rasûlullah (s.a.v.), namaz bitince bana iyi davrandı, anam babam ona feda olsun, ben ondan ne önce ne de sonra, daha güzel öğreten bir öğretmen görmedim. Allah’a (c.c.) yemin olsun ki bana ne sövdü ne dövdü ne de azarladı.*”⁷⁰⁹ Rasûlullah’ın (s.a.v.) uyarı üslubunun mükemmelliğini gösteren bu örnekte O (s.a.v.), muhatap olduğu genci güç durumda bırakmamış ve onu mahcup etmemiş ve güzel bir dille uyararak doğru olana yönlendirmiştir. Bu duruma karşılık genç sahâbînin Hz. Peygamber hakkındaki son cümlesi ise Allah Rasûlu’nun kendisine verdiği değeri hissettiğinin apaçık göstergesi olmuştur.

Yine bir defasında Allah’ın (c.c.) yasaklarından birini yapmak isteyen bir genç, Allah Rasûlu’nun huzuruna gelerek, “*Ya Rasûlallah! Bana zina etmem konusunda izin ver*” deyince bu kötü sözü duyan sahâbîler onu azarlamış ve susturmuşlardı. Ancak Allah Rasûlu, onu azarlamadan oturtmuş ve “*Söyle bakalım, bir başka kişinin senin annen ile zina yapmasını ister misin?*” buyurunca genç, “*Hayır, asla istemem*” diye cevap vermiş Hz. Peygamber de “*Öyleyse hiç kimse annesine böyle şeyler yapılmasını istemez*” buyurmuştu. Hz. Peygamber (s.a.v.); daha sonra kızını, kız kardeşini, halasını, teyzesini bu şekilde tek tek sorunca delikanlı, hoşlanmayacağını söyleyerek hatasını anlamıştır. Hz. Peygamber de (s.a.v.) kendisine hayır dua ederek delikanlıyı uyarmıştır.⁷¹⁰ Bu örnekte de

⁷⁰⁷ Ebû Dâvud, “Cihâd” 92.

⁷⁰⁸ Müslim, “Mesâcid” 33.

⁷⁰⁹ Mübarekfürî, *Tuhfetü’l-ahvezî bi şerh-i Câmiu’t-Tirmizî*, 2/365.

⁷¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/545.

anlatıldığı gibi asıl hedef gençleri azarlamak, itmek, reddetmek değil, önemli olan onları bataklıklara düşmelerini engellemektir.⁷¹¹ Hz. Peygamber; o genci azarlamadı, reddetmedi, genci kırmadan güzel bir şekilde hatalarını düzeltti ve ikna yolunu tercih ederek gence değer verdiğini hissettirdi. Bu örnek, Hz. Peygamber'in olumsuz durumlardaki tavrını bize göstermektedir. Ayrıca gençleri ikna ederek etkili ve kalıcı sonuçlar hazırladığını ve ne şekilde gençleri kazandığını göstermektedir.

Yine arkadaşlarıyla beraber sefere çıkan Câbir, başından yara alan bir kişinin ihtilam olduğunu ve bu sebeple *“benim için teyemmüm ruhsatı varmı dır?”* diye sahâbîlere danıştığını aktarmıştır. Sahâbîler, bu soruya karşılık *“suyu kullanmaya güç yetirebilirsin”* diyerek teyemmüm konusunda ruhsat vermedikleri için, başından yaralanan kişinin gusûl aldıktan sonra hastalığının artması sonucu vefat ettiğini söylemiştir.⁷¹² Olay Hz. Peygamber'e anlatılınca şöyle buyurmuştur: *“Onu öldürdüler, Allah da onların canını alsın. Bilmediklerinde sorsalardı ya! Çünkü cahilliğin ilacı sormaktır. Onun teyemmüm yapması, yarası üzerine bir parça bez bağlayıp üstünü meshetmesi ve vücudunun diğer kısımlarını da yıkaması yeterliydi”*⁷¹³ Bu hadiste Allah Rasûlu, gençlere problemlerin çözüm konusunda bilgiler vererek neler yapılması gerektiğini anlatmıştır. Cehalet hastalığından ve probleminden kurtulmanın çaresi, insanların bilmediğini ehil olana sormasıdır. Nitekim Kur'an'da *“Şâyet bilmiyorsanız ilim ehline sorunuz”*⁷¹⁴ buyrulmuştur. Bu şekilde ilim ve eğitim yoluyla sıkıntının çözüleceği açıklanmıştır.

Bir diğer örneğimiz Allah Rasûlu'nun (s.a.v.) muhabbet duyduğu gençlerden Üsâme b. Zeyd, (ö. 54/674) ile ilgilidir. Üsâme (r.a.), Mekke fethinde bir kolye çalmış bir kadının⁷¹⁵ affı hususunda aracı olmak adına Hz. Peygamber'e gelmişti. Suç işlemiş bir kişinin asalet sahibi ve değerli biri olması sebebiyle suçunun görmezlikten gelinme talebi, Rasûlullah'ın minbere çıkıp şu konuşmayı yapmasına sebep olmuştu.

“Ey insanlar! Sizden öncekiler, kendilerine nüfuz sahibi ve önemli bir kişi suç işleyerek geldiğinde, ona ceza vermediler. Ancak nüfuz sahibi olmayan ve zayıf, güçsüz bir kişi suçlu

⁷¹¹ Ağırman, “Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı”, 406.

⁷¹² Nureddin es-sindi, *Hâşiyetü's-sindi alâ Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/202.

⁷¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/173; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Dârimî, *Sünen-i Dârimî*, thk. Hüseyin Selîm Esed, 1. Baskı (Riyâd: Dâru'l-Muğnî, 2000), “Tahâret” 70; İbn Mâce, “Tahâret” 93.

⁷¹⁴ el-Enbiyâ 21/7

⁷¹⁵ Bedreddin Ayni, *Umdetü'l-kârî*, 16/60.

olarak geldiğinde hemen cezalandırdılar. Bu adaletsizlikten dolayı helak oldular. Allah'a yemin ederim ki, hırsızlık yapan kızım Fatıma da olsa, onu cezalandırırım."⁷¹⁶

Önceki ümmetlerden Benî İsrâil'in böyle uygulamaları sebebiyle helâk olduğunu açıklayan Allah Rasûlu,⁷¹⁷ bu duruma kızdığı halde, aracılık yapmaya gelen Üsâme'yi utandırmamış, kırıcı söz söylememiş ve incitmeden tepkisini belirtmiştir.

Bir başka örnekte Ümmü Seleme'nin evladı Ömer'in yemek esnasında elini tabağın çevresinde dolaştırdığını gören Hz. Peygamber, *"Delikanlı, besmele çek, sağ elinle ve önünden ye!"*⁷¹⁸ şeklinde onu kırmadan uyarmıştır. Yine Abdullah b. Abbas bir gece Allah Rasûlu'nun eşi, teyzesi Meymûne bt. Hâris'in (r. anhâ) hânesinde kaldığını ve Hz. Peygamber'in gecenin bir kısmında kalkıp namaza durduğunu, kendisi de Rasûlullah'ın sol tarafına namaza durunca Hz. Peygamber, onun yerini değiştirerek sağ tarafına aldığını aktarmıştır.⁷¹⁹ Bu rivayette Allah Rasûlu, bir hata veya eksiklik gördüğünde onu düzeltmeye çalışmış ve bu uyarıyı kırmadan ve incitmeden yapmıştır.

Tüm bu örnekleri incelediğimizde Hz. Peygamber; gençleri kırmadan, azarlamadan, onları sabırla dinleyerek, dinin temel prensiplerine zıt davranışlar yapsalar dahi onları utandıracak şekilde eleştirmemiş, hata yaptıklarında uygun bir dille uyarmış ve hatalarını yüzlerine vurmamıştır. Yanlışları düzeltme hususunda Rasûlullah'ın zarafet ve kibarlık içerisinde davranış gösterdiği gâyet açıktır. Bu durum, gençlere verdiği değerden ileri gelmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.), uygulamalarında kalıcı çözüm yöntemleriyle gençleri kazanmıştır. Rasûlullah'ın gençleri hayra yönlendirmede uyguladığı yöntemlerden biri de onlara sadece yapıp yapmayacağı şeyleri söylemek yerine nasıl, niçin ve neden yapılacağını açıklamasıdır.

2.10. Gençlere Yumuşak ve Müsamahalı Davranması

Allah Teâlâ (c.c.) Kur'ân-ı Hakim'de *"Ya Muhammed! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"*⁷²⁰ ve *"Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir"*⁷²¹ âyetleri, Allah Rasûlu'nun şefkat ve affetme

⁷¹⁶ Buhârî, "Meğâzi" 55; Müslim, "Hudud" 8,9.

⁷¹⁷ Bedreddin Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 16/60.

⁷¹⁸ Buhârî, "Et'ime" 2; Müslim, "Eşribe" 108; İbn Mâce, "Et'ime" 8.

⁷¹⁹ Buhârî, "Ezân" 158; Müslim, "Salâtü'l-müsafirîn" 181.

⁷²⁰ el-Enbiyâ 21/107

⁷²¹ et-Tevbe 9/128

anlayışını uygulamak için görevlendirildiğinin açıkça belirtisidir. Yine “İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde def et. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşman olan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir”⁷²² ve “Sen kötülüğü en güzel bir şekilde def et...”⁷²³ gibi âyetlerde verilen mesaj, sana kötülük yapan kimseye iyilik yaptığın takdirde senin ona yaptığın bu iyilik onun kalbinde sana karşı kötü bir his bırakmayıp kalbinin arınmasına ve seni sevmesine, sana şefkat göstermesine sebep olur. Nitekim o adeta senin candan bir dostun, sana karşı şefkatli ve sana iyiliği itibarıyla yakın birisi olur.⁷²⁴ Bu da en büyük kazançtır şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca “Kullarıma söyle: (İnsanlara karşı) en güzel sözü söylesinler...”⁷²⁵ ve “Allah, zulme uğrayanın dile getirmesi dışında, çirkin sözün açıklanmasını sevmez”⁷²⁶ mealindeki âyetlerde ise dilimize sahip çıkarak güzel konuşmamız emredilmektedir. Allah Rasûlu’nun yumuşak bir huya sahip olması, çehresinin tebessüm ile dolu ve kibar bir dili olması sebebiyle hayatının her safhasında bu emirleri başarılı bir şekilde uyguladığını görüyoruz.

Allah Rasûlu’nun “İnsanlara acımayana Allah da acımaz”⁷²⁷ ile “Merhamet etmeyene merhamet edilmez”⁷²⁸ hadisleri, dinin vazgeçilmez ilkeleridir. Ayrıca bir diğer hadiste inananların birbirlerini sevmesi ve merhamet etmesi, rahatsızlanan bir organ sebebiyle acı çekerek uykusuz kalan bir bedene benzetilmiştir.⁷²⁹ Bu rivayetler; müslümanların birbirleri üzerindeki haklarını yüceltmek, onları merhamete, nezakete, birbirlerine yardım etmeye teşvik etmek içindir.⁷³⁰ Hadis kaynaklarında merhametin yüzlerce örneği bulunmaktadır.

Kalp katılığını yumuşatan, nefretin yerine muhabbeti oluşturan, kin ve düşmanlığı yok eden, müminleri birbirine yaklaştıran ve bağlayan şefkat ile merhamet duygusudur. Rasûlullah, yaşantısının her anında şefkat ve merhametin önderi olmuştur. İslâm’a giren veya girmeyen, dost olan veya düşman olan tüm insanların merhamet ve şefkatinden nasiplendiğini görmekteyiz. Nitekim Hz. Peygamber, torunları Hasan ve Hüseyin’i

⁷²² Fussilet 41/34

⁷²³ el-Müminûn 23/96

⁷²⁴ Hafız İbn Kesir, *İbn-i Kesir*, 6/246,247.

⁷²⁵ el-İsrâ 17/53

⁷²⁶ en-Nisâ 4/148

⁷²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 31/507,508; Müslim, “Fedâil” 66; Tirmizî, “Birr ve’s-sıla” 16; “Zühd” 48.

⁷²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 12/17,236; Müslim, “Fedâil” 65; Ebû Dâvud, “Edeb” 65; Tirmizî, “Birr ve’s-sıla” 12.

⁷²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 30/323,330; Müslim, “Birr ve’s-sıla” 65,66.

⁷³⁰ Nevevî, *Şerhu’n-Nevevî alâ Müslim.*, 16/139.

öperek okşadığı bir günde merhametten uzak bir kişi Rasûlullah'ın yanına gelmiştir. O'nun bu merhamet dolu davranışı sebebiyle hayretler içinde kalan adam, “*Benim on evladım var. Bunlardan birini dahi öpmedim*” deyince, Allah Rasûlu de “*Allah kalbinden merhamet duygusunu söküp almışsa ben ne yapayım*” buyurmuştu. Sonrasında ise “*Merhamet etmeyene merhamet edilmez*”⁷³¹ sözlerini söylemişti.

Kur'ân'da Rasûlullah'ın kaba ve katı olmadığı,⁷³² böyle olması durumunda çevresinden dağılıp gidecekleri uyarısı⁷³³ vurgulanmaktadır. Bu özelliği sebebiyle Allah Rasûlu, daima toplayıcı olmuş, insanlar da etrafında toplanmışlardır. İnsanları yetiştirirken etkili bir şekilde olumlu neticelere ulaşmanın usulü, “*(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, güzel öğütle, hikmetle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et*”⁷³⁴ ile “*Allah'ın merhameti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın*”⁷³⁵ âyetleridir. Hz. Peygamber (s.a.v.), muhatabına bir uyarıda bulunmak veya bir şeyler öğretmek istediği vakit önce onu yumuşatıp gönlünü kazanır, akabinde uyarısını yapar, sözlerini söylerdi. Olumlu olmayan durumlarda dahi ağırbaşlılık ve nezaketi korurdu. Allah Rasûlu (s.a.v.), öfkeleneyeceği durumlarda dahi sakin ve soğukkanlı olmaya dikkat eder, muhatabını ikna ederek bilgi vermeye çalışırdı.⁷³⁶

Bu konudaki ilk örnekte Hz. Peygamber (s.a.v.), İslâm nişaneleriyle istihza eden gençleri kibarlıkla kendi safına çekmiş ve onların müslüman olmalarına vesile olmuştu. Allah Rasûlu'nun müezzinliğini yapan Ebû Mahzûre'nin (ö. 59/679) hatırası şöyle ifade edilmektedir. Namaz için müezzinin ezana başlamasıyla Rasûlullah'a (s.a.v.) düşman olan ve kin kusan Kureyş'ten yaklaşık 10 genç, ezanı duyunca gizlenip istihza ederek müezzini taklit etmeye başlamışlardı. Aralarından bir gencin sesini beğenen Allah Rasûlu, gençleri yanına çağırarak ve teker teker ezan okutmuştu. Ebû Mahzûre'yi dinleyince ona ezanın lafızlarını öğretmiş, namaz için vakit geldiğinde eliyle alnını okşayarak ezan okumasını emretmişti. Rasûlullah, ezanı isteksiz okuyan Ebû Mahzûre'ye biraz para vererek duada bulunmuştu.⁷³⁷ Allah Rasûlu'nun bu davranışı sebebiyle

⁷³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 16/393; Buhârî, “Edeb” 18.

⁷³² et-Tevbe 9/128

⁷³³ Âl-i İmrân, 3/159

⁷³⁴ en-Nahl 16/125

⁷³⁵ Âl-i İmrân, 3/159

⁷³⁶ M. Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlâkı* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2008), 382.

⁷³⁷ İbn Mâce, “Ezân” 2; Nesâî, “Ezân” 5.

kalbinde nefret ve öfkeden eser kalmayan Ebû Mahzûre'nin tüm karşı duyguları tümüyle muhabbet ve sevgiye dönmüştü. O (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) elinin değdiği yerdeki saçları ne tıraş etmiş ne de ayırmış olduğu gibi bırakmıştı. Kalbi İslâm'a ısınmış olan Ebû Mahzûre, İslâm ile şeref bulmuş ve Allah Rasûlu'nden Harem-i Şerif'e müezzin olmayı istemişti.⁷³⁸ Bu olay, Rasûlullah'ın gençlerin kişilik inşasında uyguladığı sevgi, merhamet ve hoşgörüyü dayalı eğitim öğretim metodunun, muhatapların üzerindeki etkisini, nasıl bir değişim ve dönüşüm meydana getirdiğini gösteren dikkat çekici bir örnektir. Bu hâdisede, Hz. Peygamber'in genç yaştaki birinin yaptığı yanlıştan, güzel bir yöntem ile vazgeçirdiği görülmektedir. O'nun (s.a.v.) ezan ile dalga geçen bir delikanlıya ezanı öğretmesi, örnek alınması gereken bir durumdur.⁷³⁹ Allah Rasûlu, genç sahâbîleriyle iletişime geçerken onları tanımaya özen göstermiş, merhamet ve şefkatini onlardan esirgememiştir.

Tüm bu örnekleri değerlendirdiğimizde Rasûlullah, genç sahâbîlerini yetiştirirken onlara karşı davranışlarında; zorluğun yerine kolaylığı, sertliğin yerine yumuşaklığı, hoşgörüsüz davranmanın yerine müsamahayı tercih ederek onları muhabbet ile eğittiğini görüyoruz.

2.11. Gençlere Sır Vermesi

Sır kelimesi “gizli tutulan, saklanan, bir şeyin iç yüzü” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise genellikle birinin gizlediği, başka kimselerce duyulmasını istemediği, kendisi yahut bir başkasına ait özel bilgi için kullanılmaktadır.⁷⁴⁰ Hz. Peygamber, sözlerinde bu konunun önemine dikkat çekmiş, ashab da tutum ve davranışlarıyla bu konuyu önemsemişlerdir.

İlk örneğimiz genç sahâbî Enes b. Mâlik hakkındadır. Hz. Peygamber, genç Enes'e bir sır söylemiş, o da “*Artık ben o sırrı, Rasûlullah'dan başka kimseye bildirmedim. Yemîn olsun annem Ümmü Suleym de onu sordu ben o sırrı ona da bildirmedim*” diyerek o sırrı sakladığını söylemiştir.”⁷⁴¹ Aynı zamanda genç yaşında Allah Rasûlu'nun sırrına

⁷³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 24/98; Ebû Dâvud, “Ezân” 2.

⁷³⁹ Sarıcık, “Ebû Mahzûre”, 10: s. 180.

⁷⁴⁰ Mustafa Çağrı, “Sır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: s. 113.

⁷⁴¹ Buhârî, “İsti'zan” 46; Müslim, “Fedâilu's-sahâbe” 145.

sadık kalarak kimseye söylemeyen Enes (r.a.), bir kişinin takva sahibi olabilmesi için dilini tutması gerektiğini söylemiştir.⁷⁴²

Yine Hz. Peygamber, en yakınlarından ve onun yegâne sır sahibi olan Huzeyfe b. Yemân'a münafıkların isimlerini gizli olarak açıklamış, “*Ben sana bir sır vereceğim, onu asla kimseye söyleme!*” demiştir. Daha sonra münafıklardan bir grubu sayarak onların cenaze namazına katılmamasını öğütlemiştir.⁷⁴³ Huzeyfe, Hz. Peygamber’in kendisine güvendiği, kendisiyle birtakım sırlarını paylaştığı seçkin bir şahsiyettir. Huzeyfe (r.a.), sâhib-i sır diye nitelenmiştir.⁷⁴⁴ Rasûlullah’ın ashabının içerisinde nice sahâbîler varken sırlarını sadece Huzeyfe’ye açması ve ona bildirmesi genç sahâbî Huzeyfe’nin Rasûlullah katındaki derecesine işarettir ve gençlere güvendiğinin bir göstergesidir.

2.12. Değerlendirme

Allah Teâlâ’nın (c.c.) insana verdiği nimetlerin en önemlilerinden biri de gençlik nimetidir. Genç, bu dönem içerisinde elde ettiği tecrübe ve birikimlerle, hayatını tümüyle şekillendirebilir. Maddeler halinde açıkladığımız örneklerden anlaşılacağı üzere Allah Rasûlu, genç sahâbîler ile iyi ilişkiler kurmuş, onlara değer vermiş ve en muazzam biçimde onları yetiştirmiştir. Onların eğitimleriyle, evlilikleriyle ve tüm alanlardaki yaşantılarıyla çok yakın ilgi kurmuş, onların görüşleri, uyarı ve itirazlarını dikkate almıştır. Allah Rasûlu’nun samimi ilgisi, sıcak davranışı ve eğitim yöntem-metotları sebebiyle gençler; canını, malını, ailesini kısacası her şeylerini Allah için verebilecek bir duruma gelmişlerdir.

Allah Rasûlu’nun gençleri eğitirken belirli bir yol ve yöntem takip ettiğini ve bu vazifeyi en mükemmel şekilde yerine getirdiğini görüyoruz. Hz. Peygamber konuşurken veya sorulan soruları cevaplarken tane tane sayılabilecek şekilde, anlaşılır, sade ve ezberlenmeye uygun bir şekilde konuşmuş; İslâm’ı insanlara ulaştırırken de özlü sözlerle, dinleyenlerin anlayacağı şekilde belîğ ve etkili bir şekilde tebliğ etmiştir. Bir konuyu anlatırken vücut diline, jest ve mimiklere, ses tonuna son derece dikkat etmiş ve gerektiğinde bunları yerli yerince kullanmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber’in eğitimde

⁷⁴² İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 9/21.

⁷⁴³ Ebû Bekr Abdürrezzâk es-San’ânî Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 2. Baskı (Beyrut: Daru’t-Te’sıl, 2013), 10/277.

⁷⁴⁴ Çağrııcı, “Sır”, 37: s. 115.

başarısının sırrı ve yöntemi, ümmetine en güzel biçimde rol-model olmasıdır. Hz. Peygamber, gençlerin eğitirken onların özelliklerini, ihtiyaç, ilgi, beklenti, seviye, huy v.b. yönlerini dikkate almış onlara bu özellikler doğrultusunda eğitim vermiştir. Gençlerin fitratına ve ruh haline göre durumlarını gözeterek usandırmadan dengeli, kolaylık göstererek, açık ve anlaşılır şekilde eğitmiş müsamaha ve sabırla davranmıştır. Böylelikle bütün insanların örnek alacağı, başarılı genç sahâbîler ve nesiller yetiştirmiştir.

Yine gençlerin Hz. Peygamber'den işitecekleri güzel sözlerin ve hayır duanın gençlere olan muhabbetinin bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, onları psikolojik anlamda güçlü kılmaktadır. İnsan, başkaları tarafından önemsenmeyi sever, kendisini dinleyenlerin olması ve sözlerinin benimsenmesi hoşuna gider. Allah Rasûlu de özellikle fikirlerini ve görüşlerini önemseyen genç sahâbîlerle istişare etmiş, onların görüşlerine başvurmuş, onların fikirlerini, isteklerini ve tekliflerini dinlemiştir. Gençler de çekinmeden ona görüş ve fikirlerini açıklamışlardır. Zira bu uygulamanın gençlerin düşünce, yorum ve değerlendirme gibi becerilerini geliştirdiği, kişilerin kendi fikirlerinin sorulduğu kararları daha fazla sahiplendiği ve bu kararlarla ilgili durumlara itirazın az olduğu bir gerçektir.

Rasûlullah'ın gençleri hayra yönlendirmede uyguladığı yöntemlerden biri de onlara sadece yapıp yapmayacağı şeyleri söylemek yerine nasıl, niçin ve neden yapılacağını açıklamasıdır. Bu da eğitim-öğretimin kendisine aktarıldığı kişide, yaptığı işi bilinçli ve istekli yapmasına sebep teşkil etmektedir. Rasûlullah, genç sahâbîlerini yetiştirirken onlara karşı davranışlarında; zorluğun yerine kolaylığı, sertliğin yerine yumuşaklığı, hoşgörüsüz davranmanın yerine müsamahayı tercih ederek onları muhabbet ile eğittiğini görüyoruz. Hz. Peygamber gençleri eğitirken daima uygun zamanları gözetlediğini ve onları bıktıracak şekilde vaaz ve telkinlerde bulunmadığını unutmamamız gerekir.

Ayrıca Hz. Peygamber'in İslâm dininin tebliği konusunda mallarıyla, canlarıyla mücadele eden genç sahâbîleri cennetle müjdelemesi; çevresindeki gençlerle rahat iletişim kurarak onlara, kendisine şaka yapılma imkânı vermesi; ümmetini asla küçümsemekten, aralarında bir ayırım gözetmeden, olumsuz bir kelam etmeden tebessüm göstererek güler yüzlü olması; yanlışları düzeltme hususunda zarafet ve kibarlık içerisinde davranış göstermesi; sevgisini kimi zaman dille, kimi zaman da güzel

duygularla bizzat göstererek uygulaması; gençler ile ilişkilerinde önemli eğitim yöntemleri olarak istifademize sunulmuştur.

Günümüz eğitimcilerinin en büyük eksikliği, öğrettiği ve nasihat ettiği şeyleri kendisi yapmaması ve öğrencilere örnek olamamasıdır. Eğitim esnasında sözün tesir alanının artması, öncelikle söyleyenin uygulaması ve rol-model olma durumuna bağlıdır. Aktardığımız bu bilgiler eğitimciler tarafından uygulandığı takdirde geleceğimiz açısından olumlu katkılar sağlayacaktır. Ayrıca günümüz gençlerinin de ümmetin bugününü ve geleceğini şekillendirmede aktif bir rol almak için yüksek eğitilmiş ve bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Her genç hakikati aramalı ve talep etmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HZ. PEYGAMBER'İN GENÇ SAHÂBİLERE GÖREVLER VERMESİ

Allah Rasûlu, genç sahâbîlerini gelecek için yetiştirir, sorumluluklar verir ve verdiği görevlerin yapılıp yapılmadığını kontrol ederdi.⁷⁴⁵ Allah Rasûlu (s.a.v.); gençlerin beceri, yetenek ve kabiliyetlerini göz önünde tutarak önemli vazifeler vermek suretiyle mesuliyet bilinci gelişmiş bir gençliğin yetişmesini istemiş ve bu konuda gereken her türlü desteği vermiştir. Verilen vazifeleri en güzel bir şekilde yerine getirmede, görev verilen kişinin başarısı kadar o vazife için en uygun ve liyakatli kişileri görevlendirenlerin başarısı da söz konusudur. Kendisine îmân eden insanları olumlu ve olumsuz yönleriyle çok iyi tanıyan Allah Rasûlu, görev verirken de ümmetin geleceği adına en büyük başarıyı sağlayacak liyakatte olan genç sahâbîleri tercih etmiştir.

Rasûlullah, etrafındaki genç sahâbîlere verdiği çok önemli vazifelerle onlara ne kadar çok itimat ettiğini ve onları ne kadar çok önemseydiğini göstermiştir. Böylece bu genç sahâbîlerden valiler, ülkeleri fetheden komutanlar, diplomatlar, kadılar, öğretmenler v.b. önemli görevleri layıkıyla yerine getiren müminler çıkarmıştır. Allah Rasûlu'nun (s.a.v.) gençlere karşı onurlandırıcı, yüreklendirici, toleranslı ve güvene dayalı yaklaşımı gençlerin öz güvenleri yüksek birer fert olmalarında ve güçlü bir kişilik geliştirmelerinde büyük bir değere sahiptir. Hz. Peygamber'in görev verdiği gençler için bizzat örnek kendisi olmuştur. Ayrıca görevlendirme yaparken insanlar arasında ayrımcılık yapmayıp önce liyakati tercih ettiğine şahit olmaktayız.⁷⁴⁶

Verilen bu vazifeler içerisinde özellikle yöneticilik vazifesi, büyük bir mesuliyet gerektirmekte ve bu mesuliyeti yerine getirmeyenler için âhirette bir cezanın beklediğini unutmamak gerekir. Allah Rasûlu (s.a.v.), yöneticiliğin istenebileceğini lakin yöneticiliğin kıyamette pişmanlık olacağını belirterek bazı sahâbîlere yöneticilik görevi vermemiştir.⁷⁴⁷ Verdiği bu kararda tevdi edilen görevleri gerektiği gibi yapamayacak olanlar ve zayıf olmaları sebebiyle bu işe ehil olmayan bazı sahâbîlerin durumu göz önünde bulundurulmuştur.⁷⁴⁸

⁷⁴⁵ Ağırman, "Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı", 404.

⁷⁴⁶ Şahin, *Hz. Peygamber'in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözettiği Kriterler*, s. 7.

⁷⁴⁷ Buhârî, "Ahkâm" 7.

⁷⁴⁸ Bedreddin Ayni, *Umdetü'l-kârî*, 24/227; Komisyon, *Hadislerle İslâm*, 7/218.

3.1. Görev Verilen Gençlerin Özellikleri

İnsanları idare etmek, ülke yönetmek, savaşlarda komutanlık yapmak, hâkimlik ve muallimlik yapmak, İslâm'ı tebliğ etmek v.b. Hz. Peygamber'in verdiği görevlerin hakkıyla yerine getirilmesi için bazı vasıf ve kabiliyetlere sahip olmak gerekmektedir. Aksi takdirde sonu hüsrân olan durumlar ortaya çıkabilir. Nitekim bir gün Zeyd b. Sâbit, Hz. Peygamber'in yanında yöneticilik ne kötü şey demesi üzerine, O (s.a.v.), *"Yöneticilik hakkı olanı ve helali alan kişi için ne güzeldir! Hakkı olmayanı alan bu sebeple ahirette kaybedecek kişi için ne kötü şeydir!"*⁷⁴⁹ buyurmuştur. Hz. Peygamber, bulunduğu konumun kendisine emanet verildiği bilinciyle bu görevi hakkıyla yapan kimseleri müjdelemiş, hakkını veremeyen ve emanete ihânet eden kimseleri de uyarmıştır. O (s.a.v.), gençlere görev verirken bazı kriterleri ön planda tutmuştur. Bu kriterlere maddeler halinde kısaca değineceğiz.

3.1.1. Ehliyet ve Liyakat

Önemli işler için görevlendirilen kişilerin muhakkak bazı vasıflara sahip olmaları gerekmektedir. Bunlardan birincisi belki de en önemlisi, görev verilen kişinin işin ehli olması ve liyakat sahibi olmasıdır. İşlerin, ehil olan kimselere verilmesi gerektiği Kur'an-ı Hakîm'de, *"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor..."*⁷⁵⁰ şeklinde buyrulmaktadır. Allah Rasûlu'nun *"İşler ehli olmayan kimselerin elinde olduğu vakit kıyameti bekleyin"*⁷⁵¹ buyruğu ise görevlendirmelerde ehliyet ve liyakatin önemini göstermektedir. Çünkü görevin başarı ile sonuçlanması, kapasite ve yeteneğe bağlıdır. Hz. Peygamber de görev verirken bu hususa çok dikkat etmiştir. Ayrıca, *"Kur'an'ı en iyi okuyanınız size imamlık etsin"*⁷⁵² hadisi, önemli işleri yapacak kişilerin bir vasfı olması gerektiği, bazı insanların bazı işlere uygun olmadığını ortaya koymaktadır. Allah Teâlâ (c.c.), dini tüm insanlara ulaştırması için bu göreve ehil olan kişileri peygamber olarak seçtiği gibi, Allah Rasûlu de eğittiği sahâbîlerden ehliyet ve liyakati önceleyerek ehil olanlara görevler vermiştir.

⁷⁴⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 5/127.

⁷⁵⁰ en-Nisâ 4/58

⁷⁵¹ Buhârî, "İlim" 2.

⁷⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/295; Müslim, "Mesacid" 291; Ebû Dâvud, "Salât" 61; İbn Mâce, "İkâmetü's-salavât" 46.

Habeşistan hicreti için kafilâ başkanı olarak görevlendirilen ve İslâm adına konuşan Cafer b. Ebî Tâlip, bu işe ehil olması sebebiyle Necaşi'yi rahat bir şekilde kabullendirmiş, İslâm'ın ilk öğretmeni olarak görevlendirilen Mus'ab b. Ümeyr (r.a.), yine işinin ehli olması sayesinde başarılı olmuş ve birçok kişinin İslâm ile şereflenmesine vesile olmuştur. İşin ehli olmak sadece bilgi sahibi olmak ile değil samimiyet, vefakarlık, yüce ahlak, güçlü irade, güzel örneklik ve sabır ile birlikte anlam kazanmaktadır. Bir kimsede gerekli ilmi birikim ve bu vasıflar olmadan bu işin üstesinden gelmesi mümkün değildir.

Hz. Peygamber, bazı sahâbîlere önemli vazifeler verirken kendilerine bu görevlerin verilmesini arzu eden bazı sahâbîleri de bu görevlerden sakındırmıştır. Örneğin, *“Ben de valilik yapabilirim”* diyerek böyle bir göreve getirilmeyi arzulayan Ebû Zer'e (ö. 32/653) Allah Rasûlu (s.a.v.), *“Ebû Zer! Sen zayıf birisin. Bu valilik bir emanettir. Gerçekten kıyâmet gününde o kepezelik ve pişmanlıktır. Yalnız onu hakkı ile alarak o hususta üzerine düşeni yapan müstesna!”*⁷⁵³ buyurarak onu yöneticilikten sakındırmıştır. Bu hadis, özellikle yöneticilik görevlerini yerine getiremeyecek kadar zayıf olan kimseler için uzak durması gereken emanetlerdendir. Utanç ve pişmanlık ise buna layık olmayan kişi için geçerlidir. Eğer bu görev adaletle yapılmazsa Cenab-ı Hak kıyamet günü onu rezil eder, ifşa eder. Kendisi de görevinde ihmal ettiği şeylerden dolayı pişman olur. Kim yöneticiliğe lâyıksa ve bu görevde adaletli olursa onun için ahirette büyük bir mükâfat ve karşılık olacaktır.⁷⁵⁴ Benzer bir rivayette Hz. Peygamber, *“Vallahi, biz bu yönetim işine ne onu isteyen birini tayin ederiz, ne de ona hırs gösteren birini!”*⁷⁵⁵ buyurmuştur. Ayrıca bir görev talebinde bulunmayan Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi ise (ö. 42/662) Yemen'e vali olarak görevlendirmiştir.⁷⁵⁶ Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Zer'in karakterini, huyunu beğendiği halde dünya hayatına önem göstermeyip zühd hayatı yaşaması sebebiyle, *“Sen zayıf birisin”* buyurarak, valilik görevi için gereken kudret ve kuvvet vasıflarının Ebû Zer'de olmadığını îma etmiştir. Bu vasıflarla da yapılan yanlış ve kötülüğe engel olamayacağı kanaati sunmuştur.⁷⁵⁷ Halbuki Hz. Peygamber (s.a.v.), Ebû Zer hakkında, *“Şu gök kubbenin altında ve yeryüzünün üstünde Ebû Zer'den doğru sözlü kimse yoktur”*⁷⁵⁸

⁷⁵³ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, “Siyer” 2; Müslim, “İmâre” 16; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/103.

⁷⁵⁴ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim.*, 12/210.

⁷⁵⁵ Buhârî, “Ahkâm” 7.

⁷⁵⁶ Buhârî, “İstîtâbetü'l-mürteddîn”, 2.

⁷⁵⁷ Azimâbâdî, *Avnu'l Ma'bûd*, 8/50.

⁷⁵⁸ Tirmizî, “Menâkib” 36.

buyurarak sevgisini dile getirmiştir. Böyle olduğu halde Allah Rasûlu, Ebû Zer'in talep ettiği vazifeyi tam anlamıyla yapamayacağını düşünerek bu isteği güzel bir dille red etmiştir. Bu hâdise, yönetici görevlendirirken Rasûlullah'ın ne kadar dikkat ettiğini anlatmaktadır.

Kısaca ehliyet ve liyakat, yöneticilik yapacak kişinin mesuliyetlerini ve vazifelerini tam anlamıyla başarılı bir şekilde yerine getirebilecek özelliklerin bulunması manasına gelmektedir. Yani kişinin, sorumluluk verilerek aldığı bu görevi hakkıyla yapabilecek donanım ve bilgiye, elinin altındakilerin hak ve hukuklarını koruyabilecek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek kabiliyet ve güce, adalet ve hakkı uygulayabilecek kararlılığa, liderlik yaptığı toplumu idare edebilecek vasıflara sahip olması gerekmektedir.

3.1.2. Görev ve Sorumluluk Bilinci

İslâm dini, yöneticilik yapacak kişiler için aldıkları mesuliyeti yerine getirme konusunda hassas davranmayı emretmiş ve bu görevi yapacaklara sorumluluklarının ağırlığını hatırlatmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.), yöneticilerin mesuliyetini, *“Hepiniz tıpkı bir çoban gibisiniz ve hepiniz sorumluluğunuz altındakilerden mesulsünüz. Yönetici de tıpkı bir çoban gibi idaresi altındakilerden sorumludur...”*⁷⁵⁹ örneğiyle hatırlatmış ve yönetici olanların elleri altındaki kişilere karşı mesuliyetlerine dikkat çekerek onlara istedikleri gibi davranamayacakları konusunda uyarmıştır. Yöneticilik yapan kimsenin sorumlulukları; toplumun içine düştüğü problemlere çözüm aramak, onların sorunlarına karşı duyarlı olmak ve toplumun menfaatini gözetmektir. Bir yönetici, görev ve sorumluluğun bilincinde olarak idaresi altındakilerin huzur ve mutluluğunu sağlamaya, halkı ve yönetimi adaletle idare etmeye, mazlumun hak ve hukukunu muhafaza etmeye ve halkın ihtiyaçlarını giderecek her türlü imkânı sunmaya gayret etmelidir.⁷⁶⁰

Hz. Peygamber, görev ve sorumluluk bilincinin gençlik dönemindeki önemini belirtip, *“Beş şey gelmeden önce, beş şeyin değerini bilin”* buyurarak değeri bilinmediği takdirde pişman olunacağı belirtilmiştir. Değeri bilinmesi gereken maddeler içinde ihtiyarlık gelmeden önce gençliğin kıymetinin bilinmesi istenmiştir.⁷⁶¹ Kısaca gençliğin

⁷⁵⁹ Buhârî, “Ahkâm” 1; Müslim, “İmâret” 20; Tirmizî, “Cihâd” 27.

⁷⁶⁰ M. Yaşar Kandemir v. dğr., *Riyâzü's Sâlihîn Şerhi Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 2/345.

⁷⁶¹ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/400; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/341.

gelip geçici bir dönem olduğu ve faydalı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir.

3.1.3. Adalet

Hız. Peygamber, görev verdiği kimselerin özellikle de yönetici olarak görev yapacak kimselerin halka karşı adaletle davranması gerektiğini bildirmiş, görevlendirme yaparken bu kavramı ön plana almıştır. Rasûlullah (s.a.v), kıyamet gününde hiçbir gölgenin olmadığı bir yerde arş-ı a'lâ'nın altında gölgelenecek yedi grup insanı anlatırken bunların ilk sırasında "adaletli imam" (yönetici) zikretmiştir.⁷⁶² Bir başka rivayette, "*Kıyamet gününde Allah'a iman edenlerin en yakın olanı ve en sevimlisi adil hükümdardır. Allah'a en uzak olan ve en çok kızdığı kimse ise zâlim hükümdardır*"⁷⁶³ buyurarak kıyamet günü bu görev için en büyük kurtuluş vesilesinin adalet olduğunu açıklamış ve yöneticilikte adaletin öneminden bahsetmiştir.

3.1.4. Fiziki Gelişim

Erginlik çağına ulaşan bir genç, fiziki açıdan yetişkin bir kişinin elde ettiği güç ve kuvvete sahip olur. Bedenlerinin gelişimiyle birlikte yetişkinlerin görevlerini yapabilecek seviyede olurlar. Özellikle güç gerektiren askerlik gibi görevlere ilgi duyarlar. Allah Rasûlu (s.a.v.), gençlerin dönemsel özelliklerine dikkat ederek onlara değişik yerlerde görevler vermiştir. Örneğin, ensar çocukları her sene Hız. Peygamber'e arz edilir ve bu kimselerin içinden buluş çağına eren, güç ve kuvveti yerinde olan kimseler, savaşlarda bulunacak askerler arasına katılırdı. Delikanlıların Hız. Peygamber'e arz edildiği bir dönemde gençlerden biri asker olarak kabul edilmiş, Semere isimli bir delikanlı ise askerler arasına alınmamıştı. Semere bundan ötürü "*Ya Rasûlullah siz onu gönderiyor beni geri çeviriyorsunuz öyle mi? Eğer siz beni onunla güreştirseniz ben onu yenerim*" demişti. Allah Rasûlu, onları güreş yaptırmış; Semere, güreşte genci yenince askere alınmıştı.⁷⁶⁴ Bu hadisten anlaşıldığı üzere Hız. Peygamber, genç sahâbîlere bir görev vereceği zaman onların fizyolojik gelişimini dikkate almıştır. Genç sahâbîlere sorumluluklar verirken onların üstesinden gelebilecekleri vazifeler vermiş, bu sayede gençlere güven aşılarken aynı zamanda toplumun değişik bölgelerinde görevlendirmiştir.

⁷⁶² Buhârî, "Ezân" 36; Müslim, "Zekât" 91; Tirmizî, "Zühd" 53.

⁷⁶³ Tirmizî, "Ahkâm" 4.

⁷⁶⁴ Heysemi, *Mecmau'z-zevaid ve Menbau'l-fevaid*, 5/319.

Yukarıdaki bilgileri değerlendirdiğimizde, Hz. Peygamber gençlere görev verirken; o görev için ehil olan, liyakatli, adalet sahibi, sorumluluk bilinci olan ve güç ve kuvveti yerinde olan kabiliyetli gençleri seçmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uygulamalarına baktığımızda görev verdiği kişilerin önemli niteliklerinin tesbiti konusunda ek olarak şu ilkeleri de sayabiliriz; ahde vefa, bağışlama, disiplin, doğruluk, edep ve nezaket, ehliyet ve liyakat, emanet, fedakârlık, hitabet, iffet, ihlas, infak ve cömertlik, itaat, kanaat, müsamaha, sabır, sadakat, sırdaşlık, sorumluluk, şefkat ve merhamet, takva, tevazu, züht gibi ilkeler bunlardan bazılarıdır. Bu ilkeleri daha da fazılaştırabiliriz.⁷⁶⁵ Bunlar aynı zamanda bir müminde bulunması gereken ölçülerdir. Bu ölçülere müminin günlük yaşamında ve çevreyle ilişkilerinde ihtiyacı bulunmaktadır.

3.2. Hz. Peygamber'in Gençlere Verdiği Görevler

İslâm dininde, bir müslüman diğer bir müslümana karşı sorumludur. Bu nedenle Hz. Peygamber, *"İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır"*⁷⁶⁶ buyurarak hem İslâm'a hem de müslümanlara katkı sağlamak adına onlara çeşitli görevler vermiştir. Onlara görev vereceği zaman da o kimsenin bu görevi yerine getirebilecek niteliklere sahip olmasına dikkat etmiştir. Hz. Peygamber'in gençlere verdiği görevleri önem sırasına göre aşağıda aktarmaya çalıştık.

3.2.1. Valilik Görevi

İslâm devleti büyüyerek sınırları genişledikçe, idari bakımdan bir yapılanma zorunluluğu doğdu. İlk zamanlar sadece Medine'den müteşekkil olan İslâm devleti zamanla bütün Arabistan'ı kaspayacak şekilde sınırlarını genişletti. Sınırları genişlemiş olan devletin başkanlığını, ilk günlerden itibaren Hz. Peygamber yapıyordu. Fetihlerle birlikte, İslâm topraklarına katılan bölge ve şehirlerin idaresinde valiler tayin edilme zorunluluğu oluşmuştu.⁷⁶⁷ Hz. Peygamber de (s.a.v.) bu zorunluluk karşısında bölgeyi iyi bilen veya orada yetişen kimseleri özellikle İslâm'la şereflenmiş eski yöneticileri görevlendirmişti. İslâm toprakları gelişip müslümanlar siyasal, ekonomik ve sosyal yönden güçlenmeye başlayınca Hz. Peygamber, valileri merkezden göndermeye

⁷⁶⁵ Adnan Demircan, *Hz. Peygamber (sav) ve Görevliler* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2023), s. 79-83.

⁷⁶⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 12/453.

⁷⁶⁷ Seyfullah Kara, *Hz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Gençlik* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996), s. 92.

başlamıştı.⁷⁶⁸ Allah Rasûlu, vali olarak gönderdiği sahâbîleri aynı zamanda bulundukları bölgede çıkan problemleri çözmelerini, askerî ve yargı faaliyetlerini yürütmelerini, zekât ve diğer vergilerin toplanarak gerekli yerlerde harcamalarını, dinî görevleri yerine getirmelerini ve İslâm'ın hükümlerini öğretmelerini emretmiş;⁷⁶⁹ bu görevleri yaparken de insanlara kolaylık göstermelerini, işleri zorlaştırmadan nefret ettirmeden müjdeleyerek görevlerini yapmalarını tavsiye etmiştir.⁷⁷⁰

Hiz. Peygamber, vali olarak genç sahâbîleri görevlendirirdi. Görevlendirilen gençlerin en önemlilerinden olan, o sıralar 26-27 yaşlarında bulunan ve Yemen'e vali olarak gönderilen⁷⁷¹ Muâz b. Cebel'dir. Rasûlullah, onu Yemen bölgesine vali olarak uğurlarken aralarında önemli bir konuşma geçmiş, bu konuşma hüküm hiyerarşisi açısından son derece önemliydi. Bir gün Allah Rasûlu, Muâz'a (r.a.) bir dava geldiğinde ne ile hükmedeceğini sorunca Muâz, *"Allah'ın kitabına göre hüküm veririm"* der. Rasûlullah, *"O'nda aradığını bulamazsan ne ile hükmedersin?"* diye sorunca Muâz da *"Rasûlullah'ın sünneti üzere hükmederim"* der. Allah Rasûlu, *"Eğer aradığını orada bulamazsan ne yaparsın?"* diye sorunca bu defa Muâz, *"Kendi icithadıyla hükmederim"* der ve Rasûlullah, onun bu samimi cevaplarından dolayı hoşnut olur.⁷⁷² Hiz. Peygamber'in genç sahâbîye art arda kısa ve öz bir şekilde sorular sorması, bir kişiyi eğitirken izlenmesi gereken yolu ve insanların davalarını nasıl çözümlenmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Valilik görevi verilen diğer genç sahâbî Attâb b. Esîd'dir. (ö. 13/634)⁷⁷³ Mekke'nin fethinden sonra 20 yaşlarında iken Mekke'ye vali tayin edildiği ve maâşa bağlandığı rivayet edilmiştir.⁷⁷⁴ Hiz. Peygamber, Attâb'ı vali olarak görevlendirmiş ve *"Seni kime görevlendirdiğimi biliyor musun"* diye sormuş, Attâb da *"Allah ve Rasûlu daha iyi bilir!"* diye cevap verince Allah Rasûlu, Mekkeliler'i îma ederek, *"Seni ehliullah'a görevlendirdim"* demişti. Yine aynı sene (8/630) Attâb, Hiz. Peygamber'den hac için görevlendirme olmaksızın insanlara hac görevini de yaptırmıştı.⁷⁷⁵

⁷⁶⁸ Ünal Kılıç, "Vâlî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/493.

⁷⁶⁹ Demircan, *Hiz. Peygamber (sav) ve Görevliler*, s. 32.

⁷⁷⁰ Buhârî, "Cihâd" 161; Müslim, "Cihâd" 7.

⁷⁷¹ Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 411.

⁷⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/333,382,417; Ebû Dâvud, "Akdiyye" 11; Tirmizî, "Ahkâm" 3.

⁷⁷³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 17/162; Atar, "Attâb b. Esîd", 4: 93.

⁷⁷⁴ Ağırman, "Hiz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı", 405.

⁷⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/35.

Bir diğerk genç vali Osman b. Ebû'l-Âs'tır. (ö. 51/671) Hz. Peygamber, onu Tâif bölgesine vali olarak görevlendirdiğı zaman bazı tavsiye ve uyarılarda bulunarak, “Ey Osman! Namazı hafif kıldır ve halkı, içlerindeki en zayıf kişiye göre hesapla. Çünkü şüphesiz onların içinde büyük, küçük, hasta, (evi) uzak ve iş-güç sahibi olanlar vardır” buyurmuştur.⁷⁷⁶ Hz. Peygamber yaptığı bu uyarılarda, görevlendirilen genç sahâbîlerden toplumun sosyolojisini dikkate almaları gerektiğini vurgulamış, özellikle toplu olarak yapılan ibadetler veya muamelelerde en zayıfın gücüne tabi olmak gerektiğini anlatmıştır. Çünkü güçlü olan bir kimse, her zorluğa dayanabilirken zayıf olan kimsenin durumunu gözetmek daha mühimdir.⁷⁷⁷

Vali olarak görev verilen genç sahâbîlerden Amr b. Hazm (ö. 53/673) ise 17 yaşlarındayken Hârisoğulları ve Nocrân'a görevlendirilmiştir. Amr (r.a.), onlara İslâmî hükümleri, Allah Rasûlu'nun sözlerini ve uygulamalarını gösteriyor, kavminin zekâtını topluyordu. Rasûlullah (s.a.v.), ona kendisinden söz aldığı ve emirlerini bildirdiğı, ilim ehlinin arasında meşhur olan bir mektup yazmıştır.⁷⁷⁸

Tüm bu örnekleri incelediğimizde Hz. Peygamber, böylesine önemli bir görevi gençlere vererek onlara sorumluluk şuuru kazandırmış ve onlara güven duygusunu aşlamıştır. Ayrıca bir bölgeyi, bir şehri idare edecek kimselerin bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bunun en önemlilerinden biri tecrübedir. Tecrübenin, yaştın ilerlemesiyle beraber artacağını düşündüğümüzde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tecrübesiz olmalarını göz önüne alarak gençlere böyle önemli görevler vermesi, onlara güvendiğinin ve değer verdiğini göstermektedir.

3.2.2. Komutanlık Görevi

Komutan, bir ordu veya birliğin sevk ve idaresini yapan kişidir. Allah Rasûlu'nun bizzat yönettiğı, emir ve kumanda ettiğı 27 savaş gerçekleşmiştir. Kendisinin katılmadığı, ashabının emir komuta ettiğı seriyye sayısı ise 47'dir.⁷⁷⁹ Gazve ve seriyyeler siyasi, ekonomik, dini, güvenlik ve istihbari amaçlarla düzenlenmiştir.⁷⁸⁰

⁷⁷⁶ İbn Mâce, "İkâmetü's-salât" 48.

⁷⁷⁷ Nureddin es-sindi, *Hâşiyetü's-sindi alâ Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/312.

⁷⁷⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 5/318.

⁷⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 2/5.

⁷⁸⁰ Şahin, *Hz. Peygamber'in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözettiği Kriterler*, s. 113.

Hiz. Peygamber (s.a.v.), savaşlarda sahâbîlerini cihâd için motive ederken aynı zamanda orduya komutanlık etmiştir. Bedir Savaşı'nda ordunun önünde ve muzafferiyetleri konusunda dua etmesi;⁷⁸¹ Uhud'da düşman birliklerine ok atan Sa'd b. Ebû Vakkâs'a, (ö. 55/675) *"At! Anam babam sana feda olsun!"* diyerek ashabını cesaretlendirmesi;⁷⁸² Huneyn'de Hevâzin kabilesi okçuları ok yağdırırken Hiz. Peygamber'in yüreklilikle meydana çıkarak, *"Ben peygamberim, bu yalan değil. Ben Abdülmüttalib oğhuyum!"*⁷⁸³ diyerek İslâmî davayı haykırması, Allah Rasûlu'nün savaşlarda ashabının daima yanı başında, onlarla birlikte olduğunu göstermektedir. Hiz. Peygamber (s.a.v.), genç sahâbîlere çok mühim ilkeler aşılamış ve onlar bu ilkeler sebebiyle yüksek seviyelere gelmişler, çok zor şartlarda cihad etmişler, düşman ile ön saflarda çarpışmışlar ve subay olarak da önemli başarılar elde etmişlerdir.

Hiz. Peygamber, genç sahâbîlerini seriyyelere komutan olarak görevlendirirken onların cesaretli, tecrübeli, ehliyet ve liyakat sahibi olmalarına; görevlerinde sorumluluk bilinci taşımalarına dikkat etmiştir. Aynı zamanda görevlendirilen gençlerin askeri bilgi, liderlik, samimiyet, akıl, ileri görüşlülük gibi vasıflarının da etkili olduğunu söyleyebiliriz.⁷⁸⁴ Hiz. Peygamber (s.a.v.), kumandanlık hususunda farklı kimseleri görevlendirdiği aktarılmıştır. Hicret sonrası ilk seriyyelerde muhacirden bazı sahâbîler görevlendirilirken, daha sonraları ise ensardan bazı sahâbîlere bu vazife verilmiştir.⁷⁸⁵

İlk örneğimiz Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674) hakkındadır. Allah Rasûlu (s.a.v.), vaktiyle azatlı kölesi Zeyd'i aralarında ileri yaşıta sahâbîlerinde bulunduğu bir topluluğa kumandan olarak görevlendirmişti. Ancak sahâbîlerin bazıısı onun komutan olması konusunda şüpheye düşmüşlerdi. Daha sonraları ise Allah Rasûlu, Zeyd'in oğlu Üsâme'yi Rum'lar ile savaşa hazırlanan orduya kumandan olarak görevlendirmiş, sahâbîler ise yaşıнын küçüklüğü sebebiyle endişe etmişlerdi. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu:

*"Siz şimdi Üsâme'nin komutanlığı hususunda ileri geri konuşuyorsunuz. Bundan önce babasının komutanlığı hususunda da konuşmuştunuz. Allah'a yemin olsun ki Zeyd, bu göreve nasıl lâıık ve insanların bana en sevimlilerinden idiye hiç şüphesiz Üsâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir."*⁷⁸⁶

⁷⁸¹ Buhârî, "Meğâzi" 4.

⁷⁸² Buhârî, "Cihâd" 78; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 42; Ebû Dâvud, "Salât" 129; Tirmizî, "Edeb" 61; "Menâkıb" 27.

⁷⁸³ Buhârî, "Cihâd" 61.

⁷⁸⁴ Şahin, *Hiz. Peygamber'in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözetdiği Kriterler*, s. 113.

⁷⁸⁵ Demircan, *Hiz. Peygamber (sav) ve Görevliler*, s. 39.

⁷⁸⁶ Buhârî, "Fedâilü's-sahâbe" 18; "Meğâzi" 88; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe" 63; Tirmizî, "Menâkıb" 40.

Bu rivayet, Rasûlullah'ın genç kesimin özgüven problemlerini çözdüğünü, insanların onlara olan güvensizlik duygusunu yok ettiğini ve onlara önemli görevler verdiğini göstermektedir. Aynı zamanda Allah Rasûlu, endişeleri telafi etmekle birlikte onu yüreklendirmişti.⁷⁸⁷ Üsâme'ye komutanlık görevi verildiğinde 18 yaşındaydı.⁷⁸⁸

Allah Rasûlu'nun görevlendirdiği diğer komutan Zübeyr b. Avvam'dır. (ö. 36/656) Zübeyr, Mekke fethi için cihada giden İslâm birliklerinin muhacirlerden oluşan sol kanadını kumanda etmiştir.⁷⁸⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.), Mekke'ye ordusuyla birlikte şehrin kuzey tarafından giriş yapan genç komutan Zübeyr'e ve diğer komutanlara zorunlu olmadıkça savaş yapmamalarını, kaçan kişileri takip etmelerini, esir ve yaralıları katletmemelerini emretmiştir.⁷⁹⁰ Mekke'nin fethinde (630) Zübeyr, 35 yaşlarında genç bir sahâbîdir.

Yine genç sahâbî Sa'd b. Ebi Vakkas, (ö. 55/675) Harrâr Seriyyesi'nde komutan olarak görevlendirilmiştir.⁷⁹¹ Hz. Peygamber, Kureys'e ait bir kervanın Harrâr bölgesinden ilerleyeceğini öğrenince hicrî 1. yılın Zilkade ayında (623) Sa'd'ı 20 muhacirden oluşan bir birliğe komutan olarak Harrâr'a görevlendirmişti. Bölgeye ulaşan Sa'd, Allah Rasûlu'nun Harrâr bölgesinden fazla uzaklaşmamalarını ikaz etmesi sebebiyle kervanı izlemeyi bırakıp Harrâr'dan geri döndüler.⁷⁹² Sa'd, Harrâr Seriyyesi'nde (623) otuz yaşlarında idi.

Bir diğer örnekte Hz. Peygamber, hicrî 6. (628) senesinde Esedoğulları'na misilleme olması için hazırlanan 40 kişiden oluşan bir birliğe Ukkâşe b. Mihsan'ı (ö. 11/632) kumandan tayin etmişti. Kumandanın adıyla da bilinen bu seriyye genel itibarıyla Gamre Seriyyesi (627) diye bilinmektedir. Müslümanların baskınına uğrayan müşrikler dağılıp kaçtılar. Sa'd'ın kumanda ettiği birlik, müslümanların hiçbir kayıp vermediği bu seferde 200 deve ganimet ile Medine'ye döndüler.⁷⁹³ Ukkâşe, Gamre Seriyyesi'nde 39

⁷⁸⁷ Komisyon, *Hadislerle İslâm*, 6/394.

⁷⁸⁸ Hökelekli, "Hz. Muhammed ve Gençlik", s. 54.

⁷⁸⁹ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/801.

⁷⁹⁰ Nebi Bozkurt- M. Sabri Küçükaşçı, "Mekke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: s. 558.

⁷⁹¹ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 1/600.

⁷⁹² İbrahim Sarıçam, "Harrâr Seferi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: s. 242.

⁷⁹³ Mustafa Ağırman, "Gamre Seferi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: s. 342.

yaşlarında idi. Ayrıca Ukkâşe, hicrî 9. (631) senesinde Kudaa kabilesinin Benî Uzre ve Benî Beli kollarına üzerine istiharat için bulgu toplamak niyetiyle yapılmış Cinâp Seriiyesi'ne komutanlık yapmıştır.⁷⁹⁴

Bir başka örnekte Hz. Peygamber, hicrî 8. yılın Şâban ayında (629) Gatafân üzerine düzenlenen seriyyede Ebû Katâde el-Ensârî'yi (ö. 54/674) komutan olarak görevlendirdi. Düzenlenen seriyyede çok sayıda esir alındı ve ganimet elde edildi.⁷⁹⁵ 70 yaşlarında vefat eden Ebû Katâde, milâdî 604 yıllarında doğduğunu,⁷⁹⁶ Gatafan Seriiyesi'nde (629) ise 25 yaşlarında genç bir sahâbî olduğunu söyleyebiliriz.

Komutanlık görevi verilen bir başka genç sahâbî Cerîr b. Abdullah'tır. (ö. 51/671) O (r.a.), Hz. Peygamber'in emriyle Zül-Halasayı yok etmek için görevlendirilmişti. Rasûlullah (s.a.v.), 200 kişiden oluşan bir birlikle ilerleyen ve kısa zamanda verilen görevi tamamlayıp dönen Cerîr'e, "*Onu yıktın mı?*" diye sorunca "*Evet, seni hak olarak gönderen zâta yemin ederim ki, üstünde ne varsa aldım ve onu ateşle yaktım. Onu yok etmekten bizi kimse alıkoyamadı*" dedi. Zü'l-Halasa, Has'am'a ait "*Yemânilerin Kâbesi*" denilen ve cahiliye devrinde içinde bulunan puta tapınılan bir evdir.⁷⁹⁷ Cerir, aldığı görevi layıkıyla yerine getirerek Rasûlullah'ın güvenini boşa çıkarmamıştır.

Ayrıca Allah Rasûlu, Ali'yi (r.a.) hicretin 9. yılında (630) Tay kabilesine ait el-Füls putunu yok etmek amacıyla 150 kişilik bir birliğe⁷⁹⁸ ve Fedek'teki Ben-i Sa'd Seriiyesi'sine (6/628) 100 kişilik bir birliğe komutan olarak görevlendirilmiştir.⁷⁹⁹ Yine Abdurrahman b. Avf'ı (ö. 32/652) Kelb kabilesine karşı düzenlenen Dûmetü'l-Cendel Seriiyesi'nde (6/628); Amr b. el-Âs'ı (ö. 43/664) Uzraoğullarına karşı 300 kişi ile Zâtü's-Selâsil Gazâsına (8/630); Üsâme b. Zeyd'i (ö. 54/674) ise Şam'a, (Filistin topraklarında bulunan Belka ve Darum) (11/632) üzerine bir ordu hazırlatarak onun başına komutan olarak tayin etmiştir. Üsâme, Hz. Peygamber'in son tayin ettiği komutan olmuştur.⁸⁰⁰

⁷⁹⁴ Tekineş, "Ukkâşe b. Mihsan", 42: s. 70.

⁷⁹⁵ el-Vâkıdî, *Meğazi'l Vakidi*, 2/777; Hüseyin Algül, "Gatafân (Benî Gatafân)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: s. 399.

⁷⁹⁶ M. Yaşar Kandemir, "Ebû Katâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: s. 175.

⁷⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 6/291,293.

⁷⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 2/150; el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 3/984.

⁷⁹⁹ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/562.

⁸⁰⁰ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 2/623,632,642.

Zikrettiğimiz bu örnekler, Hz. Peygamber'in katılamadığı savaşlarda yeteneklerini, deneyimlerini ve liderlik vasıflarını bildiği genç sahâbîlere ordu komutanlığı gibi önemli sorumluluklar verdiğini ve gençlere güvenerek değer verdiğini göstermektedir. Çünkü gençler, yeni fikirlerle geleneksel yöntemlere alternatif çözümler sunabilir, bu da askeri stratejilerin geliştirilmesinde önemli bir durumdur. Aynı zamanda fiziksel olarak daha güçlü oldukları için bu sahada daha etkili olabilir. Yüksek motivasyon ve enerji seviyeleriyle birlikte işlerine bir tutkuyla yaklaşarak ekibini motive edebilir ve daha fazla risk alarak daha cesur kararlar alabilmelerine yardımcı olabilir.

3.2.3. Kadılık, Hâkimlik ve Fetva Verme Görevleri

Kadılar, hukukî anlaşmazlıkları şer'î hükümlerle çözmek adına devletin görevlendirdiği kimselerdir.⁸⁰¹ Kur'ân'ı Kerim de Rasûlullah'a yargı konusunda görev verildiği buyrulmaktadır.⁸⁰² Allah Rasûlu'nun (s.a.v.) hadislerinde de kadı ve hâkim lafızları fazlaca geçmektedir. Hâkim, devlet için görevlendirilmiş malî, idarî v.b. konularda karar verme ve yönetim yetkisine sahip yöneticiler ile naslardan hüküm çıkarabilme ilmine sahip âlimler; kadı ise toplumun içinde oluşan davalara bakarak karar veren kimseler için kullanılmaktadır.⁸⁰³ Ayrıca fetva kelimesi sözlükte "bir olay karşısında hüküm açıklayan yahut hüküm koyan, güçlükleri çözen kuvvetli cevap" manasına gelmektedir. Fıkî terim olarak "fakihi sorulan fikhî bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm" anlamındadır.⁸⁰⁴ Fetva verecek yeterlilik ve bilgi sahibi âlimler, kadılık vazifesini de yapabilecek kimselerdir. Bu görevi yapacak kimselerin ortak özelliği arasında; yeterli ilim sahibi olma, hüküm verirken iki tarafı dinleme, adaletli olma ve taraftar olmama gibi vasıflar bulunmaktadır.⁸⁰⁵ Allah Rasûlu, bazı gençlere hâkimlik ile ilgili kurallar öğretip öğütler vermiş, aynı zamanda bu kurallara ve öğütlere uyulmasını istemiştir.⁸⁰⁶

Allah Rasûlu, İslâm topraklarının genişlemesiyle birlikte dava sayılarının artışı sebebiyle içerisinde genç sahâbîlerin bulunduğu bazı isimlere görevler vermiştir. Örneğin

⁸⁰¹ Fahrettin Atar, "Kadı", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: s. 69.

⁸⁰² en-Nisâ 4/65

⁸⁰³ Atar, "Kadı", 24: 66.

⁸⁰⁴ Fahrettin Atar, "Fetva", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: s. 486.

⁸⁰⁵ Nihat Şahin, "Hz. Peygamber'in Vazifelendirdiği Din Görevlileri", *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 16/31 (2021): s. 143.

⁸⁰⁶ Kara, *Hz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Gençlik*, s. 101.

Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656), Amr b. Âs (ö. 43/664), Ukbe b. Âmir (ö. 58/678) gibi gençlere Medine’de hakimlik ve ceza infazı görevi verdiği aktarılmaktadır. Ayrıca Yemen’de kendi kavmi içerisinde bazı ihtilafları çözmek ve meydana gelen davalara bakmak üzere Ma’kıl b. Yesâr’ı (ö. 59/679) görevlendirdiği bildirilmiştir.⁸⁰⁷

Konuyla ilgili örnekte, Allah Rasûlu tarafından “*Hikmet evinin kapısı*”⁸⁰⁸ olarak nitelendirilen Hz. Ali (ö. 40/661), Yemen’e kadılık göreviyle gönderildiğinde Allah Rasûlu’ne tecrübesiz ve genç olduğunu söyleyerek “*Ya Rasûlallah! Beni (kadılık göreviyle) gönderiyorsun ancak yaşım daha çok genç ve hâkimlik mesleğiyle ilgili bilgim de yok*” demiş, Rasûlullah da “*Allah senin kalbini doğruya yöneltir, diline de sebat verir. İki davalı huzuruna geldiğinde ilki dinlediğin gibi, ikinciye de dinlemedikçe hüküm verme. Bu şekilde hareket etmen, hüküm vermede doğruyu bulmanı sağlayacaktır*” buyurmuş ve eliyle göğsüne dokunarak “*Allah’ım, bunun kalbine hidâyet ver ve diline sebat ver!*” şeklinde dua ederek onu cesaretlendirmiş ve gelen davada nasıl hükmedeceğini anlatmıştır. Ali (r.a.), o günden sonra hüküm vermede hiç tereddüt etmediğini söylemektedir.⁸⁰⁹ Ayrıca Ali (r.a.), Hz. Peygamber döneminde fetva verenler arasında bulunduğu ve Medine ehlinde en iyi hüküm verenlerden biri olduğu nakledilmektedir.⁸¹⁰

Yine Ukbe b. Âmir’in (ö. 58/678) anlattığına göre iki kişi davalarını Hz. Peygamber’e arz etmelerine karşılık Rasûlullah bana, “*Kalk ey Ukbe! İki arasında hüküm ver!*” buyurunca ben “*Ya Rasûlallah! Siz buna benden daha layıksınız*” dedim. Rasûlullah ise “*Öyle olsa da iki arasında hükmü sen ver. Bütün çabanı sarfederek doğru karar verdiğinde on sevap, bütün çabanı sarfederek karar verip yanıldığında ise bir sevap vardır*”⁸¹¹ buyurarak böylesi önemli görevleri yapabilme konusunda genç sahâbîleri cesaretlendirmiştir.

Fetva veren genç sahâbîler hakkındaki örneklerimizde ise Hz. Peygamber’in, Abdullah b. Abbas’a (ö. 68/688) iki defa hikmet verilmesi için dua ettiği⁸¹² bir başka

⁸⁰⁷ Atar, “Kadı”, 24: 66.

⁸⁰⁸ Tirmizî, “Menâkib” 20.

⁸⁰⁹ Ebû Dâvud, “Akdiyye” 6; Tirmizî, “Ahkâm” 5; İbn Mâce, “Ahkâm” 1.

⁸¹⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 2/292.

⁸¹¹ Ebû hasen Numan b. dinar-ı bağdadi ed-darekutni, *Sünen-i Derakutni*, thk. Şuayb Arnavut (Beyrût-Lübnan: Müessesetu’r-Risâle, 2004), 5/361.

⁸¹² İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 6/322.

rivayette ise “Allah’ım İbn Abbas’ı dinde Fâkih kıl ve ona tevili öğret”⁸¹³ şeklinde dua ederek ona ilim verilmesini istediği ve işaret ettiği rivayet edilmiştir. Genç sahâbî Abdullah (r.a.), bu duanın etkisiyle Rasûlullah’ın (s.a.v.) hayatta iken fetva vermekle meşhur sahâbîler içerisinde yerini almıştır.⁸¹⁴ İbn Abbas, Mekke’deki ders halkalarıyla kendisinden sonra nice âlim ve fakih yetiştirmiştir.⁸¹⁵ Ayrıca genç sahâbîlerden miras ilmini en iyi bilen ve Hz. Peygamber döneminde fetva ehlinden sayılan Zeyd b. Sâbit ile iki tarafı dinleyerek adil ve tarafsız olma konusunda güven veren Abdullah b. Mes’ûd fetva verenler arasında bulunuyordu. Yine Abdurrahman b. Avf, Mu’âz b. Cebel, Übey b. Ka’b, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr ve Hz. Aişe Hz. Peygamber döneminde fetva ehlinden bu işe ehil olan kimselerdi.⁸¹⁶

Tüm bu rivayetlerde, Rasûlullah’ın hâkimlik ve fetva verme görevini yani insanlar arasında meydana gelen davalara bakıp karara bağlama ve fıkhi meselelere karşı ortaya koyulan hükmü açıklama yetkisini gençlere vermesi, onların İslâm’ın hükümlerini öğrenme ve uygulama konusunda daha kavrayışlı ve daha istekli olmalarıyla motivasyonlarının yüksek olduğu bir dönemi yaşamaları sebebiyledir. Hz. Peygamber, gençlere bu görevleri vererek onlara duyduğu güveni açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

3.2.4. Öğretmenlik ve Tebliğ Görevleri

Tebliğ kelimesi sözlükte “bir şeyi veya bir haberi ulaştırmak” anlamına gelmektedir. Terim olarak, vahiy ile alınan emirleri peygamberlerin insanlara duyurması manasına gelir.⁸¹⁷ Tüm peygamberler, bu görevi layıkıyla yerine getirmişlerdir. Hz. Peygamber de kendisine gelen vahyi ümmetine en güzel şekilde eksiksiz olarak tebliğ etmiş, İslâm dinini anlatırken “Rabbini yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et”⁸¹⁸ âyeti emrinde tüm insanları hikmet ve güzel öğütlerle dine ve onun esaslarına davet etmiştir. Allah Teâlâ (c.c.), tebliğ görevini sadece peygamberlere vermemiş, aynı zamanda bu yükümlülüğü müslümanlara da kısmen yüklemiştir. Allah Teâlâ (c.c.), “İçinizden hayra yönlendiren, iyiliği emrederek kötülüğü yasaklayan bir topluluk olsun. İşte onlar

⁸¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/244; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 11/213.

⁸¹⁴ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 2/302.

⁸¹⁵ Zehebî, *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ*, 4/380.

⁸¹⁶ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 2/294,296,297,300,302.

⁸¹⁷ Mehmet Boynukalın, “Tebliğ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40: s. 218.

⁸¹⁸ en-Nahl 16/125

kurtuluşa ermişlerdir”⁸¹⁹ buyurarak müminlerin bu emre duyarsız kalmaması gerektiğini vurgulamıştır. Tabiki tebliğin kurallarını unutmamak gerekir. Tebliğcilerin, İslâm’ı iyi bilmekle birlikte hal ve davranışlarla örneklik yapabilecek kişiler olmaları gerekirken muallimlerin ise, ilim öğrenme ve öğretme konusunda yetenek ve ilgi sahibi kişiler olduğu bilinmektedir. İslâm dini, ilim öğrenmeyi ve zihnen gelişimi oldukça önemli görmüştür. Hz. Peygamber kendisinin bir muallim olarak gönderildiğini ifade etmiştir.⁸²⁰

Allah Teâlâ (c.c.), “*Oku!*”⁸²¹ emri ile ilim öğrenmeyi farz kılmış, “*Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!*”⁸²² buyruğuyla da ilmin faziletini ve ilim sahibi kimselerin diğer kimselerle eş-değer olmayacağını bildirmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) ise, “*Sizin en hayırlınız, Kur’ân’ı öğrenen ve öğreteninizdir*”⁸²³ buyurarak bir müslümanın sadece öğrenmekle kalmayıp aynı zamanda öğrendiği ilmi diğer müslümanlara öğretmekle mesul olduğunu aktarmıştır. Buna göre ilim sahipleri, dinin değişmeyen ilkelerini yaymak, savunmak ve öğretmek gibi bazı görev ve sorumluluklar yüklenmişlerdir.

Muallimler, genel itibariyle müslüman olanlara Kur’ân’ı öğretirlerdi. Tebliğciler ise henüz İslâm’a girmemiş kimselere bu dini ulaştırıyorlardı. Vahyin ilk zamanlarında tebliğ ve öğretmenlik görevinde bulunmuş kişiler de vardı. Bunlardan biri Musâb b. Umeyr’di. (ö. 3/625)⁸²⁴ Mus’ab, Medine’ye tebliğci olarak görevlendirildiğinde 25 yaşında olduğu ifade edilmektedir.⁸²⁵ O (r.a.), Medine’ye gelince hemen görevini tatbik etmeye başlamış ve bu görevi layıkıyla yerine getirmiştir. Medineliler’le iyi bir iletişime geçen Musâb (r.a.), o topluluğa İslâm dinini tanıtmış ve Medine’nin tüm evlerine bu dini yaymaya çalışmıştır. Mus’ab bu görevde; dâvâyı en güzel bir dil kullanarak aktarma, diyalog kurmadaki başarı, çevrenin durumunu takip etme ve halk ile güzel geçinme gibi vasıfları sebebiyle muvaffak olmuştur diyebiliriz.⁸²⁶ Mus’ab’ın tebliğ için gittiği Medine’de pek çok kişi müslüman olmuş, iki saygın kabile reisi olan Sa’d b. Muâz ve

⁸¹⁹ Âl-i İmrân 3/104

⁸²⁰ İbn Mâce, “Sünnet” 17.

⁸²¹ el-Alak, 96/1

⁸²² ez-Zümer, 39/9

⁸²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/267; Tirmizî, “Fedâilu’l-Kur’ân” 15.

⁸²⁴ Şahin, “Hz. Peygamber’in Vazifelendirdiği Din Görevlileri”, s. 153.

⁸²⁵ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 340; Adem Apak, “Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Gençlere Gösterdiği Özen ve Verdiği Değeri”, *Peygamberimiz ve Gençlik*, 1. Baskı (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), s. 284.

⁸²⁶ Ağırman, “Hz. Peygamber’in Gençlere Yaklaşımı”, 404.

Üseyd b. Hudayr'ın İslâm ile şereflenmesine vesile olmuştur.⁸²⁷ Ayrıca Mus'ab'ın buradaki diğer görevleri; hicret eden müminlere yardım etmek, muhâcir ile ensarın birbirleriyle diyalog kurmalarını sağlamak ve Allah Rasûlu'nun Medine'ye gelişine yani o bölgeyi hicrete hazır hâle getirmektir.

Tebliğ faaliyetleri ve muallimlik görevi verilen genç sahâbileri anlatırken İslâm tarihinde hüzünlü bir olay ile aktarılan, Bi'rîmaûne (70 kişi) ve Reci (7 kişi)⁸²⁸ hâdisesindeki gençleri hatırimızdan çıkarmamalıyız. Bu gençler, çevre kabilelere tebliğ vazifesiyle gönderilmişken şehit edilmişlerdi. Bi'rîmaûne olayı, hicrî 4. (626) sene başlarında meydana gelmiş, Âmir b. Sa'saa kabilesinin lideri Ebû Berâ Âmir b. Mâlik, Hz. Peygamber'e gelip kabilesine İslâm'ı anlatacak bazı kimseleri göndermesini ricada bulunmuştu. Necid bölgesini emniyet açısından pek güvenilir bulmayan ve ashabına çok düşkün olan⁸²⁹ Allah Rasûlu (s.a.v.), gençleri irşad faaliyetleri için gönderme konusunda tereddüt edince, Ebû Berâ onlar için emniyet garantisi vermişti. Rasûlullah garanti alınca çoğunluğu ensar olan İslâm'ı ve Kur'an'ı iyi öğrenmiş Sûffe ehlinde yaklaşık 70 kadar kurrâyı bu kabileye İslâm'ı tanıtarak Kur'an'ı öğretmek ile görevlendirmişti.⁸³⁰ Medine'den yola koyulan heyet, Bi'rîmaûne isimli kuyunun bulunduğu yerde pusuya düşürülerek şehit edildiler. Olayı vahiy ile öğrenip sahâbilerine bildiren Allah Rasûlu, hiçbir musibet için bu kadar üzülmemiş, yaklaşık 30-40 gün sabah namazında bu duruma sebep olan kabilelere beddua etmişti.⁸³¹ Bu üzücü olay, Hz. Peygamber'in İslâmiyet'i öğretmek ve irşad faaliyetlerini yerine getirmek için gençlere görevler verdiğinin en önemli göstergesidir. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz 17 yaşındaki genç sahâbî Amr b. Hazm'ı (ö. 53/673) Necran bölgesindeki Hâris b. Kâ'b oğullarına hem zekât âmili olarak hem de Kur'an'ı ve dinî esasları öğretmek ile görevlendirmiştir.⁸³²

Muallimleri sayarken hicret sonrasında, dini insanlara ulaştırmak için Mescid-i Nebvî'nin bir bölümünde ilim öğrenen ashab-ı Sûffe'yi,⁸³³ Allah Rasûlu'nun (s.a.v.)

⁸²⁷ Apak, "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Gençlere Gösterdiği Özen ve Verdiği Değeri", s. 284.

⁸²⁸ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/347,354.

⁸²⁹ et-Tevbe, 9/128

⁸³⁰ Komisyon, *Hadislerle İslâm*, 2/63.

⁸³¹ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/347.

⁸³² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 5/318.

⁸³³ Mustafa Baktır, "Suffe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: s. 469.

dilinden vahyi öğrenip öğretmek amaçlı Mekke’de ilk yayan İbn Mes’ûd’u,⁸³⁴ Mekke’de Kur’ân öğretmesi için görevlendirdiği Ebû Mûsâ el-Eş’arî’yi,⁸³⁵ Huneyn Gazvesi’ne giderken Mekke’de Kur’ân ve dinî bilgileri öğretmesi için⁸³⁶ sonrasında ise Yemen’e muallim olarak görevlendirdiği Muâz b. Cebel’i⁸³⁷ ve Medineli müslümanlar ile şehre dışarıdan gelen yabancılara Mescid-i Nebevî’de Kur’ân öğreten ashabin sayılı hâfızları arasında yer alan genç sahâbî Übey b. Ka’b’i⁸³⁸ unutmamak gerekir.

İslâm’ı tebliğ ederken kişinin hoşgörölü ve merhamet sahibi olması, muhataba içten ve samimi duygularla yaklaşması, anlattığı ve öğrettiği bilgileri bizzat yaşayarak göstermesi tebliğciyi başarıya ulaştıran etmenlerdir. Naklettiğimiz örneklerde bu kurallar dikkate alınarak uygulanmıştır. Hz. Peygamber, bu konuda gençleri güzel bir şekilde eğitmiş ve onlara güvenerek öğretmenlik ve tebliğ görevlerini vermiştir.

3.2.5. Vekil Bırakma (Naiblik) Görevi

Nâib, sözlükte “birine vekâlet etmek, birini temsil etmek” manasındaki nevb (niyâbe) mastarından türemiş, “bir makamın sorumluluğunu geçici bir süre alan kişi” anlamına gelmektedir.⁸³⁹ İnsan için mecburi bir ihtiyaç olan vekâlet, kişinin hacca giderken, yolculuğa çıkarken veya önemli bir meşguliyeti sebebiyle işlerinin aksamaması için oldukça mühim bir görevdir ki vekil onun yerine işleri çözmektedir.⁸⁴⁰ Allah Rasûlu de savaştan veya seferden dönüşüne kadar İslâm Devleti’nin faaliyetleri aksamaması için vekil görevlendirmiş, bu kişiler Hz. Peygamber’in vekili vasfıyla ve onun adına görev yapmıştır. O (s.a.v.), sadece savaş için değil aynı zamanda Medine’yi herhangi bir sebeple birkaç günden birkaç aya kadar süre içerisinde her ne zaman terk etse vekil görevlendirmesi yapmıştır.⁸⁴¹ Hz. Peygamber’in vekil tayin ederken bazı kriterleri

⁸³⁴ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/140.

⁸³⁵ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 2/345.

⁸³⁶ el-Vâkıdî, *Meğazi’l-Vakidi*, 3/889.

⁸³⁷ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 3/541.

⁸³⁸ Erul, “Übey b. Kâ’b”, 42: s. 273.

⁸³⁹ Casim Avcı, “Nâib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: s. 311.

⁸⁴⁰ Hilal Şengül, *Hz. Peygamber’in Sefere Çıkarken Bıraktığı Vekiller ve Atama Kriterleri* (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2012), s. 7.

⁸⁴¹ Demircan, *Hz. Peygamber (sav) ve Görevliler*, s. 27.

olmuştur. Bunların içerisinde; kişinin işin eli ve güvenilir olması, ilim ehli, âdil ve merhamet sahibi olması gibi⁸⁴² gözettiği şartlar bulunmaktadır.

Naiblik konumuz ile ilgili ilk örneğimiz Hz. Ali hakkındadır. Hz. Peygamber, Tebük Savaşı'nda Medine'yi korumak için Ali'yi (r.a.) yerine vekil olarak bırakmıştı.⁸⁴³ Savaşa katılamamasından dolayı gönlü kırılan Hz. Ali, bu duygusunu Allah Rasûlu'ne "Ya Rasûlallah, beni çocuklar ile kadınlar içinde mi bırakıyorsunuz?" deyince Rasûlullah da "Harun'un Mûsâ'ya vekil olduğu gibi sen de bana vekil olmayı istemez misin? Ne var ki benden sonra peygamber gelmeyecektir"⁸⁴⁴ buyurarak onu teselli etmişti.⁸⁴⁵

Ayrıca Rasûlullah, Buvât Gazvesi'ne giderken Medine'de Sa'd b. Muâz'ı yerine vekil bırakmış⁸⁴⁶ ve 200 kişiden oluşan bir birlikle hicrî 2. (623) senesinin rebîülevvel ayında yola çıkmıştır.⁸⁴⁷ Sa'd b. Muâz bu görev esnasında 33 yaşında genç bir sahâbîdir. Yine Allah Rasulu, müşriklerden Kürz b. Câbir el-Fihri'yi izlemek için çıktığı sefer⁸⁴⁸ (2/623) ve Müstalikoğulları üzerine sefere giderken⁸⁴⁹ (5/627) Zeyd b. Harise'yi; Huneyn Gazvesi'ne (8/630) çıkarken Mekke'de yerine Attâb b. Esîd'i;⁸⁵⁰ Ebva Gazvesi'nde (2/624) ise Medine'de Sa'd b. Ubâde'yi⁸⁵¹ kendi yerine vekil bıraktığı kaynaklarımızda geçmektedir.

Hz. Peygamber'in kendi yerine vekil olarak bıraktığı genç sahâbîler, Medine'nin korumasını yapmış ve Allah Rasûlu seferden dönünceye kadar İslâm Devleti'ni yönetmişlerdir. Rasûlullah, düzenlediği tüm seferlerde yerine vekil bırakmıştır. Vekillik görevi savaşlara mahsus olmayıp, umre ve hac gibi vazifelerde de olmuştur. Vekil olarak görev verilen kimseler Allah Rasûlu'nun sefer dönüşüne kadar insanlara imamlık yapma ve halkı yönetme gibi görevlerle mesul kılınmıştır.⁸⁵²

⁸⁴² Şengül, *Hz. Peygamber'in Sefere Çıkarken Bıraktığı Vekiller ve Atama Kriterleri*, s. 9.

⁸⁴³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/464.

⁸⁴⁴ Buhârî, "Meğâzi" 80; İbn Mâce, "Fedâilu ashâb" 4.

⁸⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/155; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/429,430.

⁸⁴⁶ Efendioğlu, "Sa'd b. Muâz", 35: s. 375.

⁸⁴⁷ Ahmet Önkâl, "Buvât Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: s. 478.

⁸⁴⁸ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 1/601.

⁸⁴⁹ Şengül, *Hz. Peygamber'in Sefere Çıkarken Bıraktığı Vekiller ve Atama Kriterleri*, s. 17.

⁸⁵⁰ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 2/440.

⁸⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 2/7; İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 1/591.

⁸⁵² Şengül, *Hz. Peygamber'in Sefere Çıkarken Bıraktığı Vekiller ve Atama Kriterleri*, s. 22,55.

3.2.6. Sancaktarlık Görevi

Allah Rasûlu döneminde, savaş meydanlarında otorite ve gücü gösteren sancak ve bayrak kullanılırdı. Kumaştan kare şeklindeki bayraklar; siyah renk ağırlıklı olmakla birlikte beyaz veya sarı renkli olarak da kullanılırdı.⁸⁵³ Rasûlullah (s.a.v.) ise beyaz renk sancak tercih ederdi.⁸⁵⁴ Savaş meydanlarında karargâh bölgesine; güç ve iktidarın nişanesi olan bayrak dikilir, orduyu idare eden komutanın elinde de sancak bulunurdu.⁸⁵⁵

Hız. Peygamber gerek kendi yönettiği savaşlarda gerekse komutan tayin ederek ordu gönderdiği durumlarda sancaktarlık görevi verdiği kişileri dikkat ve özenle belirlemiş olup; önder, lider ve kitleler yönlendirecek karakter ve yapıda olan sahâbîleri seçmiştir. Allah Rasûlu'nun tercih ettiği ashabın yaşantısına baktığımızda kahraman, cesur, kumandanlık yapma konusunda öne çıkmış olan kimselerin bulunduğunu görüyoruz.⁸⁵⁶

Allah Rasûlu, kendisi yer almadığı seferlerde gençlere önemli vazifeler veriyor ve kendi komuta ettiği savaşlarda da ordunun şerefi kabul edilen sancaktarlık vazifesini gençlere bırakıyordu.⁸⁵⁷ Hayber Savaşı'nda Rasûlullah'ın *"Yarın sancağı öyle birine vereceğim ki Allah (c.c.) ve Rasûlu onu sever, o da Allah (c.c.) ve Rasûlu'nü sever. Allah (c.c.) onun eliyle fethi gerçekleştirecektir"* sözüyle nice sahâbîler sancağın kendilerine verilmesini arzu ediyorlardı. Hız. Peygamber ise tecrübeli sahâbîlerin çokluğuna rağmen sancağı genç sahâbîlerden Hız. Ali'ye (ö. 40/661) vererek⁸⁵⁸ gençlere verdiği değeri ve onları ne kadar önemseydiğini göstermiş oldu. Hız. Ali, Hayber Savaşı'nda (6/628) 28 yaşında genç bir delikanlıydı. Aynı zamanda Hız. Ali; Hamrâülesed Gazvesi'nde (3/625),⁸⁵⁹ Bedrû'l Mev'id Seferi'nde (4/626),⁸⁶⁰ Benî Kurayza Gazvesi'nde (5/627),⁸⁶¹

⁸⁵³ Ebû Dâvud, "Cihâd" 76.

⁸⁵⁴ Tirmizî, "Cihâd" 10.

⁸⁵⁵ Müslim, "Fedâilü's-sahâbe" 33.

⁸⁵⁶ Feridun Tekin, "Hız. Peygamber Döneminde Sancak Kullanımı ve Sancaktarlık Yapan Sahâbîler", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2022): s. 329.

⁸⁵⁷ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 3/1003.

⁸⁵⁸ Buhârî, "Fedâilü's-sahâbe" 10; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe" 32.

⁸⁵⁹ İbrahim Sarıçam, "Hamrâülesed Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: s. 498.

⁸⁶⁰ Mustafa Fayda, "Bedrû'l-Mev'id Seferi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: s. 335.

⁸⁶¹ Casim Avcı, "Kurayza (Benî Kurayza)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: s. 432.

23 yaşında Safevan Gazvesi'nde,⁸⁶² ve 30 yaşına erişmeden Karkaradülküdr Gazvesi'nde (2/624) beyaz renkli sancağını⁸⁶³ kullanarak bu görevi layıkıyla yapmıştır.

Bir diğer örnekte Hz. Peygamber, Buvât Gazvesi'nde (2/623) 200 kişiden oluşan bir birlikle hicretin 2. yılının Rebûlevvel ayı sefere çıkmış, bu seferde Rasûlullah'ın beyaz renkli sancağını Sa'd b. Ebû Vakkâs (ö. 55/675) taşımıştı. Düşman kervanı, bu bölgeden daha önceki zamanda geçmesi sebebiyle İslâm birlikleri düşman ile karşı karşıya gelmeden Medine'ye dönmüşlerdi.⁸⁶⁴ Sa'd, bu görevde 31 yaşındaydı.

Yine Mus'ab b. Umeyr, (ö. 3/625) Bedir Savaşı'nda olduğu gibi Uhud Gazvesi'nde sancağı teslim almış⁸⁶⁵ ve şehit edilmişti. Bir melek Mus'ab'ın suretine bürünmüş, Allah Rasûlu (s.a.v.) gün bitmek üzereyken “*Öne geç, ey Mus'ab!*” dediğinde melek O'na (s.a.v.) dönerek “*Ben Mus'ab değilim*” demiş, Rasûlullah (s.a.v.) onun kendisini destekleyen bir melek olduğunu anlamıştı.⁸⁶⁶ Mus'ab, şehit olduğunda 40 yaşındaydı.

Ayrıca genç sahâbî Hubâb b. Münzir (ö. 20/641), 33 yaşında iken Bedir Gazvesi'nde (2/624) Hazrec'in sancaktarlığını yapmış, Evs'in sancağını da 34 yaşındaki Sa'd b. Mu'âz (ö. 5/627) taşımıştır.⁸⁶⁷ Yine Hubâb, 38 yaşında iken Huneyn Gazvesi'nde (8/630) Benî Hazrec'in sancağını da taşımıştır.⁸⁶⁸ Tebük Gazvesi'nde (9/630) muhacirlerin bayrağını Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656), Benî Hazrec'in bayrağını Hubâb,⁸⁶⁹ Benû Seleme'nin bayrağını ise Muâz b. Cebel (ö. 17/638) taşımıştır. Allah Rasûlu'nun Evs ve Hazrec kabileleri içinden Kur'ân'ı iyi bilen kimselerin bu vazifeyi yapmasını istemesi sebebiyle Muâz, bayrağı taşımıştır.⁸⁷⁰ Yine farklı rivayetlerde genç sahâbîlerden Zeyd b. Sâbit'in (ö. 45/665) Tebük Seferi'nde 20 yaşlarında olduğu halde kendi

⁸⁶² Hakan Temir, “Hz. Peygamber Döneminde Gençler ve Gençlere Yüklenen Sorumluluklar”, *İslâm Modernite ve Gençlik*, 2021, 533.

⁸⁶³ Hüseyin Algül, “Karkaratülküdr Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: s. 498.

⁸⁶⁴ Önkal, “Buvât Gazvesi”, 6: s. 478.

⁸⁶⁵ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/239.

⁸⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/112.

⁸⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 3/389,526.

⁸⁶⁸ Kandemir, “Hubâb b. Münzir”, 18: s. 264.

⁸⁶⁹ Yiğit, İsmâil, “Tebük Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: s. 229.

⁸⁷⁰ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 3/1003; Mehmet Çiçekana, *Muâz b. Cebel Hayati ve Şahsiyeti* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005), s. 13.

oymağının sancağını taşıdığı⁸⁷¹ ve Avf b. Mâlik'in de (ö. 73/692) Mekke'nin fethi (9/630) günü Eşca' kabilesinin sancağını taşıdığı nakledilmiştir.⁸⁷²

Diğer bir örnekte Rasûlullah, Mûte Seferi'ne çıkan birliğe 3. komutan olarak Ca'fer b. Ebû Tâlib'i (ö. 8/629) görevlendirmiştir. Bu savaşta diğer sahâbîlerin şehit edilmeleri üzerine Ca'fer, sancağı almış ve şehit olana kadar sancağı bırakmamıştır.⁸⁷³ Ca'fer, Allah ve Rasûlu'nun emirlerini yerine getirme konusunda cesaretle mücadele etmekten ve akabinde şehitlik mertebesine ulaşmak için bir an geri durmayan bir sahâbîdir. Savaş meydanında gösterdiği cesaret ile Hz. Peygamber'in vermiş olduğu görevde sadakatini ispatlamıştır. Cafer, 39 yaşında iken şehit olmuştur.

Bu örnekler ışığında Allah Rasûlu'nun sancaktar olarak seçtiği kimselerin vasıfları önemli olmuştur. Bu vasıflar içerisinde; önder, lider ve insanları yönlendirebilecek karakter ve yapıda olan gençler bu görevde tercih edilmiştir. Gençler de verilen görevleri nice meşakkatlere katlanıp fedâkârlıklar göstererek, canlarını hiçe sayıp gerektiğinde şehit olarak görevlerini layıkıyla yaptıkları görülmektedir.

3.2.7. İstihbarat (Bilgi Toplama) Görevi

Devletleri ayakta tutan en önemli teşkilatlardan biri olan istihbarat; gizlice bilgi toplama, gözleme, haber ve duyum alma anlamlarına gelir. İstihbarat, düşmanın ileri hatlarını ve planlarını görüp tedbir almak, bazen düşmanı yanıltmak bazen de düşmanı savaşımadan yenebilmek demektir. Hz. Peygamber, düşmanlarına karşı istihbaratı en etkili biçimde kullanarak düşman birliğinde bulunan askerlerin sayısı, teçhizatı, düşmanın durumu, saldırı hazırlığı yapıp yapmadığı gibi önemli bilgileri öğrenerek savaş için duruma göre hazırlık yapmak amacıyla istihbarata önem vermiştir. İstihbârî çalışmalarda gizliliğe azami riâyet edecek, güvenilir, görevini cesaretle yerine getirebilecek, sır saklama özelliği olan, gerekli durumlarda gizlenmesini bilecek, zeki ve hızlı çözümleme yeteneklerine sahip bireylerin tercih edilmesi önemlidir. Hz. Peygamber'in de bu karakter ve özellikteki kişileri görevlendirdiğini söyleyebiliriz.⁸⁷⁴

⁸⁷¹ Ağırman, "Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı", 405.

⁸⁷² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 5/169.

⁸⁷³ Sargon Erdem- Hulusi Kılıç, "Abdullah b. Revâha", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 129.

⁸⁷⁴ Şahin, *Hz. Peygamber'in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözettiği Kriterler*, s. 43,44.

İlk örneğimiz Abdullah b. Ebû Bekir (ö. 11/633) hakkındadır. Allah Rasûlu (s.a.v.), hicret esnasında genç sahâbî Abdullah'ı bilgi toplamayla vazifelendirmiş, o ise bu vazifeyi layıkıyla yaparak görevinde muvaffak olmuştur.⁸⁷⁵ Abdullah, Kureyşliler'in toplantılarını gözetleyerek, Hz. Peygamber'in aleyhine aldıkları kararları gizlice Sevr mağarasına gelerek aktarmıştır.⁸⁷⁶ Abdullah bu görevi layıkıyla yaparak Hz. Peygamber'in güvenini boşa çıkarmamıştır.

Bir diğer örnekte Hz. Peygamber, Bedir Gazvesi'nde (2/624), harekâttan 10 gün önce Talha b. Ubeydullah (ö. 36/656) ile Saîd b. Zeyd'i (ö. 51/671) kervan'ın durumu ile ilgili bilgi almak için görev vermiş,⁸⁷⁷ lakin onlar Medine'ye Bedir günü dönebilmişlerdi.⁸⁷⁸ Bedir Savaşı'nda Talha 31, Said ise 24 yaşındaydı. Aynı zamanda Bedir'e hareket sonrası bölgeye yakın yerde ordusunu dinlendiren Allah Rasûlu, genç sahâbîler Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656), Hz. Ali (ö. 40/661) ve Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı (ö. 55/675) kervan hususunda bilgi elde etmek için Bedir kuyularına görevlendirdi.⁸⁷⁹ Bu görevde Zübeyr 29, Ali 24, Sa'd ise 32 yaşlarındaydı. Yine Bedir Gazvesi'nde müşrikleri gözetlemesi için Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652) ve Ammar b. Yasir'in (ö. 37/657) görevlendirildiği nakledilmektedir.⁸⁸⁰

Örneklerin bir diğerinde Hz. Peygamber, Uhud Gazvesi'nden sonra düşman ordusunun ne yaptığını, Medine'ye saldırıp saldırmayacağını anlamak üzere Hz. Ali'yi (ö. 40/661) Mekkeli müşrikler hakkında bilgi toplaması için görevlendirdi.⁸⁸¹ Hz. Ali, müşrikleri takip ederek onların develerine binip atlarını yanlarına aldıklarını görünce Allah Rasûlu'ne bildirmişti. Böylece Rasûlullah, *“Onlar uzunca bir yolculuğa çıkma niyeti taşıyorlar. Eğer Medine'ye saldırmak isteselerdi atlarına binerlerdi”* buyurdu. Yine Hubâb b. Münzir (ö. 20/641), Uhud'da düşman birliklerinin hazırlığı ve asker sayısı hakkında gözcülük yapma ve bilgi elde etme ile görevlendirilmiş ve görevini layıkıyla

⁸⁷⁵ Ağırman, “Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı”, 405.

⁸⁷⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/24.

⁸⁷⁷ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/101.

⁸⁷⁸ Mustafa Fayda, “Bedir Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 1992), 5: s. 325.

⁸⁷⁹ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 1/616.

⁸⁸⁰ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/54.

⁸⁸¹ Hamidullah, Muhammed- Casim Avcı, “Uhud Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: s. 56.

yapmıştır.⁸⁸² Bedir Savaşı'nda 33 yaşında olan Hubâb, Uhud da 34 yaşındadır.⁸⁸³ Yine Uhud Gazvesi'nde (3/625), Sa'd b. Rebi'nin durumu hakkında haber getirme görevine Übey b. Ka'b (ö. 33/654) gönüllü olmuştur.⁸⁸⁴

Bir başka örnekte Hz. Peygamber, Hendek Gazvesi öncesi (5/627) müşrikler ve karargâh bölgesi hakkında durum bilgisi alması için Huzeyfe b. Yemân'ı (ö. 36/656) görevlendirmiş, Allah Rasûlu'nun duasını alan Huzeyfe (r.a.), müşriklerin arasına sızmış ve fırtınanın şiddetle eserek onların rezil ettiğini bundan dolayı da Medine'den kaçtıklarını Rasûlullah'a (s.a.v.) bildirmiştir. Yine Sa'd b. Ubâde (ö. 14/635) ve Sa'd b. Mu'âz'ı (ö. 5/627) Hendek Gazvesi (5/627) öncesi Ka'b b. Esed'in Benî Kurayza adına anlaşmayı bozup bozmadığını öğrenmeleri için görevlendirmiştir.⁸⁸⁵ Hendek Gazvesi esnasında da Benî Kureyza'nın ihanet haberi ulaşınca Allah Rasûlu, Zübeyr b. Avvâm'ı (ö. 36/656) bu haberi yerinde araştırmak üzere görevlendirmiş, Zübeyr de görevini tam manasıyla yaparak Benî Kureyza'nın hazırlıklarını anlatarak kalelerini onardıklarını, hayvanlarını topladıklarını ve yollarda savaş talimi yaptıklarını gördüğünü anlatmış, Hz. Peygamber de kendisinden övgü dolu sözlerle bahsetmiştir.⁸⁸⁶

Diğer bir örnekte Hz. Peygamber, Bureyde b. Husayb'ı (ö. 63/682) Müreysî' Savaşı'nın hemen öncesi (5/627) düşman hakkında bilgi toplamak üzere görevlendirmiş,⁸⁸⁷ O da düşman birliklerinin savaş için hazırlık yaptığını bildirerek Rasûlullah'dan onların kendisine herhangi bir zarar vermesinden korunmak için gerektiğinde yalan söyleyebilmesi için izin istemişti. Hz. Peygamber de ona izin verince o da Benî Mustalik'lerin bulunduğu yere kadar giderek onların arasına karışmıştı.⁸⁸⁸

Yine Hz. Peygamber, Ğabe Savaşı'nda Benî Cüşem kabilesine mensup olan Rifâa b. Kays'ın müslümanlar ile Kaysoğulları'nın aralarını bozmak için uğraştığını öğrenince, Abdullah b. Ebû Hadred (ö. 71/690-691) ile beraber iki kişi, Rifâa hakkında bilgi almasını

⁸⁸² el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/207.

⁸⁸³ Kandemir, "Hubâb b. Münzir", 18: s. 264.

⁸⁸⁴ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/292.

⁸⁸⁵ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 2/221,231,232.

⁸⁸⁶ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/457.

⁸⁸⁷ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/404.

⁸⁸⁸ Serdar Özdemir, *Hz. Peygamber'in Seriiyeleri* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 1996), s. 117.

talep etmişti.⁸⁸⁹ Aynı zamanda Abdullah, Huneyn Savaşı öncesinde Hevâzin kabilesinin durumu hakkında bilgi almak için düşman bölgesinin iç kısmına gönderilmiş, o da görevini layıkıyla yaparak elde ettiği bilgileri Allah Rasûlu'ne getirmişti.⁸⁹⁰ 80 yaşında vefat eden Abdullah, Huneyn Gazvesi'nde 20 yaşındaydı.

Hiz. Peygamber, bir diğler görevi Hayber'e gelen bir casusu yakalamak üzere Hiz. Ali'ye verdi. Hiz. Ali o casusu yakalayınca casus, Yahudiler'in kendisini bazı hediyeler karşılığında Hayber'e gönderdiklerini itiraf etti. Hiz. Ali, ondan önemli bilgileri almış, sonra düşmanın yerini göstermesini istemişti. Casus'a can güvencesi verilince, kılavuz olarak onlarla beraber yola çıkmışlar⁸⁹¹ ve çeşitli ganimetler elde ederek dönmüşlerdi. Hiz. Peygamber, bilgi toplarken aynı amaçla düşman istihbaratının bilgi toplamasını engellemiş, onlardan keşif için gelen kimseleri de etkisiz hâle getirmiştir.

Bu bilgileri değerlendirdiğimizde şu sonuca ulaşırız. Askerî harekâtlara başlamadan önce yapılacak istihbarat çok önemlidir. Hiz. Peygamber, askeri faaliyetlerde başarılı olmasında hiç şüphesiz o seriyyelerden önce yapılmış istihbarat bilgisinin ve düşmanın durumu, hazırlıkları ile ilgili alınan bilgilerin mutlaka tesiri olmuştur. Hiz. Peygamber, seriyyelere gönderdiği komutanlara verdiği talimatlar arasında özellikle istihbaratı tavsiye ettiği görülmektedir.⁸⁹² Neticede düşman hakkında bilgi toplamak (istihbarat) gibi önemli bir görevi gençlere vererek onlara bizzat güvenmiş, bulunduğu toplumun da onlara güvenmelerini sağlamıştır.

3.2.8. Vahiy Kâtipliği Görevi

Vahiy kelimesi, sözlükte “hızlı bir şekilde ve gizlice söylemek, ilham etmek, işaret etmek” manalarına gelirken terim olarak, “Allah'ın bir hükmünü, bir emrini yahut bilgiyi peygamberine gizlice bildirmesi”⁸⁹³ demektir. Kur'ân, Hiz. Peygamber'e 23 senelik bir dönemde kısım kısım vahyolunmuştur. Hiz. Peygamber, vahyedilen bu âyetleri yazıya geçirme görevini ağırlıklı olarak genç sahâbîlere vermiş, kendisi okuma yazma bilmediği için yazıyı bilenlerden faydalanmıştır. Vahyolan âyetlerin yazımında çoğunlukla deri

⁸⁸⁹ Kemal Sandıkçı, “Abdullah b. Ebû Hadred”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: s. 96.

⁸⁹⁰ Sandıkçı, “Abdullah b. Ebû Hadred”, 1: s. 96.

⁸⁹¹ el-Vâkidî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/562.

⁸⁹² Özdemir, *Hiz. Peygamber'in Seriyeleri*, s. 108.

⁸⁹³ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 15/379,380; Yavuz, Yusuf Şevki, “Vahiy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 42: s. 440.

malzemeli parşömen isimli kâğıtlar kullanılırken, kırtas denilen değişik kâğıtlar da kullanılmıştır. Ayrıca ihtiyaç oldukça yazı yazılabilen deve kemikleri, ağaç malzemeleri veya düz taşlar kullanılmış lakin bunlar azınlıktadır.⁸⁹⁴

Allah Rasûlu, kâtiplere vahyolan âyetleri yazdırmakla birlikte, “Bu âyeti şu şu konuların bulunduğu sûrenin içine koyun” buyurarak⁸⁹⁵ o âyetin sûre ve tertip sırasını haber verirdi. Yine derilere yazılmış vahyin, sûrelerin içerisine bir tertip ile yerleştirildiği Zeyd b. Sâbit’in rivayet ettiği, Şam’ın övüldüğü hadis ile sabittir.⁸⁹⁶ Bu rivayete göre sınırlı olanaklarla dağınık bir biçimde yazılmış olan âyetler, yazılacak yeni malzemeler geldikçe tekrar düzenlenmiştir.⁸⁹⁷

Vahiy kâtipleri konusunda alimlerin farklı görüşleri olsa da genel yargı, gençlerin ağırlıklı olmasıdır. Übey b. Kâ’b (ö. 33/654), Abdullah b. Sa’d b. Ebû Serh (ö. 36/657), Hz. Ali (ö. 40/661), Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665), Hanzale b. Rebî (ö. 45/665) Ukbe b. Âmir (ö. 58/678) ve Muâviye b. Ebû Süfyân (ö. 60/680) vahiy kâtibi olan genç sahâbîlerin bazılarıdır.⁸⁹⁸

İlk örneğimiz genç sahâbîlerden Zeyd b. Sabit (ö. 45/665), hakkındadır. O, vahyi yazdığını şu sözlerle dile getirmiştir: “*Rasûlullah’a (s.a.v.) vahyi yazardım. O’na vahiy geldiği zaman O’nu şiddetli bir hal alırdı, çok terlerdi, üzerinden inci taneleri gibi ter dökülürdü. Sonra vahiy bitince o hal ondan geçerdi. Ben O’nun yanına bir parça koyun kürek kemiğiyle giderdim. O söyler ben de yazardım.*” Vahiy yazma işini bittiğinde ise Hz. Peygamber’in ona, “*Oku bakalım!*” diyerek bir eksiklik varsa düzelttiği rivayeti,⁸⁹⁹ onun vahiy kâtipleri arasında yer aldığını göstermektedir. Hz. Ebû Bekir devrinde Kur’ân âyetlerini toplamakla görevlendirilen ve bu vazifeyi başarı ile yapan Zeyd (r.a.), çok mühim olan bu vazifeyi yaparken 22 yaşındaydı. Bu durum ise İslâm’ın ilk zamanlarında genç sahâbîlerin ne denli önemli bir rol oynadığını göstermektedir.⁹⁰⁰

⁸⁹⁴ Demircan, *Hz. Peygamber (sav) ve Görevliler*, s. 70.

⁸⁹⁵ Ebû Dâvud, “Salât” 125; Tirmizî, “Tefsîru’l-Kurân” 10.

⁸⁹⁶ Tirmizî, “Menâkib” 75.

⁸⁹⁷ M. Suat Mertoğlu, “Vahiy Kâtibi”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: s. 448.

⁸⁹⁸ Mertoğlu, “Vahiy Kâtibi”, 42: 448.

⁸⁹⁹ Heysemi, *Mecmau’z-zevaid ve Menbau’l-fevaid*, 1/152.

⁹⁰⁰ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 411.

Bir diğerk örnekte Hz. Peygamber'in hicret sonrası vahiy kâtipliğini, İslâm öncesi okuma yazma bilen Übey b. Ka'b (ö. 33/654) yapmıştır.⁹⁰¹ Rasûlullah (s.a.v.), onun için “Ümmetimin en iyi okuyanı Übey'dir” buyurmuştur.⁹⁰² Übey, vahiy kâtibi olması sebebiyle yeni nâzil olan âyetleri hem yazıyor hem de ezberleyerek Allah Rasûlu'ne okurdu. Sahâbîler içerisinde sayılı hâfızlardan biri olan Übey, Hz. Peygamber'in emriyle müslümanlara ve dışarıdan gelen yabancılara Mescid-i Nebevî'de Kur'ân öğretmiştir.⁹⁰³

Ayrıca kaynaklarımızda okuma yazma bilen sayılı sahâbîden biri olan Ali (r.a.),⁹⁰⁴ kendi hattı ile yazdığı ve cem' ettiği bir mushafı bulunan Ukbe b. Âmir,⁹⁰⁵ bunun yanında Talha b. Ubeydullah,⁹⁰⁶ Hubâb b. Münzir,⁹⁰⁷ Zübeyr b. Avvâm,⁹⁰⁸ Erkam b. Ebü'l-Erkam⁹⁰⁹ ve Zeyd b. Erkam'ın (ö. 68/688) okuma yazma bilenler arasında olması sebebiyle vahiy kâtipleri arasında yer aldığı aktarılmıştır.⁹¹⁰

Gençlerin ilim hususunda eğitimine çok önem veren Allah Rasûlu (s.a.v.), ilmin en üstünü olan vahyi yazma konusunda genellikle gençleri görevlendirmiştir. Âyetlerin gençler tarafından yazılması, Hz. Peygamber'in gençlere verdiği değeri ve onları vahiy ile bütünlenmiş bir hayata alıştırmayı önemseyişinin bir göstergesidir.

3.2.9. Vergi Toplama (Zekât Âmilleri) Görevi

Zekât kelimesi; arıtma, çoğalma, artma, bereket ve övgü gibi manalara gelmektedir. Malını temizlemek için mülkünden çıkarmak manaları vardır.⁹¹¹ Kur'ân'da; zekât verenlerin malını ve sevaplarını kat kat artırmış olacağı,⁹¹² zekât verenlere karşılığının kat kat ödeneceği,⁹¹³ zekât alınan mallardan sahiplerini temizleme özelliği⁹¹⁴ gibi zekâtın vasıflarından bahsedilmektedir. Bir kimse zekât borcunu verince, malı bereketlenir ve ziyadeleşir, manen de temizlenmiş olur. Hz. Peygamber, hadislerinde sadakanın malı

⁹⁰¹ İbn Abdülber en-Nemerî, *İsti'âb*, 1/68; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 1/181.

⁹⁰² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/462.

⁹⁰³ Erul, “Übey b. Kâ'b”, 42: s. 272.

⁹⁰⁴ Fığlalı, “Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî Tâlib”, 2: s. 371.

⁹⁰⁵ Ahatlı, “Ukbe b. Âmir”, s. 63.

⁹⁰⁶ Erul, “Talha b. Ubeydullah”, 39: s. 504.

⁹⁰⁷ Kandemir, “Hubâb b. Münzir”, 18: s. 264.

⁹⁰⁸ Efendioğlu, “Zübeyr b. Avvâm”, 44: s. 524.

⁹⁰⁹ Önkâl, “Erkam b. Ebü'l-Erkam”, 11: s. 305.

⁹¹⁰ Erul, “Zeyd b. Erkam”, 44: s. 318.

⁹¹¹ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, 14/358.

⁹¹² er-Rûm 30/39

⁹¹³ el-Hadîd 57/18

⁹¹⁴ et-Tevbe 9/103

arttıracığına işaret etmiştir.⁹¹⁵ Zekât, Kur’ân’daki: “*Namaz kılın, zekât verin*”,⁹¹⁶ “*Onların mallarından zekât al*”,⁹¹⁷ “*Hasat günü ürünün hakkını verin*”⁹¹⁸ gibi âyetler ve Hz. Peygamber’in hadislerinde buyurduğu gibi İslâm dininin beş temel şartından biridir.⁹¹⁹ Bunlar da zekâtın farziyyetinin delilleridir.

Hicretle birlikte Medine’de ilk İslâm devletinin kuruluş sürecinde zekât uygulaması yaygınlaşmaya başlamış, hicrî 2. (624) senesinde zekât emrinin vahyolunmasıyla kurumsal nitelik kazandığı, hicrî 8. (630) senesinden itibaren ise Medine’de vergi vasfını aldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte zekât, farz kılınmasıyla birlikte Allah Rasûlu’nun görev verdiği memurlar aracılığıyla toplanmış ve bu memurlara “Mûsâddık”⁹²⁰ ve “âmil”⁹²¹ terimleri kullanılmıştır. Âmil kelime olarak, bir işi yapan, zanaatkâr, işçi gibi mânâlara gelir. İslâm’da memur ve hassaten vergi memuru (zekât) manasında kullanılmıştır.⁹²²

Hiz. Peygamber (s.a.v.), vali tayin ettiği bölgelerde zekâtlar valilerce toplanmış, farklı bölgelerde ise sadece zekât âmilleri aracılığıyla toplanmıştır. Zekât gelirleri toplanmadan önce tahmin hesapları yapılmış ve zekât zamanı gelince toplanmıştır. Allah Rasûlu, hicrî 9. (631) yılından önce Medine’den dışarı memur görevlendirmemiştir.⁹²³ Sonraki dönemlerde çok sayıda zekât âmili, görevli olarak çeşitli bölgelere gönderilmiştir.

Allah Rasûlu (s.a.v.), zekât memuru görevi için liyakat sahibi kimseleri tercih etmiş, bu kişilerin ahiret yaşamının varlığı sebebiyle hesap vereceği bilinci taşıyan, gayretli ve dürüst olan, idarî mesuliyetinde merhamet sahibi ve adaletli olan kimseler olması bilincini yerleştirmiştir. Hiz. Peygamber, “*Hakkını vererek çalışan zekât memuru evine dönüşüne kadar Allah yolunda savaştan gâzi gibidir*”⁹²⁴ buyurarak âmillerin

⁹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 16/551; Müslim, “Zekât” 63; Tirmizî, “Zekât” 28; Nesâî, “Zekât” 48; İbn Mâce, “Zekât” 28.

⁹¹⁶ el-Bakara 2/43

⁹¹⁷ et-Tevbe 9/103

⁹¹⁸ el-En’âm 6/141

⁹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 8/417; Müslim, “İmân” 21; Tirmizî, “İmân” 3.

⁹²⁰ el-Vâkıdî, *Meğazi’l-Vakidi*, 3/973; İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 2/160.

⁹²¹ et-Tevbe 9/60

⁹²² Mehmet Erkal, “Âmil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: s. 59.

⁹²³ Ayşe Yavuz, *Hiz. Peygamber’in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabiler* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011), s. 17.

⁹²⁴ Ebû Dâvud, “Harac” 7; Tirmizî, “Zekât” 18; İbn Mâce, “Zekât” 14.

görevlerini layığıyla yapmasını tavsiye ederken, aynı zamanda onlara verilecek mükâfattan bahsetmiştir. Ayrıca bazı zekât âmilleri, Allah Rasûlu'nun bu görevdeki hassas davranması sebebiyle çekinerek görev konusunda azillerini talep etmişlerdir. Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Mes'ûd el-Ensârî'yi zekât âmili görevi vermiş, lakin görev ağır olması nedeniyle o, Allah Rasûlu'ndan affını istemiştir.⁹²⁵ Ayrıca zekât malı; Allah Rasûlu'ne, yakınları olan Muttaliboğulları'na ve Hâşimoğulları'na yasaklanmıştır. Bu nedenle Rasûlullah, onlardan hiç kimseyi zekât âmili olarak görevlendirmemiştir. Zira âmillerin ücretleri zekât bütçesi üzerinden veriliyordu.⁹²⁶

Yine Hz. Peygamber, zekât memurlarını gönderirken halka iyi muamele etmeleri, malların en iyilerini almaktan sakınmaları,⁹²⁷ haksızca bazı şeyler istememeleri, zekâtı fazla almak adına birleşik olan malları ayırmamaları yahut ayrı olan malları birleştirmemeleri⁹²⁸ konusunda uyarılarda bulunmuştur. Zaman zaman memurları teftiş ederek hesaba çekmiş,⁹²⁹ zekât ödemeyenlere de bazı müeyyideler uygulamıştır.⁹³⁰

İlk örneğimizde Allah Rasûlu, Yemen bölgesine İslâm hükümlerini anlatması ve zekâtları toplaması için Muâz b. Cebel'i görevlendirmiş,⁹³¹ onları önce tevhide davet etmesini, sonrasında beş vakit namazı, akâbinde ise zekâtı farz kıldığını haber vermesini istemiştir. İnsanların mallarının en iyilerini almaktan sakınmasını da emretmiştir.⁹³²

Yine, Allah Rasûlu döneminde tahıl, hurma ve üzüm gibi zekât mallarında önceden takdir yapılıyordu. Rasûlullah, Attâb b. Esîd'i zekât âmili olarak görevlendirdiğinde, hurmayı takdir ettiği şekilde üzümü de takdir etmesini ve hurmanın zekâtını nasıl kuru hurmadan alıyorsa, üzümün zekâtını da kuru üzümünden alınması gerektiğini belirtmiştir.⁹³³ Lakin Attâb'ın nerede zekât memurluğu yaptığı kaynaklarda belirtilmemiştir.

⁹²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 17/247; Ebû Dâvud, "Harac" 12.

⁹²⁶ Demircan, *Hz. Peygamber (sav) ve Görevliler*, s. 58.

⁹²⁷ Buhârî, "Zekât" 64; Ebû Dâvud, "Zekât" 5; Nesâî, "Zekât" 12.

⁹²⁸ Buhârî, "Zekât" 34; Ebû Dâvud, "Zekât" 8.

⁹²⁹ Buhârî, "Zekât" 67.

⁹³⁰ M. Macit Kenanoğlu, "Vergi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 54.

⁹³¹ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 2/590.

⁹³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/498; Ebû Dâvud, "Zekât" 10; Tirmizî, "Zekât" 6; Nesâî, "Zekât" 1; İbn Mâce, "Zekât" 1.

⁹³³ Ebû Dâvud, "Zekât" 13.

Diğer örneklerimizde Hz. Peygamber, genç sahâbî Übey b. Ka'b'ı; Benî Sa'd, Belî ve Uzre kabilelerinin zekâtlarını toplamak üzere görevlendirmiştir. Gittiği kabilelerde kendisine zekât için alması gereken ürünlerden daha iyileri teklif edildiğinde, “*Bana emredilmeyen bir şeyi almam*” diyerek bu görevi yerine getirirken nasıl hassas davrandığını göstermiştir. Yine Hz. Peygamber, Ukbe b. Âmir'i hizmetlerinden yararlanmak için zekât toplama göreviyle çeşitli kabilelere gönderdiği⁹³⁴ ve Ukbe'ye bu görevi yaparken zekât mallarının içerisinde kendi ihtiyacı kadar yemesine izin verdiği aktarılmıştır.⁹³⁵ Ayrıca Rasûlullah, Haris b. Ka'b oğullarına dini anlatması ve zekâtlarını toplaması için Amr b. Hazm'ı göndermiş,⁹³⁶ daha on yedi yaşında olan Amr, Medine'de bulunan heyetle birlikte yola çıkarak İslâmî hükümleri, Hz. Peygamber'in sünneti ve yolunu öğretmiş, zekâtlarını toplamıştır.⁹³⁷

Yine Huzeyfe b. Yemân, Allah Rasûlu'nun Debâ bölgesindeki Ezd kabilesine zekât memuru olarak görevlendirdiği,⁹³⁸ Erkam b. Ebü'l-Erkam'ı zekât âmilliği ile görev verdiği,⁹³⁹ Ebû Mûsâ el-Eş'ari'yi vedâ haccı öncesi Yemen'in Me'rib, Aden, Zebîd ve sahil bölgesinin zekâtını toplamak ile görevlendirdiği,⁹⁴⁰ yaklaşık 20 yaşlarında bulunan Velîd b. Ukbe'yi de⁹⁴¹ Mustalikoğulları'na zekât memurluğu ile görevlendirdiği⁹⁴² kaynaklarımızda geçmektedir.

Ayrıca Hz. Peygamber, genç sahâbîlerinden Ukkâşe b. Mihsan'ı Sekûn ve Sekâsik mevkilerine zekât âmili ve davetçi vasfıyla yolladığı;⁹⁴³ Ali b. Ebû Tâlib'i Necran'a zekât ve cizyeleri için zekât memuru olarak görevlendirdiği;⁹⁴⁴ Amr b. el-Âs'ı, Benî Fezâre

⁹³⁴ Ahatlı, “Ukbe b. Âmir”, s. 62.

⁹³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/545.

⁹³⁶ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 2/594.

⁹³⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 5/318.

⁹³⁸ Başaran, “Huzeyfe b. Yemân”, 18: s. 435; Yavuz, *Hz. Peygamber'in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabiler*, s. 42.

⁹³⁹ İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1/187.

⁹⁴⁰ İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/364; İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 4/181.

⁹⁴¹ Mehmet Efendioğlu, “Velîd b. Ukbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: s. 36.

⁹⁴² İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 2/296.

⁹⁴³ Tekineş, “Ukkâşe b. Mihsan”, 42: s. 70.

⁹⁴⁴ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 2/600.

kabilesine zekâtlarını toplaması için gönderdiği,⁹⁴⁵ Büreyde b. Husayb'ı ise Eslem ve Ğıfâr kabilelerine zekât memuru olarak görevlendirildiği nakledilmiştir.⁹⁴⁶

Bu rivayetleri incelediğimizde Hz. Peygamber, hicretin 9. yılı itibariyle zekât mükellefi müslüman kabilelere âmiller görevlendirmiştir. Düzen içerisinde ve sistemli bir şekilde toplanan zekâtlar ile ihtiyaç içindekiler mağdur olmamıştır.⁹⁴⁷ Böylesine önemli bir görevin sadece adaletli, güvenilir kimselere verilmesi gerektiği göz önünde bulundurulursa Allah Rasûlu'nun genç sahâbîlerine böylesine önemli görevler vermesi, onlara verdiği değeri göstermektedir.

3.2.10. Yabancı Dil Öğrenimi Görevi

Rasûlullah, sahâbîlerini hassaten de gençleri yabancı dil öğrenimi ve yazma işine yönlendirmiş ve yabancı dil öğrenme görevi vermiştir. Allah Rasûlu'nun ihtiyaca binaen değişik dil öğrenme tavsiyesi, yeryüzünde bulunan toplumların farkında olmak, genel olan risâlet görevini tüm insanlara ulaştırmak ve İslâm'ın daha geniş coğrafyaya yayılmasını sağlamak gibi hikmet veya sebebi bulunmaktadır.⁹⁴⁸

Konumuzun ilk örneği genç sahâbîlerden Zeyd b. Sâbit'tir. Hz. Peygamber, onun yüksek bir zekâyâ sahip ve kabiliyetli olduğunu keşfetmiş ve Yahudiler'e yazı hususunda güvenmediğini söyleyerek onların dillerini öğrenmesini istemişti. Allah Rasûlu'nun vefatında 21 yaşlarında olan Zeyd b. Sâbit,⁹⁴⁹ iki hafta gibi kısa bir sürede yazılarını öğrenmiş ve baya maharet elde etmişti. Yahudiler'in mektuplarını Hz. Peygamber'e okuyabiliyor ve cevap yazılması istendiğinde, Hz. Peygamber'in adına yazabiliyordu.⁹⁵⁰ Allah Rasûlu'nun Zeyd'e dil öğrenme emri vermesinin sebepleri içerisinde; Yahûdiler'e güven duymaması, yazılan mektupların içeriğinin gizli kalması ve mektup okuyan yahut yazanların mektup içeriğinde eksiltme ve artırma gibi durumlarla karşı karşıya kalmak istenmeme gibi hususlar söylenmektedir.⁹⁵¹ Hz. Peygamber, aynı zamanda bazı gençleri o gün için çok ihtiyaç duyulan Süryanice ve İbranice gibi dilleri öğrenmeye

⁹⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 2/147.

⁹⁴⁶ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 3/973.

⁹⁴⁷ Yavuz, *Hz. Peygamber'in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabiler*, s. 58.

⁹⁴⁸ Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Hasenî el-İdrisî el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye*, thk. Abdullah Halidi, 2. Baskı (Beyrut: Daru'l-Erkam, t.y.), 1/190.

⁹⁴⁹ Apak, "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Gençlere Gösterdiği Özen ve Verdiği Değeri", s. 284.

⁹⁵⁰ Buhârî, "Ahkâm" 40; Ebû Dâvud, "İlim" 3; Tirmizî, "İsti'zan" 22.

⁹⁵¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-isâbe*, 2/491; İbn Asâkir, *Târîh-u Dimâşk*, 19/303.

yönlendirmiştir.⁹⁵² Bilgi ve güven gerektiren bu işin gençlere verilmesi onlara verilen değer in göstergesi olmuş, İslâm gençlerle şekillenmiştir.

3.2.11. Elçilik (Diplomasi) Görevi

Elçi (ilçi) kelimesi “devlet, ülke, halk,” manalarına gelen Türkçe el (il) isim kökünden türemiştir. “Haberci, peygamber” mânasına gelmektedir. Bu kelimenin Arapça mukâbili rasûldür. Ayrıca vefd lafzı “elçi göndermek” manasında masdar olduğu gibi “elçilik heyeti” manasında da isim olarak kullanılmıştır.⁹⁵³

Hz. Peygamber, İslâm dinini tebliğ vazifesi ile hicretin altıncı yılından itibaren çevre ülkelere ve kabilelere çeşitli elçiler göndermiştir. Görevlendirilen bu elçiler; temsil yeteneği olan, ikna gücü ve hitabeti yüksek, bilgi ve idrak sahibi, dürüst ve liyakatli, yüz güzelliği olan, gönderildiği ülkeyi veya toplumu iyi tanıyan kişilerden seçilmiştir.⁹⁵⁴

İlk örneğimizde Allah Rasûlu, Hz. Ebû Bekr’in Hac emirliği görevinde (9/631) Hz. Ali’yi elçi olarak görevlendirmiştir. Kafile yoldayken müşriklerin Kâbe’ye yaklaşmasını ve Kâbe’nin çıplak bir şekilde tavaf edilmesini engelleyen Tevbe sûresi nâzil olunca, sûreyi hacılara duyurmak için Ali (r.a.) görevlendirilmiştir.⁹⁵⁵ Ayrıca Hz. Ali ve Zeyd b. Hârise’nin el-Hismaya Seriyyesi (6/628) sırasında durumu düzeltmesi için de elçi olarak görevlendirildiği aktarılmıştır.⁹⁵⁶

Yine Rasûlullah (s.a.v.), hicretin 8. yılı Zilkade ayında Ezdliler’den Cülendâ’nın iki oğluna İslâm’a davet mektubuyla Amr b. el-Âs’ı (ö. 43/664);⁹⁵⁷ Müzeyne kabilesine Mekke’nin fethine çıkmak üzere Ramazan’da Medine’de bulunmalarını bildirmesi için Bilâl b. el-Hâris’i (ö. 60/680);⁹⁵⁸ Hudeybiye dönüşü (6/628) Hassân b. Tubba ve Zû Amr’a İslâm davetiyle gönderdiği Cerîr b. Abdullah’ı (ö. 51/671);⁹⁵⁹ Bahreyn’e (6/628) Hecer mecusilerine dini tebliğ etmek ve kabul etmedikleri vaziyette kendilerinden cizye

⁹⁵² Hökelekli, “Hz. Muhammed ve Gençlik”, 340.

⁹⁵³ Mehmet İpşirli, “Elçi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: s. 3.

⁹⁵⁴ İpşirli, “Elçi”, 11: s. 5; Şahin, *Hz. Peygamber’in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözettiği Kriterler*, s. 64.

⁹⁵⁵ Münir Atalar, “Emîr-i Hac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: s.131.

⁹⁵⁶ el-Vâkıdî, *Meğazi’l-Vakidi*, 2/559.

⁹⁵⁷ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 1/226; İbn Hişam, *es-Siretü’n-nebevi*, 2/607.

⁹⁵⁸ el-Vâkıdî, *Meğazi’l-Vakidi*, 2/799.

⁹⁵⁹ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebîr*, 1/229.

alınacağını bildirmek üzere Ebû Hureyre'yi (ö. 58/678),⁹⁶⁰ Mekke'nin fethine (8/630) çıkılırken savaşa davet için Benî Süleym kabilesine İrbâd b. Sâriye'yi (ö.75/694); Eşca' kabilesine ise Ma'kıl b. Sinân'ı (ö. 63/683)⁹⁶¹ elçi olarak görevlendirmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber, Hudeybiye dönüşü (6/628) Yemen halkına içerisinde İslâm hükümleri, mal ve hayvanlardaki zekât meselelerinin haber verildiği bir mektup yazdırarak Muâz b. Cebel'i;⁹⁶² Hendek Gazvesi'nde Benî Kurayza'nın antlaşmalarını bozup bozmadıklarını öğrenmeleri ve görüşme yapmaları için genç sahâbîlerden Sa'd b. Muâz, Zübeyr b. el-Avvâm'ı; ensara Hevazin'in esirlerinin (8/630) geri verilmesine razı olup olmadıklarını sormak üzere de Zeyd b. Sâbit'i elçi olarak göndermiştir.⁹⁶³

3.2.12. Namaz Kıldırma (İmamlık) ve Müezzinlik Görevi

İmam kelimesi, emm kökünden sevk ve idare etme ile öne geçme manalarına gelmektedir. Terim olarak ise namazda cemaate önder olan kimse⁹⁶⁴ demektir. Hz. Peygamber, imamlık görevini dini vazifeleri bilen, güvenilir, güzel Kur'ân okuyan ve liderlik yapabilecek kimselerden seçmiştir.⁹⁶⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.), vali olarak görevlendirdiği genç sahâbîlere aynı zamanda imamlık yapmalarını ve imamlık yaparken de cemaati bıktıracak biçimde uzun tutmamaları konusunda uyarılar yapmış; cemaatteki hasta, zayıf, iş sahibi insanları ve yaşlı olanlara göre hareket etmelerini istemiştir. Toplumun sosyal durumuna önem veren Hz. Peygamber, genç yaştaki Osman b. Ebû'l-Âs'ı (ö. 51/671) Tâif'e önce imam, ardından valilik yapması için görevlendirirken⁹⁶⁶ bu hususa dikkat çekerek, *"Ey Osman! Namazı kısa kıldır ve halkın hepsini, içlerinde bulunan en zayıf kişiye göre hesapla. Çünkü onların içinde büyük, küçük, hasta, evi uzak ve iş-güç sahibi olan kimseler vardır"*⁹⁶⁷ buyurmuştur. Allah Rasûlu, bu hadiste imamlık yapan kimsenin cemaatin durumunu dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır.

⁹⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 1/227.

⁹⁶¹ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/799,800.

⁹⁶² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 1/228.

⁹⁶³ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 2/457,458; 3/952.

⁹⁶⁴ M. Sabri Küçükbaşçı, "İmam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: s. 178.

⁹⁶⁵ Şahin, "Hz. Peygamber'in Vazifelendirdiği Din Görevlileri", s. 145.

⁹⁶⁶ Çubukçu, "Osman b. Ebû'l-Âs", 33: 464.

⁹⁶⁷ İbn Mâce, "İkâmetü's-salât" 48.

Yine Hz. Peygamber, Tebük Gazvesi'nde Abdurrahman b. Avf'a imamlık görevi vermiş, *"Hiçbir peygamber, ümmeti içinden salih bir kimsenin arkasında namaz kılmadıkça ruhu kabzedilmez"*⁹⁶⁸ buyurarak genç sahâbînin arkasında namaz kılmıştır.

Ayrıca Allah Rasûlu'nun dini tebliğ etmek için Medine'ye gönderdiği Mus'ab b. Umeyr'in cuma namazı ile vakit namazlarını kıldırıldığı;⁹⁶⁹ Mekke'ye vali olarak görevlendirilen Attâb b. Esîd'e aynı zamanda imamlık görevi verdiği;⁹⁷⁰ Muâz b. Cebel'in Rasûlullah ile birlikte namaz kılıp, daha sonra gelip kavmine imamlık yaptığı ve Yemen'e görevlendirildiği zaman insanlara namaz kıldırıldığı aktarılmış,⁹⁷¹ Amr b. Selime'nin (ö. 85/704) de kendi kavmine imamlık yaptığı *"Cerm kabilesi içinde bulunduğum her cemaate imam oldum ve cenâze namazlarını kıldurdım"*⁹⁷² ifadeleriyle nakledilmiştir.

Müezzin kelimesi, sözlükte "ezan okuyan, çağrıda bulunan, kâmet getiren kimse" mânalarına gelmektedir.⁹⁷³ Kur'ân'da "münâdî" lafzıyla iki âyette geçmekle beraber,⁹⁷⁴ hadislerde de yine münâdî kelimesiyle "kâmet getiren veya ezan okuyan" mânasında kullanılmaktadır.⁹⁷⁵ Allah Rasûlu, hicret öncesi Mekke'de duyuru yaptırmak için münâdî görevlendirirken müslümanlar için namaz çağrısına özel bir görevlendirme yapmamıştı. Medine'de ise genel olarak Bilâl-i Habeşî, namaz vakitleri için sokaklarda "es-salâh es-salâh" şeklinde çağrı yapmışsa da yeterli olmamış, Hz. Peygamber'in hicrî 1. veya 2. senesinde ezan lafızlarının belirlenmesiyle müezzinlik kurumu oluşmuştur.⁹⁷⁶

Müezzinliğin öneminden bahseden Allah Rasûlu, *"İnsanlar müezzin olmanın ve ilk safta bulunmanın sevabını bilselerdi bunu elde etmek için kura çekerlerdi"*⁹⁷⁷ buyurmuştur. Allah Rasûlu'nun müezzinleri, Bilâl Habeşî ile Ümmi Mektûm'dur. Medine dışında ise iki müezzin görevlendirmişti. Bunlardan biri müezzinlik hikayesini

⁹⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/120.

⁹⁶⁹ Küçükaşçı, "İmam", 22: s. 178.

⁹⁷⁰ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 3/889; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 6/34.

⁹⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 3/541,542.

⁹⁷² Ebû Dâvud, "Salât" 60; Nesâî, "İmâmet" 11.

⁹⁷³ M. Sabri Küçükaşçı, "Müezzin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31: s. 489.

⁹⁷⁴ el-A'râf 7/44; Yûsuf 12/70

⁹⁷⁵ Buhârî, "Vudû" 5.

⁹⁷⁶ Küçükaşçı, "Müezzin", 31: s. 489.

⁹⁷⁷ Buhârî, "Ezân" 9; "Şehâdât" 31; Müslim, "Salât" 129; Nesâî, "Ezân" 31; "Mevâkit" 21.

yukarıda geniş bir şekilde anlattığımız güzel sesli genç sahâbî Ebû Mahzûre idi.⁹⁷⁸ Müezzinler aynı anda beraber iseler Bilâl, Ebû Mahzûre ve Ümmü Mektûm şeklinde sıralandıkları aktarılmıştır.⁹⁷⁹ Ayrıca Rasûlullah, görevlendirdiği valilerden ve İslâm'la şereflenen kabile reislerinden kavimleri için imam ve müezzin görevlendirmelerini istemişti.⁹⁸⁰

3.2.13. Özel Muhafızlık Görevi

Özel muhafızlar, belirli bir kişiyi silahlı veya silahsız olarak tehlikelere karşı koruyan görevlilerdir. Allah Rasûlu, getirdiği mesajlarla yerleşmiş bir düzenin karşısına geçmiş; boykot, suikast ve nihâyetinde savaşa varan durumlar sebebiyle özel koruma artık bir zaruret hali oluşturmuştu. Böyle bir dönemde Hz. Peygamber'in korunması, kendisine inananlar için gönülden yapılan bir hizmete dönüşmüştü.⁹⁸¹ Böylesine önemli bir görevi Rasûlullah'ın güvendiği, canı pahasına onu koruyabilecek kimselerin yaptığı aşikardır.

Uhud Gazvesi'nde Rasûlullah, ölümle burun buruna geldiği anda onu müdafaa eden ve müşriklerin saldırılarına sebat ile karşılık verenler Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Hubâb b. el-Münzir, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ali b. Ebû Tâlib ve Zübeyr b. el-Avvâm gibi genç sahâbîler Hz. Peygamber'i korumakla görevlendirilmişlerdi.⁹⁸² Yine Tebük Gazvesi dönüşünde, yolda giderken bazı münafıkların kendisine suikast teşebüsünde bulunacaklarını, Hz. Peygamber'e tuzak kurup dar bir boğazda onu pusuya düşürmeyi planladıkları haber verilmişti. Rasûlullah, o dar boğazdan yürürken Ammar b. Yasir, atının yularından tutarak ön taraftan, Huzeyfe b. Yeman ise atın arkasından Hz. Peygamber'in yakın korumalığını yapmışlardı.⁹⁸³

Ayrıca genç sahâbî İrbâd b. Sâriye (ö. 75/694), Tebük Gazvesi'nde ve seferler dışında Allah Rasûlu'nun kapısında bekliyor, Hz. Ali, Huneyn Gazvesi'nde Rasûlullah'ın hemen önünde savaşarak onu koruyor,⁹⁸⁴ onun için muhafızlık yapıyordu. Hz. Peygamber'in canını korumak gibi önemli bir görevin cesur ve güvenilir kimselere

⁹⁷⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 6/115.

⁹⁷⁹ Kûçükaşçı, "Müezzin", 31: s. 489.

⁹⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 34/157; Buhârî, "Ezân" 17; "Ahbâr" 1.

⁹⁸¹ Şahin, *Hz. Peygamber'in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözettiği Kriterler*, s. 295.

⁹⁸² el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 1/240.

⁹⁸³ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 3/1042.

⁹⁸⁴ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 3/902,1036.

verilmesi gerektiği düşünülürse, Rasûlullah gençlere böyle görevler vererek onlara değer verdiğini göstermiştir.

3.2.14. Hac Emîri Görevi

Hac emîrliği, Mekke fethi sonrası (8/630) ortaya çıkmış bir vazifedir. Hac emîri görevi yapanların, hac için gelen kervanları güven içerisinde takip etmeleri haricinde cezaların uygulanması konusunda yaptırım görevleri de bulunmaktadır.⁹⁸⁵ Rasûlullah, hac emîrini dini vazifelerde ehil olan, güvenilir ve liderlik yapabilecek kimselerden seçmiştir.⁹⁸⁶ Bu konudaki tek örneğimiz Attâb b. Esîd hakkındadır. Hz. Peygamber, Attâb'ı fetih'den sonra Mekke'nin Valisi olarak atamış, o yıl hac emirliği görevini yapmıştır.⁹⁸⁷ Bu genç sahâbî, müslümanlara liderlik yapabilecek, dini vecibelerde ehil, güvenilir kişilerden biridir.

3.2.15. Nüfus Sayımı Görevi

İslâm'da nüfus sayımının ilki genel itibariyle askerî amaç taşımaktadır. Huzeyfe b. Yemân'ın (r.a.) aktardığına göre Hz. Peygamber, *"İnsanlardan ben müslümânım diyen kimseleri benim için (sayıp) yazın"* buyurunca Huzeyfe, *"biz ordu sayısını 1500 kişi sayarak Peygamber için yazdık"*⁹⁸⁸ demiştir. Farklı rivayetlere göre bu sayının 500-600-700 gibi rakamlar arasında olduğu da aktarılmıştır.⁹⁸⁹ Rakamlardaki farklılık nedeni sayıda, yalnız savaşçıların veya çocuk, kadın ve kölelerin yahut Medine dışında oturan kimseleri kapsamıyla ilgili geniş tutulup tutulmamasıyla yorumlanmıştır.⁹⁹⁰

Hz. Peygamber, iyi bir matematik bilgisine sahip olduğu için Zeyd b. Sâbit'i, savaşlarda ele geçen ganimetlerin taksimine memur etmiştir. Bu olay Hayber ve Huneyn seferlerinin sonucunda olmuştur. Müslümanların sayımı, ganimet ve esirlerin taksimini yapmak ve yazmak üzere görevlendirilmiştir.⁹⁹¹

⁹⁸⁵ Atalar, "Emîr-i Hac", 11: s. 131.

⁹⁸⁶ Şahin, *Hz. Peygamber'in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözettiği Kriterler*, s. 159.

⁹⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 6/35.

⁹⁸⁸ Buhârî, "Cihâd" 181.

⁹⁸⁹ Buhârî, "Cihâd" 181; Müslim, "İmân" 235; Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim.*, 2/179.

⁹⁹⁰ Nebi Bozkurt, "Nüfus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: s. 293.

⁹⁹¹ el-Vâkıdî, *Meğazi'l-Vakidi*, 3/949.

3.2.16. Değerlendirme

“Hz. Peygamber’in Genç Sahâbîlere Görevler Vermesi” başlıklı konumuzda, yukarıda maddeler halinde açıklamaya çalıştığımız tüm bu görevlerin nice yaşlı ve tecrübeli sahâbîler varken genç sahâbîlere verilmesi, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) gençlerle olumlu ilişkiler kurarak onlara verdiği değeri ifade etmektedir. Gençler, ümmetin yüklerini taşıyabilecek dinî sorumlulukları ve cihâdın zorluklarını üstlenebilecek konumda olmaları sebebiyle Hz. Peygamber, onların enerjilerini İslâmî değerlerin yaşanması ve yayılması için kullanmıştır. Onlara dinî, sosyal, askerî, idarî ve adlî konularda sorumluluklar yüklemiş, onlar da bu büyük sorumlulukları başarıyla yerine getirmişlerdir. Görev ve sorumluluk sahibi komutanlar, ilim sahibi kimseler, hâkimler ile muallimler yetişmiş ise bu Rasûlullah’ın teşviği, ilgisi, yardımı ve onlara verdiği önem sebebiyle olmuştur. Bu sebeple Allah Rasûlu, gençlere değer vermiş ve onlara mesuliyetler yüklemiştir. Gençlere güvenmek, onlara kabiliyetlerine göre vazife ve mesuliyet vermek, kişiliklerinin gelişmesini ve yeteneklerinin artmasını sağlayan unsurlardır.

Görevlendirmelerin en önemlilerinden olan devlet, şehir veya kabile yönetiminde doğru kişilerin, doğru mekanlara yerleştirilerek zaman, iş ve kişi israfının engellenmesi önemli bir meseledir. Bu görevlendirmeler toplumların ilerlemesinde en önemli noktalardır. Hz. Peygamber’in bu konudaki kişi seçimlerinde isabetli kararlar aldığını görüyoruz. Buradan da O’nun (s.a.v), insanları iyi tanıdığı; beceri, kabiliyet ve potansiyellerini en iyi şekilde değerlendirdiği sonucuna varabiliriz. Ayrıca başta yöneticilik olmak üzere tüm görevlendirmelerde; o görev için ehil olan, liyakatli, adalet sahibi, sorumluluk bilinci olan ve güç ve kuvveti yerinde olan kabiliyetli gençlerin bulunduğunu, ehil olmadığı halde bazı kritik görev ve makamlara talip olanlarında geri çevrildiğine şahit oluyoruz. Hz. Peygamber, böylesine önemli bir görevi gençlere vererek onlara sorumluluk şuru kazandırmış ve onlara güven duygusunu aşılamıştır. Onları daima bu iş ve vazifelerin içinde bulundurmıştır. Onlara kendileri ve insanlara faydalı olmaları için gayreti, çalışmayı öğretmiş ve tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber, bütün bunları yaparken de güzellikle, hikmetle ve nasihatle uygulamıştır.

Ayrıca Hz. Peygamber’in katılmadığı savaşlarda yeteneklerini, deneyimlerini ve liderlik vasıflarını bildiği genç sahâbîlere ordu komutanlığı görevi vermesi; insanlar

arasında meydana gelen davalara bakıp karara bağlama yetkisi olarak hâkimlik görevi vermesi; muhatabına içten ve samimi duygularla yaklaşarak anlattığı ve öğrettiği bilgileri bizzat yaşayarak gösteren gençlere öğretmenlik ve tebliğ görevi vermesi; önder, lider ve insanları yönlendirebilecek karakter ve yapıda olan gençlere sancaktarlık görevi vermesi; askeri faaliyetlerde başarılı olmak, düşmanın durumu ve hazırlıkları ile ilgili bilgiler toplamak için güvendiği gençlere istihbarat görevi vermesi; gençleri vahiy ile bütünlenmiş bir hayata alıştıırma düşüncesiyle onlara ilmin en üstünü olan vahiy yazma görevi vermesi; zekât mükellefi müslüman kabilelere adaletli ve güvenilir kişileri zekat âmili olarak görevlendirmesi ile diğer tüm görevlendirmeler Hz. Peygamber'in gençlere güvendiğini ve değer verdiğini göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HZ. PEYGAMBER'İN GENÇLERE NASİHATLERİ

Nasihat kelime olarak “kusur ve hatayı gidermek için gösterilen çaba; iyiliğe yönlendirmek, kötülükten uzaklaştırmak için verilen öğüt, başkasının fayda yahut zararına olan konularda bir başka kişinin aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret”⁹⁹² anlamlarına gelmektedir. Ayrıca nasihat; kalbi yumuşatarak korkutmak, insanların kalblerini ceza ve mükafaat ile uyarmak demektir.⁹⁹³

Kur’ân’da, Allah’ın gönderdiği elçilerin insanlara iman, ibadet ve ahlak çerçevesi ile öğüt verdikleri bildirilmektedir. Tevhid, inanmanın özü olduğundan bütün peygamberlerin mücadele esasları bu kavram ile gerçekleşmiştir. Kur’ân, nasihati teşvik etmiş ve insana fayda vereceğini bildirmiştir.⁹⁹⁴ Nasihat kelimesini daha net biçimde açıklayan Hz. Peygamber, “*Din nasihattir*” buyurmuş, çevresindekiler “*Kim için?*” şeklinde sormalarına karşılık, “*Allah için, Kitabı için ve Rasûlu için, müslümanların yöneticileri ve onların umumu için*”⁹⁹⁵ buyurmuştur. Hadisteki, Allah için nasihat ifadesi; sağlam bir tevhid inancına sahip olmak, Allah Teâlâ’ya samimiyetle kullukta bulunmak ve her tür şerden uzak durmak gibi kişinin önce kendinin tavsiyecisi olmasını; Allah’ın kitabı için nasihat, Kur’ân’ın Allah’ın buyruğu olduğuna gönülden inanmak ve hükümlerini yapmayı, tüm herkesi vahye çağırmayı; Rasûlullah için nasihat, Allah Rasûlu’nun risâlet ve nübüvvetine iman edip emir ve nehiyelerine tabi olmayı; yöneticiler için nasihat, doğru işler yapanlara tabi olarak desteklemeyi, gerekli durumlarda yanlış ve eksiklerini söylemeyi, uyarı ve tavsiyede bulunmayı, hayra yönlendirmeyi; müslümanların geneli için nasihat ise dünya ve ahiretle alakalı hususlarda onlara fayda veren ve hayırlı işlere yönlendirmeyi, dini konuda yetiştirmeyi ve hayrı emrederek şerden yasaklamayı belirtmektedir.⁹⁹⁶

Müminler için en güzel örnekliği ortaya koyan Allah Rasûlu, eğitimiyle bizzat kendisinin ilgilendiği gençlerin, sağlam bir kişiliğe ve yüksek bir özgüvene sahip

⁹⁹² Mustafa Çağrıcı, “Nasihat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: s. 408.

⁹⁹³ İbn Manzûr, *Lisanü ’l-Arab*, 2/615.

⁹⁹⁴ ez-Zâriyât 51/55

⁹⁹⁵ Buhârî, “İmân” 42; Müslim, “İmân” 95; Ebû Dâvud, “Buyû” 47; “Edeb” 66; Tirmizî, “Birr ve’s-sıla” 17; Nesâî, “Bey’at” 31.

⁹⁹⁶ Nevevî, *Şerhu’n-Nevevî alâ Müslim.*, 2/37-39.

olabilmeleri için onlara her fırsatta tavsiyelerde bulunurdu. Gençlik heyecanının ve gücün üst düzeyde yaşandığı bu zamanda Rasûlullah (s.a.v.), gençleri yanlış düşmemeleri konusunda öğütler verir, onların daima yanlarında olduğunu hissettirirdi. Gençlik; boşa geçecek bir dönem değil, aksine ilim tahsili, meslek öğrenimi ve ibadet melekesi elde etmek adına eşsiz bir fırsattır. Bu hakikatı belirten Allah Rasûlu, yaşlılıktan evvel gençlik döneminin değerinin farkında olmasını istemiştir.⁹⁹⁷ Çünkü gençlik döneminde yapılmış ibadet ve itaatler daha faziletli, hizmetler ise verim itibarıyla daha yüksektir. Hz. Peygamber, çevresindeki gençlere; iyi bir müslüman, olgun kişilik sahibi birey olmaları konusunda tavsiye ve öğütlerde bulunmuştur. Hz. Peygamber'in genç sahâbîlere verdiği tavsiyeleri maddeler halinde ve örneklerle açıklanacaktır.

4.1. Allah'a ve Rasûlune İtaat ve Takva Sahibi Olmak

Hz. Peygamber (s.a.v.), bulduğu her fırsatta ashabına özel tavsiyelerde bulunur onlara rehberlik ederdi. Bu konuda genç sahâbîlerini daha çok önemseyen Hz. Peygamber; onların yaşamıyla yakından ilgilenir, onlara dünya ve ahiret yaşantısında uyulacak kurallar konusunda nasihatler verirdi.

Bu konudaki ilk örnekte Allah Rasûlu, binitinin arkasında taşıdığı genç sahâbî Abdullah b. Abbas'a (ö. 68/688) Allah Teâlâ'yı iyi tanıma ve ona itaat etme konusunda yol göstermiş ve ona şu tavsiyelerde bulunmuştur:

*"Ey genç! Sana bazı kelimeler öğreteceğim. Allah'ın emir ve yasaklarında hassas davran ki Allah da seni gözetip kollasın. Allah'ı hatırından çıkarma ki onu daima yanında bulasın. İsteyeceğin zaman Allah'tan iste. Yardım dileyceğin zaman Allah'tan yardım dile. Bilmiş ol ki bütün insanlar sana bir fayda sağlamak için birleşseler ancak Allah'ın takdiri kadar fayda verebilirler. Eğer tüm insanlar sana zarar verme konusunda bir araya gelseler ancak Allah'ın takdiri kadar zarar verebilirler. Kader kalemleri kalkmış ve yazılan sayfeler kurumuştur."*⁹⁹⁸

Bu rivayette Hz. Peygamber, bir müslümanın Allah'ın hakkını gözettiği ve O'nun rızasını aradığı takdirde, O'nun yardımını daima yanında bulacağını; Cenab-ı Hakk'ın haklarını muhafaza ederse de Allah'ın onu dünya ve ahiret felaketlerinden koruyacağını bildirmektedir.⁹⁹⁹ Bu kapsamlı öğütü dinleyen bir kişi Allah'ın tüm emirlerini yerine getirir ve yasaklarından kaçınır. Aynı zamanda Allah'a gerçek manada tevekküle, yaşamın zor durumlarını sırtlayarak gerçek manada takva sahibi kul olabilmeye çalışır.

⁹⁹⁷ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/400; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/341.

⁹⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/410; Tirmizî, "Sıfatü'l-kıyâme" 59.

⁹⁹⁹ Mübarekfürû, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerh-i Câmiu't-Tirmizî*, 7/185,186.

Bu rivayet, özelde Abdullah'a verilen bir tavsiye olsa da bu hasletlere sahip olabilmesi için tüm gençliğe verdiği bildiri hükmünde tavsiyelerinden biridir.

Diğer bir örnekte Rasûlullah, Ebû Zer el-Ğifârî'ye (ö. 32/653), *"Her nerede olur isen Allah'a asi gelmekten sakın. Bir günah işlediğinde, akabinde onu yok edecek bir iyilik yap. İnsanlara karşı da güzel ahlak sahibi ol"*¹⁰⁰⁰ buyurarak öğütler vermiştir. Bu öğüdün aynısı Muâz b. Cebel'e de verilmiştir.¹⁰⁰¹ Allah Rasûlu'nun bu tavsiyesi, gençler için Allah'ın (c.c.) daima tüm alanlarda gözetleyici ve murakıp olduğu fikrinin zihinlerde yerleşmesini sağlamış ve gençlerin Allah'tan (c.c.) nasıl ittika etmeleri gerektiği konusunda bilinç uyandırmıştır. Benzer bir rivayette Rasûlullah, terkisinde bulunan Muâz b. Cebel'e, *"Her kim gönlünden inanarak, şehadet getirirse cehennem onun için haram kılınır"* buyurmuştur. Muâz (r.a.), bunu insanlara mutlu olsunlar diye haber vereyim mi? diye sorduğunda *"Korkarım ki, söylediğinde insanlar bu muştuya güvenirler"* buyurmuştur. Muâz, ölmeye evvel ancak bu haberi insanlara aktarmıştır.¹⁰⁰²

Yine bir gün Allah Rasûlu'ne bir genç gelmiş ve *"Ben kıyamette şefa'at ettiğin kişilerden olmamı istiyorum!"* demişti. Hz. Peygamber, *"bunu sana kim öğretti?"* diye sorunca, *"bunu bana kimse öğretmedi, sadece kendim (istedim)"* demiş, Hz. Peygamber de *"O hâlde sen, kıyamette şefa'at edeceğim kimselerdensin"* buyurmuştu. Delikanlı, bunu ailesine söylemek üzere neşeli bir şekilde huzurdan ayrılınca Rasûlullah (s.a.v.), *"O genci bana geri getirin"* demiş, genç mahzun ve korkmuş bir hâlde geri getirilince Hz. Peygamber, *"Secdeleri çoğaltarak, bana yardım et"*¹⁰⁰³ buyurmuştur. Allah Rasûlu'nun (s.a.v.) şefaatine ulaşmak isteyen kişi bol bol secde yapmalı, yani namaz kılmalıdır. Çünkü bir kul secde halinde rabbine en yakın durumdadır.

Örnekleri incelediğimizde naklettiğimiz hadisler, Allah Rasûlu'nun bizzat gençlere Allah ve Rasûlune itaat etmek ile takva sahibi olma konusundaki tavsiyelerdir. Bu hadisler bizlere gençlerin Allah ile arasındaki bağlarını sağlamlaştırması ve inandığı doğrular uğrunda sabır ve tevekkülle mücadelede bulunması gerektiğini anlatmaktadır. Ayrıca bu tavsiyeler, gençlerde Allah'ın (c.c.) her yerde gözetleyici olduğu fikrinin

¹⁰⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 35/284; Tirmizî, "Birr ve's-sıla" 55.

¹⁰⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/381.

¹⁰⁰² Müslim, "İmân" 53.

¹⁰⁰³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr.*, 20/365; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/404; 5/174; Heysemi, *Mecmau'z-zevaid ve Menbau'l-fevaid*, 10/369.

zihinlerde yerleşmesini sağlamış ve gençlerin Allah Teâlâ'dan nasıl ittika etmeleri gerektiği konusunda bilinç uyandırmıştır. Çünkü gençler arzu ve istekleri nedeniyle genç olmayan kişilere göre günaha daha fazla meyillidirler. Bu bakımdan gençleri, nefisleriyle baş başa kaldıklarında kendilerini koruyacak takvâya ve Allah'a karşı saygılı olmaya yönlendirmek gerekmektedir. Zira müslümanı tüm şerlerden muhafaza edecek üstün meziyet takvâdır.

4.2. Haya ve İffet Korumak

İffet ve Hayâ kelimeleri birbirine yakın kavramlardır. İffet kelime olarak, “helâl ve güzel olmayan davranış ve sözlerden sakınmak ve haramdan uzak durmak,” anlamında kullanılırken;¹⁰⁰⁴ Hayâ kelimesi ise “çekinme, vazgeçiş, tövbe, utanma,” v.b. manalara gelmektedir. Terim olarak haya, “nefsin hoş olmayan hareketlerinden rahatsız olarak terketmesi” ve “hayırlı bir işin bırakılmasından yahut çirkin bir işin yapılması sebebiyle insanın yüzünü kızartan sıkıntı” şeklinde izah edilmiştir.¹⁰⁰⁵ İffet kavramı, temelde iki manaya karşılık gelmektedir. Bunların ilki kişinin maddî ve bedenî taleplere karşı gereğinden fazla yönelmeye engel olan erdem, diğeri ise ihtiyaç sahibinin ihtiyacını istemekten uzak kalmasıdır.¹⁰⁰⁶

Kur’ân’da iffet ve hayayla alakalı müslümanlara misal oluşması adına değişik örneklerden bahsedilmiştir. Misalen efendisine ihanet etmeyen, haya ve iffetini koruyan Yusuf (a.s.), Aziz’in eşinin çirkin talebine karşılık iffetini muhafaza etmiş ve kötü fiillerden Allah’a (c.c.) iltica etmiştir.¹⁰⁰⁷ Hz. Meryem ise Kur’ân’da iffet ve hayanın temsilcisi olarak bahsedilmiştir.¹⁰⁰⁸ Yahudilerin kötü ithamlarından uzak olan Hz. Meryem, bu vasfı sebebiyle Allah katında yüksek derece elde etmiştir. Bu iki âyet, haya ve iffetin gençler için önemli görülmesini anlatan olaylardan olduğu söylenebilir. Yine gençlerin özelliklerinden bahseden Nûr sûresinde, evlenme zamanı gelen bekârları evlendirilmesini tavsiye eden âyetin akabinde, “*Evlenme imkânı olmayanlar ise Allah’ın lütfuyla kendilerini yeterli imkâna ulaştırıncaya kadar iffetlerini muhafaza etsinler*”¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁴ Mustafa Çağrı, “İffet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: s. 506.

¹⁰⁰⁵ Mustafa Çağrı, “Hayâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: s. 554.

¹⁰⁰⁶ Çağrı, “İffet”, 21: s. 506.

¹⁰⁰⁷ Yûsuf 12/23

¹⁰⁰⁸ Âl-i İmrân 3/42

¹⁰⁰⁹ Nûr 24/33,60

buyrularak gençlerin haya ve iffetlerini korumaya özen göstermeleri gerektiği belirtilmiştir.

Hadislerde hayâ kelimesi çeşitli türevleriyle geçmektedir. Buna göre; “*Hayâ sadece iyilik getirir*”,¹⁰¹⁰ “*Dört vasıf peygamberlerin sünnetidir: Evlenmek, güzel koku ile misvak kullanmak ve hayâ*”¹⁰¹¹ ve hemen hemen bütün hadis kaynaklarında bulunan, “*Hayâ imandandır*”¹⁰¹² manasındaki rivayet, müslüman toplumlarda veciz bir ifade, olarak aktarılmıştır. İffet kelimesi de hadislerde iki açıdan anlatılmıştır. Bunların ilki Hz. Peygamber’in, “*Kim iki çene kemiği arasında bulunan dilini ve iki budu arasındaki organını şerden korumayı bana garanti verirse, ben de ona cennete girmeyi garanti veririm!*”¹⁰¹³ buyurarak haram olan fiillerden kişinin kendini koruması şeklinde, iffetin İslâm’daki önemini ve kapsamını ortaya çıkarmıştır. Bu demektir ki müminleri, cennetten uzaklaştıran âzâların başında bu iki organ gelmektedir. Hz. Peygamber’in cennet için kefil olacağını söylemesi, bu organları muhafaza etmenin imkân dışı değil ancak zorluğunu belirtmektedir. Cennet nimetini talep edenlerin bu zorluğu aşmaya uğraşmaları gerekmektedir.¹⁰¹⁴ Bir kul için belaların en büyüğü dil ve ferc’dir. Onun şerrinden korunan büyük şerden korunmuş olur.¹⁰¹⁵ Bu uyarılar gençlik döneminde daha etkilidir. İffet ve hayalî bir genç olma konusunda aşağıdaki başlıklara dikkat etmek gereklidir.

4.2.1. Gözü Haramdan Korumak

Kur’ân’da mümin erkek ve kadınlara ırzlarını korumaları ve gözlerini muhafaza etmeleri emredilerek bunun daha temiz davranış olacağı bildirilmektedir.¹⁰¹⁶ Şehveti tahrik eden hususların başında bakışlar gelmesi sebebiyle Allah Teâlâ (c.c.), gözü haramdan korumayı emretmektedir. Bütün bu tedbirler Kur’ân’da ifade edildiği gibi¹⁰¹⁷ iffetini koruyarak Allah’ın kendilerine haram kıldığı zinayı ya da Lut kavminin amelini işlemeyip Allah’ın kendilerine helal kıldığı zevceleri ile sağ ellerinin sahip oldukları cariyelerin dışındakilere yaklaşmayan¹⁰¹⁸ kurtuluşa ermiş, mutluluk ve

¹⁰¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 33/64; Buhârî, “Edeb” 77; Müslim, “İmân” 60; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 18/119.

¹⁰¹¹ Tirmizî, “Nikâh” 1.

¹⁰¹² Buhârî, “İmân” 16; “Edeb” 77; Müslim, “İmân” 57,59.

¹⁰¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 32/331; Buhârî, “Rikâk” 23.

¹⁰¹⁴ Kandemir v. dğr., *Riyâzü’s Sâlihîn Şerhi*, 6/438.

¹⁰¹⁵ Bedreddin Aynî, *Umdetü’l-kârî*, 23/71.

¹⁰¹⁶ Nûr 24/30,31

¹⁰¹⁷ el-Müminûn 23/5,6

¹⁰¹⁸ Hafız İbn Kesir, *İbn-i Kesir*, 4/609.

saadet sahibi müminlerin bulunduğu bir toplum meydana getirmeyi hedeflemektedir. Bu şekildeki müminlerin aileleri, sağlam temeller üzerine kurulacaktır. Haram bakışların yasak olmasıyla birlikte insanların dikkatini çekecek biçimde koku ve parfümler kullanmak,¹⁰¹⁹ bakışların haram olduğu yerlerin açılması ve dar kıyafetler giymek gibi davranışların caiz olmadığı belirtilmiştir.

Bir gün bir adam Rasûlullah'ın kapısındaki bir delikten içeri bakmış, bu olay Hz. Peygamber'e haber verilince, *"Beni gözetlediğini bilseydim şu demirle senin gözünü oyardım"* buyurmuştur. Bu tehdit içeren hadis, gözü haram ve yasak bakışlardan korumak gerektiğini anlatmaktadır. Ayrıca hadisin devamında aile mahremiyetini korumak için, *"Ziyaret eden kimsenin, bir eve geldiğinde izin istemesine sebep, gözden dolayıdır"*¹⁰²⁰ buyurarak gözün bakışlarına dikkat edilmesi gerektiği, bu sebeple mahremiyet konusuna dikkat edildiği takdirde haramın her türlüşünden uzak kalınmış olacağı öğütlenmiştir.

Yine Allah Rasûlu, Hz. Ali'ye, *"Uyluğunu açma, dirinin yahut ölünün uyluğuna bakma"*¹⁰²¹ buyurarak tesettür sınırlarını anlatmıştır. Bir diğer rivayette *"Ey Ali, bakışını sürdürme. Zira ilk bakış affedilmiştir. Sonraki bakışa senin için bağışlanmamıştır"*¹⁰²² buyurarak da hayânın öncelikle kişinin kendisinden başlayarak tüm azalarını koruması gerektiği, özellikle gözlerin bütün canlıların mahremiyetine dikkat etmesinin lüzûmu anlatılmıştır. Ayrıca Cerîr b. Abdullah, bir kadına ani bakışı sorunca, Hz. Peygamber de onun bakışını çevirmesini emretmiştir.¹⁰²³ Bu hadiste bakışların aniden harama düştüğünde, ilk anda bir günah olmamakla birlikte bakışın hemen çevrilmesi gerektiği, bakışın devamı olduğunda günah işlemiş olacağı söylenmiştir.¹⁰²⁴

Bu hususta bir diğer örnek genç sahâbî Fazl b. Abbas (ö. 13/634) hakkındadır. Yakışıklı ve bekâr bir genç olan Fazl'ın gözü Vedâ haccında bulunan bir kadına takılmış, Allah Rasûlu de bu harekete yani haram bakışa razı olmadığı için eliyle birkaç defa yüzünü diğer taraflara yönelterek,¹⁰²⁵ uyarı niteliğindeki şu sözü söylemiştir: *"Yeğenim, bu öyle bir gün ki bugün gözüne, kulağına ve diline sahip*

¹⁰¹⁹ Müslim, "Salât" 143; Nesâî, "Zînet" 37.

¹⁰²⁰ Müslim, "Edeb" 40.

¹⁰²¹ Ebû Dâvud, "Hammâm" 1.

¹⁰²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 38/95; Ebû Dâvud, "Nikâh" 43; Tirmizî, "Edeb" 28.

¹⁰²³ Müslim, "Âdâb" 45; Ebû Dâvud, "Nikâh" 43.

¹⁰²⁴ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim.*, 14/139.

¹⁰²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/370; Buhârî, "Hac" 1; "Ceza-u's sayd" 24.

kişinin günahlarını Allah bağışlar”¹⁰²⁶ buyurmuştur. İlerleyen zamanlarda ise Rasûlullah (s.a.v.), onu Mahmiye b. Cez’in kızı Safiyye ile evlendirerek mihrini kendisi vermiştir.¹⁰²⁷

4.2.2. Karşı Cinsle İlişkilerde Sınırlılık

İslâm, fertlerin ve toplumların aralarında düzenli bir etkileşim oluşması amacıyla birtakım kurallar belirlemiştir. Çocuk yaşta olanlar buluğ çağına geldiklerinde yaptıkları davranışlardan mesul olmaları sebebiyle emir ve yasakları uygulamak mecburiyetindedirler. Örneğin, Enes b. Mâlik buluğa erdiği zaman durumunu Allah Rasûlu’ne haber verdiğinde O (s.a.v.), “*bundan sonra kadınların içine girme*” buyurarak mahremiyet kurallarına uyması gerektiği ve karşı cins ile diyaloglarında yeni bir zaman diliminde bulunduğunu anlatmaya çalışmıştır. Enes (r.a.), bu değişimin kendisi için zor olduğunu söylemiştir.¹⁰²⁸ Bu örnekten yola çıkarak buluğa eren kişiler artık mesuliyet sahibi olmaları sebebiyle hem kendilerinin karşı cinsle hem de karşı cinsin onlara karşı davranışları İslâmî hükümler doğrultusunda dikkat edilmelidir.

4.2.3. Şehveti Korumak

Gençlik dönemi özelliklerinin en önemlileri sorunları; cinsel bilinç, cinsel olgunlaşma ve cinsel isteğin oluşmasıdır. Bu özelliklerin oluşmasıyla genç, şehvet ve cinsel doyum arayışlarına meyledebilir ve nefesine hâkim olamayabilir.¹⁰²⁹ İnsan fitratını çok iyi bilen rabbimiz Kur’ân’da “*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir davranış ve çok kötü bir yoldur*”¹⁰³⁰ emriyle zinayı, fuhşiyat olarak nitelemiş ve onun kötü bir fiil olduğunu belirtmiştir. İslâm’da bu fiil kesin bir dille yasaklanırken insanı zinaya götüren her türlü davranıştan ve ona çağrıştıran sebeplerle içli dışlı olmaktan uzak durulması gerektiğini bildirmiştir.¹⁰³¹

Bu konudaki ilk örneğimizde nefesine söz geçiremeyip zina yolunu tercih etme konusunda izin istemek için Rasûlullah’ın huzuruna gelen bir genci sahâbîler hemen oradan uzaklaştırmaya çalışmışlardı. Lakin Allah Rasûlu, genci yanı başına oturarak

¹⁰²⁶ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kebir*, 4/50; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/165.

¹⁰²⁷ Müslim, “Zekât” 167.

¹⁰²⁸ Heysemi, *Mecmau’z-zevaid ve Menbau’l-fevaid*, 4/326.

¹⁰²⁹ Turgay Gündüz, *İslâm, Gençlik ve Din Eğitimi*, 2003, 179.; Özdemir- Kavak, “Kur’ân ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri”, s. 1222.

¹⁰³⁰ el-İsrâ 17/32

¹⁰³¹ Hafız İbn Kesir, *İbn-i Kesir*, 4/227.

sırasıyla annesi, kızı, kız kardeşi, halası ve teyzesi ile bir başka kişinin zina etmesine rıza gösterip göstermeyeceğini sormuştu. Genç, her defasında “Hayır” rıza göstermem demiş, Rasûlullah ise her defasında diğer kişilerinde buna rıza göstermeyeceğini sakince söylemişti. Akabinde de “Allah’ım, bu gencin günahını affet, kalbini temiz tut, ırzını muhafaza et!” şeklinde duada bulunmuş, genç de bu düşüncesinden dolayı yapmak istediğinden vazgeçmişti.¹⁰³² Rasûlullah (s.a.v.), muhatabına empati yapma metodunu kullanarak gencin yapmak istediği kötü davranışı kendisinin görmesini, bu yanlış davranıştan kendi özgür iradesiyle ve bilinçli olarak uzaklaşmasını sağlamış ve büyük günah olan zina fiilini yapmasına mâni olmuştur. Nesil sıhhati ve sürekliliği açısından bu cinsel duygunun meşru yol olan evlilik ile giderilmesi gerekmektedir.

Allah’ın haram kıldığı yasakları yapma imkânı olduğu halde kendini Rıza-i İlâhi için günahlardan uzak tutmaya çalışan, arzusuna ve şehvetine karşı sabreden bir gencin Allah’ın gölgesinden başka gölgenin olmadığı kıyamette, bu gölgede bulunacak 7 grubun içerisinde saymaktadır.¹⁰³³ Bu sınıflar arasında yer alan; Allah’a (c.c.) itaat ile yetişen ve gençlik dönemini namazla, niyazla geçiren, kendini Allah’ın emirleri konusunda karşı gelmekten koruyup arzu ve isteklerin, şehvet duygularının, sahip olunması zor heveslere muhalefet ederek kulluğa sarılan bir genç¹⁰³⁴ ile güzellik ve neseb sahibi bir kadının günaha çağırdığı hâlde, “Ben Allah’tan korkarım” sözüyle onu reddeden kişinin misalleri, gençleri takvalı bir yaşam konusunda eğitmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), gençlerin iffetli, namuslu ve güvenilir olmalarını tavsiye etmiş, gençleri zinadan sakındırarak karşılıklarının cennet olacağını belirtmiştir.¹⁰³⁵ Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), gençleri şehvet konusunda uyarmış ve onları şehvete yönelten âzaların şerrinden Allah’a sığınarak nasıl dua etmeleri gerektiğini öğretmiştir. Hz. Peygamber, “Allah’ım! Kulağımın, gözümün, dilimin, kalbimin ve şehvetimin şerrinden sana sığınırım”¹⁰³⁶ duasının söylenmesini tavsiye etmiş, bizlere en büyük sığınmağın Allah (c.c.) olduğunu ve şerrinden emin olamadığımız konularda (bu âzalarımız dahi olsa) Allah’a sığınmayı öğütlemektedir.

¹⁰³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/545.

¹⁰³³ Buhârî, “Ezân” 36; Müslim, “Zekât” 91; Tirmizî, “Zühd” 53.

¹⁰³⁴ Kandemir v. dğr., *Riyâzü’s Sâlihîn Şerhi*, 2/584.

¹⁰³⁵ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 4/398.

¹⁰³⁶ Ebû Dâvud, “Salât” 365; Tirmizî, “Deavât” 75.

Ayrıca Kur'ân, haram olan livata hususuna apaçık şekilde değinerek bu tarz eşcinsel ilişkiyi tümüyle yasaklamakta ve bunu büyük günahlardan saymaktadır. İnsan fıtratına zıt olan bu durum, tercihi imkânsız yani kabul edilemez bir durumdur. Böyle bir yaşantı, Kur'ân'daki ilgili âyetleri dikkate almamak,¹⁰³⁷ Allah ve Rasûlu'ne baş kaldırmak, isyan etmek demektir.

Bu örnekleri değerlendirdiğimizde insanın yaratılışında var olan ve gençlik döneminde en yoğun şekilde ortaya çıkan cinsel isteklerin helal dairede giderilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Zira şehvi arzuların esiri olmuş ve ahlaksızlığa sürüklenmiş bir gencin müslüman bir toplum için hiçbir faydası olmayacaktır. Hz. Peygamber (s.a.v.), gençlere arzu ve isteklerin, şehvet duygularının, sahip olunması zor hevâlara muhâlif olarak kulluğa sarılmaları gerektiğini öğütlemektedir. Bu öğüt, genç kimse için takvanın bir yansımasıdır. Allah'ın emir ve yasaklarına dikkat ederek gûnahtan uzak durmak büyük fazilet olmakla birlikte bu durum gençler için ise takdire şayan bir davranıştır.

4.2.4. Evliliğe Teşvik

Allah Rasûlu (s.a.v.), mutlu ve huzurlu bir aile kurmakla toplumun güvenilir olmasını arzulamıştır. İyi bir ailede büyüyen çocukların da gelecek adına faydalı işler yapacağına inanmıştır. Hz. Allah (c.c.), evliliği “*Nikahlayınız*”¹⁰³⁸ şeklinde emir siğasıyla buyurmuştur. Alimlerin bir kısmı, gücü yeten herkesin bu emri yerine getirmesinin vacip olduğu görüşündedirler.¹⁰³⁹ Allah Rasûlu ise “*Evliliğin en hayırlı olanı, külfetsiz ve kolay olanıdır*”¹⁰⁴⁰ buyruğuyla en faziletli evliliğin kimseye zor gelmeyen, mehri az olan nikah olduğunu beyan etmiştir.¹⁰⁴¹ Eğer mehir az olursa evlenmek isteyen fakir kimselere zor gelmeyecek ve evlilik yapmak isteyenlerin sayısı artacaktır. Evliliğin en önemli amaçlarından biri olan nesilde de bir artış olacaktır.

En büyük zenginliğin hayırlı bir eş ve saadetli bir yuva olduğunu düşünen Allah Rasûlu, evlenmenin kişinin yaşamını düzene koyan ve şekillenmesinde en etkin rol üslendiğini, “*Evlilik benim sünnetimdir. Kim benim bu sünnetimden yüz çevirirse, benden*

¹⁰³⁷ Hûd 11/74,77,82,89

¹⁰³⁸ Nûr 24/32

¹⁰³⁹ Hafız İbn Kesir, *İbn-i Kesir*, 5/72,73.

¹⁰⁴⁰ Ebû Dâvud, “Nikâh” 31.

¹⁰⁴¹ Azimâbâdî, *Avnu'l Ma'bûd*, 6/107.

değildir. *Ve evleniniz. Çünkü ben sizin çokluğunuzla övüneceğim*”¹⁰⁴² buyurarak belirtmiştir. Dolayısıyla nikahtan yüz çevirmek, kayıtsız kalmak ve nikahı terk etmek uygun bir davranış değildir. Yine evlilik konusunda Hz. Peygamber, *“Dinini ve ahlakını sevdiğiniz kişi size dünür olarak gelirse kızınızı onunla evlendirin. Aksi halde, yeryüzünde fitne ve bozgunculuk meydana gelecektir*”¹⁰⁴³ buyurunca, sahâbîler o kişinin maddi durumu ve denklik söz konusu olmazsa ne olacak? diye sormaları üzerine, 3 defa tekrar ederek *“Dinini ve ahlakını sevdiğiniz kişi size gelirse kızınızı onunla mutlaka evlendirin*”¹⁰⁴⁴ buyruğunu ısrarla söylemiştir. Yine bir başka rivayette, *“Üç kimse var ki onlara yardım etmesi Allah için bir haktır. Allah yolunda savaşan kimse, özgürlüğüne kavuşmak adına belirlenen ücreti ödemeye çalışan köle, zinadan uzak durmak için evlenen kimse*”¹⁰⁴⁵ buyurarak bu konuda iffetli davranan kimselere Allah’ın (c.c.) yardımının daimî olacağı belirtilmiştir. Eğer Allah’ın yardımı olmasaydı insan, kendini küçük düşüren ve rezil eden haramlara yönelebilirdi. Bu konuda en zor durumun iffetli davranmak olduğu belirtilmiştir. Çünkü o, içinde yoğunlaşan dağ gibi şehveti bastırmak için iffetini koruması gerekmektedir. Eğer kişi iffetli olursa, Allah Teâlâ’nın yardımı ona yetiyecek ve o meleklerin mertebesine ve en yüce derecelere ulaşacaktır.¹⁰⁴⁶

Gençlik döneminin en ağır durumlarından biri, cinsel istek ve arzu olması sebebiyle Hz. Peygamber (s.a.v.), etrafındaki gençlere *“Ey gençler topluluğu! Evlenmeye güç yetiren evlensin. Çünkü evlilik, gözü harama karşı engeller, ferci de en iyi korur. Evlenmeye güç yetiremeyen de oruç tutsun. Çünkü oruç tutmak, kişideki şehveti kırar*”¹⁰⁴⁷ buyurarak onların bu konuda güç yetirebiliyorsa evlenerek dengeli bir hayat sürmesini tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber’in evlenme tavsiyesi hakkında kesinlikle gevşek davranmamak gerekir. Çünkü İslâm dininde haram aşılması gereken kırmızı çizgidir. Gençlik, şehvetin tutuşma ve kaynaşma devri olması sebebiyle Hz. Peygamber (s.a.v.), gençleri şehveti sınırlandırma araçlarına yönlendirdikten sonra arzularını helal çerçevede gidermeyi tavsiye etmekte ve güç yetirenlerin evlilik yapması teşvik edilmektedir. Burdaki en önemli hedef, toplumun temel taşlarından biri olan aileyi meydana

¹⁰⁴² İbn Mâce, “Nikâh” 1.

¹⁰⁴³ Tirmizî, “Nikâh” 3; İbn Mâce, “Nikâh” 46.

¹⁰⁴⁴ Tirmizî, “Nikâh” 3.

¹⁰⁴⁵ Tirmizî, “Fedâilu’l-Cihâd” 20; Nesâî, “Nikâh” 5; “Cihâd” 12.

¹⁰⁴⁶ Mübarekfürî, *Tuhfetü’l-ahvezi bi şerh-i Câmiu’t-Tirmizî*, 5/242.

¹⁰⁴⁷ Buhârî, “Nikâh” 3; “Savm” 10; Nesâî, “Nikâh” 3.

getirmektir. Huzur ve mutlu bir toplum, sağlam temel üzerine kurulmuş aileler ile varolur. Bu sebeple İslâm dini, cinsel bilinç oluşması itibariyle gençlere evliliği önermiştir.

Allah Rasûlu'nun Ali'ye (r.a.) önemli bir tavsiyesinde, *“Ey Ali! Üç şeyi geciktirme; Vakit girdiğinde namazı, hazır olunca cenazeyi, dengi bulunan bekâr kızı nikahlamayı”*¹⁰⁴⁸ buyurarak namazın hakkının geciktirilmemesi, cenazenin hakkının bekletilmemesi gerektiği gibi, gençlerin hakkının da dengi bulunduğu evlendirilmesi olduğunu aktarmıştır. Bu da evlatların anababası üzerindeki haklarından biridir. Yine Hz. Peygamber, gençlere evliliği öğütlemesi yanında onlara evlilik konusunda destek olarak aracılık etmiş, zekât âmili sahâbî olan Mahmiye'ye, *“Kızını bu gence nikahla!”*¹⁰⁴⁹ buyurmuş ve evlilik çağı gelen Fazl b. Abbas'ı göstermişti. Mahmîye de kızını ona nikahlamıştı.

Allah Rasûlu, gençlere iffet ve haya dolu bir yaşamı öğütleyerek, onlara gözlerini harama bakmaktan korumasını, kendisini zinaya götüren her türlü ameli yapmaktan uzak tutmasını ve meşru bir nikâh ile evlenerek aileyi kurmasını tavsiye etmiştir. Kurulan bu yuvayı kuvvetlendirmeye yönelik aile yapısının sağlam olmasını istemiş, boşanmayı kerih görmüş ve mutlu bir aile yuvası hazırlayarak çocukların her açıdan kendini geliştirecekleri, güzel ahlak elde edecekleri bir ortam hazırlamalarını öğütlemiştir.

4.3. Ana Babaya Saygı ve Hürmet

Allah Teâlâ, anne ve baba saygısı, onlara hürmet ve onlara hayırla davranma konusunda çokça âyet buyurmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de evlâdın yanında yaşlanan anne ve baba için şöyle buyrulmaktadır:

*“Rabbin, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi, anne ve babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında yaşlanırlarsa, sakın onlara öf! dahi deme; onları azarlama, onlara güzel söz söyle. Onlara acıyarak tevazu kanadını indir ve de ki: Rabbim! Onlar beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”*¹⁰⁵⁰

Allah Teâlâ (c.c.), anne ve babayı üzecek tüm davranış ve sözlerden kaçınılmasını emretmiştir. Burada âyetin ifadesine dikkatle baktığımızda yalnız fizikî şiddet değil, aynı zamanda onları gücendirip üzebilecek tüm uygulamaları yasaklamış hatta mânevî şiddet de bu kapsamdadır. Yüce Allah, kötü söz söylemeyi, kötü davranışta bulunmayı

¹⁰⁴⁸ Tirmizî, “Cenâiz” 73.

¹⁰⁴⁹ Müslim, “Zekât” 167.

¹⁰⁵⁰ el-İsrâ 17/23,24

yasakladığı gibi güzel söz söyleyip güzel davranışta bulunmayı emretmektedir.¹⁰⁵¹ Yine bazı âyet-i kerimelerde Allah’a kulluk sonrası, ebeveyne iyi davranma hususu zikredilmiş¹⁰⁵² ve hiçbir günahı ebeveyne karşı çıkmaktan daha şiddetli görmemiş, ebeveyne isyan etmeyi Allah’a şirk ile beraber anmıştır.¹⁰⁵³ Bu konuda âyetler bir hayli fazladır.

Allah Rasûlu, anne ve babaya saygı göstermenin ve onlara hürmet etmenin faziletini fırsat buldukça söylemiş,¹⁰⁵⁴ onlara kötü davranmayı Allah’a şirk koşturmak ile birlikte günahların büyüklerinden belirtmiş,¹⁰⁵⁵ hassaten anneye kötü davranmayı Allah’ın yasakladığını bildirmiştir. Hz. Peygamber, ana-babasına hürmet etmeyen onlara yaşlandığında bakmayan kimseleri kınayıcı ve ağır bir ifade kullanarak, “*Anne ve babasına yahut onların herhangi birine ihtiyarlık zamanında ulaşip da cennete giremeyen kişi perişan olsun, perişan olsun, perişan olsun*”¹⁰⁵⁶ buyurarak ebeveyne iyiliği cennete girmeye vesile sayarken aynı zamanda onlara iyi davranmanları cenneti kaybetme ihtimali sebebiyle kınamaktadır. Böyle bir kişi ebeveynine şefkatli davranmadığı, imkânını paylaşmaması sebebiyle Allah’ın rahmetini kaybederek zillet içine düşmeyi ve perişan olmaya müstehak olmuştur. Bir genç, küçük yaşlarda güçsüz olduğunu, yiyecekleri ağzına götürecek kuvvet ve idrâkinin olmadığını, ebeveyninin desteğiyle büyüyerek geliştiğini unutmaması gerekir. İlâhî takdir gereği şimdi de evlat güçlenmiş, bu sefer de ebeveyn güçten düşmüştür. Evlâdının idrakinin zayıf olduğu zamanlardaki gibi şimdi de onların idrâki zayıflamıştır.¹⁰⁵⁷

Allah Rasûlu, ana-babası ihtiyaç içinde iken savaşa katılmak amacıyla onları ağlayarak bırakıp gelmiş bir genci reddederek, “*Ana-babanı ağlattığın gibi güldür*”¹⁰⁵⁸ diyerek geri göndermiştir. Hicret için biat etmek isteyen gence de aynı söz söylenmiştir.¹⁰⁵⁹ Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), “*Rabbin rızası ana-babanın rızasındadır.*

¹⁰⁵¹ Hafız İbn Kesir, *İbn-i Kesir*, 4/221.

¹⁰⁵² el-Bakara, 2/83; Nisa, 4/36

¹⁰⁵³ el-En’âm 6/151; el-İsrâ 17/23

¹⁰⁵⁴ Buhârî, “Edeb” 1; Müslim, “Birr ve’s-sıla” 1.

¹⁰⁵⁵ Buhârî, “İsti’zân” 35; Müslim, “İmân” 144.

¹⁰⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 12/421; Müslim, “Birr ve’s-sıla” 9; Tirmizî, “Deâvât” 101.

¹⁰⁵⁷ Kandemir v. dğr., *Riyâzü’s Sâlihîn Şerhi*, 2/427.

¹⁰⁵⁸ İbn Mâce, “Cihâd” 12.

¹⁰⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11/30,427,454; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, “Bey’at” 13; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, “Birr ve’s-sıla” 7250.

Rabbın gazâbı ise ana-babanın gazabındadır”¹⁰⁶⁰ buyurarak, anne ve babayı hoşnut etmenin öneminden bahsetmiş ve gençlere bu konuda daha dikkatli olmalarını tavsiye etmiştir. İhtiyarlık çağı, merhamet duygusunun ve huzur içinde olan bir yuvanın en çok ihtiyaç olduğu bir zaman dilimidir. Hayatlarının en hassas zamanında yanlarında bulunmak, ihtiyaçlarını gidermek, dualarını alabilmek bizim için rızay-ı ilâhiyi elde edecek değerli vesilelerdendir. Ayrıca iyiliği başa kakan, ebeveyne isyan eden ve içki içerek bağımlı hale gelenlerin cennete giremeyeceklerini belirterek¹⁰⁶¹ ana-baba haklarını önemsemeyen kimselerin azaba layık olduğunu bildirmektedir. Yine Ana-babaya iyilikte bulunmak kişiye cenneti kazandırırken, ana-babanın kişi ile cennet arasına bir engel teşkil etmesi¹⁰⁶² çok manidardır. Bu konuda rivayetler fazladır.

Bu örnekleri değerlendirdimizde gençlerin hürmet göstermeye en layık kişilerin ana-babaları olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle bir genç tüm hususlarda evlatlarına örnek olduğu gibi, ebeveynine göstereceği saygı ve sevgiyle de örneklik teşkil etmelidir. Bir nevi ileriki dönemlerde kendisi için ne şekilde hareket edeceklerini onlara öğretmek geleceğini teminat altına almaktadır. Yaşlanan ebeveyni ziyaret etmeyen, sözlerini dinlemeyen, onları memnun edecek işlerden yüz çeviren evlâtlar vefasızdır. Naklettığımız bu hükümler her ne kadar genel bir yargı içeriyorsa da ana-babası hayatta olan kimselerin genel itibarıyla gençler olduğunu düşündüğümüzde verilen bu tavsiyeler gençlere yönelik yapılmıştır. Hz. Peygamber, bu konulara temas ederek bir gencin ana babasına hürmet etmesi gerektiğini tavsiye etmiştir.

4.4. Yaşlılara Saygı ve Hürmet

Yaşlı kelime olarak, ihtiyarlamak, yaşı ilerlemiş olmak ve pir manalarında kullanılmaktadır.¹⁰⁶³ Hayat süreci içerisinde doğal ve zorunlu bir çağ olan yaşlılık hali, fiziken ve ruhen güç kaybı yaşanması anlamına gelmektedir. Bu dönem; sosyolojik, psikolojik ve fizyolojik açıdan değişim yaşanır ve kişinin iş yapma gücü azalmakla birlikte fiziki olarak da kendi ihtiyaçlarını karşılayamayabilir.¹⁰⁶⁴ Bu sebeple onlara

¹⁰⁶⁰ Tirmizî, "Birr ve's-sıla" 3.

¹⁰⁶¹ Dârimî, "Eşribe" 5.

¹⁰⁶² İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, "Edeb" 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 45/504,535; Tirmizî, "Birr ve's-sıla" 3; İbn Mâce, "Talak" 36; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, "Nikâh" 1.

¹⁰⁶³ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1135.

¹⁰⁶⁴ Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber ve Yaşlılar", *Günümüze Yansımalarıyla Hz. Peygamber'in Muasırlarıyla Münasebetleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), s. 89.

yapılacak yardım, gösterilecek saygı ve hürmet, yapılan ziyaretler kendilerini iyi hissetmelerini sağlamaktadır.

İnsanoğlu çevresiyle daima irtibat içinde yaşamak ve insanî ilişkileri devam ettirmek ister. Yaşlanan kişinin çevreye olan bağlılığı ziyadeleşir. Yaşlıları sosyal çevreden uzak tutmak, yalnız kalmalarına ve mutsuz olmalarına sebep teşkil etmektedir. Zira Rasûlullah (s.a.v.), *“Beli bükülmüş ihtiyarlar, süt emen bebekler ve otlayan hayvanlar olmasaydı, üzerinize azap yağardı”*¹⁰⁶⁵ buyruğuyla yaşlı kimselerin bulunduğu topluluğa rahmet sebebi oldukları ve toplumun onların vesilesiyle nimete ulaştığını bildirmektedir.

Yaşlı insanlara saygı ve hürmet göstermek ileri zaman diliminde aynı âkibete uğrayacak bir genç için kendi geleceği adına yatırım yapmasıdır. Rasûlullah (s.a.v.), bu gerçeğe şöyle işaret eder. *“Bir genç, bir ihtiyara yaşından dolayı ikramda bulunursa; Allah da yaşlandığında kendisine ikramda bulunacak kimseyi hazırlar.”*¹⁰⁶⁶ Hz. Peygamber’in bu sözüyle gençlerin empati yaparak yaşlandıklarında kendilerine nasıl davranılmasını istiyorlarsa, yaşlılara öyle muamele etmeleri gerektiği ve gençliklerinde yaptıkları iyiliklerin ve güzel davranışların, yaşlılıklarındaki en büyük sermayeleri olacağına işaret etmektedir. Dolayısıyla Allah Rasûlu (s.a.v.), gençleri nasıl bir gelecek tasavvur ediyorlarsa gelecekteki hallerinin birer gerçeği olarak karşılarında duran yaşlılara öyle muamele etmeleri konusunda eğitiyordu. Hadisin yorumunda bazı İslâm alimleri, yaşlılara saygıda bulunanların ömürlerinin uzun olacağına işaret olduğunu dile getirmişlerdir.¹⁰⁶⁷

Hz. Peygamber, yaşlı olan kimselere daima hürmet göstermiş, saygıda bulunmuş ve ikram sırasında önceliği onlara vermiştir. Bizlere de daima onların yardımında bulunmamızı bizzat yaşayarak öğütlemiştir.¹⁰⁶⁸ Nitekim Allah Rasûlu, kendisine içecek bir şey getirildiğinde biraz içerek geri kalan kısmını sağındaki kişilere vermeyi âdet edinmişti. Yine kendisine ikramda bulunulan bir gün, yaşlıların olduğu bir toplulukta sağında oturan bir gence danışmadan solundaki yaşlılara vermek istememiş ve sağındaki gence dönerek, *“Bu yaşlı kimselere vermem için bana izin verir misin?”* demişti. Genç,

¹⁰⁶⁵ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 22/309; Komisyon, *Hadislerle İslâm*, 4/282.

¹⁰⁶⁶ Tirmizî, “Birr ve’s-sıla” 75.

¹⁰⁶⁷ Kandemir v. dğr., *Riyâzü’s Sâlihîn Şerhi*, 2/541.

¹⁰⁶⁸ Sancaklı, “Hz. Peygamber ve Yaşlılar”, s. 107.

“Hayır, vallahi Ey Allah’ın Rasûlu, senden bana gelecek bir kismetî kimseye vermem” deyince Rasûlullah (s.a.v.), içeceği o gencin eline koymuştu.¹⁰⁶⁹ Bu hâdise, her ne kadar Allah Rasûlu’nun sağında küçük-büyük faziletli vs. kim olursa olsun tüm dağıtımlar veya tüm işlemlere sağdan başlama sünnetini açıkça bizlere gösterse de¹⁰⁷⁰ Rasûlullah’ın yaşlılara olan ilgi ve saygısını da ifade etmektedir. O gencin yaşlılardan önce Hz. Peygamber’in elinden alıp içmesinin sebebi ise Rasûlullah’ın (s.a.v.) içtiği yerden kendisinin ilk olarak içmesinde hayır ve bereket kazanmayı arzu etmesidir.¹⁰⁷¹

Bir diğer örnekte Allah Rasûlu’nü (s.a.v.) ziyarete ihtiyar biri gelir, oradakiler ihtiyara yer açma konusunda ağır davranınca Hz. Peygamber, “Küçüğümüze acımayan ve büyüğümüzün saygınlığını kabullenmeyen bizden değildir”¹⁰⁷² sözleriyle yaşlı olanlara her konuda saygılı davranmayı istemektedir. Benzer bir rivayette “Ak saçlı müslümana saygı, Allah’ın şanını yüceltmekten ileri gelir”¹⁰⁷³ buyurarak gençlerin, yaşlı kimselere hürmet etmeyi, Allah’ı yücelten kimselerin yaptığı güzel amellerin içerisinde saymaktadır.

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.), yaşlılık döneminin sıkıntılı sürecinden Allah’a sığınılması gerektiğini de bazı dualarla öğretmiştir. Hz. Peygamber, “Allah’ım! Âcizlikten, tembellikten, korkaklıktan, ihtiyarlayıp ele avuca düşmekten ve cimrilikten sana sığınırım”¹⁰⁷⁴ şeklinde ve “Allahım! korkaklıktan sana sığınırım. İhtiyarlığın bunaklığına (erzeli’l-ömr) dışar olmaktan sana sığınırım. Dünyânın fitnesinden ve kabir azabından sana sığınırım”¹⁰⁷⁵ buyurarak gençleri, yaşlılığın bu problemlili durumuna düşmeden önce Allah’tan yardım istemenin gerekliliğini öğretmiştir. Yine Hz. Peygamber, genç kimsenin yaşlanmadan önceki hayatını daha dikkatli yaşayarak sıhhat ve âfiyetli dönemlerini daha çok hayırla doldurması gerektiğini anlatmıştır. Gençler unutmamalıdır ki, yaşlılık gençlik döneminin neticesi ve sonudur. Sonuç ise başla irtibatlıdır. Gençlik dönemini hayırla dolduranın yaşlılık dönemini de hayırla geçireceği düşünülmektedir.

¹⁰⁶⁹ Buhârî, “Hibe” 22; “Eşribe” 19; Müslim, “Eşribe” 127.

¹⁰⁷⁰ Nevevî, *Şerhu’n-Nevevî alâ Müslim.*, 13/200.

¹⁰⁷¹ Kandemir v. dğr., *Riyâzü’s Sâlihîn Şerhi*, 4/251.

¹⁰⁷² Tirmizî, “Birr ve’s-sıla” 15.

¹⁰⁷³ Buhârî, *Edebü’l-müfred*, s. 143; Ebû Dâvud, “Edeb” 23.

¹⁰⁷⁴ Buhârî, “Deavât” 38; Müslim, “Zikir” 50.

¹⁰⁷⁵ Buhârî, “Cihâd” 25.

Allah Rasûlu'nun yaşlılara hürmet hususundaki şu uygulamalarını da unutmamak gerekmektedir. Yaşı küçük olanların büyükleri selâmlaması,¹⁰⁷⁶ sözün önce büyüklerle başlaması,¹⁰⁷⁷ imamlık yapacak kimselerin yeterlilik bakımından eşdeğer olması durumunda yaşça büyüğün imamlık yapması tavsiyesi¹⁰⁷⁸ ve içerisinde yaşlı ve hasta bulunan bir cemaate imamlık yapacak kimseye namazı hafif kıldırmasını söylemesi¹⁰⁷⁹ gibi tavsiyeler, yaşlıların toplum içerisindeki itibarını korumakta ve yaşlı kimselere saygı gösterilmesi gerektiğini öğütlemektedir.

Yaşlılık, ömrün sonlandığının en önemli göstergesidir. Erken yaşta ölümün gelmediği kişiler, ihtiyarlık dönemini problemleriyle yaşayacaktır. Allah Rasûlu, yaşlanmayı yaşamın bir evresi olarak kabul ettiğinden bu dönemi gerçekçi bir yaklaşımla önemsemiş, yaşlı olanlara nasıl davranmak gerektiğini ve ilişkilerimizdeki ahlak ilkelerinin neler olması gerektiğini anlatmıştır. Yaşlıların bu dönemde kırılgan ve nazik bir yapıda olmaları sebebiyle onları aşağılamak, yüzlerine kızgınca bakmak, yanlarındayken ses yükseltmek gibi olumsuz durumlara dikkat etmeli, aksine hürmet ederek gönülleri almaya özen gösterilmelidir.¹⁰⁸⁰ Bugün genç olan kişi yarın yaşlanacaktır. Yaşlılara hürmet gösteren gençlerin bu hareketi karşılıksız kalmayacaktır.¹⁰⁸¹ Yaşlılara saygı ve hürmet başlıklı bölüm, yaşlı olmayan insanlara hitap ettiği için buradaki hedef kitle gençler olmuş ve tezimizde konu başlığımızda yer almıştır.

4.5. İlme Teşvik

Kur'ân ve hadislerde ilmin fazileti hakkında birçok âyet ve hadis bulunmaktadır. İlk emri “Oku!”¹⁰⁸² olan ve her konuda tefekkürü emreden, Allah'ın vahyinin kendisine nazil olduğu Hz. Peygamber, Kur'an'ın belirtilen emirlerine paralel olarak tüm ashabını başta genç sahâbîler olmak üzere her durumda ilim öğrenmeye, tefekkür, tedebbür ve tezekkür etmeye teşvik etmiştir. Rasûlullah, tüm yaşamını insan yetiştirmeye adanmıştır. Kendisini bir muallim olarak ifade eden Hz. Peygamber,¹⁰⁸³ her durumda Allah'ın

¹⁰⁷⁶ Buhârî, “İsti'zân” 4; Tirmizî, “İsti'zân” 14.

¹⁰⁷⁷ Buhârî, “Cizye” 12; Müslim, “Kasâme” 1.

¹⁰⁷⁸ Müslim, “Mesâcid” 291; Ebû Dâvud, “Salât” 61; İbn Mâce, “İkâmetü's-salavât” 46.

¹⁰⁷⁹ Buhârî, “İlim” 28.

¹⁰⁸⁰ Sancaklı, “Hz. Peygamber ve Yaşlılar”, s. 99,120.

¹⁰⁸¹ Kandemir v. dğr., *Riyâzü's Sâlihîn Şerhi*, 2/541.

¹⁰⁸² el-Alak, 96/1

¹⁰⁸³ Dârimî, “Mukaddime” 32; İbn Mâce, “Mukaddime” 17; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 13/51.

vahyini insanlara tebliğ etmiştir. Peygamberlerin sadece ilmi miras olarak bıraktığı, ilim sahibi olanların bu mirası elde ettiğini belirtmiştir.¹⁰⁸⁴ Aynı zamanda ilim öğrenmenin kadın-erkek her müslüman için farz olduğunu buyurarak¹⁰⁸⁵ Allah'ın bir emri olduğunu belirtmiştir.

Rasûlullah, sahâbîlerini daima fayda veren bilgiye yönlendirmiş ve *“Ey Allahım! Senden fayda veren bir ilim istiyorum”*,¹⁰⁸⁶ ve *“Faydasız ilimden sana sığınıyorum”*¹⁰⁸⁷ şeklindeki sözleriyle Allah Teâlâ'dan hem kendisinin faydalanacağı hem de ümmetine fayda sağlayacak bilgi istemiştir. Bir diğer rivayette, *“Ey Allah'ım! öğrettiklerinle beni menfaatlendir. Bana fayda verecek ilmi öğret ve ilmimi artır”*¹⁰⁸⁸ buyurarak zarar veren, faydası olmayan ve batıl bilgilerden sahâbîlerini uyarmıştır. İlimde ölçü fayda sağlamasıdır. Hz. Peygamber, faydalı olan her bilgiye, fenne, gelişmeye ve hikmete yönlendirmiştir. *“Hikmet (ilim) müminin yitik malıdır nerede bulursa onu alır”*¹⁰⁸⁹ sözleriyle her mekânda faydalı ilim öğrenmeyi teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber, ashabını ilme teşvik etmiş ve ilim öğrenmenin ve öğretmenin faziletinden bahsederek, *“Şu iki kişi dışında kimseye hased (kıpı) edilmez. Biri, Allah'ın (c.c.) ilim ve hikmet vererek gece gündüz onunla hükmeden ve onu insanlara öğreten kişi. Diğeriye, Allah'ın (c.c.) mal vererek onu gece gündüz hak yolda infak etmeye muvaffak kıldığı kişi”*¹⁰⁹⁰ buyurmuştur. Yine bir gün Allah Rasûlu, mescide girince burada iki grupla karşılaşmış, grubun biri nafilâ namaz kılarak diğer grup ise eğitim-öğretim ile meşgul oluyorlardı. Yanlarında durarak onlara, *“Her iki grup da iyi şeylerle meşgul oluyorlar, ancak Allah'tan bir şey isteyene, o şeyi verip vermemek O'na aittir. Fakat diğer grup ilim öğrenerek cahilliği gideriyorlar. Ben ise Allah tarafından bir muallim olarak gönderildim”*¹⁰⁹¹ buyurarak ilim öğrenmenin ve ilim sahibinin faziletini

¹⁰⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/46; Dârimî, “Mukaddime” 32; Buhârî, “İlim” 10; Ebû Dâvud, “İlim” 1; İbn Mâce, “Sünnet” 17.

¹⁰⁸⁵ İbn Mâce, “Sünnet” 17; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 10/195; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 1/7; 2/289,297.

¹⁰⁸⁶ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, “Dua” 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 44/140,221,297,318; İbn Mâce, “İkâmet'üs-salavât” 32; “Dua” 4; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, “İstiâze” 3.

¹⁰⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21/250,422; Müslim, “Zikir ve'd-dua” 73; Nesâî, “İstiâze” 20; İbn Mâce, “Sünnet” 23; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, “İstiâze” 4,5,6; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 5/201; 11/52.

¹⁰⁸⁸ Tirmizî, “Deâvât” 128; İbn Mâce, “Sünnet” 23; “Dua” 2.

¹⁰⁸⁹ Tirmizî, “İlim” 19.

¹⁰⁹⁰ Buhârî, “İlim” 15; “Zekât” 5; “Ahkâm” 3; Müslim, “Salâtü'l-müsâfirin” 268; Tirmizî, “Birr ve's-sıla” 24; İbn Mâce, “Zühd” 22.

¹⁰⁹¹ İbn Mâce, “Sünnet” 17.

anlatmıştır. Diğer rivayetler de ise, “Allah her kimin hayrını dilerse ona din konusunda bir anlayış verir”,¹⁰⁹² “Bir fakih şeytan üzerinde bin abidden daha şiddetlidir”¹⁰⁹³ ve “İlim taleb etmek için evinden çıkan kimseye melekler yaptıklarından razı olmaları sebebiyle kanatlarını indirirler”¹⁰⁹⁴ gibi birçok hadis ile ashabını ilim öğrenmeye yönlendirmiştir. Bunların yanında bilginin yaygınlaşmasını teşvik etmiş, insanlardan bildiklerini başkalarına aktarmaları konusunda gayret edenlerin yüzünün ak olması için dua etmiştir.¹⁰⁹⁵

Hz. Peygamber, ilim öğrenmenin yanı sıra öğrenilen ilim gereği olarak onunla amel etmeyi de emretmiştir. Çevresindeki toplulukların çoğunun okuma yazma bilmemesi sebebiyle risalet dönemi boyunca cehalet ve batıl inançlarla mücadele etmiştir. Ahabını ilim öğrenmeye yönlendirerek bütün müslümanların ilim ve irfan seviyesini yükseltmiştir. İnsanın kendini yetiştirmesi ve ilim öğrenmesi için en uygun dönem gençlik çağıdır. Hz. Peygamber, gençlerin ilim ile meşgul olmasını ve lüzumsuz şeyleri bırakmasını istemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, Mescid-i Nebevi’de eğitim gören Sûffe’deki gençlerin eğitim faaliyetleriyle yakından ilgilenmiştir. Gençler de tüm olumsuzluklarla birlikte ilmin peşini bırakmamışlar hatta açlık dönemlerinde dahi bilgiyi öncelemişlerdir. Nitekim bir defasında Sûffe’den bir genç namaz kılarken açlık sebebiyle bayılmış, Rasûlullah da Allah’ın nimetlerini anlatarak teselli etmiş,¹⁰⁹⁶ morallerini yüksek tutmuş ve onlara türlü türlü imkânlar sağlamaya çalışmıştır.

İlme teşvik konusundaki ilk örneğimiz İbn Abbas hakkındadır. Allah Rasûlu, abdest için su hazırlayan amcasının oğlu genç sahâbîsine yaptığı bu hizmeti mukabilinde duada bulunarak, “Allah’ım! Onu dinde ilim sahibi kıl ve ona te’vili (yorumlamayı) öğret!”¹⁰⁹⁷ buyurmuş, bir başka rivayette ona sarılarak “Allah’ım! Buna kitabı öğret!”¹⁰⁹⁸ diyerek onun için Allah’tan (c.c.) ilim vermesini talep ederek onu ilme yönlendirmiştir. Bir diğer

¹⁰⁹² Buhârî, “İlim” 13; “İ’tisâm” 10; Müslim, “Zekât” 98,100; “İmâret” 175; Tirmizî, “İlim” 1; İbn Mâce, “Sünnet” 17; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V / 358.

¹⁰⁹³ İbn Mâce, “Sünnet” 17; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 11/78.

¹⁰⁹⁴ İbn Mâce, “Sünnet” 17.

¹⁰⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7/221; Tirmizî, “İlim” 7.

¹⁰⁹⁶ Tirmizî, “Zühd” 39.

¹⁰⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/225; 5/65; Buhârî, *Vudû’* 10; İbn Mâce, “Fedâilu ashâb” 24.

¹⁰⁹⁸ Buhârî, “İlim” 17; “İ’tisâm” 1.

rivayette genç sahâbîleri bizzat Kur'ân okumaya yönlendirmiş, genç sahâbî İbn Mes'ûd'a başkasından dinlemeyi sevdiğini belirterek Kur'ân okumasını söylemiştir.¹⁰⁹⁹

Bir başka örnekte Hz. Peygamber'in yanına dini öğrenmek için yaşça birbirine akran olan bir genç grubu gelerek yirmi gece kadar yanında kalmıştı. Hz. Peygamber, onların ailelerini özlediğini anlayınca onlara, *"Haydi (ailelerinize) dönün. Onların aralarında ikâmet edin. Dini öğretin, hakkı emredin, namaz vakti gelince içinizden biri size ezan okusun, sonra da en yaşlınız size imâm olsun"*¹¹⁰⁰ buyurmuştu. Bu örnekte olduğu gibi Allah Rasûlu, ilim öğrenmeyi ve bu ilmi diğer insanlarla paylaşmak gerektiğini vurgulamış aynı şekilde gençleri ilme yönlendirmiştir.

Diğer bir örnekte Hz. Câbir, sahâbîlerle beraber sefere çıkmış, sefer esnasında hasta olan bir kişiye teyemmüm alma konusunda ruhsat verilmediği için vefat ettiğini Allah Rasûlu'ne aktarmışlar, O'da (s.a.v.) öfkelenerek, *"Onu öldürdüler, Allah da onların canını alsın. Bilmedikleri zaman sorsalardı ya! Zira cehaletin ilacı sormaktır. Onun teyemmüm etmesi yeterliydi..."*¹¹⁰¹ buyurmuş ve gençlere problemi çözmenin yolunu öğretmiştir. Cehalet hastalığı ve probleminden kurtulmaya çare olarak, kişinin bilmediği şeyleri işin ehline sorması olarak açıklamıştır. Nitekim Allah (c.c.), *"Şâyet bilmiyorsanız ilim ehline sorunuz"*¹¹⁰² buyurarak ilim ve eğitimin temel çözüm olduğunu açıklamıştır.

İlmin bizzat kendisi vahiy ve hadislerdir. Hz. Peygamber, vahyi öncelikle ashabına aktarmış, akabinde kâtipleri çağırarak kayıt altına almış, sonra da yazılan âyetleri kontrol ederek hatalı ise düzeltirmiş¹¹⁰³ ve *"Bu âyetleri şu sûrelerin şurasına koyunuz"*¹¹⁰⁴ buyurmuştur. Vahiy kâtipleri içinde gençlerin fazla olduğu belirtilmiştir.

Yine Abdullah b. Amr, Hz. Peygamber'den duyduğu her şeyi muhafaza etme maksadıyla yazıyordu. Kureyşliler'den bazıları, Hz. Peygamber'in gazap ve rıza halinde konuşan bir insan olduğunu söyleyerek bundan menettiler. O da yazmaktan vazgeçti ve bu durum Allah'ın Nebîsi'ne aktarıldığında, O'da ağzını göstererek *"Sen yaz! Nefsim*

¹⁰⁹⁹ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân" 4/9 ; "Fedâilu'l-Kur'ân" 32,33,35; Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn" 247, 248; Ebû Dâvud, "İlim" 5; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân" 5; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, "Fedâilu'l-Kur'ân" 55.

¹¹⁰⁰ Buhârî, "Ezân" 18; "Ahbâr" 1; Müslim, "Mesâcid" 292.

¹¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/173; Dârimî, "Tahâret" 70; Ebu hasen Numan b. dinaru-l bağdadi ed-darekutni, *Sünen-i Derakutni*, "Tahâret" 64.

¹¹⁰² el-Enbiyâ 21/7

¹¹⁰³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 5/142.

¹¹⁰⁴ Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân" 10.

elinde olan Allah'a yemin olsun ki buradan haktan başka bir şey çıkmaz"¹¹⁰⁵ buyurdu. Hz. Peygamber, Kur'ân âyetlerini ve hadisleri gençlere yazdırarak onları ilme teşvik etmiştir. İlimin yazıya alınarak korunmasına ayrı önem vermiştir. Bu nedenle eğitim esnasında bilginin korunması ve sonraki nesillere aktarılması için yazı çok mühimdir.

Allah Rasûlu, cehalet içerisinde yaşayan bir toplumu eğiterek onlardan yepyeni bir toplum meydana çıkarmıştır. Bu mükemmel değişim, iyi bir eğitim sebebiyle oluşmuştur. İslâm ümmetinin benimsediği değerler sisteminin devamlılığı ilme bağlıdır. İlmi öğrenen gençler, bildiklerini hem kendileri uygulayacaklar hem de diğer müslümanlara aktararak onların faydalanmalarını sağlayacaklardır. O'nun yetiştirdiği toplumun arasından vali, ordu komutanı, devlet adamı ve hâkimler yetişmiştir.¹¹⁰⁶

4.6. İbadetlere Bağlılık

İbadet, "kulluk, tapınma, boyun eğme, itaat, tapma" manalarında kullanılmaktadır. Terim olarak ise kişinin Allah'a sevgi, saygı ve taatini göstermek, O'nun rızasını kazanmak amacıyla ortaya koyduğu tutum ve davranışlar şeklinde açıklanmıştır.¹¹⁰⁷

Hz. Peygamber, genç sahâbîlerini gece namazına teşvik etmiş, gençliğin baharındaki Abdullah b. Ömer (r.a.) için, "*Abdullah ne iyi biri, keşke gecenin bir kısmında kalkıp da namaz kılmayı âdet edinseydi*"¹¹⁰⁸ buyurarak onu ibadete teşvik etmiştir. Abdullah, sözün tesirinde kalarak kalan ömründe gecenin azı hariç uyumamıştır. Bu rivayet, gençleri zorlamadan nafile ve sünnet amellere yönlendirmenin uygun olacağını göstermektedir.

Diğer bir örnek, Hz. Peygamber'in Enes b. Mâlik'e ibadetlere teşvik babından yaptığı öğüttür. Allah Rasûlu, genç sahâbî Enes'e şu önemli tavsiyelerde bulunmuştur:

"Oğulcuğum! Abdesti eksiksiz ve düzgün al ki uzun ömürlü olasın. Melekler seni sevsin ve muhafaza etsin. Oğulcuğum! Eğer geceyi abdestli geçirmeye gücün yetiyorsa bunu yap, zira kim abdestli iken kendisine ölüm gelirse, ona şehitlik verilir. Oğulcuğum! Eğer namaz kılmaya gücün yetiyorsa kıl, çünkü sen dua ettiğin sürece melekler de sana dua etmeye devam edeceklerdir. Oğulcuğum! Namaz içinde etrafına dönme. Namaz içinde dönmek helak getirir, eğer gerekiyorsa bu farz değil, nafilede olsun. Oğulcuğum! Rukûa gidince diz çöktüğün zaman avuçlarını dizlerinin üzerine koy, parmaklarını aç ve ellerini yanlardan kaldır, eğer başını rükûdan

¹¹⁰⁵ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, "Edeb" 173; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11/406; Dârimî, "Mukaddime" 43; Ebû Dâvud, "İlim" 3; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, "İlim" 7.

¹¹⁰⁶ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 386.

¹¹⁰⁷ Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19: s. 233.

¹¹⁰⁸ Buhârî, "Teheccüd" 2,21; Müslim, "Fedâilu's-sahâbe" 140.

kaldırırsan, o zaman her azaya hakkını ver, çünkü kıyamet günü Allah, sırtını dikleştirmeyenin yüzüne bakmaz. Oğulcuğum! Secdeye vardığında horoz gagaladığı gibi gagalama, köpek gibi oturma, aslan gibi kollarını yere aç, sırtını yay, Ayaklarını yere koy ve yere bas. Otururken kalçalarını topuklarının üzerine koy. Çünkü bu, kıyamet günü hesaplarınızda sizin için daha kolay olacaktır. Oğulcuğum! Necasetten dolayı abdest al, abdestinden hiçbir suç ve günahın kalmadan arınmış olarak çıkarısın. Oğulcuğum! Eğer evinde namaz kılmaya gücün yetiyorsa kıl, zira bu, evinin hayırlarını artırır. Oğulcuğum! Ailenin yanına girip selam verdiğinde, bu senin için ve ev halkı için bereket olacaktır. Oğulcuğum! Ailenden ayrıldığın zaman, selam vermedikçe kible ehlinden hiç kimseye gözünü dikme. Geri döneceksin ve sevapların artacaktır. Oğulcuğum! Eğer akşam ve sabah kalbinden kimseyi aldatmamaya gücün yetiyorsa öyle yap. Oğulcuğum! Bu benim yolum sünnetimdir, kim benim sünnetimi yaşarsa beni sevmiştir, beni seven cennette benim ile birlikte olur. Oğulcuğum! Eğer emrimi yerine getirirsen, sana ölümden daha sevimli bir şey olamaz”¹¹⁰⁹

Bu iki rivayet, Hz. Peygamber’in genç sahâbîlerini ibadete teşvik ettiğini ve onları ibadete alıştırmak için devamlılık kazandırmak için öğütler verdiğini göstermektedir.

4.7. İbadetlerde İ’tidâl (Orta Yol)

İ’tidâl, mana itibarıyla “ölçülü ve ılımlı olma, orta halde bulunma, denge, düzgünlük, doğruluk” olarak belirtilmiştir. Kur’ân, ifrat ve tefrit konusuna dikkat çekmiş ve orta yolu tavsiye etmiştir.¹¹¹⁰ Ayrıca insanı dinde aşırıya kaçmaması konusunda uyarmıştır.¹¹¹¹ Hadislerde ise yaşamın tüm alanından ibadetlere kadar, ölçülü ve dengeli olma önemsenmiş hatta tutum, davranış ve duyguların denge içerisinde bulunması talep edilmiştir.¹¹¹² İslâm dini, müslümanın dünyadan uzaklaşmasını, zühd hayatı yaşamasını ve kendisini tümüyle ibadete yönlendirmesini istememiş,¹¹¹³ aynı zamanda bütünüyle dünya hayatına yönelmesini, sadece dünya için çalışmasını da kabul etmemiştir.¹¹¹⁴ İslâm dini, kişiyi yaşamdan uzaklaştıran ruhbanlığı tam anlamıyla yasaklamış, aksine insanogluna yeryüzünü onarımı ve mamurluğu görevi vermiştir.

Gençler içerisinde aşırı eğilim bulunması, sıkça rastlanan bir hâdisedir. Allah Rasûlu’nun çevresindeki genç sahâbîler içinde de itidalden uzak aşırı eğilimli kimseler bulunmaktaydı. Bu eğilimler, onları aşırı zühd hayatına yöneltmişti. Örneğin, kendini ibadete vererek aşırı eğilim gösteren, Kur’ân-ı Kerim’i bir gecede hatmeden Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 65/685);¹¹¹⁵ bekârlık döneminin tüm zamanını mescid içinde geçiren

¹¹⁰⁹ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 6/123.

¹¹¹⁰ el-Bakara 2/178,193,194; el-Mâide 5/8; en-Nahl 16/126; el-İsrâ 17/29; el-Furkân 25/67

¹¹¹¹ en-Nisâ 4/171

¹¹¹² Mustafa Çağrı, “İtidâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: s. 456.

¹¹¹³ el-Kasas 28/77

¹¹¹⁴ el-Bakara 2/201,202

¹¹¹⁵ Kandemir, “Abdullah b. Amr b. Âs”, 1: 85.

Abdullah b. Mes'ud (ö. 32/653);¹¹¹⁶ Allah'ı zikretmek ve kulluk etmek için geceleri çok az uyuyan Abdullah b. Ömer (ö. 73/693)¹¹¹⁷ bunlardan bazılarıdır. Allah Rasûlu (s.a.v.), dini hassasiyetleri kuvvetli gençlere bizâtihi ilgi göstermiş, bu davranışlarından uzak tutmak için uyarılarda bulunmuştur.

Allah Rasûlu, sahâbîlerine daima dengeli olmayı öğütlemiş, tüm aşırılık durumlarını onlar için yasaklamıştır. Rasûlullah (s.a.v.), *“Din, kolaylıktır”*¹¹¹⁸ ve *“Allah beni zorluk çıkarıcı ve şaşırtıcı olarak değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi”*¹¹¹⁹ buyurarak bu vasıflarını her durumda ümmetine söylemiştir. O (s.a.v.), sahâbîlerinden ibadette aşırıya giderek bu konuda katı tutum gösterenlerin hareketlerini asla kabul etmemiş ve *“Ey insanlar! Gücünüzün yettiği ameller yapın. Çünkü siz bıkmadıkça Allah da bıkmaz. Allah'a en sevimli amel, az olsa da devam eden ameldir”*¹¹²⁰ buyurmuştur. Ayrıca, *“Muhakkak din kolaylıktan ibarettir. Kimse din ile yarışamaz, aksine dine karşı kaybeder”*¹¹²¹ hadisi, din ve dünya arasındaki dengeye dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Her haliyle ümmetine örnek olan Allah Rasûlu, ilim tahsili yapmak ve va'z-u nasihat hususlarında ashabına usanma gelmesin diyerek durumlarını gözetterek¹¹²² orta yolu tercih ettiği ve gençlere i'tidalî tavsiye ettiği aktarılmıştır.

Bu konudaki ilk örnekte Ebû'd-Derda (ö. 32/652), Hz. Ali (ö. 40/661) ve Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 65/685) gibi sahâbîler Allah'ı razı etmek amacıyla gece boyunca namaz kılıp gündüzleri, oruçla geçirmeye ve kadınlardan uzak durarak evlenmemeye karar vermelerini Hz. Peygamber tasvip etmemiş ve onlara kendi yoluna uygun bir yaşamı tavsiye ederek şöyle buyurmuştur.

*“Sizler şöyle şöyle konuşabilirsiniz. Dikkat edin! Allah'a yemin olsun ki, Allah'tan en çok korkan ve en çok takva sahibi olan benim. Bununla birlikte ben oruç tutarım, iftar ederim, nafle namaz kılarım, (gecenin bir kısmında) uyurum, kadınlarla da evlenirim. (İşte benim sünnetim budur.) Her kim benim sünnetimden (hayat yolumdan) yüz çevirirse, o benden değildir.”*¹¹²³

¹¹¹⁶ Cerrahoğlu, “Abdullah b. Mes'ud”, 1: 115.

¹¹¹⁷ Buhârî, “Tâ'bir” 36; İbn Mâce, “Ta'birü'r-rûyâ” 10.

¹¹¹⁸ Buhârî, “İmân” 30.

¹¹¹⁹ Müslim, “Talak” 29.

¹¹²⁰ Buhârî, “Libas” 43; Müslim, “Salâtü'l-müsafirîn” 215; Ebû Dâvud, “Salât” 315; İbn Mâce, “Zühd” 28.

¹¹²¹ Buhârî, “İmân” 29.

¹¹²² Buhârî, “İlim” 11; Müslim, “Sıfatü'l-münâfikîn” 82; Tirmizî, “Edeb” 72; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/383.

¹¹²³ Buhârî, “Nikâh” 1.

Allah Rasûlu'nun bu tutumu, genç sahâbîlerin İslâm'ı yanlış öğrenmelerine mâni olmuş ve dinin nasıl yaşanması gerektiği anlatılmıştır.

Yine Abdullah b. Amr b. Âs, Allah Rasûlu'ne *"Hayatım boyunca daima gece namaz kılacağım ve gündüz oruç tutacağım"* demiş, Hz. Peygamber de *"Ancak buna güç yetiremezsin. Sen kimiz zaman oruç tut, kimi zaman tutma, bazen uyu, bazen namaz kıl. Bir de her ayın üç günü oruç tut. Çünkü yapılan her hayırlı amele karşılık on sevap vardır. Bu üç günlük oruç tüm yılın orucu gibidir"* buyurmuştu. Amr, daha fazla güç yetirebileceğini söyleyince Hz. Peygamber, *"(öyle ise) bir gün oruç tut, bir gün iftar et. Bu, Dâvud'un (a.s.) orucudur. En ideal oruç budur"* buyurmuş, daha fazla güç yetirebilirim deyince de Allah Rasûlu, *"(Artık) bundan efdalı olamaz"* buyurmuşlardı. Amr b. Âs, *"Allah Rasûlu'nun sözünü dinleseydim yani her ayın üç günü oruç tutsaydım hakkımda, malım ve ailemden daha kıymetli olurdu"*¹¹²⁴ demiştir.

Yine bir gün Muâz b. Cebel, ekip biçme ve develerini sulama işiyle uğraşan kavmine yatsı namazı için imamlık yaparken uzun sûre olan Bakara'yı okumuştur. Cemaatten bazı kimseler onu, Allah Rasûlu'ne şikâyet edince, Rasûlullah da Muâz'a, *"Fitne çıkarmak mı amacın?"* buyurarak namazlarda kısa sûreler okumasını söylemiştir.¹¹²⁵ Bir diğer rivayette ise namazı uzatan birisine Hz. Peygamber, öfkelenerek, *"Ey insanlar! Hakikaten içinizde nefret oluşturanlar var! Her kim bir topluluğa imamlık yapacaksa namazı hafif kıldırın! Çünkü cemaatte güçsüz, yaşlı ve ihtiyaç sahibi vardır"*¹¹²⁶ buyurarak ikazda bulunmuştur.

Bir diğer örneğimiz İbn Abbâs (r.a.) hakkındadır. Allah Rasûlu'nun kendisine Akabe (taşlaması) sabahı, bineğinin üzerindeyken taş toplamasını emretmiş, O da sapan taşı büyüklüğünde taşları toplayarak Allah Rasûlu'nun eline koymuştu. Hz. Peygamber, elindeki taşlardan bir tanesini işaret ederek, *"İşte bunun gibileri topla, dinde aşırı gitmekten sakın. Çünkü sizden önceki kavimler dini hususlarda kendilerini zora sokarak aşırıya gittikleri için helak oldular"*¹¹²⁷ buyurmuştur. Bu rivayette Allah Rasûlu, genç sahâbîye dinde aşırı davranmamasını öğütlemiştir. Zira Allah (c.c.), müslümanlar için

¹¹²⁴ Müslim, "Sıyâm" 181; Nesâî, "Sıyâm" 77.

¹¹²⁵ Buhârî, "Ezân" 60; "Edeb" 74; Müslim, "Salât" 178; Ebû Dâvud, "Salât" 126; Nesâî, "İmâmet" 42.

¹¹²⁶ Buhârî, "Ezân" 63; "Edeb" 75; "Ahkâm" 13; Müslim, "Salât" 182; İbn Mâce, "İkâmetü's-salâvât" 48.

¹¹²⁷ Nesâî, "Menâsiku'l-hac" 217.

itidali seçmiş,¹¹²⁸ Rasûlullah da sahâbîlerine kolay olanı seçmelerini, ifrat ve tefritten uzak durmalarını emretmiştir.

Son örneğimiz ise genç sahâbî Muâz b. Cebel hakkındadır. Rasûlullah, Muâz'ı Yemen'e görevlendirirken bazı tavsiyelerde bulunarak şunları söylemiştir: *“İnancında samimi (ihlâslı) ol. O zaman az amel sana yeter.”*¹¹²⁹ Bu rivayette ise Hz. Peygamber, ibadetlerde aslolanın azlık veya çokluk değil, ihlâs ve samimiyet olduğunu aktarmış ve gençlerin orta yolu tercih etmesini öğütlemiştir.

İslâm dini; düşüncede, inaçta, ibadette, davranışta, kullukta ve ahlâkta her zaman dengeyi tavsiye etmiş, Allah Rasûlu, din hususunda aşırı gitmemeyi, önceki kavimlerin dinde aşırılık sebebiyle helâk olduklarını belirtmiştir. Tüm bu örneklerden anlaşılan odur ki müminler, hayatın her alanlarında ve özellikle ibadetlerde mutedil olmalı, aşırılık ve sertlikten uzak durmalıdır. Hz. Peygamber, genç sahâbîlerini özellikle bu konularda uyarılmış din hususunda itidalin hayır getirdiğini örnek vererek anlatmıştır.¹¹³⁰

4.8. Spor Faaliyetlerine Katılma ve Sağlığı Koruma

Spor yapmak, çocukların gelişiminde, yetişkin ile ihtiyarların sağlıklı hayat yaşamasında önemli bir role sahiptir. Spor, insanı güzel ahlâklı yapmakla birlikte hızlı karar alma yeteneğini geliştirir, fizikî gücü ve hareket kabiliyetini artırır. Ayrıca; insandaki birikmiş enerjiyi boşaltmayı, günlük hayat içindeki sıkıntı ve gerginlikten rahatlamayı sağlar.¹¹³¹ Hz. Peygamber, ümmetini spora teşvik etmiş ve sporun yapılmasını tavsiye etmiştir. Bu minvalde, *“Kuvvetli mümin, (Allah katında) zayıf müminden daha hayırlı ve daha sevimlidir. (Bununla beraber) her ikisinde de hayır vardır. Sen, sana faydalı şeyi kazanmaya çalış. Allah'tan yardım iste ve asla acizlikte bulunma”*¹¹³² buyurarak müminleri spora ve bedeni güçlendirmeye yönelik hareketleri uygulayarak kuvvetli olmaya teşvik etmiştir. İman ile ibadet daima hayır getirir. Böylece kuvvetli ve zayıf tüm mümin hayırlıdır. Lakin niyet, fikir, inanç ve fizikî anlamda güçlü olan tabi ki zayıf müminden hayırlı olmaktadır. Çünkü dini yayma ve müdafaa konusunda

¹¹²⁸ el-Bakara 2/143

¹¹²⁹ Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek*, 4/341.

¹¹³⁰ Çağrıcı, “İtidâl”, 23: s. 456.

¹¹³¹ Nebi Bozkurt, “Spor”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: s. 418.

¹¹³² Müslim, “Kader” 34; İbn Mâce, “Sünnet” 10; “Zühd” 14; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/230,232.

mücadele gücü gerekir. Bu sebeple kuvvetlenmeye hatta müminler içerisinde en kuvvetli olmaya çalışmak gerekmektedir.¹¹³³

Hz. Peygamber (s.a.v.), sağlığın korunmasını kıymetinin bilinmesi gereken önemli maddeler arasında sayarak hastalanmadan önce değerinin bilinmesini istemiş,¹¹³⁴ iki nimet konusunda da insanoğlunun aldandığını buyurarak sıhhatin öneminden bahsetmiştir.¹¹³⁵ Allah Rasûlu'nun sıhhati muhafaza etmeye önem göstermesi gençlere örnektir. O (s.a.v.), müminlerin ibadet ve kulluğu güçlü bir şekilde yapabilmelerini sağlamak, bedeni sağlıklı olarak geliştirmek, ümmetinin İslâm beldelerini korumaya daima hazır halde bulunmak gibi sebeplerle ümmetini spor yapmaya teşvik etmiştir.¹¹³⁶ Bu sebeple Allah Rasûlu, müslümanlara kendi döneminden itibaren sahâbîlerin kabiliyetlerini geliştirmeye yönelik fayda veren ve o dönem şartlarında önemsenen binicilik, atıcılık gibi spor oyunlarını öğrenmeyi teşvik etmiştir.¹¹³⁷ Tavsiye edilen bu sporlar hakkında Hz. Peygamber'in uygulamaları aşağıda sırayla aktarılmıştır.

4.8.1. Yüzme

Tavsiye edilen spor çeşidinin ilki yüzmedir. Arap topraklarının etrafı denizlerle çevrili olması sebebiyle sahil bölgelerindeki gençlerin spor etkinlikleri arasında yüzme bulunmaktadır. Nehirlerin olmadığı iç kesimlerde ise gençler bu sporu; kuyu, havuz ve pınarları kullanarak yapmışlardır.¹¹³⁸ Hz. Peygamber de gençlik döneminde annesiyle Medine'ye gittiğinde Adî b. Neccar'ın kuyusunda (havuz) yüzme öğrendiği¹¹³⁹ aktarılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber, “Çocuklarınıza yüzmeyi, atıcılığı ve at biniciliğini öğretiniz”¹¹⁴⁰ buyurarak onları yüzme sporuna teşvik etmiştir. Allah Rasûlu'nun bulunduğu bölgelerin çevresinde deniz, akarsu ve göl gibi yüzme alanı olmayan bir yerde yüzme sporuna teşvik etmesi, bu spora verdiği önemi göstermektedir.¹¹⁴¹

¹¹³³ Kandemir v. dğr., *Riyâzü's Sâlihîn Şerhi*, 1/406,407.

¹¹³⁴ Tirmizî, “Zühd” 25.

¹¹³⁵ Buhârî, “Rikâk” 1; Tirmizî, “Zühd” 1; İbn Mâce, “Zühd” 15.

¹¹³⁶ Metin Bayram v. dğr., “İslâm'da Sporun Önemi Ve Ahlakı”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (2019): s. 209.

¹¹³⁷ Tirmizî, “Fedâilü'l-cihâd” 11.

¹¹³⁸ Hakan Temir, “Hz. Peygamber Döneminde Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları”, *İslâm ve Çocuk* (XIV. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2020), s. 255.

¹¹³⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebîr*, 1/95.

¹¹⁴⁰ İbnü'l-Esir el-Cezerî, *Usdû'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1/241,412.

¹¹⁴¹ Canan, *Hiz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, 258.

4.8.2. Atıcılık (Ok Atma)

Rasûlullah'ın tavsiye ettiği bir diğer spor çeşidi atıcılıktır. Allah Rasûlu (s.a.v.), atıcılık sporunu teşvik etmiş ve bu spor ile ilgilenen kimseleri överek şöyle buyurmuştur:

*“Allah Teâlâ bir ok ile üç kimseyi cennete koyar: Hayır ve sevap umarak o oku yapanı, bu oku Allah yolunda atanı, oku atana yardım eden. Binicilik ve atıcılık öğreniniz. Bana göre atıcılık öğrenmeniz binicilik öğrenmenizden daha sevimlidir. Kim kendisine atıcılık öğretildikten sonra ondan yüz çevirirse, Allah'ın kendisine ihsan ettiği nimete karşı şükrünü terketmiş veya nimeti inkâr etmiş olur.”*¹¹⁴²

Konuyla ilgili başka bir rivayette ise Hz. Peygamber, *“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın...”*¹¹⁴³ (âyetini okuyup akabinde) *‘Dikkat! kuvvet atmaktır. Dikkat! kuvvet atmaktır. Dikkat! kuvvet atmaktır!’*¹¹⁴⁴ buyurarak atıcılık sporunun öneminden bahsetmiştir. Aynı zamanda bu sporun yapılmasını tavsiye etmiş ve bu işle uğraşanları da övmüştür.

Rasûlullah (s.a.v.), atıcılığı çocuk yaşta öğrenilerek ölene kadar terk edilmemesi lazım olan bir spor olarak bildirmiş; kişinin boş veya dinlenme vakitlerinde zamanını değerlendirerek bu tarz spor aktiviteleriyle meşgul olmasını istemiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), bir gün atış yapan bir gruba rastlamış, ayakkabısını çıkararak atış sahası içinde ayağı yalın bir şekilde yürüyerek gruba iştirak ettiği haber verilmiştir.¹¹⁴⁵ Ayrıca Allah Rasûlu (s.a.v.), iyi atış yapanlara iltifatlarda bulunmuş, Uhud Savaşı'nda atışlarında tam isabet ettiren Sa'd b. Ebî Vakkâs'a (ö. 55/675) hiç kimseye söylemediği *“Anam, babam sana feda olsun”*¹¹⁴⁶ tabirini kullanmıştır. Yine Allah Rasûlu, Eslem kabilesine mensup bir grubun karşılıklı ok attıklarını görmüş ve *“Ey İsmâiloğulları, ok atın! Muhakkak sizin atanız da usta ok atıcısıydı”* buyurarak onları atıcılığa yönlendirmiş ve *“Ben bu yarışta filânoğulları ile birlikteyim!”* buyurarak o gruba katılmıştır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu sözünü işiten diğer topluluk, atıcılıktan vazgeçince Hz. Peygamber, *“Ne oldu size, neden atmıyorsunuz?”* buyurmuş onlar da *“Ey Allah'ın Rasûlu! Siz onlarla beraberken ok mu atalım?”* deyince Allah Rasûlu, *“Atın! Ben*

¹¹⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/573; Ebû Dâvud, “Cihâd” 23; Tirmizî, “Fedâilu'l-cihâd” 11.

¹¹⁴³ el-Enfâl, 8/60

¹¹⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/643; Müslim, “İmâre” 167; Ebû Dâvud, “Cihâd” 24; Tirmizî, “Tefsiru'l-Kur'ân” 9.

¹¹⁴⁵ Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, 255.

¹¹⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/357; Müslim, “Fedâilu ashâb” 42; Tirmizî, “Menâkib” 27.

hepinizle beraberim”¹¹⁴⁷ buyurarak atıcılığın öneminden bahsederek gençlerin daima yanında olduğunu hatırlatmış ve gençleri bu spora teşvik etmiştir.

Yine genç sahâbîlerden Enes b. Mâlik’in iyi bir ok atıcısı olması, evlatlarını da atıcılığa yönlendirerek ok müsabakaları yaptırması, Hz. Peygamber’in bu spora teşviki sebebiyledir. Yine Enes’in bir gün Mekke yakınlarında bulunan Merrüzzahrân bölgesinde bir tavşanı korkutarak elinden kaçırdıklarını, kendisinin tavşanı yakaladığını ve pişirdikten sonra butlarını Rasûlullah’a götürdüklerini söylemesi¹¹⁴⁸ onun bu sporla hemhal olduğunu göstermektedir.

4.8.3. Koşu

Hz. Peygamber’in teşvik ettiği sporlardan bir diğeri de koşudur. Allah Rasûlu’nun (s.a.v.) Hz. Âişe (ö. 58/678) ile iki defa koşu yarışı yaptığı aktarılmıştır. Bu yarışların ilkinde Hz. Âişe’nin kazandığı, diğerinde ise şişmanlaması nedeniyle Hz. Âişe’nin yarışı kaybettiği belirtilmiştir. Rasûlullah yarışı kazanınca, “*Bu, önceki koşuya bedeldir (ödeştik)*” buyurduğu aktarılmıştır.¹¹⁴⁹ Bu rivayet, Hz. Peygamber’in koşu sporunu sevdiği, uyguladığı ve teşvik ettiğinin bir göstergesidir.

Yine Hz. Peygamber, bir defasında aralarında Abdullah b. Abbas, Ubeydullah b. Abbas ve Kesîr b. Abbas’ın koşu yaptıklarını görmüş ve onlara yaklaşıp “*Kim bana doğru hızlı bir şekilde koşarsa ona şu şu vardır*” buyurmuştu. Hz. Peygamber, kendine doğru koşan çocukları kucaklayarak öpmüştü.¹¹⁵⁰ Bu örnek, Allah Rasûlu’nun müslümanların bedeni gelişimi ve fiziki becerilerin artması adına koşu sporuna teşvik babından bir delil olduğu düşünülebilir.¹¹⁵¹

4.8.4. Güreş

Allah Rasûlu’nun bizzat yaptığı ve teşvik ettiği sporlardan biri de güreştir. Ünlü güreşçi Rükâne İbn Abdi Yezid, (ö. 42/662) İslâm’a girmek için Rasûlullah’ın kendisini güreşte yenmesini şart koşunca Rasûl-i Ekrem, onun teklifini kabul ederek bu konuda maharet sahibi, güçlü Rükâne’yi yenmişti. Bu sonuç sebebiyle Rükâne de müslüman

¹¹⁴⁷ Buhârî, “Cihâd” 76.

¹¹⁴⁸ Buhârî, “Hibe” 5; Müslim, “Sayd” 53; Tirmizî, “Et’ime” 2; İbn Mâce, “Sayd” 17.

¹¹⁴⁹ Ebû Dâvud, “Cihâd” 66; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, “İşretü’n-nisâ” 17.

¹¹⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Fedâ’ilus-sahâbe*, 2/975.

¹¹⁵¹ Temir, “Hz. Peygamber Döneminde Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları”, s. 254.

olmuştu.¹¹⁵² Yine delikanlılık çağına gelen bazı sahâbîler askeri seferlerde bulunmak için güçlü olduklarını Allah Rasûlu'ne ispat etmek amacıyla O'nun (s.a.v.) huzurunda güreş yaparlardı. Yaşca küçük olanlar, eğer büyüklere üstünlük sağlarsa, gönüllü sıfatıyla savaflara katılabiliyorlardı.¹¹⁵³ Nitekim Uhud Gazvesi için askerlerini toplayan Hz. Peygamber, küçük yaştaki sahâbîleri geri döndermiş, ancak küçük yaşta olmasına rağmen fiziken gelişmiş olan Râfi' b. Hudeyc'in orduya dahil olmasına razı olmuştu. Bunu gören Semüre b. Cündeb, yaşıtı olan Rafi'i güreşte yeneceğini söyleyerek orduya oda katılmak istemişti. Semüre'nin yiğitliğini takdir eden Allah Rasûlu, "*Haydi güreşin*" buyurunca Semüre, Râfi' ile güreş yaparak onu mağlup etmiş,¹¹⁵⁴ Rasûlullah da onun Uhud Savaşı'na katılmasına izin vermişti.¹¹⁵⁵ Bu rivayet güreşin önemini ortaya çıkarırken Hz. Peygamber'in gençleri güreş sporuna teşvik ettiğini göstermektedir.

4.8.5. Binicilik

Tavsiye edilen sporlar içerisinde aktaracağımız son spor ise biniciliktir. Binicilik, İslâm'da takdir edilmiştir. Aynı zamanda ata binerek savaşta bulunmak, fazilet itibariyle üstün amel görülmüştür. Ayrıca Kur'ân'da düşmanların karşısına besili atlar ile çıkılması tavsiye edilmiştir.¹¹⁵⁶ Hz. Peygamber, çocuk yaşta iken Benî Sa'd yurdunda ata binerek büyüdüğü rivayet edilmiş¹¹⁵⁷ ve Hz. Peygamber'in idmana çekilmiş ve zayıflatılmış atları Hafya ile Veda' tepesi arasında yarışlar düzenlenlediği aktarılmıştır.¹¹⁵⁸ Yine binicilik hem savaş için hem de yolculuk döneminde ilk akla gelmesi sebebiyle büyük önem taşımış, Allah Rasûlu de "*Kıyamete kadar atın alnına hayır bağlanmıştır. Bu hayır sevap ve ganimettir*"¹¹⁵⁹ buyurarak müminleri, at beslemeye ve ata binmeye teşvik etmiştir.

Spor'un önemi ve hangi sporların teşvik edildiği ile ilgili naklettiğimiz bu örnekler, Hz. Peygamber'in bizzat uyguladığı ve tavsiye ettiği sporlardır. Bu örneklerdeki uygulamalar genel itibariyle tüm insanları kapsamış olsa da sporun gençlere yönelik hareketler bütünü olduğunu düşünürsek, bunu da gençlere yönelik tavsiyelerin içerisinde aktarabiliriz. Aynı zamanda bu sporlar, gençlerin zinde kalmaları, her an cihâd meydanına

¹¹⁵² İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebevi*, 1/390.

¹¹⁵³ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ (Ankara, 2003), 2/1076.

¹¹⁵⁴ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, "Büyü" 11.

¹¹⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kebir*, 4/365.

¹¹⁵⁶ el-Enfâl 8/60

¹¹⁵⁷ Mustafa es-Sibâî, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3. Baskı (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmi, 1985), 34.

¹¹⁵⁸ Buhârî, "Cihâd" 55; Tirmizî, "Cihâd" 22; İbn Mâce, "Cihâd" 44.

¹¹⁵⁹ Müslim, "İmâret" 97.

çıkma konusunda hazır olmaları ve sağlıklı birer birey olmaları için gerekli görüldüğünün delilleri olarak anlatılmaktadır.

4.9. Değerlendirme

Hiz. Peygamber'in en büyük özelliklerinden biri yüce ahlâkıdır. Zira ahlâk, her zaman ve her alanda gerekli olan bir haslettir. O (s.a.v.), genç sahâbîlere güzel ahlâkı ile örnek olmuş ve güzel ahlâk sahibi gençler yetiştirmiştir. Maddeler halinde aktardığımız bu tavsiyeler, gençlerde Allah'ın (c.c.) her zaman ve her yerde gözetleyici olduğu fikrinin zihinlerde yerleşmesini sağlamış, onlara en büyük makamın âlemlerin rabbi olan Allah'a kulluk makamı olduğunu öğretmiş; böylece boş ve batıl şeylerden, dalaletten, sapkınlıktan sakındırmıştır. Çünkü gençler arzu ve istekleri nedeniyle genç olmayan kişilere göre günaha daha fazla meyillidirler. Bu bakımdan gençleri, nefisleriyle baş başa kaldıklarında kendilerini koruyacak takvâya ve Allah'a karşı saygılı olmaya yönlendirmek gerekmektedir.

Ayrıca Hiz. Peygamber'in tavsiyeleri arasında; şehvi arzuların esiri olmuş ve ahlaksızlığa sürüklenmiş bir gencin yaratılışında var olan ve gençlik döneminde en yoğun şekilde ortaya çıkan cinsel isteklerin helal dairede giderilmesi gerektiği; ebeveynine karşı saygı ve sevgiyle kendi evlatlarına örneklik teşkil etmek üzere ana-babalarına hürmet göstermesi gerektiği; bugün genç olan kişinin yarın yaşlanacağı gerçeğiyle yüzleşmeden önce yaşlılara hürmet göstermesi gerektiği; cehalet ve batıl inançlarla mücadele etmek, müslümanların ilim ve irfan seviyesini yükseltmek, dini değerleri koruyup sonraki nesillere aktarmak için ilim öğrenmek ve o ilimle gereği gibi amel etmek gerektiği; iman ve amel bütünlüğünü korumak için ibadette devamlılık gerektiği; düşüncede, inaçta, ibadette, davranışta, kullukta ve ahlâkta her zaman dengeli olmak ve aşırıya gidilmemesi gerektiği; zinde kalmak, her an cihâda hazır olmak ve sağlıklı birey olmak için spor yapmak gerektiği gibi tavsiyeler vurgulanmıştır.

Naklettiğimiz bu örneklerin tamamı, Hiz. Peygamber'in genç öğrencilerine verdiği nasihatlerdir. Onları yetiştirirken davranış ve yaşamlarıyla bizâtihi alakadar olmuş, toplum içinde davranış şekilleriyle ilgili birtakım uyarılar yapmıştır. Bu nasihatler gençler için, temel alışkanlık oluşturacak disiplin eğitimi bakımından zikre değer görülmüştür. Allah Rasûlu'nun nasihatlerinde müslümanlara fayda veren amellerin güzel ve yararlı olmasına, zararlı şeyleri ortadan kaldırmasına yönelik işaretler bulunmaktadır.

SONUÇ

Gençlik devresi fedakârlık, cesaret, azim ve kararlılık duygularının yoğun olduğu, hayatın her alanında kendini ispatlamak amacıyla emek harcanan bir zaman dilimidir. Gençler, sahip oldukları enerjiyle dinî görevleri yerine getirme, cihad meydanlarında cesaretlerini sergileme, ilim meclislerinde görüş belirtme, soru sorma, ilmi ezberleme, hüküm verme ve yönetim bölümünde valilik veya komutanlık yapma gibi görevlere yatkın bir dönemdedirler. Bilgiyi elde etme hususundaki istekleri, tavırları, uygulamaları ve bilgiyi muhafaza ederek diğer nesile aktarma bakımından toplumun önemli bireylerinden olma yolunda bir adım öndedirler. Genç nesli eğitmek önem arz etmekte, onları başıboş bırakmak ise toplumu karanlıklara götüren bir etken olarak ifade edilmektedir. Toplumunun önemli bir kesimini oluşturan gençliğin sağlam bilgilerle kuşatılması, onlara nasihatlerde bulunulması ve onların eğitilmesi önem arz eden sorumluluklardandır.

Hız. Peygamber (s.a.v.), ümmeti içerisinde yeniliği benimseyen, idealist ve enerji dolu kesimin temelini oluşturan gençlerden azami ölçüde istifade etmiştir. Gençler, İslâm dinini öğretme ve tebliğ hususunda Hız. Peygamber'e yardımcı ve destek olmuşlardır. Gençler siyasi, idari, sosyal, askeri ve ilmi alanlarda önemli vazife ve mesuliyetler üstlenmişler, toplum içerisinde önemli vazifeler yaparak devlet görevlerinde bulunmuşlardır. Hız. Peygamber, gençlerin içinde bulundukları dönemin farkında olmalarını sağlamış onları kazanarak becerilerine göre yönlendirip cesaretlendirmiştir. Onları motive ederek onların enerjisinden yararlanmış, onlara rehberlik ederek faydası olmayan işlerden uzak tutmuştur. Allah Rasûlu özellikle fikirlerini ve görüşlerini önemseydiği genç sahâbîlerle istişare etmiş, onların görüşlerine başvurmuş, onların fikirlerini, isteklerini ve tekliflerini dinlemiştir. Gençler de çekinmeden ona görüş ve fikirlerini açıklamışlardır. Zira bu uygulamanın gençlerin düşünce, yorum ve değerlendirme gibi becerilerini geliştirdiği, kişilerin kendi fikirlerinin sorulduğu kararları daha fazla sahiplendiği ve bu kararlarla ilgili durumlara itirazın az olduğu bir gerçektir. Ayrıca Rasûlullah'ın gençleri hayra yönlendirmede uyguladığı yöntemlerden biri de onlara sadece yapıp yapmayacağı şeyleri söylemek yerine nasıl, niçin ve neden yapılacağını açıklamasıdır. Bu da eğitim-öğretimin kendisine aktarıldığı kişide, yaptığı işi bilinçli ve istekli yapmasına sebep teşkil etmektedir.

Hız. Peygamber, toplumun ve İslâm devletinin ihtiyaç duyacağı tüm alanlarda gençlere vazifeler vermiş ve bu vazifelerde ehil olan liyakat sahibi gençleri seçmiştir. Bu gençlere, şehirleri veya kabileleri yönetmeleri için valilik görevi, savaşlarda orduyu idare etmesi için komutanlık görevi, iki kişi arasındaki problemi çözmesi için kadılık görevi, İslâm dinini insanlara ulaştırarak dini öğretmesi için tebliğ görevi gibi önemli vazifeler vermiş, genç sahâbîlerin kendilerine güvenmesini ve toplumun da onlara güvenmesini sağlamıştır. Hız. Peygamber'in görevlendirmelerinde; liderlik yönü ağır basan gençleri valilik, kumandanlık, naiblik gibi görevlerde; fiziksel ve cesaret yönü güçlü olan gençleri sancaktarlık, muhafızlık, istihbarat gibi görevlerde; sosyal zekâsı güçlü olan gençleri muallimlik, elçilik, tebliğ ve kadılık gibi görevlerde; sayısal zekâ sahiplerini de zekât amili, nüfus sayımı gibi görevlerde vazifelendirdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca kişilerin, kılık kıyafet, yüz güzelliği ve hitabet gibi fiziksel ve kişisel özelliklerinin de görevlendirmelerde etkili olduğu bir gerçektir. Aynı zamanda Allah Rasûlu'nun görev verdiği sahâbîlerin, dört halife döneminde de görevlerine devam ettiklerini görmekteyiz. Bu sebeple, Hız. Peygamber'in görev verdiği kişiler, görevlendirilen kişilerdeki özellikler ve görev konusunda belirlediği ölçüler sonraki dönemler için bir yol haritası olmuştur.

Bu saydıklarımız gençlere verilen değerden bazılarıdır. Yine O'nun öncelikli vazifesi tebliğ olsa da aynı zamanda bir yönetici, bir komutan, bir hâkim, bir öğretmen, bir imam, hatta bir hendek kazıcısı olmuştur. Vazife verip kenardan izleyen bir idareci olmamış, çoğu zaman görevi kendisi yaparak bizzat göstermiştir. Bu da vazife ve sorumluluk verdiği kişilerde; doğru öğrenilen bir görevi, verilen görevin kutsiyetini ve görev sorumluluğunu ön plana almalarına teşvik olmuştur. Ayrıca görevlendirmelerin en önemlilerinden olan devlet, şehir veya kabile yönetiminde doğru kişilerin, doğru mekanlara yerleştirilerek zaman, iş ve kişi israfının engellenmesi önemli bir meseledir. Bu görevlendirmeler toplumların ilerlemesinde en önemli noktalardır. Hız. Peygamber'in bu konudaki kişi seçimlerinde isabetli kararlar aldığını görüyoruz. Buradan da O'nun (s.a.v), insanları iyi tanıdığı; beceri, kabiliyet ve potansiyellerini en iyi şekilde değerlendirdiği sonucuna varabiliriz.

Günümüzün en büyük sorunlarının başında gençlerin gereği gibi eğitilememesi ve örnek gençlerin yetiştirilememesi gelmektedir. Bu yönüyle çalışmamızın eğitimcilerin istifadesine sunulması önem arz etmektedir. Örneklerimizde Allah Rasûlu'nun gençleri

eğitirken belirli bir yol ve yöntem takip ettiğini ve bu vazifeyi en mükemmel şekilde yerine getirdiğini görüyoruz. Hz. Peygamber'in eğitimde başarısının sırrı ve yöntemi, ümmetine en güzel biçimde rol-model olmasıdır. Gençler yaşamlarında kendilerine örnek olacak ve yol gösterecek bir model ararlar. Bizlerde bu konuda bir arayış içerisinde olan gençlere Hz. Peygamber'i iyi tanıtarak O'nun uygulamalarına yönlendirmeli, gençlerle iyi ilişkiler kurarak onlara değer vermeli, Kur'ân ve sünnetten gençlikle ilgili bilgiler öğretilerek, örnekler sunmalıyız. Gençleri milli ve manevi değerlere sıkıca bağlı, inanç sahibi, görev bilinci ve sorumluluğuna sahip, yüksek ahlak sahibi bireyler şeklinde yetiştirilmeliyiz. Gençler için örnek, rol-model Allah Rasûlünden ve uygulamalarından başkası değildir. Günümüzde eğitimcilerinin en büyük eksikliği öğrettiği ve nasihat ettiği şeyleri kendisi yapmaması ve öğrencilere örnek olamamasıdır. Eğitim esnasında sözün tesir alanının artması, öncelikle söyleyenin uygulaması ve rol-model olma durumuna bağlıdır. Aktardığımız bu bilgiler eğitimciler tarafından uygulandığı takdirde geleceğimiz açısından olumlu katkılar sağlayacaktır. Ayrıca günümüz gençlerinin de ümmetin bugününü ve geleceğini şekillendirmede aktif bir rol almak için yüksek eğitimli ve bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Her genç hakikati aramalı ve talep etmelidir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr Abdürrezzâk es-San'ânî. *el-Musannef*. 2. Baskı., I-X Cilt. Beyrut: Daru't-Te'sıl, 2013.
- Ağırman, Cemal. "Muksîrûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 532-533. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Ağırman, Mustafa. "Gamre Seferi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 341-342. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Ağırman, Mustafa. "Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı". *Etkili Din Öğretimi*. 3. Baskı. İstanbul, 2010.
- Ahatlı, Erdinç. "Ukbe b. Âmir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 62-63. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Fedâ'ilus-sahâbe*. Thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbas. 1. Baskı., 2 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsned-ü Ahmed b. Hanbel*. Thk. Şuayb el-Arnâvut - ve Âdil Mürşid. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1421.
- Algül, Hüseyin. "Gatafân (Benî Gatafân)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 399-400. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Algül, Hüseyin. "Karkaratülküdr Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 498. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Algül, Hüseyin. "Mus'ab b. Umeyr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 226-227. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Apak, Adem. *Hz. Peygamber (sav) ve Gençler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2023.
- Apak, Adem. "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Gençlere Gösterdiği Özen ve Verdiği Değeri". *Peygamberimiz ve Gençlik*. 1. Baskı. 282-287. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Arı, Mehmet Salih. "Üsâme b. Zeyd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 361-363. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Aslan, Recep. "İstişârenin Önemi ve Hz. Peygamber'in Uygulamalarından Örnekler". *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2014): 223-241.
- Atalar, Münir. "Emîr-i Hac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11: 131-133. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Atar, Fahrettin. "Attâb b. Esîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 93. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Atar, Fahrettin. "Fetva". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 12: 486-496. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Atar, Fahrettin. "Kadı". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 24: 66-69. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ateş, Osman. *Hz. Peygamber'in Haklarında Dua Ettiği Bazı Sahâbîler*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2018.
- Avcı, Casim. "Kurayza (Benî Kurayza)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26: 431-432. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Avcı, Casim. "Nâib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 311-312. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

- Aycan, İrfan. "Muâviye b. Ebû Süfyan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30: 330-332. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Aydınlı, Abdullah - Çakan, İsmail Lütfi. "Aşere-i Mübeşşere". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 547. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Azimâbâdî, Ebu-t Tayyib Muhammed Şemsulhak. *Avnu'l-ma'bûd şerhi Sünen-i Ebû Dâvud*. 2. Baskı., I-XIV Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l'İlmiyye, 1995.
- Baktır, Mustafa. "Suffe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37: 469-470. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Başaran, Selman. "Amr b. Hazm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 84-85. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Başaran, Selman. "Fazl b. Abbas b. Abdülmuttalib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 272-273. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Başaran, Selman. "Huzeyfe b. Yemân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 434-435. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bayram, Metin - Aka, Serkan T. - Geçit, M. Salih - Şebin, Kenan. "İslam'da Sporun Önemi Ve Ahlakı". *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (2019): 207-224.
- Bedreddîn Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. I-XXV Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, t.y.
- Beğavî, Ebû'l-Kâsım 'Abdullâh b. Muḥammed el-. *Mu'cemu's-Sahâbe*. Thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Cekenî. 1. Baskı., 5 Cilt. Kuveyt: Mektebetu Dâri'l-Beyân, 2000.
- Beydâvî, Nâsiruddîn Ebu Sa'îd Abdullah b. Ömer el-. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mara'shî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418.
- Boynukalın, Mehmet. "Tebliğ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 218-219. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Bozkurt, Nebi. "Nüfus". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33: 293-294. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Bozkurt, Nebi. "Spor". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37: 418-421. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bozkurt, Nebi - Küçükaşçı, M. Sabri. "Mekke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28: 555-563. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîh-i Buhârî*. Thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. I-IX Cilt. Beyrut: Daru ibn Kesir, 1993.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *Sahîh'u el-Edebü'l-müfred*. Thk. Muhammed Nasîru'd-din ElbânîFuâd Abdulbâkî'. 4. Baskı. Daru's Sadîk, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm. *et-Târîhu'l-kebîr*. 8 Cilt. Haydarabad: Dairetu'l-Maarifi'l-Osmaniyye, t.y.
- Canan, İbrahim. "Enes b. Mâlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 234-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Canan, İbrahim. *H. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*. İzmir / Gazîemir: Çağlayan Matbaası, 2008.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. 15 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

- Cerrahoğlu, İsmail. "Abdullah b. Mes'ûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 114-117. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Cilacı, Osman. "Dua". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 529-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Çağrı, Mustafa. "Hayâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16: 554-555. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Çağrı, Mustafa. "İffet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21: 506-507. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çağrı, Mustafa. "İtidâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23: 456-457. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Çağrı, Mustafa. "Nasihat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 408-409. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Çağrı, Mustafa. "Sır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37: 113-115. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Çakan, İsmail Lütfi. "Abdullah b. Zeyd B. Sa'lebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 144. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çakan, İsmail Lütfi. "Avf b. Mâlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 115. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çakan, İsmail Lütfi - Eroğlu, Muhammed. "Abdullah b. Abbas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 76-79. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çiçekana, Mehmet. *Muâz b. Cebel Hayati ve Şahsiyeti*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005.
- Çubukçu, Asri. "Osman b. Ebü'l-Âs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33: 464. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman. *Sünen-i Dârimî*. Thk. Hüseyin Selîm Esed. 1. Baskı., I-IV Cilt. Riyâd: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Demircan, Adnan. *Hz. Peygamber (sav) ve Görevliler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2023.
- Demirtaş, Suat. *Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, 2019.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Doğu Yayıncılık, 1970.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Gerçek Hayat Yayınevi, 2001.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebû Davud*. 1. Baskı., I-VII Cilt. Dârü'r-risâle el-âlemiyye, 2009.
- Ebu Ğudde. *Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*. Trc. Enbiya Yıldırım. İstanbul, 1998.
- Ebu hasen Numan b. dinaru-l bağdadi ed-darekutni. *Sünen-i Derakutni*. Thk. Şuayb Arnavut. 1. Baskı., 5 Cilt. Beyrût- Lübnan: Müessesetu'r-Risâle, 2004.
- Efendioğlu, Mehmet. "Sa'd b. Muâz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35: 374-375. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Efendioğlu, Mehmet. "Sahâbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35: 491-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Efendioğlu, Mehmet. "Saîd b. Zeyd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35: 580-581. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Efendioğlu, Mehmet. "Velîd b. Ukbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43: 35-36. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Efendioğlu, Mehmet. "Zübeyr b. Avvâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 522-524. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Erdem, Sargon - Kılıç, Hulusi. "Abdullah b. Revâha". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 1: 129-130. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Erkal, Mehmet. "Âmil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 58-60. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Erul, Bünyamin. "Talha b. Ubeydullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 504-505. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Erul, Bünyamin. "Übey b. Kâ'b". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 272-274. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Erul, Bünyamin. "Zeyd b. Erkam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 318. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Erul, Bünyamin. "Zeyd b. Sâbit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Fayda, Mustafa. "Bedir Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 325-327. TDV Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. "Bedrül-Mev'id Seferi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 335. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. "Cerir b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7: 410-411. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. "Ebül-Hasen Alî b. Ebî Tâlib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 371-374. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Gündüz, Turgay. *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*. 2003.
- Hafız İbn Kesir. *İbn-i Kesir Tefsiri*. Trc. Savaş Kocabaş. 7 Cilt. İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2015.
- Hakan Temir. "Hz. Peygamber Döneminde Gençler ve Gençlere Yüklenen Sorumluluklar". *İslam Modernite ve Gençlik*. 521-539. 2021.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. Thk. Mustafa Abdülkadir Ata. 1. Baskı. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. Trc. Salih Tuğ. 2 Cilt. Ankara, 2003.
- Hamidullah, Muhammed - Avcı, Casim. "Uhud Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 54-57. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Sa'd b. Ebû Vakkâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 372-374. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Heysemi, Nureddin Ali b. Ebi Bekr. *Mecmau'z-zevaid ve Menbau'l-fevaid*. Thk. Husameddin Kudsi. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsi, 1994.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Hökelekli, Hayati. "Hz. Muhammed ve Gençlik". *Hazreti Peygamberin Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı*. 47-56. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. *el-istî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. Thk. Ali Muhammed Becevi. 1. Baskı. Beyrut: Darul Ciyl, 1992.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen. *Târîh-u Dimaşk*. Thk. Amr b. Ğarame'l Amrevi. 80 Cilt. Daru'l Fikr, 1995.

- İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekir. *Musannef*. Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *el-isâbe fî temyîzi's-sahâbe*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - ve Ali Muhammed Muavvaz. 1. Baskı. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Fethu'l-Bârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. I / XIII Cilt. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1379.
- İbn Hazm Endülüsi. *Esmâu's-sahabe*. Ed. Mesad Abdulhamid es-sa'dâni. Riyâd: Mektebetü's-sâî, t.y.
- İbn Hişam. *es-Siretü'n-nebevi*. Thk. Mustafa es-Seka - İbrahim Enbari - ve Abdülhafiz Şelebi. 2 Cilt. 1955.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. Thk. Muḥammed Hüseyin Şemseddin. 1. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l İlmiyye, 1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünen-i İbn Mâce*. Thk. Şuayb Arnavut - ve Âdil Mürşid. 1. Baskı., I-V Cilt. Daru'r Risâletü'l-İlmiyye, 2009.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisanü'l-Arab*. 3. Baskı. Beyrut: Daru Sadır, 1993.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd. *Tabakâtü'l-kebîr*. Thk. Doktor Ali Muhammed Omer. 1. Baskı., 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l Hancı, 2001.
- İbni Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yahya. *Ma'rifetü's-sahâbe Li ibni Mende*. Thk. Amir Hasan Sabri. Matbû'âtü Câmi'ati'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehida, 2005.
- İbnü'l-Esîr el-Cezerî, İzzüddîn Ali b. Muhammed. *Usdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. Thk. Ali Muhammed Muavviz - ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dârü'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1994.
- İpşirli, Mehmet. "Elçi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11: 3-15. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kandemir, M. Yaşar. "Abdullah b. Amr b. Âs". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 1: 85-86. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kandemir, M. Yaşar. "Abdullah b. Ömer b. Hattâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 126-128. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 375-378. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Kandemir, M. Yaşar. "Câbir b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6: 530-532. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Hüreyre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 160-167. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Katâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 174-175. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Mûsâ el-Eş'arî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 190-192. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hubâb b. Münzir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 264. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kandemir, M. Yaşar. "Muâz b. Cebel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30: 336-338. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

- Kandemir, M. Yaşar. *Örneklerle İslâm Ahlâkı*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2008.
- Kandemir, M. Yaşar - Çakan, İsmail Lütü - Küçük, Raşit. *Riyâzü's Sâlihîn Şerhi Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*. 8 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Kara, Seyfullah. *Hiz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Gençlik*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996.
- Karan, Cuma. *Hiz. Peygamber (sav) ve Engelliler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2023.
- Karlangıç, Osman. "Hz. Ukkâşe Türbeleri İle İlgili Osmanlı Belgelerine Yansıyanlar". *Ekev Akademi Dergisi* 25/87 (2021): 491-506.
- Kenanoğlu, M. Macit. "Vergi". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 43: 52-58. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-. *et-Terâtîbü'l-idâriyye*. Thk. Abdullah Halidi. 2. Baskı. Beyrut: Daru'l-Erkam, t.y.
- Kılıç, Ünal. "Vali". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 42: 492-494. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Koç, Ahmet - Kaya, Umut. "İletişim Süreci Açısından Hiz. Peygamber ve Gençler". *Peygamberimiz ve Gençlik*. 1. Baskı. 351-372. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Komasyon. *Hadislerle İslâm*. 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.
- Kulaksızoğlu, Adnan. "Gençlik Çağı ve Ülkemizde Gençlik Sorunları". *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2 (1990): 133-144.
- Küçük, Raşit. "Ebû Saîd el-Hudrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 223-224. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Küçükaşçı, M. Sabri. "İmam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 178-181. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Küçükaşçı, M. Sabri. "Müezzîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 489-4995. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Merâğî, Ahmet b. Mustafa. *Tefsiru'l-Merâğî*. 1. Baskı., I-XXX Cilt. Mısır: Şirket ve Mektebetü Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evladuhu, 1946.
- Mertoğlu, M. Suat. "Vahiy Kâtibi". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 42: 447-449. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Mübarekfûrî, Ebu'l Alâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim. *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerh-i Câmiu't-Tirmizî*. 10 Cilt Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, t.y.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi. *Sahîh-i Müslim*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. I-V Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2009.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî. 1. Baskı., I-X Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *Sünen-i Nesâî*. Thk. Abdulfettah Ebu ğudde. 2. Baskı., I-IX Cilt. Haleb: Mektebul Matbuatul İslamiyye, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim*. 2. Baskı., 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392.
- Nureddin es-sindi, Muhammed b. Abdulhedi et-tetevi. *Hâşiyetü's-sindi alâ Sünen-i İbn-i Mâce*. Beyrut: Daru'l Ciyl, t.y.
- Önkâl, Ahmet. "Buvât Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6: 478. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Önkâl, Ahmet. "Ca'fer b. Ebû Tâlib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 548-549. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

- Önkal, Ahmet. "Erkam b. Ebü'l-Erkam". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 11: 305. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Özdemir, Serdar. *Hiz. Peygamber'in Serriyyeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 1996.
- Özdemir, Şuayip - Kavak, Rahime. "Kur'ân ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri" 9/2 (2014): 1215-1226.
- Sancaklı, Saffet. "Hz. Peygamber ve Yaşlılar". *Günümüze Yansımalarıyla Hiz. Peygamber'in Muasırlarıyla Münasebetleri*. 89-124. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Sandıkçı, Kemal. "Abdullah b. Ebû Hadred". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 96. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Sarıcık, Murat. "Ebû Mahzûre". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 10: 179-180. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Sarıçam, İbrahim. "Hamrâülesed Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 498-499. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Sarıçam, İbrahim. "Harrâr Seferi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16: 242-243. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Sarıçam, İbrahim. *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012.
- Sibâî, Mustafa es-. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. 3. Baskı. Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1985.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İbadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19: 233-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Solak, Mustafa. *Hadislerde Sahabe Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, 2008.
- Şahin, Nihat. *Hiz. Peygamber'in Görev ve Sorumluluk Verdiği Kişiler ve Gözettiği Kriterler*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020.
- Şahin, Nihat. "Hz. Peygamber'in Vazifelendirdiği Din Görevlileri". *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 16/31 (2021): 138-165.
- Şengül, Hilal. *Hiz. Peygamber'in Sefere Çıkarken Bıraktığı Vekiller ve Atama Kriterleri*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2012.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-evsat*. Thk. Târik b. Abdullah - ve Abdulmuhsin b. İbrâhim. I-X Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ty.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Thk. Hamdi Abdülmecid Selefî. 3. Baskı., I-XXV Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1994.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü's-sagîr*. Thk. Muhammed Şekûr Mahmud. 1. Baskı. Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1985.
- Taberî, Muhammed b. Cerir. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. I-XXIV Cilt. Mekke: Daru't- terbiyetü ve't-turas, 1995.
- Tekin, Feridun. "Hz. Peygamber Döneminde Sancak Kullanımı ve Sancaktarlık Yapan Sahâbîler". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2022): 325-344.
- Tekineş, Ayhan. "Ukkâşe b. Mihsan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 70. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Temir, Hakan. "Hz. Peygamber Döneminde Çocuk Oyunları ve Eğlence Araçları". *İslam ve Çocuk*. 247-264. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2020.

- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünen-i Tirmizî*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 1. Baskı., I-VI Cilt. Beyrut: Daru'l Ğarbi'l-İslami, 1998.
- Türçan, Talip. "Şûra". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 230-235. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- "Ulusal Gençlik Ve Spor Politikası Belgesi". T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2018.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-. *Meğazi'l-Vakidi*. Thk. Marsden Johannes. 3. Baskı., 3 Cilt. Beyrut: Darul Âlemü'l-Kütüb, 1989.
- Yavuz, Ayşe. *Hizmet Peygamber'in Zekât Memuru Olarak Görevlendirdiği Sahabiler*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Vahiy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 440-443. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.
- Yılmaz, Musa Kazım. "Kur'ân da Tevhid ve Gençlik". *Peygamberimiz ve Gençlik*. 48-60. Şanlıurfa, 2018.
- Yiğit, İsmâil. "Tebük Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40: 228-230. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ed-Dımaşkî ez-. *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*. 18 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006.